

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
КОМІСІЯ З ЕКОЛОГІЇ НАУКОВО-МЕТОДИЧНОЇ РАДИ МОН УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ імені В. Н. КАРАЗІНА

Н. В. МАКСИМЕНКО
В. В. ЗАДНІПРОВСЬКИЙ
О. М. КЛИМЕНКО

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Затверджено Міністерством освіти і науки України як підручник
для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів

*Під загальною редакцією доктора географічних наук
професора В. Ю. Некоса*

ХАРКІВ – 2008

*Затверджено Міністерством освіти і науки України
як підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів
(Лист № 1.4/18-Г-114 від 22.01.07)*

Рецензенти: перший заступник начальника Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Хмельницькій області **Андрєєв В. В.**;
заступник начальника Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Дніпропетровській області **Суліма В. П.**;
заступник директора Українського науково-дослідного інституту екологічних проблем **Васенко О. Г.**

Науково-консультативна редакційна колегія навчально-наукової серії «Бібліотека еколога»	Балок С.А., д.с.-г.н.; Дорогунцов С.І., д.е.н.; Крайнюкова А.М., д.б.н.; Левківський К.М., к.іст.н.; Некос В.Ю., д.геогр.н.;	Сафранов Т.А., д.г.-м.н.; Степаненко С.М., д.ф.-м.н.; Степко М.Ф., к.ф.-м.н.; Тимошенко Н.І.; Шевчук В.Я., д.е.н.
--	--	---

Редакційна колегія навчально-наукової серії «Бібліотека еколога»	проф. Бондарь О.І.; Баскакова Л.В. (секретар); проф. Данилишин Б.М.; проф. Кисельов М.М.; проф. Кліменко М.О.; проф. Макарєнко Н.А.; проф. Некос В.Ю. (співголова);	проф. Панасенко А.І.; проф. Сафранов Т.А. (відповідальний редактор); проф. Степаненко С.М. (співголова); проф. Соколов Ю.М.
---	---	--

М 17 **Максименко Н. В., Задніпровський В. В., Клименко О. М. Організація управління в екологічній діяльності: Підручник для студентів екологічних спеціальностей вищих навчальних закладів. Вид. 2-ге перероблене і доповнене. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2008. – 340 с.**

ISBN 978-966-623-521-6

«Організація управління в екологічній діяльності» належить до нормативних дисциплін фахової підготовки рівня «бакалавр». Основні питання курсу розглянуто за схемою «Програмна лекція» – «Проблемна лекція» за кожним із модулів. Для кожного модулю виділені навчальні елементи, добре засвоєння повного переліку яких забезпечує отримання студентом найвищої оцінки. Кожен модуль супроводжується тестовим завданням. На відміну від першого видання, в Додатках зібрані документи, що створюють фундамент управління природоохоронною діяльністю і багатий довідковий матеріал.

Книга, крім студентської аудиторії, може бути корисною для будь-якого спеціаліста, який працює у галузі екології.

УДК 504. 75 (075.8)
ББК 20.1 я 7

ISBN 966-623-351-7 (1-ше вид.)
ISBN 978-966-623-521-6

© Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2008
© Максименко Н. В., Задніпровський В. В., Клименко О. М., 2008
© Дончик І. М., макет обкладинки, 2008

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	6
ПРОГРАМА КУРСУ «ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»	9
1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ	15
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 1 «ПРЕДМЕТ І МЕТОД ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ. СТРУКТУРА ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ»	15
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 1 «ПРЕДМЕТ І МЕТОД ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ. СТРУКТУРА ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ»	15
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 1 «ПРОЦЕС І ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»	17
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 1 «ПРОЦЕС І ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»	18
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 1 «ПРИНЦИПИ І ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ»	20
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 1 «ПРИНЦИПИ І ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ»	21
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 1 «ЦІЛІ І МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ»	24
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 1 «ЦІЛІ І МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ»	25
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 1 «СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ»	31
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 1 «СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ»	32
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 1 «ОРГАН УПРАВЛІННЯ»	34
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 1 «ОРГАН УПРАВЛІННЯ»	34
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 1 «ТЕХНІКА УПРАВЛІННЯ»	38
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 1 «ТЕХНІКА УПРАВЛІННЯ»	39
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 1 «ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»	40
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 1 «ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»	41
2. ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ	50
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 2 «ОРГАНІЗАЦІЯ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ»	50
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 2 «ОРГАНІЗАЦІЯ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ»	51

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 2 «СИСТЕМА СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА СТАНОМ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ»	62
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 2 «СИСТЕМА СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА СТАНОМ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ»	63
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 2 «ЗАВДАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОБЛАСНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ»	72
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 2 «ЗАВДАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОБЛАСНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ»	73
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ»	83
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ»	84
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»	88
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»	89
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ҐРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ»	93
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ҐРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ»	94
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ»	98
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ»	99
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР»	103
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР»	104
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 9 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ УКРАЇНИ»	112
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 9 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ УКРАЇНИ»	113

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 10 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ІНСПЕКТОРСЬКИХ ПЕРЕВІРОК ПО ДОТРИМАННЮ ПРИРОДОКОРИСТУВАЧАМИ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПО ОХОРОНІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА»	129
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 10 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ІНСПЕКТОРСЬКИХ ПЕРЕВІРОК ПО ДОТРИМАННЮ ПРИРОДОКОРИСТУВАЧАМИ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПО ОХОРОНІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА»	131
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 11 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ»	180
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 11 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ»	181
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 12 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНСПЕКЦІЇ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ»	214
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 12 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНСПЕКЦІЇ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ»	216
3. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД В УПРАВЛІННІ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ	231
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 3 «СТАНДАРТИ СЕРІЇ ISO 14 000»	231
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 3 «СТАНДАРТИ СЕРІЇ ISO 14 000»	232
ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 2 МОДУЛЯ 3 «УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В КРАЇНАХ СВІТУ»	241
ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 3 «УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В КРАЇНАХ СВІТУ»	242
ЛІТЕРАТУРА	277
ДОДАТОК 1	280
ДОДАТОК 2	289
ДОДАТОК 3	292
ДОДАТОК 4	322
ДОДАТОК 5	323
ДОДАТОК 6	330
ДОДАТОК 7	337

ВСТУП

Наприкінці ХХ сторіччя людство повною мірою усвідомило, що біосфера і її складові мають певні межі саморегуляції, самовідновлення, за якими вони можуть зруйнуватись. Унаслідок цього подальший розвиток суспільства неможливий без урахування інтересів природи, без збереження біосфери. Оскільки така діяльність не може бути стихійною, виникла ідея створення системи управління природоохоронною діяльністю. На першому етапі вона мала лише національний рівень, тобто в межах окремих держав, але останнім часом все більше і більше країн об'єднують свої зусилля в боротьбі за екологічно безпечне життя.

В Україні управління природоохоронною діяльністю поставлено на держаний рівень. Ключові питання екологічної безпеки життя знаходяться під безпосередньою увагою Президента України, Кабінету Міністрів України, інших органів виконавчої влади. Окрім того, в Україні суто питанням екології присвячена діяльність Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, Держкомгідромету України, органів поресурсного управління (Державного комітету України по земельних ресурсах, Державного комітету України з водного господарства, Державного комітету України з геології та використання надр, Державного комітету рибного господарства, Міністерства лісового господарства) та інших контролюючих органів.

Система підготовки кваліфікованого спеціаліста-еколога повинна враховувати той факт, що в майбутньому він буде працювати в органах управління природоохоронною діяльністю різного рівня – від окремого підприємства до галузевих і загальнодержавних структур.

Ефективне управління в будь-якій сфері діяльності неможливе без знання теорії управління. Саме тому вивчення наукових основ управління природоохоронною діяльністю в цілому і теорії управління, як їх важливої складової, конче необхідне майбутнім фахівцям.

Зміст курсу «Організація управління в екологічній діяльності» враховує особливості підготовки студентів-екологів, а саме: те, що деякі проблеми управління взагалі й екологічною діяльністю, окремо, вивчаються в межах курсів «Економічна теорія», «Психологія управління», «Нормування антропогенного навантаження на навколишнє природне середовища», «Екологічне право», «Екологічне підприєм-

ництво» та ін., а також звертається увага на послідовність викладення матеріалу в суміжних з даною дисциплінах.

Вивчення даного курсу дасть змогу отримати такі знання: загальних основ теорії управління, у тому числі – механізму, методів, техніки, технології, змісту і принципів управління, організації системи управління в екології, видів і функцій окремих контролюючих органів, загальних правил формування структури управління – кадрова політика, техніка роботи з кадрами і т. ін. Окрім того, студенти мають змогу ознайомитись зі світовими нормативами управління природоохоронною діяльністю.

У підручнику використані новітні літературні джерела, матеріали міжнародних екологічних організацій, національних природоохоронних органів деяких країн, документи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та інших організацій і установ.

У підручнику вживаються наступні скорочення:

- Міністерство охорони навколишнього природного середовища України – Мінприроди України;
- Міністерство охорони здоров'я України – МОЗ України;
- Державний комітет у справах охорони державного кордону України – Держкомкордону України;
- Державний митний комітет України – Держмитком України;
- Санітарно-епідеміологічна служба Міністерства охорони здоров'я України – СЕС МОЗ України.
- Міністерство внутрішніх справ України – МВС України;
- Служба безпеки України – СБУ.

Інспекційні підрозділи Мінприроди України:

- Державний комітет охорони навколишнього природного середовища Республіки Крим – Держкомприроди Республіки Крим;
- Державні управління охорони навколишнього природного середовища по областях, містах Києву і Севастополю та Державні інспекції охорони Чорного і Азовського морів – Держуправління і Держінспекції Мінприроди України на місцях;
- Головна екологічна інспекція Мінприроди України – Головекоінспекція.

Зустрічаються також скорочення загальнонавчаних понять:

- НПС – навколишнє природне середовище;
- ОНПС – охорона навколишнього природного середовища.

Підручник містить також розділи, що стосуються практичної роботи структурних підрозділів Держуправління і Держінспекції Мілприроди України на місцях. А саме матеріали щодо:

- порядку проведення інспекторських перевірок дотримання природокористувачами вимог природоохоронного законодавства у промисловості, сільському господарстві і на транспорті;
- порядку здійснення державного контролю за станом природних об'єктів;
- порядку взаємодії органів Державної екологічної інспекції Мілприроди України з іншими контролюючими організаціями.

Окреме місце займає комплекс лекцій з управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів, де висвітлюються питання управління в галузі охорони та використання водних, ґрунтово-земельних, лісових ресурсів, надр, ПЗФ України і охорони атмосферного повітря, розроблений О. М. Клименко.

Новим у другому виданні підручника є склад Додатків, що відрізняють його від першого видання підручника і посібника. У Додатках містяться матеріали, що доповнюють теоретичну частину:

- зразок реального штатного розкладу Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області;
- перелік нормативних документів, що складають сучасну правову базу роботи структурних підрозділів Мілприроди України;
- перелік найбільших екологічно небезпечних підприємств України в цілому і кожної області окремо;
- положення про громадську раду Всеукраїнських організацій та об'єднань природоохоронного спрямування при Мілприроді України та її склад.

Автори висловлюють щире подяку начальнику відділу правового, адміністративного забезпечення, роботи з кадрами та планування Держуправління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області Ладоні Ірині Леонідівні за постійну допомогу і високий професіоналізм у відборі сучасних матеріалів для підручника.

ПРОГРАМА КУРСУ «ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ»

Модуль 1. Теоретичні основи управління

Предмет, цілі і методи управління. Класифікація цілей. Класифікація методів. Організаційні форми методів.

Принципи і функції управління. Функції управління. Стадії виділення (відокремлення) функцій управління. Типи класифікацій функцій управління. Функції попереднього управління. Функції оперативного управління. Функції заключного управління.

Процес управління. Техніка і технологія управління. Класифікація техніки управління. Управлінська інформація. Документування і документообіг. Процедури процесу управління. Управлінське рішення.

Структура управління. Елементи структури управління. Вертикальні і горизонтальні зв'язки. Фактори. Принципи побудови структури управління.

Кадри управління. Їх класифікація. Вимоги до кадрів управління. Принципи підбору кадрів управління. Штатний розклад. Положення про орган управління, Положення про підрозділи органу управління. Посадові інструкції.

Апарат управління. Компетенція органа управління. Нормування управлінської праці. Робоче місце. Стилі керівництва. Організація роботи колективу. Оцінка ефективності системи управління.

Нормативні навчальні елементи з модуля 1

1. Поняття «управління».
2. Початковий і кінцевий пункт управління.
3. Предмет і методи теорії управління (логічний і метод зразків).
4. Процеси управління, їх класифікація.
5. Функціональний розріз процесу управління.
6. Організація управління.
7. Технологія управління.
8. Принципи управління.
9. Функції управління (попереднього, оперативного, заключного управління, контроль, облік, аналіз).

10. Стадії виділення функцій управління (організація, мотивація, координація).
11. Цілі управління.
12. Класифікації цілей управління (за змістом, часом, рівнем управління, обсягом).
13. Цільовий норматив.
14. Основні методи управління (евристичні, дослідницькі).
15. Техніка управління, її класифікація.
16. Технологія управління.
17. Управлінська інформація.
18. Технічні інформаційні перетворення.
19. Класифікації інформації (за змістом, за джерелом, стосовно процесу управління, за часом, за формою, за способом фіксації інформації).
20. Види рішень (за ступенем охоплення об'єкта, за тривалістю дії, за ступенем повноти інформації, за наявністю інформації).
21. Документування і документообіг.
22. Управлінське рішення.
23. Структура управління, її елементи.
24. Вертикальні і горизонтальні зв'язки.
25. Фактори і принципи побудови структури.
26. Організаційні структури управління, принципи їх формування.
27. Кадри управління, їх класифікація (керівники, фахівці, допоміжний персонал) і принципи підбору.
28. Апарат управління.
29. Орган управління, його компетенція і структурні підрозділи (галузеві, функціональні, допоміжні, обслуговуючі).
30. Штатний розклад.
31. Положення про орган управління і його підрозділи.
32. Посадові інструкції.
33. Норми часу.
34. Стиль управління.
35. Ефективність системи управління.

Модуль 2. Державне управління екологічною діяльністю в Україні

Поняття функцій державного управління у сфері екології. Перелік функцій управління в екології. Управління в галузі охорони навколишнього природного середовища та раціонального викорис-

тання природних ресурсів. Контроль управління якістю природного середовища. Природоохоронне інспектування.

Система спостережень за станом навколишнього природного середовища України. Структура системи спостережень. Завдання та організація контрольних служб охорони навколишнього середовища на обласному рівні в Україні.

Нормативні навчальні елементи з модуля 2:

1. Функції державного управління.
2. Функція розподілу і перерозподілу природних ресурсів.
3. Функція обліку природних ресурсів.
4. Функція просторово-територіального устрою.
5. Функція контролю за використанням і відновленням природних ресурсів.
6. Органи загальної компетенції.
7. Органи спеціальної компетенції.
8. Органи галузевої компетенції.
9. Функція планування використання й охорони НПС.
10. Функція прогнозування.
11. Функція спостереження (моніторингу).
12. Функція інформування.
13. Функція екологічної експертизи.
14. Функція рішення спорів.
15. Служби охорони НПС в Україні.
16. Створення Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.
17. Функції Мінприроди України.
18. Завдання Головного управління регулювання використання природних ресурсів та державного екологічного контролю.
19. Завдання Державної екологічної інспекції.
20. Права Державної екологічної інспекції.
21. Керівництво Державною екологічною інспекцією.
22. Головна екологічна інспекція.
23. Підрозділи Головної екологічної інспекції.
24. Громадський контроль.
25. Принципи громадського контролю.
26. Громадські інспектори ОНПС.
27. Завдання і об'єкти громадського контролю.
28. Штаби громадських інспекторів.

29. Апарат державного управління охорони навколишнього природного середовища.
30. Організаційна структура служб ОНПС на обласному рівні.
31. Завдання Обласних екологічних інспекцій.
32. Районна служба ОНПС.
33. Адміністративний принцип організації районної служби.
34. Регіональний принцип.
35. Представницький принцип.
36. Система спостережень за станом НПС України.
37. Об'єкти і мережа спостереження Мінприроди України.
38. Об'єкти і мережа спостереження Мінлісгоспу України.
39. Об'єкти і мережа спостереження Держводгоспу України.
40. Об'єкти і мережа спостереження Держкомгеології України.
41. Об'єкти і мережа спостереження Держкомзему України.
42. Об'єкти і мережа спостереження Держжитлокомунгоспу України.
43. Об'єкти спостереження Держкомгідромету України.
44. Об'єкти спостереження Національної космічної агенції України.
45. Об'єкти спостереження Міністерства охорони здоров'я України.
46. Об'єкти спостереження Міністерства сільського господарства та продовольства України.
47. Метеорологічна мережа спостережень.
48. Гідрологічна мережа спостережень.
49. Гідрохімічна мережа спостережень.
50. Мережа спостережень Санітарно-епідеміологічної служби.
51. Мережа спостережень у сільському господарстві.

Модуль 3. Міжнародний досвід в управлінні навколишнім середовищем

Стандарти серії ISO 14 000. Що таке ISO? Загальні вимоги ISO серії 14 000 до системи управління навколишнім середовищем. Проведення первинного екологічного аналізу. Розробка екологічної політики. Планування екологічної діяльності. Розробка та впровадження системи управління навколишнім середовищем. Аналіз та вдосконалення системи управління навколишнім середовищем. Документальне оформлення системи управління навколишнім середовищем. Проект Тасіс ЄС.

Управління екологічною діяльністю в країнах світу. Досвід країн Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) у розбудові екологічного управління. Управління природоохоронною діяльністю в країнах Центральної і Східної Європи. Завдання та орга-

нізація воєводських інспекцій охорони природного середовища у Польщі. Взаємодія на прикордонних територіях України і Польщі.

Нормативні навчальні елементи з модуля 3:

1. Екологічні аспекти.
2. Принципи загального управління якістю (TQM).
3. Міжнародна організація зі стандартизації (ISO).
4. Головна функція системи ISO.
5. Стандарти серії ISO 14 000.
6. ISO 14001.
7. ISO 14004.
8. Первинний екологічний аналіз.
9. Методи збору інформації.
10. Розробка екологічної політики організації.
11. Планування екологічної діяльності.
12. Ключові моменти планування.
13. Впровадження системи управління навколишнім середовищем.
14. Аналіз системи управління навколишнім середовищем.
15. Удосконалення системи управління навколишнім середовищем.
16. Розробка програми досягнення цілей.
17. Документальне оформлення системи управління навколишнім середовищем.
18. Структури документації системи управління навколишнім середовищем.
19. Проект Тасіс ЄС.
20. Базельська конвенція.
21. Основні задачі конвенції.
22. Шляхи Тасіс ЄС.
23. Категорії відходів.
24. Досвід країн Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) в екологічному управлінні.
25. Екологічне управління в країнах Центральної і Східної Європи.
26. Децентралізація управління навколишнім середовищем в Європі.
27. Роль судів.
28. Координація в питаннях встановлення екологічних стандартів.
29. Інтегрована екологічна політика.
30. Формулювання екологічної політики.
31. Адміністративний статус державних органів екологічного управління в країнах ОЕСР.

32. Директиви про свободу доступу до інформації щодо довкілля.
33. Національні агентства охорони довкілля.
34. Адміністративно-командні методи управління.
35. Ринково-орієнтовані демократичні методи.
36. Державна Інспекція Охорони Середовища у Польщі.
37. Функції воєводських інспекцій охорони природного середовища.
38. Структура воєводських інспекцій охорони природного середовища.
39. Взаємодія на прикордонних територіях Польщі і України.
40. Карпатський Єврорегіон.

1

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 1

«ПРЕДМЕТ І МЕТОД ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ.

СТРУКТУРА ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ»

Вивчення теоретичних основ управлінської діяльності повинно починатись із знайомства з найпоширенішими поняттями курсу, а також із визначення предмету і методу нової дисципліни. Перший модуль курсу висвітлює саме ці питання.

☼ В результаті вивчення матеріалу першої лекції модулю 1 студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Що таке управління?
2. Поняття «статистичні» і «динамічні» риси управління.
3. Чому властиві статистичні риси?
4. Чому властиві динамічні риси?
5. Предмет теорії управління.
6. Закони системи управління в цілому.
7. Закони синтезу компонентів теорії управління.
8. Локальні і системні закономірності теорії управління.
9. Що вивчає теорія управління?
10. Що дає теорія управлінського мистецтва?
11. Методи теорії управління.
12. Підходи теорії управління: плановий, комплексний, оптимізаційний, системний, прагматичний.
13. Розділи теорії управління: механізм, структура і процес управління.
14. Сутність поняття «зразок».

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 1

«ПРЕДМЕТ І МЕТОД ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ.

СТРУКТУРА ТЕОРІЇ УПРАВЛІННЯ»

Управління – це процес впливу на систему для переведення її в новий стан чи для підтримки її в якомусь установленому режимі. Воно характеризується наявністю системи, причинного зв'язку між

її елементами, керуючої і керованої підсистем, динамічного характеру системи і керуючого параметру. Вихідним, тобто початковим пунктом управлінської діяльності є формування і вибір цілей, кінцевим – їхнє досягнення. Риси, властиві усім видам управління можна об'єднати в 2 групи: *статистичні* (властиві формі і структурі управління) і *динамічні* (властиві процесу управління).

Предметом теорії управління є закономірності управління як цілісного, комплексного компонента економіки. Теорія управління вивчає закони системи управління в цілому, закони синтезу її компонентів.

Закономірності управління як цілого – це насамперед закономірності формування системи управління: її структури, її кадрів, її технічної бази, її методів. Їх вивчає *теорія управління*. Крім того, закони управління – це закономірності функціонування системи управління, взаємодії її елементів. Їх *також* вивчає теорія управління.

Таким чином, саме теорія управління вивчає цілісні комплексні закономірності управління – і системні, і локальні. Цим обумовлений інтерес до теорії управління з боку працівників, що мають справу з управлінням у цілому, тобто для керівництва. Якщо теорія планування насамперед орієнтована на працівників планування, а бухгалтерський облік і статистика – на працівників облікових органів, то теорія управління – це насамперед наука для керівників.

У силу наявності в управлінні двох типів закономірностей: закономірностей-принципів і закономірностей-конкретних рекомендацій, у рамках теорії управління й у рамках загального предмета і методу, виділяються дві самостійні частини. Перша з них називається *теорією управління*. Вона вивчає і розкриває принципи управління – системні і локальні. Друга – *теорія управлінського мистецтва*. Вона використовує підхід зразків і виробляє рекомендації для конкретних ситуацій.

Отже, *метод теорії управління включає: логічний метод і метод зразків*. У свою чергу логічний метод розкривається в наступних підходах: *плановий, системний, комплексний, оптимізаційний, прагматичний*. Метод зразків властивий управлінському мистецтву.

Плановий підхід свідчить про те, що деякі з управлінських процедур повинні обов'язково підкорятися плануванню (наприклад, фінансування, загальна стратегія виконання робіт, контроль та ін.).

Системний підхід означає, що управління розглядається як єдине ціле, що органічно зв'язує всі його елементи. Тому теорія управ-

ління йде від загального до конкретного і ціле має визначальне значення стосовно його елементів.

Комплексний підхід полягає в розгляді управління як єдиного цілого, що складається з економічних, організаційних, технічних, правових і психологічних аспектів.

Оптимізаційний підхід виражається в прагненні досягти кількісної визначеності в аналізі проблем управління і на основі цього побудувати математичну модель, що дозволяє знаходити оптимальні рішення.

Прагматичний чи прикладний підхід методу теорії управління означає безпосередню орієнтацію на запити практики з метою задоволення їх і можливого передбачення майбутніх потреб управління.

У теорії управління виділяють 2 частини: *теорія управління*, що побудована на базі логічного методу і *мистецтво управління*, що включає емпіричні узагальнення.

У *теорію управління* входять такі чотири розділи: *механізм управління, структура управління, процес управління й удосконалювання управління*. Їхній зміст визначається єдиним об'єктом – управлінням.

Основою теорії управлінського мистецтва є поняття *«зразок»*. *Зразком* є критично проаналізований окремий випадок із практики (може бути як позитивним, так і негативним). Зразок включає опис ситуації, аналіз проблеми і варіантів її рішення, характеристику обраного шляху й отриманого результату. Щоб зразок став елементом теорії управлінського мистецтва він обов'язково повинен включати рішення, його аналіз і висновки.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 1

«ПРОЦЕС І ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»

Керівництво колективом – це складний процес, який можна розділити на безліч етапів. Розумний керівник використовує як науковий доробок, так і досвід своїх колег і попередників, що стосується організації процесу управління.

☼ В даній темі студент повинен засвоїти наступні питання:

Процес управління.

Чим визначається зміст процесу управління?

Стадії організації процесу управління.

Технологія процесу управління.

Що представляють собою наукові основи управління?

Методичні основи наукового управління.
Конкретні управлінські науки.
Теорія управління.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 1 «ПРОЦЕС І ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»

Процес управління можна охарактеризувати з точки зору змісту, організації і технології. *Зміст* визначається сутністю, цілями, функціями і методами управління. *Організація* характеризується наступними стадіями: планування і прогнозування; організація, координація і мотивація; облік, аналіз і контроль.

З точки зору *технології* процес управління являє собою насамперед процес управління організаційними процедурами й управлінськими операціями і процесами одержання, збереження і переробки різноманітної інформації.

Відповідно до стадій організації управління, ці процеси обслуговуються, у свою чергу, обліковим, аналітичним і інформаційним процесами, котрі також можуть бути неавтоматизованими, напівавтоматизованими й автоматизованими. Належність до тієї чи іншої групи з останніх визначається ступенем використання обчислювальної техніки і програмного забезпечення.

Процес управління – це діяльність органів і кадрів по впливу на об'єкт за допомогою обраних методів для досягнення поставлених цілей. Процес характеризує систему, усі її елементи і динаміку. Він представляє реальне життя системи.

Як основні елементи процес включає *прийняття* і *реалізацію* управлінського рішення й *організацію діяльності* працівників.

Відповідно до рівня структури виділяються наступні процеси:

- а) процес на народногосподарському рівні, на міжгалузевому рівні;
- б) процес на рівні галузей народного господарства і регіонів;
- в) процес на рівні підприємств, об'єднань;
- г) процес в органі, всередині апарата.

Крім рівнів, необхідно виділити і **функціональний розріз** процесу: процес *планування*, процес *оперативної діяльності*, процес *контролю*, чи інші функціональні процеси: процес управління виробництвом, кадрами, фінансами та ін. Вихідною ж є перша класифікація, що дає чітку глибоку картину реального процесу на кожному рівні економіки.

Планування забезпечує цілеспрямовану діяльність органа, єдність у рішенні питань і стабільності в роботі. Воно дає можливість підкоряти оперативну поточну діяльність апарата рішенням в першу чергу основних, перспективних задач, що стоять перед органом. Тут використовуються усі види планування, характерні для управлінської діяльності: прогнозування, перспективне і поточне планування.

Організація **оперативної діяльності** полягає в тому, щоб здійснити чітку регламентацію робочого дня всіх співробітників від керівників до виконавців, організувати прийом відвідувачів, проведення нарад, здійснювати контроль за проходженням документів, організувати й оснастити робочі місця з використанням техніки та ін.

Контроль – завершальна стадія процесу. Він поділяється на *попередній*, *поточний* і *наступний*. Для організації системи контролю необхідно насамперед знати зміст роботи контролюваного об'єкта і мати правильно оформлену і своєчасну звітність, тобто бути інформованим про об'єкт, що перевіряється. Основна мета перевірки – дати об'єктивну характеристику діяльності суб'єкта в процесі досягнення ним поставлених цілей і задач.

Зміст процесу визначається характером проблем, що вирішуються. Економічна діяльність будь-яких структурних виробничих підрозділів охоплює всі стадії відтворювального процесу: формування виробничих і трудових ресурсів, організацію виробництва, збуту, впровадження досягнень науки і техніки у виробництво та ін. Це визначає зміст процесу. Соціально-психологічний аспект процесу присвячений аналізу соціальної структури працівників, їхнім мотивам.

Організація процесу включає:

а) виявлення учасників процесу і порядок їхньої взаємодії, тобто розподіл завдань між співробітниками, кооперація їх у процесі управління і т. п.;

б) опис тимчасової послідовності протікання процесу, обумовлений послідовною реалізацією функцій;

в) визначення процедури взаємодії різних органів і осередків у процесі.

Наукове управління характеризує якість практики управління. Практична можливість наукового управління визначена чотирма обставинами: *знаємо, хочемо, уміємо, маємо умови* і залежить від рівня наших знань про управління, від ступеня науковості цих знань, тобто від розвитку науки.

Система наукових знань про управління представлена системою наук, яку можна назвати *науковими основами управління*.

Наукові основи управління – це система наукових знань, що складає теоретичну базу практики управління. Вся система наукових основ управління складається з 3-х частин:

1. *Методичні основи наукового управління* – відповідні розділи суспільних наук і науки, що вивчають загальні організаційно-технічні закони, властиві різним видам управління (кібернетика, теорія систем), а також право, психологія, соціологія та ін. Значимо, що методичні основи наукового управління були б неосяжними, якби в їхній склад включалися самі згадані науки чи хоча б їхні розділи, але мова йде тільки про заключні висновки і рекомендації, що безпосередньо відносяться до управління.

2. *Конкретні управлінські науки* про елементи, функції і аспекти управління – це теорія планування, облікові дисципліни, управління науково-технічним прогресом, управління дослідженнями і розробками, управління зовнішньоекономічними зв'язками, управління містом. Ряд конкретних наук про управління вивчають окремі його елементи: наукова організація управлінської праці, автоматизовані системи управління, діловодство та ін. Система конкретних наук про управління постійно розвивається і доповнюється.

3. *Теорія управління*. Чим більше з'являється конкретних управлінських наук, чим більше різноманітність матеріалу методологічних і теоретичних основ, тим гостріше необхідність підходу до управління як до єдиного цілого. Цим визначається потреба в науці, присвяченій проблемам управління як цілого. Такою наукою є теорія управління.

Теорія управління покликана дати знання, що дозволяють науково керувати і сформувати навички вмілої управлінської діяльності.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 1 «ПРИНЦИПИ І ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ»

Психологія управління твердить, що керівництво колективом будь-якого рангу повинне ґрунтуватись на певних принципах, згідно з якими можна визначити головні функції управління. Оскільки застосування філософської категорії «принцип» в теорії управління має суто прикладний характер, слід виділити декілька класифікаційних груп принципів. У той же час, функції управління не можуть бути постійними на будь-якому етапі досягнення поставленої

мети, а це свідчить про те, що існує також класифікація і функцій управління. Інформацію про зазначені проблеми та деякі інші, пов'язані з ними дає текст третьої програмної лекції.

☼ У результаті вивчення матеріалу даної лекції студент повинен засвоїти наступні питання:

Категорія «принцип».

Загальний принцип управління.

Конкретні принципи.

Всеосяжні принципи.

Визначення поняття «функції управління».

Стадії виділення функцій.

Класифікація з позиції об'єкта.

Класифікація з позиції суб'єкта.

Функції попереднього управління.

Функції оперативного управління.

Функції заключного управління.

Інноваційне управління.

Види інновацій.

Тенденції розвитку інноваційного управління.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 3 ПО МОДУЛЯ 1 «ПРИНЦИПИ І ФУНКЦІЇ УПРАВЛІННЯ»

Категорія «принцип» означає: основне правило, ідея, якою керуються, основна вимога. Принцип визначений об'єктивними закономірностями управління, він відбиває найбільш загальні, найбільш стійкі риси в прояві цих закономірностей. Принцип визначає спосіб діяльності. Відповідно до характеру закономірностей, властивих управлінню, виділяються *загальні* принципи, дія яких поширюється на усі компоненти системи управління і принципи, що відносяться тільки до *окремих* частин системи управління.

Загальний принцип – це найбільш обов'язкове з усіх правил і норм управління. У процесі управління дотримання загальних принципів є необхідною, а не абсолютно достатньою, умовою успішного управління, тому що необхідно враховувати безліч інших факторів. Найчастіше правильність ухвалення рішення залежить також від локальних і приватних умов у кожній конкретній ситуації. Але ігнорування загальних принципів обов'язково приведе до серйозних помилок і прорахунків керівника.

Найважливішим із загальних принципів можна вважати принцип економічного підходу, що вимагає безупинного росту ефективності виробництва, орієнтації на науково-технічний прогрес, на ріст продуктивності праці, її якісних показників та економії ресурсів.

Функції управління – це особливий вид управлінської діяльності, продукт процесу поділу праці і спеціалізації в сфері. Існує шість стадій виділення (відокремлення) функцій управління. (Г. Х. Попов, 1984).

1. Обсяг управління невеликий. здійснюється тим же працівником, що виконує виробничі функції. Прикладом цієї стадії управління є керівник дослідницької групи хіміків, які проводять аналізи стічних вод підприємств, тобто керівник виступає в ролі «граючого тренера».
2. Обсяг управлінських робіт досягає розмірів, для виконання якого потрібно виділення спеціального працівника. Наприклад, завідувач аналітичною лабораторією.
3. Обсяг управлінських робіт настільки великий, що над групою керівників нижчого рівня з'являється загальний керівник.
4. Складність управлінської діяльності збільшується і здійснюється спеціалізація управлінських працівників. У керуванні з'являються фахівці: технологи, облікові працівники, плановики та ін.
5. Обсяг роботи зі спеціальних функцій і число працівників, зайнятих спеціальними роботами, настільки великі, що в службі обліку з'являється начальник, відділи та ін.
6. У ході спеціалізації від єдиного відокремилася так багато спеціалізованих видів діяльності, що необхідним стало виділення керівництва як окремого виду діяльності. Задача керівництва – синтезувати всі спеціалізовані функції управління, координувати їх. Так, у системі Мінприроди в кожній області України існує Обласне управління, що координує роботу районних інспекцій і відділів охорони вод, повітря та ін.

У процесі розвитку організації і, як наслідок, її управління змінюється перелік функцій, що виконують керівники. Необхідною умовою вивчення функцій управління є їхня класифікація.

У загальному виді виділяють **два найбільш важливі типи класифікацій** функцій управління: з позицій об'єкта і з позиції суб'єкта. З позиції *об'єкта* функції розподіляються між різними ступенями ієрархії органів управління: від Міністерства до мінімальної групи. Вони називаються *господарськими*.

В якості *суб'єкта* виступає *управління*. Функції управління, виділені на основі *суб'єкта* управління, називають *організаційними*. Серед них особливе значення має група функцій, що відбиває стадії управління. Їх називають *основними* (попереднє управління, оперативне управління і заключне управління).

Функції попереднього управління. Перша з основних функцій попереднього управління – *визначення мети*. *Мета* – це вихідний пункт процесу управління, це основа реалізації всіх інших функцій процесу управління.

Прогнозування – наступна функція, що відноситься до попереднього управління. В даний час прогнозуванню підлягають практично всі сторони життєдіяльності будь-якої організації: розробляється система прогнозів, що складається із соціальних, економічних, демографічних і науково-технічних прогнозів.

Планування також відноситься до попереднього управління, тому що план включає визначення мети, перелік засобів і методів досягнення мети, узгодження цілей, передбачуваних витрат і результатів. У стислому розумінні функція планування покликана визначити систему заходів, що дозволять забезпечити досягнення цілей.

Функції оперативного управління підрозділяються на *організацію* (включає організацію об'єкта і суб'єкта управління, впливу суб'єкта на об'єкт); *мотивацію* (стимулювання), *координацію дій* та *усунення конфліктів*. Мотивація здійснюється шляхом матеріального, морального і адміністративного впливу.

Функції заключного управління: *контроль, облік і аналіз*. Контроль забезпечує перевірку відповідності процесу функціонування (діяльності) об'єкта і суб'єкта управління цілям і іншим критеріям (законам, постановам, наказам, нормам, стандартам, правилам). У процесі контролю перевіряються результати роботи, ступінь відхилення від планованих етапів, виявляються причини і винуватці невиконання робіт.

Функції обліку й аналізу мають місце в процесі всієї роботи, але особливу важливість здобувають на етапі закінчення роботи. Облік, як функція управління, реалізується в спостереженні, реєстрації і збереженні інформації шляхом бухгалтерського, статистичного й оперативного обліків.

Чім складніше і масштабніше управління, тим глибше йде в ньому поділ праці, тим більше з'являється нових функцій управління. В той самий час, поява нових функцій управління обумовлює посилення ролі інтегруючої функції – керівництва.

На сучасному етапі розвитку теорії управління набуває дедалі більшого значення інноваційна управлінська діяльність або інноваційний менеджмент, суть якого полягає у створенні та впровадженні науково-технічних новацій з урахуванням екологічних інтересів суспільства.

Згідно діючого законодавства України під *інноваційною діяльністю* слід розуміти одну із форм інвестиційної діяльності, що пов'язана з розробкою і впровадженням науково-технічних, організаційних, технологічних і управлінських нововведень. Виділяються три основні види інновацій:

- управлінські, які ґрунтуються на нових методах управлінської діяльності, особливо – екологічних;
- продукційні, що спрямовані на покращення існуючих видів продукції, матеріалів тощо;
- технологічні, котрі пропонують нові засоби модернізації виробництва, новітні технології виготовлення старої і нової продукції з урахуванням екологічних вимог.

Таким чином, головними перевагами інноваційного менеджменту є новизна, екологічність і комерційний успіх.

У той же час, новизна може бути управлінська, технологічна, економічна і екологічна.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 1 «ЦІЛІ І МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ»

Кожен колектив організує свою роботу згідно програми дій, що виникла в результаті визначення головної мети і цілей більш низького рівня. Щоб розумно спланувати діяльність необхідно знати теоретичні основи формування цілей, методи, що сприяють правильному визначенню ступеня пріоритетності тих чи інших цілей, тощо.

☼ В даній темі студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Що таке мета?
2. Об'єктивний елемент управління.
3. Суб'єктивний елемент управління.
4. Які існують напрямки класифікації цілей?
5. Класифікація цілей за змістом.
6. Часова класифікація цілей.
7. Класифікація цілей за рівнями управління.
8. Класифікація цілей за обсягом.

9. Основні та комплексні методи управління.
10. Класифікація методів за спрямованістю.
11. Організаційні форми.
12. Дослідницькі й евристичні методи.
13. Екстраполяційний метод.
14. Оптимізаційний метод.
15. Адаптаційний метод.
16. Метод «Дельфи».
17. Метод операційної гри.
18. Метод кібернетичних цілей.
19. Метод «Дерева цілей».
20. Побудова «Дерева цілей»: класифікація, декомпозиція і ранжування.
21. Правила декомпозиції.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 1 «ЦІЛІ І МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ»

ЦІЛІ УПРАВЛІННЯ

Мета – це віднесений до майбутнього бажаний стан об'єкта управління і його окремих параметрів. Мета визначає напрямок і характер поведінки об'єкта управління, що здійснюється для досягнення чи збереження цього бажаного стану.

Мета (ціль) у своїй основі об'єктивна. Вона відбиває об'єктивні закономірності розвитку суспільства, вимоги законів економічного, соціального, природно-історичного і технічного прогресу, відбиваючись в намірах людей, напрямку і формах їхньої діяльності. В той самий час цілі – це завжди продукт людської свідомості та формуються окремою особистістю чи колективом. Таким чином, спостерігається сполучення з метою об'єктивного і суб'єктивного елемента управління.

На основі поставленої мети формуються різні способи її досягнення, тобто *методи управління*, відбуваються різні зміни в організаційній структурі управління, здійснюється вибір *кадрів*, використовується *техніка управління*. Формування мети управління утворює *початковий*, а її досягнення – *кінцевий* пункт процесу управління.

При визначенні цілей необхідно дотримуватись наступного принципу: кожний більш високий рівень управління має право брати участь у формулюванні цілей кожної організації, що входить у

його систему. У протилежному випадку можуть виникнути конфлікти, що ускладнюють роботу системи.

Різноманіття цілей управління для зручності їхнього використання обумовлює необхідність класифікації. Цілі управління можна класифікувати по їхньому змісту, часовому об'єму, рівнях управління й обсягу.

Зміст цілей відбиває складність і різноманіття суспільних відносин і визначається закономірностями їхнього розвитку. Виділяють:

- **Економічні**, котрі визначаються системою економічних законів.
- **Соціальні**, що конкретизують матеріальні і духовні потреби членів суспільства і вимоги до розвитку його соціальної структури.
- **Політичні**, що впливають практично на всі цілі розвитку суспільства.
- **Ідеологічні**, що характеризують світоглядний аспект суспільної свідомості (є однією зі складових будь-яких цілей).
- **Науково-технічні**, що відбивають об'єктивні закономірності розвитку науки і техніки.

Фактор часу також є одним з найважливіших для визначення режиму діяльності і, власне, для класифікації цілей управління. Усяку роботу – від найпростішої і елементарної до найскладнішої і багатоступінчастої – можна підрозділити на дрібні етапи, виконання яких дозволить зробити висновок про повне завершення роботи. Цією обставиною й обумовлена **часова класифікація цілей**:

- *довгострокові* чи стратегічні, розраховані на тривалий час;
- *середньострокові* чи тактичні;
- *короткострокові* чи оперативні, розраховані на короткий період.

Особливістю цієї класифікації є сполучення цілей, тобто короткострокові цілі є частиною середньострокових, а середньострокові – частина довгострокових.

У той же час, при розробці довгострокових цілей обов'язково необхідно знати розміри планів, що охоплюють середньострокові і короткострокові цілі. У протилежному випадку, коли довгострокові цілі розробляються формально, виникає небажана практика планування від досягнутого.

Важливо і те, що різний часовий рівень цілей повинен мати різну конкретизацію. Якщо довгострокові цілі можуть лише загалом показати перспективу розвитку галузі, підприємства, структурного під-

розділу, то короткострокові цілі повинні в деталях передбачити кожен крок організації, щоб не виникало різночитань у їхньому розумінні.

Важливим аспектом визначення мети в часовому розрізі є її формулювання. Вона, як правило буває «траєкторна» і «крапкова». Під «траєкторним» формулюванням розуміється словесне, описове вираження цілей, наприклад, «забезпечити краще очищення стічних вод підприємства», «здійснювати регулярний контроль за станом води в пунктах масового відпочинку населення», «провести озеленення території нових будинків» і т. п. Такі цілі мають право на існування, вони відбивають напрямки діяльності тієї чи іншої організації, однак у них зовсім відсутня конкретизація, вони задають лише траєкторію руху.

Більш конкретними можна назвати цілі, що мають крапкове формулювання, при якому цілі задаються як чіткі, кількісно визначені нормативи, наприклад, «щодня о дев'ятій годині робити добір проб води в зонах купання гідропарків Журавлівський, Олексіївський і Жовтневий для подальшого аналізу. Відповідальний – санітарний лікар Іванов І. І.» чи «для озеленення районів нових будинків висадити 125 одиниць саджанців липи, 234 – берези і 222 – горобини, розділивши пропорційно між мікрорайонами 444 і 443. Відповідальний Петров В. В.» і т. п. У даних випадках цілі задаються у виді кількісно визначених характеристик – цільових нормативів. **Цільовий норматив** – це показник, найменування якого виражає зміст потреби, а цифрова частина – значення бажаного оптимального рівня її вдоволення.

Таким чином, «крапкове» формулювання цілей є конкретизацією якісно сформульованих цілей і більш характерне для середньострокових і короткострокових цілей.

Наступна класифікація цілей за **рівнями управління** є однією з найважливіших, оскільки вона припускає перерозподіл функцій на всіх ступінях управління господарством країни. При цьому сполучення цілей рівнів управління і вищезгаданих груп – тимчасових і змістовних обов'язкове, але надзвичайно складне. Так, для рівня народногосподарського комплексу галузі господарства необхідно сформулювати довгострокові цілі, але дуже складно і недоцільно для цього рівня формулювати короткострокові крапкові цілі. Останні ж у свою чергу важливо довести до окремих лабораторій і цехів.

У цілому за рівнями можлива наступна **класифікація цілей**: загальнодержавні, багатогалузеві, міжгалузеві, галузеві, територіальні, цілі виробничого об'єднання підприємства, функціональні

(мети окремих функціональних підрозділів організації – відділів, лабораторій і т. п.).

Цілі рівнів знаходяться у взаємозв'язку, тобто цілі нижчого рівня виступають у виді засобів досягнення вищих цілей окремих людей, цехів, підприємств і об'єднань до цілей територіальних, галузевих і народногосподарських. Однак цілі різних галузей стосовно одна одної можуть бути рівно ступеневими, тому що прямо не є засобом реалізації мети промисловості в цілому. Сполучення таких цілей відбувається вже на рівні народногосподарського комплексу. Між рівно ступеневими цілями при правильній організації роботи не повинно виникати конфліктів, однак на практиці такі випадки невідповідності цілей зустрічаються (наприклад, ціль машинобудування – пустити в лад новий завод, а ціль Міністерства охорони навколишнього природного середовища – ввести в дію очисні спорудження не ньому. Досягнення мети машинобудування не можливо без реалізації екологічної мети, якщо це на виконується, – складається конфліктна ситуація).

За *обсягом* цілі бувають *глобальні* і *локальні*.

Усі класифікації взаємно доповнюють одна одну, розкривають повну картину складної проблеми розробки ефективної системи цілей управління.

Важливим етапом управлінської діяльності є не тільки *усвідомлення* поставленої мети, але і *роз'яснення* її усім членам колективу, оскільки важлива, але погано сформульована і донесена до колективу мета виконується гірше, ніж менш значима, але чітко окреслена.

МЕТОДИ УПРАВЛІННЯ

Орієнтація будь-якого рівня управління на кінцеві результати вимагає по-новому підходити до методів і технологій визначення цілей, не обмежуватися на минулому досвіді, загальних теоретичних установках, інтуїції та здоровому глузді, а шукати все більш розгорнуті способи визначення цілей, що відповідають як їхній складності, так і їх зростаючій важливості.

Таким чином, під *методом* маємо на увазі спосіб здійснення керуючого впливу, чи спосіб реалізації цілей.

Класична теорія підрозділяє всі методи управлінського впливу на дві групи: *основні* і *комплексні*. В основних чітко виділяється змістовна частина відповідно до використовуваних змістовних цілей (економічні, соціальні, науково-технічні та ін.). Комплексні являють собою комбінації основних методів.

Крім того, методи також розрізняються за *спрямованістю*: з погляду джерела впливу й об'єкта впливу, тобто відкіль виходить і на що спрямований вплив. У кінцевому рахунку будь-який вплив спрямований на людину, конкретного працівника. Специфічно також те, що керуючий вплив направляється на мотиви його діяльності, що обумовлює розділення методів на групи моральної, матеріальної і владної мотивації. Кожна з цих груп включає як позитивну (стимулювання), так і негативну (санкції) сторони.

Розходження використовуваних в управлінні методів не виключає необхідності використання керівником у процесі роботи різних організаційних форм. Під *організаційною формою* розуміється: спосіб впливу (колективний, одноособовий), тип впливу (норматив, акт), характер впливу (пряме, опосередковане, шляхом створення чи обмежень стимулювання), тимчасова характеристика впливу (постійне, періодичне, разове) та ін.

Відносно нові *підходи* і *методи* цілеполягання можна об'єднати в дві групи: *евристичні* методи і *дослідницькі* методи. Загальною ознакою *дослідницьких методів* є орієнтація на ту чи іншу модель, більш-менш формальну. До *дослідницьких методів* відносяться:

а) *екстраполяційний*, що полягає в орієнтації на такий рівень стану системи, що визначається як прийнятний, здійснений, задовільний;

б) *оптимізаційний*, у якому використовується модель екологічного об'єкта, що включає цільову функцію і набір обмежень;

в) *адаптаційний*, що полягає в адаптації об'єкта до майбутнього стану. Передбачається три ступіні знання про майбутнє: *визначені знання* (характеризують ті риси майбутнього, існування яких неминуче), *невизначені знання* (характеризують ті риси майбутнього, стосовно яких немає твердої впевненості в їх реалізації) і *незнання* (відносяться до тих рис майбутнього, що не можуть бути визначені навіть у варіантах).

В *евристичних* методах передбачається обов'язкова участь експертів. Можливості цих методів спираються на аналітичні здібності індивідуума, на його досвід і знання. До них відносяться:

– *Метод «Дельфи»*, що ґрунтується на послідовному анкетуванні колективів експертів. Включає етапи: анкетування; обробка анкет і складання довідки, що докладно відбиває думку кожного; інформування експертів (без посилань на авторів) про те, які є погляди; перегляд думок: удосконалення їх чи висловлення особливого судження, якщо воно відрізняється від інших істотно. Такий порядок повторюється до досягнення єдності.

- *Метод операційної гри*. За визначеним сценарієм експерти імітують діяльність реальних осіб, що втілюють і створюють рішення.
- Група експертів поділяється на підгрупи, кожна з яких вирішує свої задачі, після чого представники доповідають про рішення і на загальному засіданні в процесі дискусії вибирається кращий варіант.
- *Метод кібернетичних сесій*. Формується кілька груп фахівців-експертів, що розглядають різні сторони існуючої проблеми. Попередньо складається коло питань для кожної групи і перелік, що визначає порядок участі кожного фахівця в різних групах, таким чином склад груп весь час змінюється та формується рішення у ході постійних дискусій.
- *Метод «Дерева цілей»* – це графічне зображення зв'язку між цілями і засобами їхнього досягнення, побудований за принципом дедуктивної логіки і з застосуванням деяких евристичних процедур. «Дерево цілей» дозволяє представити повну картину взаємозв'язків майбутніх подій аж до одержання конкретних задач і одержати інформацію про їхню порівняну важливість. Воно забезпечує роботу з доведення цілей до безпосередніх виконавців шляхом відповідності між організаційною структурою колективу і структурою цілей.

«Дерево цілей» складається з: генеральної мети, підцілей I рівня, підцілей II рівня та ін. Досягнення головної мети здійснюється шляхом досягнення підцілей I рівня, досягнення підцілей I рівня – за рахунок підцілей II рівня та ін. Цілі нижчого рівня є засобом досягнення цілей більш високого рівня.

Цілі, для реалізації яких не потрібно додаткових ув'язувань «мети-засобу» називаються *задачами*. У задачі досягається максимальна конкретизація параметрів досягнення мети: термін, кількісне вираження очікуваного результату й ін. *Рішення задачі* – комплекс заходів, тобто ресурсів і дій, за допомогою яких забезпечується досягнення потрібної мети. Побудова «дерева цілей» включає: *класифікацію, декомпозицію і ранжирування*.

При класифікації ціль вищого рівня розбивається на 7-9 галузей, що вирішують різні задачі. При декомпозиції варто зменшувати самостійність підцілей, тобто прагнути вибирати таке їх співвідношення, для досягнення якого існують незалежні один від одного засоби, а також критерії оцінки цих підцілей. Об'єднання підцілей однієї галузі дерева означає досягнення мети більш високого рівня,

тобто *кон'юнктивності*. Найчастіше при визначенні цілей здійснюється така помилка: деталізація цілей досягає таких масштабів, що цілі перетворюються на засіб. Одна з важливих умов декомпозиції: цілі одного рівня не повинні бути послідовними етапами роботи.

Критерії (правила) декомпозиції:

- за напрямками діяльності;
- за структурою об'єкта;
- за кінцевим продуктом;
- за підвищенням якості виробів;
- за розмаїтістю асортименту та ін.

Глибина декомпозиції повинна задовольняти вимозі кон'юнктивності, тобто підцілі повинні бути незалежними, самостійними (не входить до складу один одного), – як правило, не більше 4-5 рівнів. У протилежному випадку цілі стають настільки тісно взаємозалежними, що незалежне існування кожної з них просто неможливо. Крім того, надмірне дроблення цілей ускладнює розподіл функцій між виконавцями.

Недолік цього методу – порівняна статичність, тобто на конкретному етапі робіт потрібно переглядати ієрархію цілей.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 1

«СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ»

Колектив, що об'єднується для виконання певної роботи, як правило має свою ієрархічну структуру. В першу чергу, в ньому виділяється управлінська ланка, яка і визначає стратегію і тактику поведінки колективу. Природно, що апарат управління створюється відповідно конкретним принципам і факторам. Окрім того, між елементами структури управління формуються вертикальні і горизонтальні зв'язки, що забезпечують сам процес управління. Аналізу самої структури управління, її елементів, стосунків між ними і особливостей підбору кадрів управління присвячена дана глава.

☼ При вивченні даної теми студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Що таке структура управління?
2. Елементи структури управління.
3. Вертикальні зв'язки: лінійні і функціональні.
4. Горизонтальні зв'язки.
5. Ієрархічна будова структури.

6. Фактори побудови структури.
7. Види факторів.
8. Принципи побудови структури управління.
9. Принципи формування організаційних структур управління.
10. Поняття «кадри управління».
11. Види класифікацій кадрів.
12. Вимоги до кадрів управління.
13. Принципи підбору кадрів.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 1 «СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ»

СТРУКТУРА УПРАВЛІННЯ

Структура – це цілісна сукупність самостійних елементів, що реалізують закріплені за ними функції, наділені необхідною компетенцією, що знаходяться у визначених формально встановлених і неформальних зв'язках для забезпечення досягнення цілей.

Структура складається з внутрішньо впорядкованої сукупності елементів. **Елементи структури** знаходяться у *вертикальних* (управління – підпорядкування) і *горизонтальних* (кооперація і координація) зв'язках.

Вертикальні зв'язки поділяються на *лінійні*, що передбачають підпорядкування по всьому колу питань, і *функціональні* – підпорядкування в межах реалізації визначеної функції. Вертикальні зв'язки характеризуються масштабом керованості, а горизонтальні – числом працівників, з якими встановлюються контакти в процесі.

Структура має ієрархічну будову. По своєму положенню в структурі елементи підрозділяються на *вищестоящі*, *нижчестоящі* і *рівноправні*.

На побудову організаційної структури впливають наступні **фактори**: *соціально-політичні* й *організаційно-технічні*. Інші види факторів – *прямі* і *непрямі*; фактори, зв'язані з об'єктом і суб'єктом; *внутрішні* і *зовнішні* стосовно структури. Основними ж факторами є функції.

Принципи побудови структури – це закономірності – правила побудови саме структури.

Принципи формування організаційних структур найтіснішим чином пов'язані з розглянутими вище факторами, що впливають на структуру. Так, на базі зовнішніх факторів формуються наступні

принципи: відповідність структури характеру й особливостям об'єкта, відповідність структури механізму (цілям, принципам, методам, функціям).

Основними з них є: цільовий, раціональний розподіл праці, сполучення лінійної і функціональної структур.

КАДРИ УПРАВЛІННЯ

До кадрів відносяться працівники, професійна діяльність яких цілком або переважно пов'язана з виконанням функцій управління виробництвом. *Класифікація кадрів* можлива за наступними принципами:

- а) за посадовим принципом;
- б) за рівнем (ступінню) в ієрархії;
- в) за фаховою освітою;
- г) за галузями суспільного виробництва;
- д) за участю в процесі прийняття і реалізації рішень.

Базовою є остання класифікація, що поділяє всі кадри на три групи: *керівники*, *фахівці* і *допоміжний персонал*.

Керівники – безпосередньо приймають рішення. Вони бувають: *лінійні*, які відповідають за реалізацію усіх функцій з керування конкретним виробництвом, об'єднанням та ін., і *функціональні*, що, підкоряючись безпосередньо своєму лінійному керівнику, відповідають за реалізацію конкретних функцій і очолюють невеликі колективи. Керівники також бувають: *низової*, *середньої* і *вищої ланки*.

Фахівці – це працівники, які беруть безпосередню участь у розробці варіантів рішень, підготовці і реалізації конкретних рішень. Основний їхній результат – створення нової інформації, необхідної для здійснення процесів.

Допоміжний персонал – відповідає за своєчасну технічну обробку інформації: її упорядкування, облік, збереження, розмноження, видачу, пересилання та ін.

Вимоги, до кадрів можна об'єднати в такі групи: *моральні*, *соціально-психологічні*, *професійні* й *організаційні*. Кожній категорії робітників відповідає визначений набір вимог, обумовлений їхніми обов'язками.

При виборі кадрів необхідно керуватися визначеними правилами, головні з яких такі: *відповідність кандидата вимогам, обліку стану об'єкта і гармонійного сполучення членів колективу*.

Вибір кадрів – це процес їхнього вивчення з метою визначення придатності висунутих кандидатів для виконання обов'язків за даними посадам. Це багатоетапний трудомісткий процес.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 1
«ОРГАН УПРАВЛІННЯ»

Функціонування будь-якої організації практично не можливе без дотримання таких формальностей, як виділення органу управління, окреслення меж його компетенції, розробка Положення про орган управління, штатного розкладу, посадових інструкцій, тощо. У той же час велика увага повинна приділятися нормуванню робочого часу персоналу, формам і стилю керівництва, підвищенню його ефективності.

☼ В даній темі студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Що таке орган управління?
2. Апарат управління.
3. Компетенція органа управління.
4. Індивідуальна компетенція.
5. Типова компетенція.
6. Групи структурних підрозділів.
7. Штатний розклад.
8. Розділи посадових інструкцій:
 - основні задачі працівника,
 - функції працівника (обов'язки),
 - права, організація роботи,
 - взаємозв'язки з іншими підрозділами,
 - відповідальність.
9. Норми часу.
10. Вимоги до планування робочих місць.
11. Стилi керівництва.
12. Організація роботи колективу.
13. Оцінка ефективності системи управління.
14. Якісні показники результатів роботи.
15. Узагальнюючі кількісні показники.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 1
«ОРГАН УПРАВЛІННЯ»

Орган – це організаційно відокремлена у відповідності зі специфікою і характером свого об'єкта ланка в системі. Сукупність підрозділів органа складає його апарат. Для нормального функціонування створюваного органа необхідно заздалегідь визначити безпосередні його задачі, перелік конкретних функцій, організаційну

структуру і штати апарата, основні положення й інструкції, що регламентують його діяльність.

Компетенція органа – це точно визначене, у залежності від призначення органа, коло підвідомчих йому питань відповідного обсягу правомочних, необхідних для здійснення діяльності.

Компетенція підрозділяється на:

- *індивідуальну* (призначену для одного конкретного органа);
- *типову* (призначену для необмеженої кількості органів, однорідних за характером своєї діяльності);
- *мішану* (у якій частина норм призначена одному конкретному органу, інша – багатьом).

Індивідуальна компетенція розробляється вищим органом стосовно створюваного їм нижчестоящому.

Типова компетенція розробляється зазвичай декількома вищими органами з метою встановлення єдності з метою, задачами та функціями конкретних органів. Після розробки проекту компетенції органа вона підлягає затвердженню.

Для успішної реалізації компетенції апарат кожного органа розділений на структурні підрозділи. Усі структурні підрозділи в самостійному органі зазвичай об'єднані в чотири основні групи: *управління, галузеві структурні підрозділи, функціональні структурні підрозділи, допоміжні й обслуговуючі структурні підрозділи.*

Розподіл обов'язків, функцій і кадрів за структурними підрозділами має відбуватися на основі визначеної і затвердженої структури – *штатного розкладу*, закріпленого в *Положенні про орган управління, у положеннях про його підрозділи, у посадових інструкціях.*

Положення й інструкції не обмежують ініціативу працівників, а лише направляють їхні зусилля в потрібне русло для рішення задач організації. У положеннях повинні бути чітко розмежовані задачі, функції, права, службові зв'язки і відповідальність кожного підрозділу з урахуванням специфіки його робіт, а також діяльність всього апарата і його окремих підрозділів.

У *посадових інструкціях* повинні передбачатися такі розділи: основні задачі і функції працівника (обов'язки), права, організація роботи, взаємозв'язки з іншими підрозділами і відповідальність.

Основні задачі. В цій частині визначається місце і значення підрозділу і працівника в системі апарату, вказується безпосереднє підпорядкування даного підрозділу, а також його специфіка. Крім того, має бути зазначено, для чого створено цей підрозділ, спрямованість і цілі його діяльності.

Функції (обов'язки). В цій частині повинні бути чітко перераховані усі функції, що зобов'язаний виконувати даний робітник відповідно до задач, покладених на підрозділ.

Права. У цьому розділі перелічуються права даної категорії працівників і порядок їхньої реалізації.

Організація роботи. У даній частині регламентується порядок організації роботи усередині підрозділу, визначається його структура в залежності від обсягу роботи і числа працівників.

Взаємини з іншими підрозділами. В частині повинні вказуватися взаємозв'язки даного підрозділу з іншими підрозділами і службами установи, встановлений порядок одержання і видачі відповідної документації. Крім цього, вказується порядок розгляду скарг і розбіжностей між підрозділами.

Відповідальність. Цей розділ повинний передбачати відповідно до законодавства дисциплінарну, матеріальну й адміністративну відповідальність за невиконання або погане виконання обов'язків.

Аналіз витрат робочого часу дозволяє здійснювати нормування управлінської діяльності. Використовуються чотири види нормативів: норми часу, обслуговування, керованості та нормативи чисельності.

Норми часу регламентують його витрати на виконання визначених операцій, видів робіт, а також розміри відповідної винагороди. Тому що управлінська праця творча, нормуванню підлягає праця допоміжно-технічного персоналу і діловодів.

Норми повинні забезпечувати якісне обслуговування працівниками апарата певного числа робітників, інженерів чи службовців конкретного числа виробничих ділянок.

Широке поширення одержали укрупнені нормативи чисельності апарата. Вони визначаються на основі аналізу кореляційної залежності чисельності працівників від факторів, що визначають характер і трудомісткість робіт з кожної функції управління.

Ефективність виконання управлінських робіт багато в чому залежить від того, наскільки раціонально організовані робочі місця працівників.

Для організації робочого місця перш за все важливе правильне планування робочих приміщень та розміщення меблів і використання у роботі технічних засобів.

При плануванні робочих місць необхідно дотримуватись таких вимог:

- рух інформації в процесі виконання управлінських робіт повинен здійснюватися по непересічним траєкторіям без зайвих «петель»;
- найчастіше взаємодіючі структурні підрозділи і працівники повинні розташовуватися з урахуванням найкоротших відстаней між ними;
- робоче місце управлінського працівника і устаткування, що входить до його складу, повинне бути розплановане з урахуванням зони дії працівника і виконуваних ним операцій.

Внутрішня організація *робочого місця* повинна забезпечувати найбільш зручне розташування документів, швидкість їхнього пошуку, ліквідацію зайвих маршрутів руху за матеріалами, строгий їх облік і візуальний контроль даних.

Питання оптимізації умов праці вивчає спеціальна наукова дисципліна – *ергономіка*. Вона вивчає функціональні можливості людини в трудових процесах з метою створення для неї оптимальних умов праці, що, роблячи працю високопродуктивною, у той же час забезпечує людині необхідні зручності і зберігає його сили, здоров'я, працездатність.

Стиль – це сукупність найбільш характерних і стійких методів вирішення типових задач і проблем, що виникають у процесі реалізації функції керівництва, тобто система постійно застосовуваних методів керівництва. Розрізняють *індивідуальний* і *загальний* стиль.

При організації роботи колективу треба керуватись такими правилами:

- ясно поставити мету, виділити основну і другорядні цілі;
- скласти чіткий і точний план роботи;
- розподілити роботу між її учасниками;
- з'ясувати всі умови роботи і пристосувати місце роботи;
- робити усе вчасно, даючи вказівки, визначати терміни їхнього виконання;
- використовувати делегування, суворий контроль і облік виконання робіт;
- організувати самого себе, заощаджувати час, пам'ятати про відповідальність.

Тому що ми на роботі проводимо кращу частину життя, потрібно зробити її приємною і легкою.

ОЦІНКА ЕФЕКТИВНОСТІ РОБОТИ КАДРІВ УПРАВЛІННЯ

Ефективність системи потрібно оцінювати як з погляду самої системи (у вузькому аспекті), так і з позиції усього виробничого організму (у широкому аспекті).

У вузькому аспекті ефективність оцінюється по витратах живої й упредметненої праці на той чи інший управлінський захід і по зміні показників системи.

Ефективність у широкому аспекті означає порівняння витрат вже не з показниками якості, а з показниками діяльності виробничої системи в цілому.

В основі визначення ефективності повинний бути єдиний соціально-економічний результат, виражений у кількісній формі. Кількісно такий результат виражається в прирості продуктивності праці, чи скороченні (вивільненні) робочої сили.

Якісні показники результатів роботи: стабільність у реалізації технологічних і організаційних можливостей, стійкість умов існування системи (суб'єктів і об'єктів); здатність системи до самовдосконалення і гнучкість у встановленні нової взаємодії її елементів і їх просторово-часової організації.

Узагальнюючі кількісні показники: коефіцієнт використання потенційних можливостей, відношення суспільно-вільного часу до суспільно-необхідного, темпи росту і приросту валового суспільного продукту і національного доходу, доходу на душу населення, темпи росту продуктивності праці, трудомісткість, зарплатоємність, витрата матеріальних ресурсів на одиницю продукції, фондівіддача, строк окупності капіталовкладень, відносна вивільнення чисельності працюючих, відносна економія фонду оплати праці, економія від зниження собівартості продукції, відносна економія матеріальних ресурсів.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 1

«ТЕХНІКА УПРАВЛІННЯ»

Сучасний офіс важко уявити без великої кількості технічних засобів, що забезпечують оперативність виконання тієї чи іншої роботи. До техніки управління належить безліч обладнання, що безпосередньо не приймає участі в процесі руху інформації, а лише створює комфортні умови роботи апарату управління. Щоб краще орієнтуватись в такій кількості техніки управління, розроблена детальна її класифікація, яка викладена в даній лекції.

☼ В даній лекції студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Поняття «техніка управління».
2. Загальні відомості про техніку управління.
3. Класифікація техніки управлінської праці.
4. Носії інформації.
5. Засоби перетворення інформації.
 - логічного;
 - механічного;
 - універсальні комплекси.
6. Засоби оснащення процесів перетворення інформації.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 1

«ТЕХНІКА УПРАВЛІННЯ»

Техніка – це знаряддя і засоби праці, призначені для виконання інформаційних перетворень в процесі управління. Оскільки способи виробництва підрозділяються на засоби і предмети праці, логічно і техніку управлінської діяльності підрозділити на групи:

- а) матеріальні носії інформації (папір, магнітна стрічка, дискета);
- б) засоби переносу інформації на носії;
- в) засоби оснащення процесу інформаційних перетворень (установка, приміщення, кондиціонери та ін.).

Техніка має більш детальну класифікацію, що включає:

Носії інформації:

- 1.1. Носії, безпосередньо доступні для сприйняття людини (паперові форми, звук, світлове зображення).
- 1.2. Носії, що використовують технічні засоби (перфокарти, диски, дискети, магнітні стрічки та ін.).

Засоби перетворення інформації – це сукупність машин і обладнання широкого вжитку, призначених для обробки, збору і передачі даних.

Засоби механічного перетворення інформації – це засоби фіксації, копіювання і розмноження, передачі, збереження і пошуку інформації, засоби наочного відображення інформації, допоміжні засоби технічної обробки інформації.

Засоби логічного перетворення інформації. Вони включають:

- засоби механізації та автоматизації обчислювальних робіт;
- засоби механізації та автоматизації текстових процесів.

Універсальні комплекси засобів механічного і логічного перетворення інформації – це організаційні автомати й автоматизовані системи обробки даних.

Засоби оснащення процесів перетворення інформації:

- будинок і службові приміщення;
- засоби, призначені для створення нормальних умов праці.

Розвиток техніки йде декількома шляхами: створюються нові технічні засоби, удосконалюються ті, що застосовуються зараз, поєднуються в багатофункціональні системи та ін.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 1 «ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»

Процес управління обов'язково супроводжується утворенням великої кількості документів, що забезпечують добре виконання роботи і досягнення поставленої мети. Оскільки головний продукт праці апарату управління – це інформація, її необхідно перетворити в форму документа. Існує декілька засобів перетворення інформації, а в свою чергу, і декілька видів документів, що втілюють в життя ці перетворення. Окремим питанням можна розглянути форму і суть управлінських рішень. Кожне з них повинне мати чітке формальне втілення. Для кращої орієнтації в морі документів існують правила їх складання і оформлення, що вивчаються в курсі «Ділової української мови», а також «Діловодство», «Документообіг», тощо. В даному курсі не ставиться за мету навчити складати документи, а лише показати їх особливості і роль в процесі управління.

☼ З тексту лекції студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Поняття «процес».
2. Основні елементи процесу.
3. Класифікація процесів за рівнем структури.
4. Функціональний розріз процесу: Планування, оперативна діяльність, контроль.
5. Зміст процесу.
6. Організація процесу.
7. Управлінська інформація.
8. Засоби перетворення інформації: творчі, логічні, технічні.
9. Ознаки класифікації інформації.
10. Основні види документів: постанова, положення, рішення, розпорядження, наказ, протокол, акт, лист, довідка.

11. Управлінське рішення.
12. Вимоги до управлінського рішення.
13. Складові частини управлінського рішення.
14. Класифікація управлінських рішень: за ступінню охоплення об'єкта, тривалістю дії, ступінню повноти інформації, характером наявної інформації.
15. Прийняття управлінських рішень.
16. Реалізація рішень.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 1 «ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ»

ТЕХНОЛОГІЯ УПРАВЛІННЯ

Управлінська інформація – це сукупність зведень про стан об'єкта і суб'єкта. Обсяг і зміст інформації, що переробляється в процесі управління залежить від основних характеристик системи: цілей, функцій і методів, структури органа. Перетворення інформації бувають: *творчі, логічні і технічні*. *Творчі перетворення* завершуються створенням нової інформації. *Логічні інформаційні перетворення* – це різного роду розрахунки, вибірка даних, їхнє складання і т. п. *Технічні інформаційні перетворення* не змінюють якісної чи кількісної характеристики інформації, вони пов'язані лише з перетворенням форми її носія.

Інформація, використовувана в процесі, класифікується за різними ознаками: *за змістовною ознакою, за джерелом виникнення, стосовно процесу, за тимчасовою ознакою, за формою представлення, за способом фіксації*.

За змістом поділяється на соціально-політичну, економічну, організаційну, науково-технічну та ін.

За джерелом – внутрішня (джерелом є об'єкт і його ланки) і зовнішня (надходить від вищих органів, постачальників, замовників і т. п.).

Стосовно процесу – директивна й описова. Директивна – це інформація впливу, обов'язкова до виконання. Вона міститься в законах, постановах, наказах і інших документах. Описова може бути використана в процесі, наприклад для обліку вимог, що змінюються, до тих чи інших параметрів.

За часом – минула, поточна і майбутня чи постійна і перемінна.

Інформація про минуле дозволяє виробити оцінки вірності й обґрунтованості дій як об'єкта, так і суб'єкта. Інформація про

поточні події – це, як правило, інформація для прийняття оперативних рішень. Інформація про майбутнє включає планові і прогностичні зведення.

До постійної інформації відносяться преїскуранти, нормативи й ін., а до тимчасового – зведення про споживання ресурсів, результат перевірок і т. п.

За формою – цифрова, текстова і кодована. Остання використовується або для збереження зведень, або для їхньої проміжної обробки і передачі.

За способом фіксації – усна і документальна.

В процесі використовуються наступні основні види документів:

Постанова – первинний акт, прийнятий вищими, функціональними, регіональними і галузевими органами, що визначає найбільш важливі, принципові рішення. Мають тривалий термін дії і стосуються широкого кола організацій різного підпорядкування.

Положення – правовий акт, що встановлює правила діяльності чи організацій чи їхніх структурних підрозділів.

Рішення – це документ, що видається декількома неоднорідними органами спільно (наприклад, адміністрацією чи профспілкою).

Розпорядження – є як правило правовим актом обмеженого терміну дії по вирішенню оперативних питань. Видається особисто керівником.

Наказ – це основний вид розпорядничього документа, що виданий як з ініціативи керівника його підлеглим, так і в зв'язку з директивою вищестоящої організації.

Розпорядження – документ, у якому міститься розпорядження керівника підлеглим працівникам із приводу виконання окремих дій.

Протокол – документ, що фіксує склад і кількість учасників, хід обговорення яких-небудь питань колегіальним органом чи колективом даної організації і прийняті ними рішення.

Акт – документ колегіального характеру, у якому групою посадових осіб підтверджується визначений факт чи подія.

Лист – найбільш розповсюджений вид документації, що використовується для обміну інформацією між установами на всіх рівнях. Різновидом листа є висновок і повідомлення.

Довідка – опис, підтвердження або констатація яких-небудь фактів.

Зведення – різновид довідки. Форми зведень: таблиці, графіки.

Огляд – коротке повідомлення, що містить інформацію для підвідомчих і сторонніх організацій про роботу в тій чи іншій області.

План – документ, у якому фіксуються намічені до виконання роботи, їхній обсяг, послідовність, терміни виконання, джерела фінансування та ін.

Звіт – документ, що включає зведення про виконання чогонебудь, а також про проведення визначених заходів.

У практиці використовуються й інші види документів, характеристика яких не наведена вище.

УПРАВЛІНСЬКЕ РІШЕННЯ

У процесі функціонування підприємства, управлінське рішення займає центральне місце в роботі апарата. Це, з одного боку – процес вироблення варіанта реалізації задуманого, а з іншого боку – документ, прийнятий план дій. Якщо розглядати інший, на наш погляд більш предметний зміст цього поняття, то під управлінським **рішенням** розуміється творчий акт суб'єкта, що визначає, на основі знання об'єктивних законів функціонування і розвитку керованої і керуючої систем, програму діяльності з вирішення назрілої проблеми.

У силу великої значимості управлінського рішення для діяльності організації, воно повинно відповідати ряду вимог:

- повинно мати чітку цільову спрямованість, вирішувати конкретну проблему;
- повинно бути повноважним, тобто повинно прийматися органом чи керівником, що має право приймати саме це рішення в рамках існуючого закону;
- повинно бути своєчасним (не можна поспішати з ухваленням рішення, але і не можна його затягувати);
- не повинно бути суперечливим, тобто повинно узгоджуватися з іншими рішеннями;
- повинно бути чітким, ясним і лаконічним.

Управлінське рішення включає **змістовну частину** (відповіді на питання як повинна бути вирішена проблема) й **організаційну частину** (послідовність і порядок дії; календарні терміни; відповідальні виконавці; питання координації і взаємодії між співвиконавцями; порядок звітності).

У залежності від **ступеня охоплення об'єкта** розрізняють **загальні, приватні і локальні** рішення. Загальні рішення охоплюють усю керовану чи керуючу систему – іноді обидві відразу. Частки – стосуються відповідних сторін діяльності організації. Локальні рішення можуть бути прийняті у відношенні якогось окремого елемента системи.

За **тривалістю дії** рішення поділяють на **стратегічні і тактичні**.

Стратегічні стосуються генеральних проблем. Вони, як правило, розраховані на тривалий термін, часто приймаються для рішення перспективних задач, тому їх називають перспективними.

Тактичні (чи оперативні) рішення пов'язані зі здійсненням поточних цілей і задач.

За *ступенем повноти інформації* рішення можуть прийматися в умовах *визначеності, ризику і невизначеності*.

Умови визначеності мають на увазі чіткість і ясність обстановки, у якій приймається рішення.

Вибір рішення в умовах ризику означає, що дія може привести до безлічі можливих наслідків. Імовірність появи останніх майже однакова.

Умови невизначеності виявляються у тому, що імовірність появи тих чи інших наслідків невідома.

За *характером наявної інформації* розрізняють *програмовані і не програмовані* рішення.

Програмованими можна назвати стандартні, повторювані рішення.

Не програмовані – це нестандартні, разові, творчі рішення. Для прийняття їхньому суб'єкту необхідно мати багатий досвід, добре розвитку інтуїцію.

Розглядаючи управлінське рішення як *процес*, виділяють: *прийняття і реалізацію* управлінського рішення.

Прийняття управлінських рішень включає виявлення і формулювання проблеми, збір і аналіз інформації для рішення, формулювання можливих рішень, вибір остаточного варіанта.

Реалізація рішень включає: розробку плану реалізації, доведення завдань до виконавців, оперативне керівництво реалізацією рішення, облік і контроль, корегування рішення в разі потреби.

Обґрунтоване рішення базується на знанні об'єктивних закономірностей функціонування і розвитку керованої і керуючої систем і обліку всіх особливостей конкретної ситуації. Тому воно поєднує науковий підхід і елементи творчості, мистецтва.

Тест-контроль з модуля 1

(221 бал)

Прізвище, ім'я, по батькові _____

№ зал. книжки _____

Дата контролю _____ Тривалість контролю _____

Частина 1 (70 балів)

Умови виконання завдання: дайте короткі відповіді:

1. Дайте визначення поняттю «управління». _____ (5 б.)
2. Що вивчає теорія управління? _____ (4 б.)
3. Функції управління – це _____ (5 б.)
4. Що є науковими основами управління? _____ (5 б.)
5. Метод управління – це _____ (6 б.)
6. Цільовий норматив – це _____ (4 б.)
7. Чому мета є першою з основних функцій попереднього управління? _____ (4 б.)
8. Що слід розуміти під інноваційною діяльністю? _____ (5 б.)
9. Чим відрізняється «траєкторне» формулювання мети від «крапкового»? _____ (6 б.)
10. У чому полягає особливість евристичних методів досягнення цілей? _____ (3 б.)
11. Дайте визначення поняттю «структура управління». _____ (7 б.)
12. Допоміжний персонал – _____ (3 б.)
13. Що розуміють під поняттям «компетенції» органу управління? _____ (5 б.)
14. Що відносять до засобів перетворення інформації? _____ (4 б.)
15. Що необхідно для прийняття управлінських рішень? _____ (4 б.)

Частина 2 (39 балів)

Умови виконання завдання: вставте пропущені слова, вирази, числа, тощо.

1. Предмет теорії управління включає _____ (1 сл.) управління як _____, _____ (2 сл.) компонента економіки. (3 б.)
2. Зразок включає _____, аналіз _____ і варіанти її рішення, характеристику обраного шляху й отриманого результату. (3 б.)
3. Процесом управління називають діяльність _____ (2 сл.) з впливу на _____ (1 сл.) за допомогою обраних _____ (1 сл.) для досягнення поставлених _____ (1 сл.). (5 б.)
4. Наукові основи управління – це система _____ (2 сл.), що складає теоретичну базу _____ (2 сл.). (4 б.)
5. Рішення задачі – це комплекс заходів, тобто _____ (2 сл.), за допомогою яких забезпечується досягнення _____ (2 сл.). (4 б.)
6. Творчі перетворення завершуються створенням _____ (2 б.)
7. Документ, що включає зведення про виконання чого-небудь, а також про проведення визначених заходів – це _____ (1 б.)
8. Структура має _____ (2 сл.). За своїм положенням у структурі елементи підрозділяються на _____ (3 сл.). (5 б.)
9. Вимоги до кадрів об'єднують в такі групи: _____ (4 б.)
10. Питання оптимізації умов праці вивчає спеціальна наукова дисципліна – _____ (1 б.)
11. До матеріальних носіїв інформації відносяться: _____ (4 б.)
12. Фактор часу є одним з найважливіших для визначення _____ (2 сл.) і, власне для класифікації _____ (1 сл.) управління. (3 б.)

Частина 3 (30 балів)

Умови виконання завдання: знайдіть вірну відповідь серед наведених.

№	Питання	Відповіді	№
1.	Метод теорії управління включає: а) системний метод; б) метод зразків; в) комплексний метод; г) оптимізаційний метод; д) логічний метод		1.
2.	Організація характеризується стадіями: а) планування; б) облік; в) аналіз; г) контроль; д) підрахунок; е) прогнозування		2.
3.	Часова класифікація цілей: а) довгострокові, б) ідеологічні, в) технічні, г) середньострокові, д) короткострокові		3.
4.	Функції заключного управління: а) планування; б) організація; в) контроль; г) облік; д) структуризація; е) аналіз		4.
5.	Цілі управління можна класифікувати за: а) змістом; б) розміром; в) часовим об'ємом; г) обсягом; д) об'ємом; е) рівнями управління		5.
6.	Базова класифікація кадрів поділяє їх на: а) керівників; б) фахівців; в) лаборантів; г) старших співробітників; д) допоміжний персонал		6.
7.	Компетенція органів управління підрозділяється на: а) групову; б) індивідуальну; в) мішану; г) типову; д) немає вірної відповіді		7.
8.	Дослідницькі методи бувають: а) екстраполяційні; б) польові; в) лабораторні; г) оптимізаційні; д) стаціонарні; е) адаптаційні		8.
9.	Всі методи управління можливо розділити на: а) загальні; б) основні; в) алгоритмічні; г) комплексні		9.
10.	Риси властиві усім видам управління: а) статистичні; б) динамічні; в) комплексні		10.

Частина 4 (16 балів)

Умови виконання завдання: визначте чи вірно приведені тут твердження.

1. Теорія управління вивчає і розкриває принцип управління	Так	Ні
2. Для організації контролю необов'язково знати зміст роботи контролюваного об'єкту	Так	Ні
3. Дія загальних принципів управління поширюється на окремі частини системи управління	Так	Ні
4. Сутність інноваційного менеджменту полягає у створенні і впровадженні науково-технологічних новацій	Так	Ні
5. Головна перевага інноваційного менеджменту – популярність	Так	Ні
6. «Для озеленення району висадити 125 одиниць саджанців липи» – це крапкове формулювання мети	Так	Ні
7. Усяку роботу – від найпростішої до багатоступінчатої можна поділити на етапи	Так	Ні
8. Можливість евристичних методів спирається на лабораторні дослідження	Так	Ні
9. Метод «Дерева цілей» – це графічне зображення зв'язку між цілями і засобами їх досягнення	Так	Ні
10. Задачі – це цілі для реалізації, яких не потрібно додаткових ув'язувань	Так	Ні
11. Структура управління має лінійну будову	Так	Ні
12. Управлінська інформація – це сукупність відомостей про стан НПС	Так	Ні
13. Мета відбиває суб'єктивні закономірності розвитку суспільства	Так	Ні
14. Кожний більш високий рівень управління не має права брати участь у формулюванні цілей кожної організації	Так	Ні
15. Функції управління, виділені на основі суб'єкта управління, називаються організаційними	Так	Ні
16. Прогнозування відноситься до попереднього управління	Так	Ні

Частина 5 (32 бали)

Умови виконання завдання: знайдіть відповідність показників з групи А показникам чи показникам з групи Б.

Група А

Група Б

А. Кадри управління	1. Загальні	17. Фахівці
Б. Види документів	2. Довгострокові	18. Відповідальність
В. Перетворення інформації	3. Контроль	19. Соціальний
Г. Посадова інструкція	4. Права	20. Дискета
Д. Принцип управління	5. Логічне	21. Класифікація
Е. Функції заключного управління	6. Допоміжний персонал	22. Аналіз
Є. Цілі	7. Рішення	23. Функції
Ж. Побудова «Дерева цілей»	8. Основні задачі	24. Положення
З. Носії інформації	9. Акт	25. Творче
	10. Керівники	26. Диск
	11. Окремі	27. Політичні
	12. Короткострокові	28. Розпорядження
	13. Декомпозиція	29. Перфокарти
	14. Облік	30. Ранжування
	15. Технічне	31. Огляд
	16. Лист	32. Паперові

Частина 6 (31 бал)

Умови виконання завдання: визначте: Що треба зробити, якщо... Викладіть свою точку зору щодо наведеного: Що буде, якщо...

1. Чому, на Вашу думку, у методі «Дерева цілей» розділення цілей більш ніж на 4-5 рівнів не є доцільним? _____ (11 б.)

2. Що буде, якщо перед початком процесу управління не визначена мета? _____ (10 б.)

3. Як на Вашу думку, метод «кібернетичних сесій» об'єктивний чи суб'єктивний? Чому? _____ (8 б.)

4. Що розробляється вищим органом стосовно створюваного ним нижчестоячого? _____ (2 б.)

2

**ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ
ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ**

**ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 2
«ОРГАНІЗАЦІЯ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ»**

Згідно чинного законодавства «*управління в галузі екології*» – це урегульовані правовими нормами суспільні відносини, в яких реалізується діяльність державних органів, органів місцевого самоврядування, громадських об'єднань, спрямована на забезпечення ефективного використання природних ресурсів, охорони навколишнього природного середовища, екологічної безпеки юридичними і фізичними особами, дотримання екологічного законодавства, попередження екологічних правопорушень та захист екологічних прав громадян. Виходячи з цього, об'єктом управління постають суспільні відносини в галузі взаємодії суспільства і природного середовища. **Метою** управління природокористуванням та охороною навколишнього природного середовища є: раціональне використання природних ресурсів, контроль за дотриманням вимог екологічного законодавства і екобезпеки, забезпечення проведення ефективних заходів з охорони довкілля, тощо. Досягнення мети забезпечується виконанням державними та іншими органами певних функцій. Здійснення цих функцій базується як на основних принципах державного управління, так і на специфічних принципах, властивих саме природокористуванню.

☀ З матеріалу даної теми студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Поняття функції державного управління в сфері екології.
2. Розподіл і перерозподіл природних ресурсів.
3. Облік природних ресурсів.
4. Просторово-територіальний устрій об'єктів природи.

5. Планування використання і охорони навколишнього середовища.
6. Прогнозування, спостереження і інформування.
7. Контроль.
8. Екологічна експертиза.
9. Рішення спорів.
10. Служби охорони навколишнього середовища в Україні.

**ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 2
«ОРГАНІЗАЦІЯ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО
СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ»**

Під *функціями державного управління* у сфері екології варто розуміти визначені екологічним законодавством види діяльності органів та інших суб'єктів права, спрямованих на організацію раціонального використання і відновлення природних ресурсів, а також охорони навколишнього середовища. Кожна з функцій державного управління за цільовою спрямованістю, формою здійснення, за системою органів, що виконують відповідний вид діяльності, має самостійне значення. Вони закріплені відповідними нормативними актами.

До функцій державного управління в екології відносяться:

- **розподіл і перерозподіл** природних ресурсів між природокористувачами – це така функція державного управління, в результаті якій в природокористуванні виникають, змінюються і припиняються права на користування (власність) природними ресурсами.
- **облік** природних ресурсів і ведення природоресурсних кадастрів – одержання сукупності достовірних і необхідних зведень про природний, господарський і правовий стан кожного об'єкта природного світу;
- **просторово-територіальне розташування** об'єктів природи здійснюється в таких формах: землевпорядження, лісовпорядження, просторово-територіальне користування надрами, мисливський нагляд, паспортизація водних об'єктів;
- **планування використання й охорони** навколишнього природного середовища – це діяльність відповідних органів, спрямована на розробку і прийняття екологічних програм, планів, що визначають ціль, напрямки і конкретні задачі охорони на-

вколишнього середовища, а також засоби їхнього досягнення на основі наукових принципів природокористування;

- **прогнозування, спостереження (моніторинг) і інформування** в області використання, відновлення й охорони навколишнього середовища;
- **контроль** за використанням, відновленням природних ресурсів і охороною навколишньої природного середовища – це діяльність визначених державних органів, спрямована на забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами і відомствами, державними, кооперативними і суспільними підприємствами, організаціями, а також громадянами України, іноземними фізичними і юридичними особами встановленого порядку користування природними ресурсами, правил охорони навколишнього середовища, а також інших правил, встановлених екологічним законодавством;
- **екологічна експертиза** – це спеціальне організаційне і правове забезпечення експертної діяльності державних органів, суспільних об'єднань, неурядових формувань, інших спеціалізованих об'єднань висококваліфікованих фахівців у сфері екології (експертів), які діють у рамках еколого-експертних процесуальних правових відносин;
- **рішення спорів** про право природокористування – це діяльність компетентних державних органів із розгляду і прийняття рішень щодо розбіжностей, викликаних порушенням права володіння і права користування об'єктами природи.

Єдність функцій охорони навколишнього середовища обумовлено специфікою їхнього змісту, в основі якої лежить єдність природи, взаємозв'язок і взаємозалежність, що існує в природі між різними її об'єктами. Разом з тим своєрідність різних природних об'єктів (земля, надра, ліси та ін.) обумовлює те, що кожна з перерахованих функцій має свій конкретний зміст щодо кожного окремого виду природних ресурсів. У зв'язку з цим функції в сфері екології розглядаються окремо для кожного природного об'єкта.

СЛУЖБИ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА В УКРАЇНІ

Міністерство охорони навколишнього природного середовища створено в червні 1991 року на базі Державного комітету охорони природи України, який виконував природоохоронні функції в республіці ще з 60-х років.

Верховною Радою України 25 червня 1991 року прийнято Закон «Про охорону навколишнього природного середовища України», яким на міністерство охорони навколишнього природного середовища покладено обов'язок здійснення комплексного управління та державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Для виконання цих завдань в складі міністерства було створене **Головне управління регулювання використання природних ресурсів та державного екологічного контролю**. Аналогічні підрозділи створені і в Державних управліннях охорони навколишнього природного середовища по областях.

Державне управління охорони навколишнього природного середовища Державне управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі (далі – Управління) є територіальним органом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України і входить до сфери його управління.

Управління в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики в галузі охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки на відповідній території. Повноваження Управління поширюються на територію відповідної області, міст Києва та Севастополя, за винятком установленої законодавством водоохоронної зони вздовж Азовського та Чорного морів, навколо заток та лиманів, а у разі її відсутності – на відповідну адміністративну територію шириною не менше двох кілометрів від урізу води вздовж Азовського та Чорного морів, навколо заток та лиманів, що розташована в межах Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької областей та м. Севастополя.

Управління у своїй діяльності керується Конституцією (254к/96-ВР) та законами України, постановами Верховної Ради України, актами Президента України, Кабінету Міністрів України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, наказами Мінприроди, а також Положенням про Державне управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі.

Основними завданнями Управління є:

- забезпечення реалізації державної політики у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (земля, надра, поверхневі та підземні води, атмосферне повітря, ліси, тваринний і рослинний світ, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, заповідної справи, формування, збереження та використання екологічної мережі;
- здійснення управління та регулювання у сферах охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, у сфері поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), пестицидами та агрохімікатами, організації, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду України, формування, збереження та використання екологічної мережі;
- інформування населення через засоби масової інформації про стан навколишнього природного середовища на відповідній території, оперативне оповіщення про виникнення надзвичайних екологічних ситуацій та про хід виконання заходів щодо їх ліквідації.

Управління відповідно до покладених на нього *завдань*:

- Здійснює у межах своїх повноважень комплексне *управління та регулювання*, координує діяльність місцевих органів виконавчої влади, територіальних органів міністерств та інших центральних органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, забезпечення екологічної та у межах своєї компетенції радіаційної безпеки.
- Організовує та проводить державну екологічну *експертизу* у рамках комплексної державної експертизи та у відокремленому порядку відповідно до законодавства.
- Бере участь у роботі *державних комісій* з приймання в експлуатацію об'єктів виробничого, житлово-комунального призначення та житлових масивів.

- Подає на затвердження відповідними обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями *проекти лімітів*: використання природних ресурсів місцевого значення, утворення та розміщення відходів у навколишньому природному середовищі.
- *Затверджує нормативи* граничнодопустимого скидання забруднюючих речовин до водних об'єктів.
- *Видає* в установленому порядку *дозволи* на спеціальне використання природних ресурсів, дозволи на спеціальне водокористування в разі використання води з водних об'єктів загальнодержавного значення, дозволи на викиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, дозволи на розміщення та здійснення інших операцій у сфері поводження з відходами, приймає відповідні рішення щодо зупинення їх дії або анулювання.
- Узгоджує матеріали підприємств, організацій, установ на *отримання ліцензій* на пошук (розвідку) корисних копалин, спеціальних дозволів на користування надрами, дозволів на проведення на землях водного фонду робіт з будівництва об'єктів гідротехнічного, гідрометричного та лінійного призначення, днопоглиблювальних робіт, видобування піску і гравію, прокладення кабелів, трубопроводів та інших комунікацій (крім будівельних робіт та робіт на землях прибережних захисних смуг морів і на землях, зайнятих морями), дозволів на розробку проектів нормативів граничнодопустимих скидів у водні об'єкти, погоджує договори оренди водних об'єктів.
- Забезпечує у межах своїх повноважень *погодження вибору земельних ділянок* для розміщення об'єктів, місць розташування об'єктів та проектів відведення земельних ділянок.
- Організовує регіональний *моніторинг* навколишнього природного середовища, забезпечує функціонування державної системи моніторингу довкілля на регіональному рівні.
- Забезпечує здійснення заходів щодо збереження біологічного та ландшафтного різноманіття, формування *екомережі*, розвитку заповідної справи, охорони і використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, ведення Червоної книги України та Зеленої книги України.

- Бере участь у розробці, реалізації та контролі за виконанням *державних та місцевих програм* охорони навколишнього природного середовища.
 - Готує щорічно спільно з відповідними органами виконавчої влади та подає до Мінприроди, обласної ради, Київської та Севастопольської міських рад *доповідь про стан навколишнього природного середовища* області, міста Києва та Севастополя.
 - Сприяє екологічній *освіті* та екологічному вихованню громадян, діяльності екологічних об'єднань громадян, рухів тощо. Забезпечує в межах своїх повноважень підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників.
 - Подає обласній, Київській, Севастопольській міським радам, районним та міським радам *пропозиції* щодо розподілу зборів за забруднення навколишнього природного середовища, що надходять до місцевих фондів охорони навколишнього природного середовища.
 - Подає *заяви* та пропозиції до Мінприроди щодо фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів Державного фонду охорони навколишнього природного середовища.
 - Забезпечує використання *бюджетних асигнувань* за цільовим призначенням, складає й подає в установленому порядку фінансову звітність.
 - Здійснює у межах, визначених законодавством України, функції з оперативного *управління майном*, що належить до об'єктів державної та комунальної власності.
 - Здійснює інші функції відповідно до чинного законодавства.
- Управління має *право*:
- *Одержувати* в установленому законодавством порядку від органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій *інформацію, документи та матеріали*, необхідні для виконання покладених на нього завдань. Залучати в установленому законодавством порядку спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій (за погодженням з їх керівниками) для розгляду питань, що належать до компетенції Управління.
 - Вести *редакційно-видавничу діяльність* з питань охорони навколишнього природного середовища, використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами),

забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки.

- *Скликати* в установленому порядку *наради* з питань, що належать до його компетенції.
- Подавати пропозиції про *притягнення до відповідальності* посадових осіб, винних у порушенні норм та вимог екологічної безпеки, у тому числі радіаційної безпеки, охорони навколишнього природного середовища, використання, відтворення та охорони природних ресурсів.
- Подавати відповідно до законодавства правоохоронним та контролюючим органам інформацію про наявні *правопорушення*.
- Брати участь у *міжнародному співробітництві* з питань охорони навколишнього природного середовища, використання, відтворення та охорони природних ресурсів та забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, виконання зобов'язань міжнародних документів та угод у межах компетенції Управління.
- Надавати в установленому порядку *платні послуги екологічного характеру* відповідно до переліку платних послуг екологічного характеру, які можуть надаватися територіальними органами Міністерства екології та природних ресурсів, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 26.10.2001 N 1430 (1430-2001-п).

Управління в процесі виконання покладених на нього завдань взаємодіє з місцевими державними адміністраціями, органами місцевого самоврядування, територіальними органами центральних органів виконавчої влади, організаціями, установами, підприємствами та об'єднаннями громадян.

Управління очолює начальник, який призначається Міністром охорони навколишнього природного середовища України в установленому законодавством порядку.

Начальник Управління має не більше двох заступників, у тому числі одного першого заступника, які призначаються Міністром охорони навколишнього природного середовища України. Розподіл обов'язків між заступниками начальника проводить начальник Управління.

Начальник Управління:

- Здійснює керівництво діяльністю Управління, несе персональну відповідальність за виконання покладених на Управління

ня завдань, визначає компетенцію заступників начальника Управління, керівників його структурних підрозділів.

- Видає у межах своєї компетенції накази, організовує й контролює їх виконання. Накази Управління, які зачіпають права, свободи й законні інтереси громадян або мають міжвідомчий характер, підлягають державній реєстрації в головних управліннях юстиції в областях, містах Києва та Севастополя.
- Затверджує та узгоджує з Міністром структуру Управління. Подає на затвердження Міністру штатний розпис Управління в межах встановлених Мінприроди чисельності та фонду оплати праці працівників. Розпоряджається коштами в межах затвердженого кошторису на утримання Управління.
- Призначає на посаду і звільняє з посади працівників Управління.
- Здійснює координацію діяльності територіальних органів Державного комітету України по водному господарству, Державного комітету лісового господарства України, Державного комітету України по земельних ресурсах шляхом:
 - а) формування державної політики у відповідних сферах та здійснення контролю за її реалізацією зазначеними органами;
 - б) погодження проектів нормативно-правових актів зазначених органів;
 - в) визначення порядку обміну інформацією між Управлінням та зазначеними органами;
 - г) погодження структур цих органів.

Здійснює інші повноваження відповідно до законодавства. Накази начальника Управління у разі порушення прав громадян, органів місцевого самоврядування, підприємств, організацій та установ можуть бути оскаржені в установленому законодавством порядку.

Для погодженого вирішення питань, що належать до компетенції Управління, обговорення найважливіших напрямів його діяльності в Управлінні створюється колегія у складі начальника Управління (голова колегії) та заступників начальника за посадою, а також інших працівників Управління.

До складу колегії можуть входити керівники відповідних підрозділів місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ, організацій державної гідрометеорологічної служби, підприємств, установ, організацій у сфері лісового та водного господарства, земельних ресурсів, представники органів прокуратури.

Склад колегії затверджує Міністр охорони навколишнього природного середовища України за поданням начальника Управління.

Рішення колегії провадяться в життя наказами Управління.

Для розгляду наукових рекомендацій і пропозицій щодо охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів і забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки та вирішення інших питань в Управлінні можуть створюватися наукові ради і комісії.

Склад цих рад і комісій та положення про них затверджує начальник Управління.

Управління утримується за рахунок коштів Державного бюджету України.

Управління є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державного казначейства та установах банків, печатку із зображенням Державного Герба України і своїм найменуванням.

Положення про Державне управління охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі затверджено наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 19.12.2006 N 548. Цей наказ набрав чинності з 1 березня 2007 року.

З метою вдосконалення системи державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, відповідно до ст. 20 Закону України "Про охорону навколишнього природного середовища" Наказом Міністерства охорони навколишнього природного середовища України 19.12.2006 N 548 (з0119-07) затверджене Положення про *Державну екологічну інспекцію* в областях, містах Києві та Севастополі Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.

Державна екологічна інспекція в областях, містах Києві та Севастополі (далі Інспекція) є спеціальним підрозділом Мінприроди, який підзвітний та підконтрольний в частині здійснення державного контролю Державній екологічній інспекції (далі –Держекоінспекція).

Інспекція в межах своїх повноважень забезпечує реалізацію державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поведження з відходами (крім поведження з радіоактивними відходами), екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки на відповідній території.

Повноваження Інспекції поширюються на територію відповідної області, за винятком встановленої законодавством водоохоронної зони вздовж Азовського та Чорного морів, навколо заток та ли-

манів, а у разі її відсутності – а відповідну адміністративну територію та територію шириною не менше двох кілометрів від урізу води вздовж Азовського та Чорного морів, навколо заток та лиманів, що розташована в межах Одеської, Миколаївської, Херсонської, Запорізької, Донецької областей та м. Севастополя.

Відсутність єдиної цілісної системи державного контролю в галузі охорони природи призвела до того, що ряд міністерств і відомств продовжують вести екологічний контроль за своєю виробничою діяльністю. До цього часу не розмежовані контрольні функції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України з Міністерством лісового господарства, Міністерством у справах захисту населення від наслідків аварії Чорнобильській АЕС, Державним комітетом по водному господарству, Державним комітетом по геології та використанню надр, Державним комітетом з ядерної та радіаційної безпеки, Державним комітетом по земельних ресурсах, Державним комітетом по рибному господарству і рибній промисловості та іншими центральними органами виконавчої влади України.

Ефективність державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища значно знижується і тим, що місцеві органи охорони природи є органами подвійного підпорядкування – Мінприроди України та місцевим органам влади. Об'єкти комунального господарства на місцях, які підпорядковані місцевим органам влади, скидають у водойми більш як половину загального обсягу забруднених стічних вод, і підпорядкованість органів охорони природи цим адміністраціям фактично виключає можливість притягнення до відповідальності за порушення природоохоронного законодавства посадових осіб об'єктів-забруднювачів довкілля. Мінприроди України намагалося вирішити питання про недоцільність подвійного підпорядкування місцевих органів охорони природи, але безрезультатно.

Ефективність державного контролю ще недостатня і тому, що кількість інспекторського складу в органах Мінприроди лише 1250 чоловік на 100 тисяч народногосподарських об'єктів. Наявною чисельністю можливо здійснити перевірку лише на 20-25 % природокористувачів. За цих умов зміцнення матеріально-технічної бази природоохоронних органів, а також гарантоване стимулювання праці та соціальний захист державних і громадських інспекторів за рахунок використання частини коштів, що надходять до позабюджетних фондів, дасть значний приріст ефективності держконтролю.

З метою надання допомоги органам державного контролю в забезпеченні додержання вимог законодавства про охорону навколиш-

нього природного середовища підприємствами, установами, організаціями та громадянами, попередження та виявлення порушень природоохоронного законодавства, ліквідації їх наслідків в Україні впроваджено інститут *громадських інспекторів* у галузі охорони навколишнього природного середовища.

Громадський контроль базується на принципах законності, гласності та демократизму, захисту екологічних прав громадян.

Громадські інспектори охорони навколишнього природного середовища призначаються відповідними органами громадських природоохоронних формувань або головними державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища відповідних територій.

Крім надання допомоги державним інспекторам *завданнями громадського контролю* в галузі охорони навколишнього природного середовища також є безпосередня участь громадськості в справі покращання екологічної ситуації, екологічної просвіти, виховання та інформування широких верств населення через засоби масової інформації про екологічний стан навколишнього природного середовища.

Об'єктами громадського контролю є охорона і використання землі, її надр, водних ресурсів, атмосферного повітря, рослинного та тваринного світу, природних об'єктів і територій, що підлягають особливій охороні, сільських територій і міського середовища.

При здійсненні своєї контрольної діяльності громадський інспектор керується чинним законодавством, нормативними актами уряду з питань охорони навколишнього природного середовища, рішеннями Мінприроди України, його органів на місцях та Положенням про громадський контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища.

Організацію діяльності громадських інспекторів здійснюють відповідно громадські природоохоронні формування та підрозділи Державної екологічної інспекції Мінприроди України.

З метою координації роботи громадськості, широкого залучення її до розробки та виконання заходів з охорони навколишнього природного середовища, дбайливого ставлення до природних ресурсів і підтримання контактів з природоохоронними органами при громадських природоохоронних формуваннях та при підрозділах Державної екологічної інспекції Мінприроди України можуть створюватись на громадських засадах *штаби громадських інспекторів*.

Громадські інспектори зобов'язані систематично інформувати відповідний орган громадських природоохоронних формувань або відповідний підрозділ Державної екологічної інспекції про результати своєї діяльності та щорічно звітувати про свою роботу.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 2
«СИСТЕМА СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА СТАНОМ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ»

Система спостережень за станом довкілля – це внутрішньо організована сукупність структурних елементів, яка взаємопов'язана і об'єднана однією метою та виконує для її досягнення відповідні функції. Управління в галузі екології здійснюється на різних рівнях – від загальнодержавного до місцевого.

☀ З матеріалу даної лекції студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Структура системи спостережень за станом навколишнього природного середовища України.
2. Компетенція та структура Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.
3. Компетенція та структура Національного космічного агентства України.
4. Компетенція та структура Міністерства охорони здоров'я України.
5. Компетенція та структура Міністерства аграрної політики України.
6. Компетенція та структура Міністерства лісового господарства України.
7. Компетенція та структура Державного комітету України по гідрометеорології.
8. Компетенція та структура Державного комітету України по водному господарству.
9. Компетенція та структура Державного комітету України по геології і використанню надр.
10. Компетенція та структура Державного комітету України по земельних ресурсах.
11. Компетенція та структура Державного комітету України по житлово-комунальному господарству.
12. Завдання та організація контрольних служб охорони навколишнього середовища на обласному рівні в Україні.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 2
«СИСТЕМА СПОСТЕРЕЖЕНЬ ЗА СТАНОМ НАВКОЛИШНЬОГО
ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ»

Система спостережень за станом навколишнього природного середовища України має багатовідомчу структуру. Режимні спостереження за станом природних ресурсів здійснюють десять міністерств та відомств:

- Міністерство охорони навколишнього природного середовища України;
- Національне космічне агентство України;
- Міністерство охорони здоров'я України;
- Міністерство аграрної політики України;
- Міністерство лісового господарства України;
- Державний комітет України по гідрометеорології;
- Державний комітет України по водному господарству;
- Державний комітет України по геології і використанню надр;
- Державний комітет України по земельних ресурсах;
- Державний комітет України по житлово-комунальному господарству.

Вони мають відомчі мережі спостереження, інформаційні канали для передачі даних, центри обробки, аналізу та збереження інформації.

Організаційно відомча система спостережень будується за схемою, що дозволяє здійснювати повне інформаційне забезпечення для вирішення завдань, які виникають перед відомством. Структурною частиною інформаційного потоку, яка надходить з відомчих мереж спостережень, обов'язково є екологічна складова.

На території України міністерства і відомства здійснюють спостереження за:

Міністерство охорони навколишнього природного середовища України (Мінприроди України):

- джерелами промислових викидів в атмосферу та дотриманням норм гранично допустимих викидів;
- джерелами скидів стічних вод і дотриманням норм тимчасово узгоджених скидів і гранично допустимих скидів;
- станом поверхневих вод суші;
- станом ґрунтів сільськогосподарських угідь з визначенням залишкової кількості в них пестицидів і важких металів;
- скидами й викидами з об'єктів, на яких використовуються радіаційно небезпечні технології;

- станом наземних та морських екосистем.
- Національна космічна агенція України (НКАУ):*
- станом озонового шару в атмосфері;
 - забрудненістю атмосфери;
 - забрудненістю ґрунтів;
 - станом та забрудненням поверхневих вод;
 - сніговим покривом;
 - станом лісів;
 - станом сільськогосподарських посівів;
 - запасами вологи у ґрунті;
 - радіаційним станом.

Міністерство охорони здоров'я України (МОЗ України) – вибіркові спостереження за:

- рівнем забруднення атмосферного повітря в місцях проживання населення;
- станом поверхневих вод суші в місцях використання їх населенням;
- станом морських вод у рекреаційних зонах;
- хімічним та біологічним забрудненням ґрунтів на території населених пунктів і господарсько-побутовими відходами;
- інтенсивністю фізичних факторів (шум, електромагнітні поля, радіація, вібрація тощо);
- станом здоров'я населення і впливом на здоров'я забруднення навколишнього природного середовища.

Міністерство аграрної політики України (Мінагрополітики України):

- радіологічним, агрохімічним і токсикологічним станом ґрунтів сільськогосподарського використання;
- токсикологічним та радіологічним станом сільськогосподарських рослин і продуктів з них;
- зоотехнічним, токсикологічним та радіологічним станом сільськогосподарських тварин і продуктів з них.

Міністерство лісового господарства України (Мінлісгосп України):

- станом лісів, ґрунтів у лісах;
- станом мисливської фауни у лісах.

Державний комітет України по гідрометеорології (Держкомгідромет України):

- станом атмосферного повітря (включаючи спостереження за транскордонним перенесенням забруднюючих речовин);
- атмосферними опадами;

- метеорологічними умовами;
- аерологічними параметрами (на аерологічних станціях);
- станом поверхневих вод суші;
- станом підземних вод;
- станом і режимом морських вод;
- станом ґрунтів;
- станом озонового шару у верхній частині атмосфери;
- радіаційною обстановкою (на пунктах радіометричної мережі спостережень та в районах діяльності АЕС);
- станом сільськогосподарських посівів, запасами вологи у ґрунті та агрометеорологічними умовами формування врожаю.

Державний комітет України по водному господарству (Держводгосп України):

- радіологічним та гідрохімічним станом вод (на водогосподарських системах комплексного призначення, в системах міжгалузевого й сільськогосподарського водопостачання, в зонах впливу атомних електростанцій);
- станом ґрунтів у межах впливу меліоративних систем;
- переформуванням берегів та гідрогеологічним станом у прибережних зонах водосховищ;
- обліком ресурсів поверхневих вод.

Державний комітет України по геології та використанню надр (Держкомгеології України):

- підземними водами з оцінкою їх ресурсів;
- ендегенними та екзогенними процесами;
- станом геологічного середовища та його змін під впливом господарської діяльності.

Державний комітет України по земельних ресурсах (Держкомзем України):

- структурою землекористування;
- трансформацією земель залежно від їх цільового призначення;
- станом та якістю ґрунтів і забрудненням ландшафтів;
- станом рослинного покриву земель;
- відновленням порушених земель;
- станом зрошуваних і осушених земель, а також земель з ознаками вторинного підтоплення і засолення;
- станом берегових ліній річок, морів, озер, водосховищ, лиманів, заток,

Державний комітет України по житлово-комунальному господарству (Держжитлокомунгосп України):

- якістю питної води централізованих систем водопостачання міст і селищ міського типу;
- станом стічної води міської каналізаційної мережі;
- станом зелених насаджень міст і селищ міського типу;
- проявами небезпечного підняття рівня ґрунтових вод у межах міст та селищ міського типу.

Згідно з Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», а також рядом інших актів та положень, міністерства та відомства, що здійснюють режимні спостереження за станом природних ресурсів, надають Міністерству охорони навколишнього природного середовища екологічну інформацію.

Надана інформація узагальнюється та аналізується підрозділами та науковими організаціями системи Мінприроди України і щорічно публікується в Національній доповіді про стан навколишнього природного середовища України.

Коротко зупинемось на мережі спостережень міністерств та відомств.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ ПО ГІДРОМЕТЕОРОЛОГІЇ

На даний час Держкомгідромет України є базовим відомством, що проводить систематичні фонові спостереження за станом атмосфери та гідросфери на території України й має найбільш розвинуту, приладову та методичну базу для їх забезпечення.

Метеорологічна мережа спостережень

До її складу входить біля 180 пунктів (кількість пунктів спостереження тут і надалі приводиться наближено в зв'язку з оптимізацією системи спостережень, яка проводиться на даний час), розташованих на території України, де проводяться режимні спостереження за елементами та параметрами атмосферних процесів.

Для найбільш об'єктивного відображення стану атмосфери, пункти спостережень розташовані з урахуванням кліматичних умов різних регіонів. Вони розподілені в основному по головних річкових басейнах таким чином: рр. Дніпро – 63, Дністер – 20, Південний Буг – 21, Сіверський Донець – 10.

Крім метеорологічних станцій, спостереження за атмосферними процесами проводять авіаметеорологічні (забезпечення потреб авіації), агрометеорологічні (забезпечення потреб сільського господарства) та аерологічні станції.

У процесі спостережень виконуються: вимірювання фізичних параметрів атмосфери, хмарності, опадів, характеристик вітру, визначення температури і стану підстилаючої поверхні на різних глибинах,

спостереження за сніговим покривом та атмосферними явищами, визначення зон небезпечних явищ, температурно-вітрове зондування за допомогою радіолокаційних станцій, визначення розмірів явища, його відзнак, швидкість переміщення та ін.

Здійснюється програма агрометеорологічних спостережень, маршрутні спостереження за вологістю ґрунтів, фазами розвитку сільськогосподарських культур.

Гідрологічна мережа спостережень

Складається з 380 річкових та 60 озерних постів. На 94 % річкових постів спостерігається стік води, на інших здійснюються вимірювання і реєстрація рівнів води. Стік наносів вимірюється на 50 % від загальної кількості постів, на яких вимірюються витрати води, що складає біля 170 постів. Мережа спостережень за забрудненням морських вод включає 175 станцій (988 горизонтів) вимірювання.

Для організаційно-методичного та технічного керівництва гідрологічні пости Держкомгідромету України закріплені за 28 мережовими організаціями, в числі яких 11 обласних центрів по гідрометеорології, дві гідрометеообсерваторії, чотири гідрологічних, шість озерних, дві селестокових, дві водобалансові та одна болотна станції.

Первинна інформація з постів надходить в оперативновиробничі організації для аналізу, узагальнення та підготовки матеріалів Державного водного кадастру.

Види гідрологічних спостережень, які здійснюються на станціях і постах Держкомгідромету України:

- гідрологічні спостереження на річках;
- гідрологічні спостереження на озерах та водосховищах;
- морські гідрологічні спостереження (прибережні);
- судові спостереження;
- спеціальні гідрометеорологічні спостереження.

Крім цього, Держкомгідромет України виконує деякі види спеціальних спостережень:

- за ґрунтовими водами в свердловинах;
- геофізичні (актинометричні);
- за забрудненням природного середовища.

При здійсненні спеціальних видів спостережень виконуються:

- вимірювання та реєстрація радіаційного балансу та його складових;
- добових сум сумарної радіації, теплобалансові і озонимірювальні спостереження, спостереження за атмосферною електромагнітною радіацією;

- відбір проб: ґрунтів для визначення кількості пестицидів; ґрунтів, рослинності, атмосферних опадів та снігового покриву для визначення забруднюючих речовин;
- відбір проб повітря для визначення твердих сорбентів з урахуванням рози вітрів;
- аналіз проб повітря;
- відбір проб і здійснення аналізу води та донних відкладень;
- відбір поодиноких та сумарних місячних проб випадів;
- спостереження за радіаційним забрудненням;
- відбір проб води для визначення кількості стронцію.

Гідрохімічна мережа спостережень

Охоплює всю територію України. Спостереження здійснюються на 188 водних об'єктах, у тому числі річок – 160, озер – 7, водосховищ – 20. Загальна кількість пунктів біля 240, гідрохімічних створів біля 320.

Головна мета спостережень за рівнем забруднення вод – отримання інформації про якість вод, необхідної для здійснення заходів по охороні та раціональному використанню водних ресурсів.

Головними об'єктами для вибору місць для пунктів спостереження за рівнем забруднення вод є:

- скиди стічних та зливних вод міст та населених пунктів в водні об'єкти;
- скиди стічних вод окремими промисловими підприємствами;
- ділянки річок біля гребель;
- кінцеві створи великих та середніх річок, що впадають в моря та внутрішні водоймища;
- створи на річках, що перетинають кордони України.

Пункти стаціонарної мережі спостережень поділені на чотири категорії. Програма спостережень, в залежності від категорії пунктів, відрізняється по обсягу показників та строкам спостережень.

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО

ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА УКРАЇНИ

Спостереження за станом навколишнього природного середовища та природних ресурсів в системі Мінприроди України здійснюють підрозділи аналітичного контролю двадцяти чотирьох обласних Держуправлінь охорони навколишнього природного середовища, Державних інспекцій охорони Азовського та Чорного морів, комітет охорони природи Республіки Крим, а також управлінь охорони природи міст Києва та Севастополя, які проводять контроль за джерелами викидів в атмосферу та скидів у водні басейни, а також на-

гляд за станом ґрунтів, зокрема на наявність в них пестицидів та важких металів.

Спостереження за забрудненням *атмосферного повітря* та контроль за дотриманням норм (гранично допустимих викидів) здійснюються на 520 стаціонарних та біля 4900 тимчасових пунктів контролю. Вимірювання та відбір проб виконується безпосередньо на джерелах викидів. Контролюється 65 інгредієнтів. Основні: пил, двооксид сірки, оксид вуглецю, двооксид азоту, сірководень, сірковуглець, аміак, формальдегід, фтористий водень, хлористий водень, сірчана кислота, важкі метали, бенз(а)пірен.

Спостереження за забрудненням *поверхневих вод суши* та контроль за додержанням норм (гранично допустимих скидів) здійснюється на 1123 постах (2216 створів) контролю. Вимірювання та відбір проб виконується безпосередньо в зоні джерела забруднення за схемою: 500 м вище джерела забруднення (фоновий створ) і 500 м нижче джерела забруднення, в місці достатньо повного (не менше 80 %), гарантованого змішування стічних вод з річними. Контролюється 55 інгредієнтів. Основні: азот амонійний, азот нітратний, азот нітритний, біологічне споживання кисню, важкі метали, нафтопродукти, феноли, синтетичні поверхнево активні речовини, хлориди, сульфати.

Спостереження за забрудненням *морських вод* здійснюються на 155 стаціонарних пунктах спостережень контролю забруднення. Виконується постійний контроль випусків стічних вод в Азовське та Чорне моря.

Спостереження за станом *земель* виконуються на 935 тимчасових пунктах. Основні показники: остаточно кількість пестицидів, важкі метали.

Крім того, в заповідниках та національних парках, які входять в систему Мінприроди України, проводяться спостереження за станом *рослинного та тваринного світу*.

МІНІСТЕРСТВО ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ

У системі МОЗ збирання і обробкою інформації займається Санітарно-епідеміологічна служба, що має розвинуту мережу станцій і лабораторій районного, міського та обласного рівнів по всій території України. Вони розташовані у місцях з великою кількістю населення.

Мережа спостережень МОЗ охоплює основні природні ресурси та розподілена наступним чином.

За станом *атмосферного повітря* ведуть спостереження біля 50 стаціонарних, 2000 підфакельних і 600 маршрутних пунктів. При

цьому контролюються більше 100 забруднюючих речовин, серед яких основні: двооксид сірки та азоту, сірководень, сажа, свинець, формальдегід, пил, фенол.

За станом *поверхневих вод* суші ведуться спостереження на 1300 постійних створах. Основні показники: запах, колір, температура, рН, жорсткість, мінералізація, розчинений кисень, біологічне та хімічне споживання кисню, нафтопродукти, завислі речовини, синтетичні поверхнево-активні речовини, хром, масла, важкі метали, патогенна мікрофлора.

За станом *морських вод* ведеться спостереження на 155 постійних постах. Основні показники такі ж, що спостерігаються в поверхневих водах суші.

За станом *земель* ведеться спостереження на 2,5 тис. постійних і 1,5 тис. тимчасових пунктах. Основні показники: рН, хлориди, нітрати, азот, сульфати, свинець, ртуть, бактеріологічні показники.

МІНІСТЕРСТВО АГРАРНОЇ ПОЛІТИКИ

Мережа спостережень складається з підрозділів районних і обласних управлінь Мінагрополітики України, станцій агрохімічного захисту та ветеринарного спостереження. Вони ведуть радіологічний та агрохімічний контроль *ґрунтів*, зоотехнічний, радіологічний, агрохімічний контроль сільськогосподарських *рослин та тварин*.

Радіологічне спостереження стану ґрунтів ведеться на 725 пунктах, токсикологічні – на 345, агрохімічні на 596 стаціонарних пунктах. Основні показники: радіологічні – цезій, стронцій; токсикологічні – хлор, фосфор органічний, пестициди; агрохімічні – рН, водень, азот, оксид калію, фосфорний ангідрид, гумус.

Спостереження за станом *біологічних ресурсів* ведуться відповідно на 659, 180 і 211 зоотехнічних пунктах. Основні показники: радіологічні – цезій, стронцій; токсикологічні – пестициди, нітрати; зоотехнічні – азот, фосфор, калій, кальцій, жир, протеїн, каротин, клітчатка, зольність.

Окрім того, ведуться токсикологічні спостереження (пестициди, нітрати) за станом *поверхневих вод* на 98 пунктах.

МІНІСТЕРСТВО ЛІСОВОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ

Має мережу спостережень і моніторингових майданчиків, на яких ведуться спостереження за станом *лісів і фауни мисливських угідь*. При цьому оцінюються ступінь дефоліації дерев, пошко-

дження ентомошкідниками та фітозахворюваннями, здійснюються морфологічні виміри.

За станом *біологічних ресурсів*, проводяться спостереження на 150 пунктах. Окрім перерахованих показників, береться відбір проб ґрунту, рослинності і кори для лабораторного аналізу.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ ПО ВОДНОМУ ГОСПОДАРСТВУ

Має розвинуту мережу спостережень за станом *водних об'єктів* і меліоративних *земель*. Ведеться радіологічний та гідрохімічний контроль якості *води* у господарських системах комплексного призначення в зонах впливу атомних електростанцій. Контролює стан меліоративних *земель* і гідрогеологічний стан у прибережних зонах водосховищ.

Спостереження за поверхневими водами суші здійснюється на 233 стаціонарних і 1300 тимчасових пунктах. Основні показники:

- радіологічний контроль – бета-активність, радіонукліди (стронцій, цезій);
- гідрохімічний контроль – синтетичні поверхнево активні речовини, нафтопродукти, важкі метали, феноли, пестициди.

Ця мережа виконує і інші функції відомчого контролю та спостережень.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ ПО ГЕОЛОГІЇ І ВИКОРИСТАННЮ НАДР

Має розвинуту сітку спостережень за станом *підземних вод* (понад 7,5 тис. свердловин). На 16 стаціонарних і 217 тимчасових постах ведеться спостереження за об'єктами екзогенних та ендегенних геологічних процесів (зсуви, селі, трансформація морських берегів та ін.).

Ведуться регіональні спостереження за режимними та гідрохімічними показниками підземних вод. Основні показники: фізичні характеристики (температура, рівень), хімічний склад (макрокомпоненти, мінералізація, пестициди, нітрати, важкі метали).

Оцінюються регіональні зміни *геологічного середовища* під впливом господарської діяльності.

На 49 стаціонарних пунктах проводяться *сейсmodинамічні* спостереження.

За даними спостережень ведеться *геоекологічне картографування* території України.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ ПО ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСАХ

Мережа складається з підрозділів обласних управлінь землекористування (агрохімічні лабораторії), які ведуть спостереження за ста-

ном і якістю ґрунтового та рослинного покриву *земель* і забрудненням *ландшафтів* викидами та скидами промислового і сільськогосподарського виробництва; ерозійними та екзогенними *процесами*; поверхневими та підземними *водами*, станом *берегової лінії* річок, озер, водосховищ, морів; станом зрошуваних та осушених *земель*.

Спостереження та контроль здійснюють 40 стаціонарних пунктів, які виконують комплексні дослідження сільськогосподарських угідь і земель державного фонду.

ДЕРЖАВНИЙ КОМІТЕТ УКРАЇНИ ПО ЖИТЛОВО - КОМУНАЛЬНОМУ ГОСПОДАРСТВУ

Проводить спостереження за якістю *питної води* централізованих систем водопостачання, а також станом *стічних вод* міських каналізаційних мереж.

Спостереження виконуються технологічними лабораторіями, які входять до системи централізованого водопостачання. Спостереження здійснюються цілодобово з інтервалом в одну годину на 5175 пунктах контролю.

Крім того, Держжитлокомунгосп виконує спостереження, вибравку та відновлення *зелених зон* населених пунктів.

НАЦІОНАЛЬНЕ КОСМІЧНЕ АГЕНСТВО УКРАЇНИ

Веде спостереження за станом *атмосфери*, поверхневих і морських *вод*, *снігового покриву*, *лісів* і *сільськогосподарських посівів* за допомогою дистанційних методів. У програму входить стеження за аномальними природними явищами, катастрофами і станом забруднення. Інформація про стан природних ресурсів, аномальних та кризових явищ надходить за результатами обробки матеріалів авіаційно-космічної зйомки, а також інших видів дистанційних спостережень.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 2

«ЗАВДАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОБЛАСНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ»

Функції контролю, які є одними із найважливіших у системі управління екологічною діяльністю, на теперішній час мають першочергове значення саме на обласному рівні, оскільки від правильності і систематичності їх виконання залежать базові відносини у системі «природа – суспільство». У той же час, в Україні існує досить різна організаційна структура контрольних служб охорони навколишнього природного середовища як на обласному, так і на ра-

йонному рівні. Кожна область має цілу низку спеціально уповноважених державних органів в галузі охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів, до компетенції яких віднесена функція контролю, вивчення завдань, основних функціональних обов'язків і структури яких присвячена ця тема.

☼ В даній лекції студент повинен засвоїти наступні питання: поняття «контроль»;

перелік спеціально уповноважених державних органів в галузі охорони навколишнього природного середовища (ОНПС) та використання природних ресурсів, до компетенції яких віднесена функція контролю;

завдання кожного із вищезазначених органів;

організаційну структуру контрольних служб охорони навколишнього природного середовища на обласному рівні;

принципи організації районної служби охорони навколишнього природного середовища.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 3 З МОДУЛЯ 2

«ЗАВДАННЯ І ОРГАНІЗАЦІЯ КОНТРОЛЬНИХ СЛУЖБ ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА НА ОБЛАСНОМУ РІВНІ В УКРАЇНІ»

Під *контролем* розуміється різновидність управлінської діяльності, що здійснюється з метою нагляду, перевірки і регулювання. Слід також зауважити, що хоч українська природоохоронна служба має більш ніж тридцятирічну традицію, суттєві зміни, які відбулися після проголошення у 1991 році незалежної держави – України, так глибоко вплинули на зміст і форми природоохоронної діяльності, що донині завдання і структура контрольної природоохоронної служби поки що перебувають у стані швидкоплинного розвитку. Наслідком цього є, по-перше, неповна узгодженість законодавчих (нормативних) актів різних років видання, по-друге – нерівномірна глибина втілення закріплених у законодавстві норм в практичній діяльності природоохоронних органів в різних областях України.

Завдання

Законом «Про охорону навколишнього природного середовища» (1992 р.) функція контролю віднесена до компетенції спеціально уповноважених державних органів в галузі охорони навколишнього природного середовища (ОНПС) та використання природних ресурсів. Такими *органами на обласному рівні* є Державні управління

ОНПС України по областях, та інші державні органи, до компетенції яких законодавством України віднесено здійснення зазначених функцій. Це – обласні санітарно-епідеміологічні станції Міністерства охорони здоров'я, обласні підрозділи Міністерства лісового господарства, Державного комітету водного господарства, Державного комітету по геології і використанню надр, Державного комітету по земельних ресурсах, Державного комітету по нагляду за охороною праці, Державного комітету по рибному господарству і рибній промисловості, Державного комітету з ядерної і радіаційної безпеки, Митного комітету України, Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ. Нагляд за діяльністю всіх цих контрольних служб на обласному рівні ведуть спеціалізовані природоохоронні підрозділи обласних структур Прокуратури України, в деяких областях (наприклад, у Харківській області) діють обласні екологічні прокуратури.

Державне управління ОНПС по певній області одним з чотирьох головних завдань має державний контроль за додержанням законодавства про охорону навколишнього природного середовища, вимог екологічної безпеки..., досягнення шляхом координації узгодженості в діях державних органів і громадських об'єднань. Відповідно до цього завдання Державне управління ОНПС здійснює державний контроль за використанням і охороною земель, надр, поверхневих і підземних вод, атмосферного повітря, лісів та іншої рослинності, тваринного світу, природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні, за веденням мисливського господарства, додержанням правил збереження, транспортування та застосування засобів захисту рослин і мінеральних добрив, норм екологічної безпеки.

Постановою від 16 червня 2004 р. № 770 «Про урядові органи державного управління у складі Міністерства охорони навколишнього природного середовища» Кабінет Міністрів України вирішив установити, що до складу Міністерства охорони навколишнього природного середовища повинні входити урядові органи Державного управління – Державна екологічна інспекція, Державна служба заповідної справи і Державна гідрометеорологічна служба, що діяли у складі Міністерства екології та природних ресурсів.

Затверджено Положення про Державну інспекцію з контролю за охороною, захистом, використанням та відтворенням лісів, що виходить із підпорядкування Держекоінспекції.

До Положення про Державну екологічну інспекцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 13 серпня 1993 р.,

№ 641 внесено зміни постановою Кабінету Міністрів України від 17 листопада 2001 р. № 1520, які знайшли відображення в даній темі.

Державна екологічна інспекція (Держекоінспекція) є урядовим органом державного управління, який діє у складі Мінприроди і йому підпорядковується.

Держекоінспекція керується у своїй діяльності Конституцією (254к/96-ВР), законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, Положенням та наказами Мінприроди.

У межах своїх повноважень Держекоінспекція узагальнює практику застосування законодавства, розробляє пропозиції щодо удосконалення законодавства і подає їх на розгляд Мінприроди.

Інспекція у своїй діяльності керується Конституцією (254к/96-ВР) та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України, актами Кабінету Міністрів України, наказами Мінприроди та Держекоінспекції, а також Положенням.

Основними завданнями Інспекції є:

- участь у межах своєї компетенції в реалізації державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів (земля, надра, поверхневі води, атмосферне повітря, тваринний та рослинний світ), поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки на відповідній території;
- здійснення державного контролю за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів, екологічну та в межах своєї компетенції радіаційну безпеку, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами на відповідній території.

Інспекція відповідно до покладених на неї завдань:

1) здійснює державний контроль за:

- а) додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів, екологічну та в межах своєї компетенції радіаційну безпеку, у сфері поводження з відходами

(крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування в частині здійснення делегованих їм повноважень органами виконавчої влади, суб'єктами господарювання, фізичними особами;

б) додержанням правил, нормативів, стандартів у сфері охорони навколишнього природного середовища, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами); виконанням вимог висновків державної екологічної експертизи у сфері використання, відтворення та охорони природних ресурсів; додержанням умов виданих дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, викиди та скиди забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, транскордонне переміщення об'єктів рослинного та тваринного світу;

в) забрудненню навколишнього природного середовища внаслідок викидів та скидів шляхом проведення інструментально-лабораторних вимірювань показників складу та властивостей, у тому числі забруднюючих речовин, у межах галузі атестації на право виконання цих вимірювань;

г) додержанням вимог екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, у тому числі:

- у процесі проведення наукових, науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт, упровадження у виробництво відкриттів, винаходів, використання нової техніки, а також устаткування, технологій і систем, що імпортуються;
- на військових і оборонних об'єктах, об'єктах органів внутрішніх справ, органів Служби безпеки України та Державної прикордонної служби у місцях їх постійної дислокації, а також під час передислокації військ і військової техніки з використанням автомобільних, повітряних, залізничних та плавучих транспортних засобів, проведення військових навчань, маневрів;
- у пунктах пропуску через державний кордон України та в зоні діяльності митниць призначення та відправлення;
- у процесі транспортування, зберігання, застосування, утилізації, знищення та знешкодження пестицидів і агрохімікатів, небезпечних хімічних речовин, виробничих, побутових та інших видів відходів;
- у зонах спостереження атомних електростанцій;

2) подає до Мінприроди, територіальних органів Мінприроди та Держекоінспекції у межах своєї компетенції пропозиції щодо:

- розроблення та виконання загальнодержавних, регіональних та інших програм з охорони навколишнього природного середовища, забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, з використання, відтворення та охорони природних ресурсів;
- удосконалення системи обліку, звітності та державної статистики з питань, що належать до її повноважень; затвердження та погодження в установленому порядку правил, нормативів, стандартів у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення природних ресурсів, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами;
- стандартизації, сертифікації, атестації, метрологічного забезпечення у сфері охорони навколишнього природного середовища, використання та відтворення природних ресурсів, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами;
- розроблення нормативів зборів за використання природних ресурсів і забруднення навколишнього природного середовища, а також порядку їх стягнення;
- видачі, зупинення дії чи анулювання в установленому законодавством порядку дозволів, лімітів та квот на спеціальне використання природних ресурсів, викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів, транскордонного переміщення об'єктів рослинного і тваринного світу;
- планування та здійснення заходів щодо попередження та регування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру в частині забезпечення екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки; удосконалення та підвищення ефективності здійснення громадського контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища;

3) координує відповідно до законодавства роботу підрозділів центральних органів виконавчої влади на місцях, посадові особи

яких здійснюють державний контроль у сфері мисливського господарства, використання та охорони земель, використання та охорони вод і відтворення водних ресурсів, а також з питань регулювання рибальства;

4) за дорученням Мінприроди та Держекоінспекції бере участь у здійсненні відповідно до законодавства міжнародного співробітництва з питань, віднесених до її відання, організовує в межах своїх повноважень роботу із залучення міжнародної технічної допомоги;

5) взаємодіє із засобами масової інформації з питань висвітлення актуальних проблем здійснення державного контролю у сфері охорони навколишнього природного середовища, раціонального використання, відтворення та охорони природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки;

6) інформує у межах своєї компетенції органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування і населення про додержання вимог природоохоронного законодавства, випадки і причини забруднення довкілля, бере участь у підготовці доповіді про стан навколишнього природного середовища областей, міст Києва та Севастополя в частині здійснення державного контролю та додержання вимог природоохоронного законодавства;

7) уживає заходів щодо добору й розстановки кадрів та забезпечує в межах своїх повноважень підготовку, перепідготовку і підвищення кваліфікації працівників Інспекції;

8) забезпечує використання бюджетних асигнувань за цільовим призначенням, складає й подає в установленому порядку фінансову звітність;

9) виконує інші функції.

5. Інспекція має право:

1) обстежувати в установленому порядку підприємства, установи і організації, військові та оборонні об'єкти, об'єкти органів внутрішніх справ, Служби безпеки України та Державної прикордонної служби у місцях їх постійної дислокації, проведення військових навчань, маневрів, а також під час передислокації військ і військової техніки з використанням автомобільних, повітряних, залізничних та плавучих транспортних засобів з метою перевірки додержання ними вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів, поводження з відходами (крім пово-

дження з радіоактивними відходами), небезпечними хімічними речовинами, пестицидами та агрохімікатами, екологічної та в межах своєї компетенції радіаційної безпеки;

2) виконувати в установленому порядку відбір проб, інструментально-лабораторні вимірювання показників складу та властивостей, у тому числі забруднюючих речовин на об'єктах, що обстежуються;

3) обмежувати чи зупиняти (тимчасово) в установленому порядку діяльність підприємств, установ і організацій та експлуатацію об'єктів (у тому числі будівництво, реконструкцію та розширення об'єктів, а також роботи на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, не передбачених відповідним режимом) і подавати до Мінприроди та Держекоінспекції пропозиції щодо припинення їх діяльності в разі порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, екологічну та в межах своєї компетенції радіаційну безпеку, за винятком суб'єктів підприємницької діяльності (інвесторів), що провадять свою діяльність відповідно до законодавства про угоди щодо розподілу продукції;

4) опломбовувати приміщення, устаткування та апаратуру підприємств, установ, організацій та об'єктів, стосовно яких було прийняте в установленому порядку рішення про обмеження чи зупинення (тимчасово) їх діяльності;

5) перевіряти документи на право спеціального використання природних ресурсів (ліцензії, дозволи);

6) складати акти перевірок і протоколи про адміністративні правопорушення та розглядати справи про адміністративні правопорушення у межах повноважень, визначених законом;

7) давати обов'язкові для виконання приписи щодо усунення виявлених порушень вимог законодавства з питань, що належать до її повноважень;

8) доставляти осіб, які вчинили порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, до органів внутрішніх справ, Державної прикордонної служби або виконавчих органів місцевих рад, якщо особу порушника неможливо встановити на місці вчинення правопорушення;

9) уживати в установленому порядку заходів досудового врегулювання спорів та подавати позови про відшкодування втрат і збитків, завданих унаслідок порушення вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

10) контролювати наявність та правильність укладення догово-

рів обов'язкового страхування відповідальності суб'єктів перевезення небезпечних вантажів, експортерів та осіб, які відповідають за утилізацію (видалення) небезпечних відходів, цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна внаслідок пожеж та аварій на об'єктах підвищеної небезпеки;

11) передавати до правоохоронних органів матеріали про діяння, у яких вбачаються ознаки злочину;

12) одержувати в установленому порядку від центральних та місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності документи, матеріали та іншу інформацію, необхідну для виконання покладених на неї завдань;

13) залучати спеціалістів органів виконавчої влади, підприємств, установ і організацій (за погодженням з їх керівниками) до розгляду питань, що належать до їх повноважень;

14) зупиняти транспортні (у тому числі плавучі) засоби та проводити їх огляд, огляд знарядь добування об'єктів рослинного та тваринного світу на місцях їх добування, зберігання, перероблення та реалізації;

15) вилучати в установленому порядку в осіб, які порушили вимоги законодавства про охорону навколишнього природного середовища, знаряддя добування природних ресурсів, об'єктів рослинного та тваринного світу, транспортні (у тому числі плавучі) засоби, обладнання та предмети, що є знаряддям незаконного добування об'єктів рослинного та тваринного світу, незаконно добуті природні ресурси і продукцію, що з них вироблена, а також відповідні документи (ліцензії, дозволи);

16) викликати громадян для одержання усних або письмових пояснень у зв'язку з порушенням ними вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, раціональне використання, відтворення та охорону природних ресурсів, поводження з відходами (крім поводження з радіоактивними відходами), екологічну та в межах своєї компетенції радіаційну безпеку;

17) здійснювати відповідно до закону фотографування, звукозапис, кіно- і відеозйомку як допоміжний засіб для запобігання та розкриття порушень вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

18) призначати в установленому порядку громадських інспекторів з охорони довкілля та видавати їм посвідчення відповідного зразка;

19) оглядати в пунктах пропуску через державний кордон, на митницях призначення та відправлення усі види транспортних (у тому числі авіаційних і плавучих) засобів у порядку, визначеному законодавством, з метою виявлення екологічно небезпечних і заборонених до вивезення з України та ввезення в Україну вантажів;

20) робити запити та подавати пропозиції до Мінприроди щодо фінансування природоохоронних заходів за рахунок коштів державного бюджету;

21) виступати за дорученням Мінприроди замовником під час закупівлі товарів, робіт і послуг за державні кошти;

22) використовувати за погодженням з органами МВС спеціальні транспортні засоби, які мають кольорографічне забарвлення та напис з емблемою;

23) скликати в установленому порядку наради з питань, що належать до її повноважень;

24) надавати відповідно до законодавства платні послуги екологічного характеру юридичним та фізичним особам.

Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища відповідної території під час виконання своїх службових обов'язків мають право на носіння форменого одягу встановленого зразка, а також на носіння та використання вогнепальної зброї і спеціальних засобів відповідно до законодавства.

Інспекція видає накази організаційно-розпорядчого характеру.

Інспекцію очолює начальник, який призначається на посаду і звільняється з посади Міністром охорони навколишнього природного середовища.

Начальник Інспекції за посадою є Головним державним інспектором з охорони навколишнього природного середовища відповідно території.

Начальник Інспекції: здійснює керівництво діяльністю Інспекції, несе персональну відповідальність перед Міністром охорони навколишнього природного середовища, заступником Міністра охорони навколишнього природного середовища - Головним державним інспектором України з охорони навколишнього природного середовища та начальником Держекоінспекції - першим заступником Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища за виконання покладених на Інспекцію завдань; призначає на посаду і звільняє з посади керівників структурних підрозділів та інших працівників Інспекції, крім своїх заступників; проводить розподіл обов'язків між заступниками начальника;

визначає функції керівників структурних підрозділів Інспекції; застосовує до керівників структурних підрозділів та інших працівників Інспекції, крім своїх заступників, заходи дисциплінарного стягнення; розпоряджається коштами у межах затвердженого кошторису на утримання Інспекції; затверджує положення про структурні підрозділи та посадові інструкції працівників Інспекції; здійснює інші повноваження, передбачені законодавством та Положенням.

Начальник Інспекції може мати трьох заступників, у тому числі одного першого заступника, які призначаються на посаду і звільняються з посади Міністром охорони навколишнього природного середовища.

Перший заступник та заступники начальника Інспекції за посадою є відповідно першим заступником та заступниками Головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища відповідної території.

Начальник Інспекції та його перший заступник і заступники мають бланки Головного державного інспектора з охорони навколишнього природного середовища відповідної території та його першого заступника і заступників із зображенням Державного Герба України і відповідним написом.

Посадові особи інспекторського складу - керівники структурних підрозділів Інспекції та їх заступники за посадою є старшими державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища відповідної території, головні та провідні спеціалісти-державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища відповідної території.

Для узгодженого вирішення питань, що належать до компетенції Інспекції, обговорення найважливіших напрямів її діяльності *утворюється колегія* у складі начальника Інспекції (голова колегії), його першого заступника та заступників, а також керівників структурних підрозділів Інспекції.

До складу колегії можуть входити керівники відповідних підрозділів місцевих державних адміністрацій, підприємств, установ, організацій державної геологічної та гідрометеорологічної служб у сфері топографо-геодезичної та картографічної діяльності, органів з питань лісового, водного господарства, земельних ресурсів, регулювання рибальства, посадові особи органів прокуратури (за згодою).

Персональний склад колегії та положення про неї затверджуються Міністром охорони навколишнього природного середовища.

Рішення колегії провадяться наказами Інспекції. Граничну чи-

сельність працівників Інспекції за поданням її начальника, погодженим із заступником Міністра охорони навколишнього природного середовища – Головним державним інспектором України з охорони навколишнього природного середовища та начальником Держекоінспекції – першим заступником Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища затверджує Міністр охорони навколишнього природного середовища у межах граничної чисельності працівників Мінприроди, установлені Кабінетом Міністрів України.

Структуру Інспекції затверджує начальник Інспекції за погодженням з Міністром охорони навколишнього природного середовища та попередніми узгодженнями із заступником Міністра охорони навколишнього природного середовища – Головним державним інспектором України з охорони навколишнього природного середовища та начальником Держекоінспекції – першим заступником Головного державного інспектора України з охорони навколишнього природного середовища.

Штатний розпис Інспекції в межах установлених Мінприроди граничної чисельності та фонду оплати праці працівників затверджує Міністр охорони навколишнього природного середовища.

Інспекція утримується за рахунок Державного бюджету України у межах коштів, передбачених на утримання Мінприроди.

Інспекція є юридичною особою, має самостійний баланс, рахунки в органах Державного казначейства, печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 2

«УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ

ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ»

Особливе місце в процесі оптимізації природокористування і оздоровлення стану природного середовища займають водні ресурси, тому що ні одна сфера діяльності і життя людини неможлива без використання води. Водоресурсний потенціал будь-якої країни є природною основою її економічного розвитку, соціального і екологічного благополуччя. Тому природоохоронне управління водними ресурсами є надзвичайно актуальним для України.

☼ В результаті вивчення матеріалу студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Загальна характеристика водних ресурсів України.

2. Екологічний стан водних об'єктів.
3. Водоспоживання, водокористування та водовідведення.
4. Охорона водних ресурсів від виснаження та забруднення.
5. Природоохоронне управління водними ресурсами.
6. Органи управління в галузі охорони та використання водних ресурсів.
7. Екологічна стандартизація та нормування.
8. Державний облік і моніторинг води.
9. Державний водний кадастр.
10. Економічний механізм регулювання водокористування.
11. Порушення водного законодавства.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 4 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ВОДНИХ РЕСУРСІВ»

Згідно Водного кодексу усі води (водні об'єкти) на території України становлять її водний фонд.

До водного фонду України належать:

1) поверхневі води:

природні водойми (озера);

водотоки (річки, струмки);

штучні водойми (водосховища, ставки) і канали;

інші водні об'єкти;

2) підземні води та джерела;

3) внутрішні морські води та територіальне море.

Водні ресурси – це обсяги поверхневих, підземних і морських вод відповідної території.

До *водних ресурсів загальнодержавного значення* відносяться всі підземні води України, а також поверхневі води, які утворюють або перетинають межі адміністративних областей та державні кордони.

Водні ресурси місцевого значення – це річки і озера, які не виходять за межі адміністративних областей і не створюють таких меж, а також державних кордонів.

Водоресурсний потенціал України становлять [7]:

63119 річок і струмків;

близько 20 тис. озер;

1160 водосховищ;

майже 30 тис. ставів;

підземні води питної якості з прогнозними запасами 20,9 млрд. м³.

Проблема екологічного стану водних об'єктів є актуальною для

всіх водних басейнів України. У поверхневі водні об'єкти скидають стоки близько 3000 об'єктів, з них без очищення або з очищенням, що не відповідає санітарно-гігієнічним вимогам, – більше ніж 40 %. Основною причиною скидів забруднених стічних вод є неефективна робота очисних споруд та їх перевантаженість.

До основних причин забруднення поверхневих вод України відносять:

- скид неочищених та недостатньо очищених стічних вод населених пунктів, промислових і сільськогосподарських підприємств;
- змив з поверхні ґрунту побутового бруду, нафтопродуктів, добрив, засобів захисту рослин та інших речовин;
- аварію на ЧАЕС та вплив інших АЕС;
- атмосферні опади, в яких містяться розчинені забруднення від викидів в атмосферу;
- засмічення внаслідок допущеної господарської недбайливості і відсутності контролю з боку місцевих адміністративних органів;
- ерозія ґрунтів на водозабірній площі;
- водний транспорт та споруди на берегах.

Проблема забезпечення України чистою водою нині надзвичайно загострилася, оскільки наявні ресурси прісної води в багатьох її регіонах є недостатніми для задоволення всіх споживачів.

Водокористування – це використання вод (водних об'єктів) в якості середовища (водний транспорт, рибицтво), або як джерело енергії (ГЕС).

Водоспоживання – це споживання вод (водних об'єктів) для задоволення побутових потреб населення і галузей економіки, після якого вода повертається у навколишнє середовище, але в меншій кількості, в іншому місці та з іншими якісними характеристиками.

Стічні води – це води, що утворюються в процесі господарсько-побутової і виробничої діяльності, а також при відведенні із забудованої території стоку атмосферних опадів [16].

Охорона водних ресурсів – це комплекс заходів, спрямованих на запобігання кількісного і якісного виснаження, усунення наслідків забруднення і засмічення вод.

До основних заходів, спрямованих на охорону природних вод, відносять: збільшення обсягів води в оборотних системах водопостачання, підвищення ефективності роботи очисних споруд, збільшення капіталовкладень на будівництво очисних споруд, суворе нормування внесення добрив та засобів захисту рослин на поля, обладнання накопичувачів стічних вод протифільтраційними екра-

нами, збереження продуктивності водних екосистем та раціональне використання у відповідності з водним законодавством.

Управління водними ресурсами - це складна і надзвичайно актуальна проблема для України, оскільки екологічний стан її водних ресурсів визначається як важкий, а у частині регіонів і як кризовий.

Основні функції управління водними ресурсами в Україні полягають в: забезпеченні населення і галузей економіки водою в необхідних об'ємах, потрібної якості та в потрібних режимах; охороні і відновленні водних ресурсів; захисті від шкідливої та руйнівної дії води.

Природоохоронне управління – це забезпечення екологічної рівноваги на природних водних об'єктах і екологічної надійності водогосподарських об'єктів, що експлуатуються.

У відповідності до чинного законодавства України Держводгосп України є державною структурою в галузі управління і контролю за використанням і охороною вод та відтворенням водних ресурсів.

Державне управління здійснюється за басейновим принципом на основі регіональних, державних та міждержавних програм охорони вод та відтворення водних ресурсів.

Структурою у складі Держводгоспу, що здійснює оперативну роботу по управлінню водними ресурсами є Управління водними ресурсами (Упрводресурси).

Регіональне управління здійснюють чотири басейнові водогосподарські об'єднання (БВО) на басейнах річок: Дніпро, Дністер, Сіверський Донець, Південний Буг.

Територіальні водогосподарські організації (облводгоспи) здійснюють конкретні заходи на території областей за програмами та схемами БВО.

Крім Держводгоспу питання управління в галузі охорони і використання вод віднесені до відання Міністерства охорони навколишнього природного середовища і Державного комітету України по геології і використанню надр а також їх органів на місцях [11].

У природоохоронному управлінні водними ресурсами на перше місце ставиться якість води.

Якість поверхневих вод нормується для трьох категорій водокористувачів (водоспоживачів):

- господарсько-питне;
- культурно-лубокове;
- рибогосподарське.

Для перших двох категорій визначальними є санітарно-гігієнічні норми.

В галузі використання і охорони вод встановлюються такі нормативи:

- нормативи екологічної безпеки водокористування;
- екологічний норматив якості води водних об'єктів;
- нормативи гранично допустимого скидання забруднюючих речовин;
- галузеві технологічні нормативи утворення речовин, що скидаються у водні об'єкти;
- технологічні нормативи використання води та ін. [38].

Державний облік водокористування – це систематизація даних про забір та використання вод, наявність систем оборотного водопостачання та їх потужність, а також діючих систем очищення стічних вод, їх ефективність.

З метою забезпечення збирання, обробки, збереження та аналізу інформації про стан вод, прогнозування його змін та розробки науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття управлінських рішень у галузі використання і охорони вод та відтворення водних ресурсів здійснюється *державний моніторинг вод*.

Державний водний кадастр ведеться Державним комітетом України по водному господарству, Державним комітетом України по геології і використанню надр та Державним комітетом України по гідрометеорології і складається з метою систематизації даних державного обліку вод та визначення наявних для використання водних ресурсів [5].

Економічний механізм управління водокористуванням повинен формуватися на економічній оцінці водних ресурсів, а також на стягванні плати за використання вод і платежів за скидання стічних вод.

Збір за спеціальне використання водних ресурсів справляється за використання води з водних об'єктів, що забрана із застосуванням споруд або технічних пристроїв, та скидання в них зворотних вод.

Збір за користування водами для потреб гідроенергетики справляється за користування водою, що пропускається через турбіни гідроелектростанцій для вироблення електроенергії, а для підприємств водного транспорту – за користування водою при експлуатації водних шляхів вантажними самохідними, несамохідними та пасажирськими суднами.

Порушення водного законодавства тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову або кримінальну відповідальність згідно з законодавством України.

Основні порушення водного законодавства [5]:

- самовільне захоплення водних об'єктів;
- забруднення та засмічення вод;
- порушення режиму господарської діяльності у водоохоронних зонах та на землях водного фонду;
- руйнування русел річок, струмків та водотоків;
- введення в експлуатацію підприємств, комунальних та інших об'єктів без очисних споруд належної потужності;
- недотримання умов дозволу або порушення правил спеціального водокористування;
- самовільне проведення гідротехнічних робіт (будівництво ставків, дамб, каналів, свердловин);
- порушення правил ведення державного обліку вод або перекручення чи внесення недостовірних відомостей в документи державної статистичної звітності;
- пошкодження водогосподарських і гідрометричних споруд та пристроїв, порушення правил їх експлуатації;
- незаконне створення систем скидання зворотних вод у водні об'єкти, міську каналізаційну мережу або зливну каналізацію та несанкціоноване скидання зворотних вод;
- використання земель водного фонду не за призначенням;
- неповідомлення (приховування) відомостей про аварійні ситуації на водних об'єктах.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»

Атмосферне повітря є одним з основних життєво важливих елементів навколишнього природного середовища і являє собою природну суміш газів, що знаходиться за межами жилих, виробничих та інших приміщень.

Через атмосферу здійснюються основні процеси біосфери - фотосинтез, обмін енергією і інформацією. Вона захищає живі організми від дії космічних випромінювань та регулює добовий і сезонний тепловий режим.

☼ У цій темі студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Стан атмосферного повітря України.
2. Державний облік у галузі охорони атмосферного повітря.
3. Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря.
4. Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря.

5. Охорона атмосферного повітря.
6. Державне управління в галузі охорони атмосферного повітря.
7. Економічний механізм регулювання відносин в галузі охорони атмосферного повітря.
8. Основні види порушень в галузі охорони атмосферного повітря.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 5 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ»

Атмосфера не тільки безпосередньо підтримує життя, але і акумулює тепло, зігріваючи Землю. Якщо температура повітря підвищиться всього на декілька градусів, почне розтавати полярна крига, яка затопить обширні прибережні смуги. Озоновий шар атмосфери поглинає більшу частину шкідливого для життя ультрафіолетового випромінювання.

Але для нормальної життєдіяльності людини і всіх живих організмів потрібне не лише повітря, але й певна визначена його чистота. Під впливом виробничої діяльності людини постійно відбувається зміна характеристик і властивостей атмосферного повітря. На сьогодні в Україні не залишилось таких районів, де б повітря зберегло природну чистоту і якість, а в деяких промислових районах (Донецький та Придніпровський регіони) та навколо обласних центрів стан атмосфери катастрофічний.

Слід звернути увагу й на зростання обсягів забруднень з боку автомобільного транспорту, який у сучасних умовах належить до найбільших і наймасовіших джерел забруднення атмосферного повітря.

Високі темпи збільшення кількості автомобілів, зростання потужності їх двигунів неминуче ведуть до збільшення обсягів вихлопних газів і частки останніх в атмосферному повітрі.

Відповідно до Закону України «Про охорону атмосферного повітря» державному обліку в галузі охорони атмосферного повітря підлягають:

- об'єкти, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей та на стан атмосферного повітря;
- види та обсяги забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- види і ступені впливу фізичних та біологічних факторів на стан атмосферного повітря.

Державний облік у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється за єдиною системою у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України.

Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря проводиться з метою отримання, збирання, оброблення, збереження і аналізу інформації про викиди забруднюючих речовин та рівень забруднення атмосферного повітря, оцінки і прогнозування його змін та ступеня небезпечності й розроблення науково обґрунтованих рекомендацій для прийняття рішень у галузі охорони атмосферного повітря.

Моніторинг у галузі охорони атмосферного повітря є складовою частиною державної системи моніторингу навколишнього природного середовища. Порядок організації та проведення моніторингу у галузі охорони атмосферного повітря встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Стандартизація і нормування в галузі охорони атмосферного повітря проводяться з метою встановлення комплексу обов'язкових норм, правил, вимог до охорони атмосферного повітря від забруднення та забезпечення екологічної безпеки.

У галузі охорони атмосферного повітря встановлюються такі нормативи:

- нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря;
- нормативи гранично допустимих викидів забруднюючих речовин стаціонарних джерел;
- нормативи гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел;
- нормативи вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувних джерел;
- технологічні нормативи допустимого викиду забруднюючих речовин.

Нормативи екологічної безпеки атмосферного повітря – група нормативів, дотримання яких запобігає виникненню небезпеки для здоров'я людини та стану навколишнього природного середовища від впливу шкідливих чинників атмосферного повітря;

Норматив гранично допустимого викиду забруднюючої речовини стаціонарного джерела – гранично допустимий викид забруднюючої речовини або суміші цих речовин в атмосферне повітря від стаціонарного джерела викиду.

Норматив гранично допустимого впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел – норматив, який встановлюється для кожного стаціонарного джерела акустичного, електромагнітного, іонізуючого та інших фізичних і біологічних факторів на рівні, за

якого фізичний та біологічний вплив усіх джерел у цьому районі з урахуванням перспектив його розвитку в період терміну дії встановленого нормативу не призведе до перевищення нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря (за найбільш суворим нормативом).

Норматив вмісту забруднюючої речовини у відпрацьованих газах та впливу фізичних факторів пересувного джерела – гранично допустима кількість забруднюючої речовини у відпрацьованих газах пересувного джерела, що відводиться в атмосферне повітря;

Технологічний норматив допустимого викиду забруднюючої речовини – гранично допустимий викид забруднюючої речовини або суміші цих речовин, який визначається у місці його виходу з устаткування;

Норматив якості атмосферного повітря – критерій якості атмосферного повітря, який відображає гранично допустимий максимальний вміст забруднюючих речовин в атмосферному повітрі і при якому відсутній негативний вплив на здоров'я людини та стан навколишнього природного середовища;

Охорона атмосферного повітря – система заходів, пов'язаних із збереженням, поліпшенням та відновленням стану атмосферного повітря, запобіганням та зниженням рівня його забруднення та впливу на нього хімічних сполук, фізичних та біологічних факторів [36].

Першочерговими заходами, яких слід вжити для нормалізації і стабілізації екологічної обстановки повітряного басейну, є:

- підвищення ефективності діяльності щодо охорони атмосфери за рахунок зміцнення технологічної дисципліни на промислових підприємствах;
- перегляд переліку основних забруднюючих речовин атмосферного повітря, що нормуються;
- вдосконалення системи нормування викидів забруднюючих речовин.

З метою забезпечення оптимальних умов життєдіяльності людини в районах житлової забудови, масового відпочинку і оздоровлення населення при визначенні місць розміщення нових, реконструкції діючих підприємств та інших об'єктів, які впливають або можуть впливати на стан атмосферного повітря, встановлюються санітарно-захисні зони.

Відносини в галузі охорони атмосферного повітря регулюються Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища», Законом «Про охорону атмосферного повітря» та іншими нормативно-правовими актами.

Державне управління в галузі охорони атмосферного повітря відповідно до закону здійснюють: Кабінет Міністрів України, Міністерство охорони навколишнього природного середовища, Міністерство охорони здоров'я України їх органи на місцях а також Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації, інші центральні та місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування.

Для забезпечення охорони атмосферного повітря впроваджуються *організаційно-економічні заходи*, що передбачають:

- збір за забруднення навколишнього природного середовища;
- відшкодування збитків, заподіяних внаслідок порушення законодавства про охорону атмосферного повітря;
- надання підприємствам, установам, організаціям та громадянам – суб'єктам підприємницької діяльності податкових, кредитних та інших пільг у разі впровадження ними маловідходних, енерго- і ресурсозберігаючих технологій, застосування заходів щодо регулювання діяльності, що впливає на клімат, здійснення інших природоохоронних заходів з метою скорочення викидів забруднюючих речовин та зменшення рівнів впливу фізичних і біологічних факторів на атмосферне повітря;
- участь держави у фінансуванні екологічних заходів і будівництві об'єктів екологічного призначення.

Основними *видами порушень* в галузі охорони атмосферного повітря є:

- відсутність затверджених і відповідно оформлених нормативів ГДВ;
- відсутність оформлених належним чином дозволів на викид забруднюючих речовин в атмосферу;
- перевищення дозволених величин викидів;
- випуск в експлуатацію транспортних та інших пересувних засобів з перевищенням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах;
- невиконання у встановлені терміни заходів, направлених на скорочення викидів забруднюючих речовин у атмосферне повітря;
- відсутність або неправильне ведення форм первинного обліку видів і обсягів шкідливих речовин, що викидаються в атмосферне повітря;
- порушення правил експлуатації газоочисного обладнання;
- порушення правил складування і утилізації промислових та побутових відходів;

- транспортування, зберігання і застосування засобів захисту рослин, мінеральних добрив та інших препаратів, що спричинило забруднення атмосферного повітря;
- будівництво або реконструкція об'єктів у великих містах та регіонах з підвищеними рівнями забруднення без рішення Кабміну України, місцевих органів і позитивних рішень державної екологічної експертизи;
- невиконання розпоряджень та приписів органів, які здійснюють держконтроль у галузі охорони та використання атмосферного повітря;
- перекручування даних держстатзвітності, відмова від надання своєчасної, повної та достовірної інформації про стан атмосферного повітря.

Основними формами документації первинного обліку видів і обсягів речовин, що викидаються в атмосферне повітря, є типові форми: ПОД-1 – журнал обліку стаціонарних джерел забруднення та їх характеристик; ПОД-2 – журнал обліку виконання заходів по охороні атмосферного повітря; ПОД-3 – журнал обліку роботи газоочисних пиловловлюючих установок.

Порушенням вважають складання даних статзвітності за формою 2-ТП (повітря) без врахування: нових джерел викидів або тих, що відсутні в матеріалах інвентаризації; невиконання заходів із зменшення викидів забруднюючих речовин в атмосферу: реальних характеристик джерел викидів, ефективності часу роботи газоочисних установок; зміни сировини і технології виробництв та інше; приховування фактів аварійних і залпових викидів забруднюючих речовин в атмосферу; приховування фактів роботи технологічного обладнання при відключеному газоочисному; ненадання робочих журналів операторів установок очистки пилу і газу, робочих журналів відбору проб санпромлабораторії; приховування фактів впровадження нових виробництв і технологій.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ГРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ»

Земельні ресурси постійно зазнають природного та антропогенного впливу, який призводить до зниження продуктивності сільгоспугідь та спричиняє їх деградацію. Оскільки земельні ресурси є основним засобом сільськогосподарського виробництва, то від їх агроекологічного стану залежить якість продуктів харчування та продовольча безпека України.

☼ У цій темі студент повинен засвоїти наступні питання:

13. Ґрунтово-земельні ресурси України.
14. Стан земельних ресурсів України.
15. Основні причини деградації та забруднення ґрунтів.
16. Охорона ґрунтів.
17. Державний земельний кадастр.
18. Державний облік і моніторинг земель.
19. Поняття про землеустрій.
20. Екологічна стандартизація та нормування.
21. Категорії земель.
22. Форми власності на землю.
23. Органи управління в галузі охорони та використання земельних ресурсів.
24. Економічний механізм регулювання землекористування.
25. Порушення земельного законодавства.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 6 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ҐРУНТОВО-ЗЕМЕЛЬНИХ РЕСУРСІВ»

Україна має могутній земельний фонд, який становить 60,4 млн. га і включає 41,84 млн. га сільгоспугідь, що становить 72 % загальної території суші країни. Під ріллею перебуває близько 80 % площі сільськогосподарських угідь. В порівнянні орні землі планети займають лише 10 % території суші, сіножаті і пасовища – 20 %, а решта 70 % низькопродуктивні угіддя, використання яких в сільському господарстві обмежується ґрунтово-кліматичними умовами. З приведених цифр видно, що ґрунтовий покрив України експлуатується дуже інтенсивно [28].

Чорноземи – найбільше багатство України. Вони складають 50 % світового банку. Але 60 % чорноземів зіпсовано. Щорічно втрачається 100 тисяч га родючих ґрунтів, 200 тисяч гектарів плодоносних земель України насичено 10 мільярдами тон шкідливих промислових відходів.

В процесі життєдіяльності людина постійно здійснює вплив на ґрунт, забруднюючи його шкідливими речовинами та вилучаючи з полів вирощену біомасу, що призводить до порушення біологічного кругообігу. В результаті порушується екологічна рівновага і ґрунт втрачає органічну речовину.

Біля 20 % орних земель України в певній мірі забруднені важкими металами, а понад 4,6 млн. га сільськогосподарських угідь зазнали радіоактивного забруднення внаслідок катастрофи на ЧАЕС та викидів діючих АЕС. Має місце подальше забруднення ґрунтів пестицидами та іншими токсичними речовинами, що на фоні глибокого порушення екологічної рівноваги між природними і зміненними господарською діяльністю угіддями, наростанням агрофізичної та агрохімічної деградації ґрунтів суттєво погіршує агроекологічний стан сільськогосподарських земель і створює великі проблеми в отриманні екологічно чистої продукції, сировини, придатної для виробництва продуктів дієтичного та дитячого харчування.

Великої шкоди ґрунтам Полісся завдала меліорація. Осушувальні роботи привели до швидкого спрацювання гумусу.

На Донбасі інтенсивне поєднання вуглевидобування з роботою металургійного комплексу, нафтохімії, машинобудування, призвело до найбільш інтенсивного в Україні забруднення та механічного порушення земель.

На півдні Херсонської області та прилеглих територіях Криму спостерігається активізація засолення ґрунтів та суфозійно-продкових явищ.

Деградація ґрунтів – це погіршення властивостей, родючості та якості ґрунту, яке обумовлене зміною умов ґрунтоутворення внаслідок впливу природних або антропогенних чинників.

Охорона земель включає систему правових, організаційних, економічних та інших заходів, спрямованих на їх раціональне використання, запобігання необґрунтованому вилученню земель із сільськогосподарського обороту, захист від шкідливих антропогенних впливів, а також на відтворення і підвищення родючості ґрунтів, продуктивності земель лісового фонду, забезпечення режиму земель природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення.

Охорона земель здійснюється на основі комплексного підходу до угідь як до складних природних утворень (екосистем) з урахуванням цілей і характеру їх використання, зональних і регіональних особливостей.

Деградація ґрунтів призводить до зміни їх якісного стану і втрати продуктивності. Для вчасного виявлення цих змін слід періодично проводити кількісну і якісну оцінку земель, які, у свою чергу, є складовою частиною земельного кадастру та економічної оцінки землі.

Моніторинг ґрунтів являє собою систему спостережень, кількісної оцінки та контролю за використанням ґрунтів і земель для свосчасного виявлення змін у їх стані, попередження (профілактики) та усунення наслідків негативних процесів для забезпечення можливості управління їх продуктивністю.

Державний земельний кадастр і моніторинг земель проводяться у єдиній для держави системі і забезпечуються проведенням топографо-геодезичних, картографічних, ґрунтових, геоботанічних та інших обстежень і пошуків, реєстрацією землеволодінь і землекористувань, обліком та оцінкою земель, використанням комплексу наземних пересувних, стаціонарних і дистанційних (аерокосмічних) методів спостереження за проявом процесів ерозії, дегуміфікації, засолення, підкислення, заболочення, перезволоження, підтоплення, опустелювання, забруднення шкідливими речовинами, переущільнення та інших природних і антропогенних негативних змін якісного стану земель, а також за динамікою ступеня окультурення земель, що використовуються у сільському господарстві за комплексом показників, що характеризують їх продуктивність[40].

Землеустрій включає систему заходів, спрямованих на здійснення положень земельного законодавства, рішень Рад народних депутатів щодо організації використання та охорони земель, створення сприятливого екологічного середовища і поліпшення природних ландшафтів.

Основні положення землеустрою визначаються Кабінетом Міністрів України. Землеустрій здійснюється державними земле-впорядними організаціями за рахунок коштів державного, республіканського (Республіки Крим) і місцевих бюджетів.

Згідно Земельного кодексу України, віднесення земель до категорій провадиться відповідно до їх цільового призначення.

Відповідно до цільового призначення всі землі України поділяються на:

- землі сільськогосподарського призначення;
- землі населених пунктів (міст, селищ міського типу і сільських населених пунктів);
- землі промисловості, транспорту, зв'язку, оборони та іншого призначення;
- землі природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення;
- землі лісового фонду;
- землі водного фонду;
- землі запасу.

Власність на землю в Україні має такі форми: державну, колективну, приватну. Усі форми власності є рівноправними[10].

Суб'єктами права державної власності на землю виступають:

- Верховна Рада України - на землі загальнодержавної власності України;
- Верховна Рада Республіки Крим - на землі в межах території республіки, за винятком земель загальнодержавної власності;
- обласні, районні, міські, селищні, сільські Ради народних депутатів – на землі в межах їх територій, за винятком земель, що перебувають в загальнодержавній власності.

Суб'єктами права колективної власності на землю є колективні сільськогосподарські підприємства, сільськогосподарські кооперативи, садівницькі товариства, сільськогосподарські акціонерні товариства, у тому числі створені на базі радгоспів та інших державних сільськогосподарських підприємств.

Громадяни України мають право на одержання у власність земельних ділянок для:

- ведення селянського (фермерського) господарства;
- ведення особистого підсобного господарства;
- будівництва та обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка);
- садівництва;
- дачного і гаражного будівництва.

Державне управління у галузі використання і охорони земель здійснюють Кабінет Міністрів України, Уряд Республіки Крим, місцеві Ради народних депутатів і місцева державна адміністрація, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України, Державний комітет України по земельних ресурсах та інші спеціально уповноважені на те державні органи відповідно до їх компетенції[38].

Використання землі на Україні є платним. Власники землі та землекористувачі щорічно сплачують плату за землю у вигляді земельного податку або орендної плати, що визначаються залежно від якості та місцеположення земельної ділянки виходячи з кадастрової оцінки земель.

Платежі за землю надходять до бюджетів сільських, селищних, міських Рад народних депутатів, на території яких знаходяться земельні ділянки.

Частина коштів від плати за землю централізується у державному, республіканському (Республіки Крим) і обласних бюджетах у порядку і розмірах, що встановлюються законодавством України.

Передача землі у власність за плату у випадках, передбачених цим Кодексом, провадиться за нормативною ціною, що визначається законодавством України.

До основних видів порушення земельного законодавства відносять:

- самовільне зайняття земельних ділянок;
- псування сільськогосподарських та інших земель, забруднення їх хімічними та радіоактивними речовинами, виробничими відходами і стічними водами;
- розміщення, проектування, будівництво і введення в дію об'єктів, що негативно впливають на стан земель;
- невиконання вимог природоохоронного режиму використання земель;
- порушення строків повернення тимчасово займаних земель або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;
- знищення межових знаків;
- нежиття заходів щодо боротьби з бур'янами та шкідниками сільськогосподарських культур;
- неправильна експлуатація, знищення або пошкодження протиерозійних і гідротехнічних споруд, захисних лісонасаджень;
- приховування або перекручення відомостей про стан екологічної, у тому числі радіаційної обстановки, пов'язаної з забрудненням землі;
- порушення строків розгляду заяв громадян і вирішення питань про передачу та надання земельних ділянок;
- перекручення даних державного земельного кадастру і приховуванні інформації про наявність земель запасу;
- невиконання умов знімання, зберігання і нанесення родючого шару ґрунту.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ»

Ліс входить до складу різноманітного рослинного світу і являє особливу цінність. Це природний комплекс, що складається з деревних рослин одного або декількох видів, що утворюють порівняно зімкнутий деревостій, а також безлічі інших організмів разом із

ґрунтами, поверхневими водами і прилягаючим шаром атмосфери. Ліс являє собою природну систему, що складається з взаємодіючих і взаємозалежних компонентів, що характеризується динамічною рівновагою, стійкістю, високою здатністю до відновлення, особливим балансом енергії і речовин, динамічністю процесів з тенденціями до їхньої стабільності, географічною обумовленістю.

☀ У цій темі студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Лісові ресурси України.
2. Оцінка стану та використання лісових ресурсів України.
3. Лісокористування.
4. Охорона лісів.
5. Державний лісовий кадастр.
6. Державний облік і моніторинг лісів.
7. Органи управління в галузі охорони та використання лісових ресурсів.
8. Економічний механізм регулювання лісокористування.
9. Основні порушення та заходи впливу до порушників законодавства в галузі охорони і використання лісів.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 7 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ»

Усі ліси на території України становлять її *лісовий фонд*. До лісового фонду належать також земельні ділянки, не вкриті лісовою рослинністю, але надані для потреб лісового господарства.

Одна з найважливіших *функцій лісу*, як і рослинності в цілому, – продукування органічної речовини. Ліс впливає на усі компоненти біосфери та відіграє величезну середовищеутворюючу роль.

Ліс використовується в різних галузях народного господарства, служить матеріалом для отримання десятків найцінніших продуктів, життєво важливих для людини.

У далекому минулому ліси покривали велику частину нашої планети. Наші предки відвойовували в лісів площі для землеробства. В міру розвитку цивілізації потреби в деревині зростали, а її використання ставало різноманітніше.

З європейських держав сама «лісова» – Фінляндія, де ліси займають 70 % її території. Найбідніша лісами Велика Британія – вони займають менше 6 % площі цієї країни. Найбільшою лісовою державою є Росія, на долю якої приходиться 1/5 покритої лісами площі світу. [37, 39].

Наша держава належить до малолісних країн Європи. Площа земель лісового фонду в Україні становить близько 11 млн. га, з них 9,4 млн. га вкриті лісовою рослинністю. Лісистість становить 15,6 % площі країни. Загальний запас деревної маси в лісах України – 1736,0 млн. м³.

Ліси України виконують переважно екологічні функції – водоохоронні, захисні, рекреаційні. Загальний стан лісів не відповідає еколого-економічним вимогам.

Внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС ліси акумулювали значну частину радіоактивних викидів. Виконуючи в природі захисні функції, лісові насадження Полісся України в значній мірі захистили населені пункти і сільськогосподарські угіддя регіону від радіоактивного забруднення, перешкодили більшому переносу радіоактивного пилу й аерозолів на нелісові землі. Саме тому ліси виявилися більш забрудненими, ніж інші типи ландшафтів. Перед лісогосподарськими підприємствами виникли проблеми екологічного, економічного і соціального характеру, якими в доаварійний період вони не займалися.

Тому сьогодні Україна, з одного боку не може забезпечити власних потреб у деревині (дефіцит становить близько 30 млн. м³), а з другого, ліс, як основний компонент біосфери, не здатний повністю утримувати екологічну рівновагу.

Суттєвий антропогенний вплив на ліси спричинює їх ослаблення та всихання. Сьогодні ступінь всихання лісів досягає 200 тис. га насаджень. Особливо страждають основні лісоутворюючі породи України – сосна звичайна і дуб черешковий, на півдні – в'язові, в Гірському Криму – сосна кримська, в Карпатах – ялина звичайна. Шкоджають їм також пожежі, масштаби та кількість яких все збільшуються, інтенсивні рубки, незадовільне рекреаційне використання, невідповідність біологічних особливостей порід умовам місцезростання, хвороби, пошкодження ентомошкідниками, техногенні забруднення (промислові викиди). Особливо шкідливою є посадка тих порід дерев, які не відповідають певним екологічним умовам.

В занепаді перебуває також захисне лісорозведення, як важливий фактор екологічної стабільності, що спричиняє інтенсифікацію ерозійних процесів. Для досягнення оптимальної лісистості слід збільшувати площу лісів практично на всій території держави, що дозволить стабілізувати стан довкілля та підтримувати екологічну рівновагу.

З огляду на зазначене, лісистість потрібно збільшити в 2 рази шляхом заліснення не менше ніж 4 млн. га низькопродуктивних

земель та неугідь. Відновлення сировинної бази дикорослих плодів, ягід, грибів і лікарських рослин можливе, головним чином, за рахунок створення штучних плантацій.

Лісовими ресурсами є деревина, технічна і лікарська сировина, кормові, харчові та інші продукти лісу, що використовуються для задоволення потреб населення і виробництва.

Лісові ресурси за своїм значенням поділяються на лісові ресурси державного і місцевого значення.

До лісових ресурсів державного значення належать деревина від рубок головного користування і живиця.

До лісових ресурсів місцевого значення належать лісові ресурси, не віднесені до ресурсів державного значення.

Лісокористування – це задоволення матеріальних потреб суспільства і його членів у ресурсах лісу, обумовлене рівнем суспільно-економічного розвитку, а також станом і динамікою лісових ресурсів.

Ідеалом ведення господарства в лісі є багатоцільове лісокористування, що полягає в найбільш повному й оптимальному використанні всієї територіальної сукупності функцій лісових ресурсів для задоволення соціальних і економічних потреб суспільства при дотриманні екологічних вимог.

Охорона і захист лісів являють собою комплекс організаційних, економічних та правових заходів.

Організаційні – здійснюються органами державної влади і спеціальними органами лісового господарства.

Економічні – плата за лісокористування (лісовий податок, оренда плати, різні відрахування на відтворення, охорону і захист лісу).

Правові – відповідальність за порушення лісового законодавства.

Державний облік лісів і державний лісовий кадастр ведуться з метою ефективної організації охорони і захисту лісів, раціонального використання лісового фонду, відтворення лісів, здійснення систематичного контролю за якісними і кількісними змінами в лісовому фонді та забезпечення Рад народних депутатів, зацікавлених органів державної виконавчої влади, лісокористувачів відомостями про лісовий фонд.

Державний облік лісів і державний лісовий кадастр містять систему відомостей і документів про правовий режим лісового фонду, розподіл його між користувачами, якісний і кількісний стан лісового фонду, поділ лісів за групами та віднесення до категорій захисності, економічну оцінку та інші дані, необхідні для раціонального ведення

лісового господарства і оцінки результатів господарської діяльності в лісовому фонді.

Раціональне використання та відтворення лісових ресурсів потребує створення повноцінної системи *моніторингу лісів* як комплексу безперервного спостереження, оцінки і прогнозу їх стану. В рамках системи державного моніторингу навколишнього природного середовища України моніторинг лісів має стати засобом управління лісовим господарством шляхом оптимізації системи лісокористування і запобігання критичним екологічним явищам і процесам.

Основу управління лісами визначає лісове законодавство і «Лісовий кодекс України».

Державне управління в галузі охорони, захисту, використання та відтворення лісів здійснюють Кабінет Міністрів України, Уряд Республіки Крим, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України та його органи на місцях, спеціально уповноважені державні органи лісового господарства, місцеві органи державної виконавчої влади та інші органи відповідно до законодавства України.

Основні завдання управління в галузі охорони, захисту, використання і відтворення лісів включають:

- збереження лісів, охорону їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів з метою охорони здоров'я людей і поліпшення навколишнього природного середовища;
- безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісів;
- розширене відтворення, поліпшення породного складу і якості лісів, інших рослинних ресурсів, підвищення їх продуктивності;
- раціональне використання земельних ділянок лісового фонду;
- збереження лісорослинних умов на зрубках, в місцях використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- досягнення оптимальної лісистості територій та нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості.

Загальне використання лісових ресурсів є безплатним.

Спеціальне використання лісових ресурсів, крім розміщення пасік, та користування земельними ділянками лісового фонду для потреб мисливського господарства, культурно-оздоровчих, рекреаційних, спортивних і туристичних цілей та проведення науково-дослідних

робіт є платним. Плата справляється за встановленими таксами або у вигляді орендної плати чи доходу, одержаного від реалізації лісових ресурсів на конкурсних умовах [15].

Типовими порушеннями лісового законодавства можуть бути:

- самовільна переуступка права лісокористування та інші подібні угоди;
- незаконна рубка (ушкодження) дерев, чагарників до ступеня припинення росту;
- знищення або пошкодження лісу, шляхом підпалу чи іншими способами;
- порушення правил пожежної безпеки, недбале поводження з вогнем у лісах;
- пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, промисловими відходами, що спричиняють його засихання чи захворювання;
- введення в експлуатацію підприємств і інших об'єктів без пристроїв, що запобігають шкідливому впливу на ліси, або без екоекспертизи;
- засмічення лісів побутовими і промисловими відходами;
- знищення корисної для лісу фауни, мікроорганізмів;
- самовільне сінокосіння і випас худоби в лісі;
- порушення порядку заготівлі і вивозу деревини, лісової продукції;
- знищення, ушкодження захисних лісосмуг;
- інші порушення, передбачені чинним законодавством України.

З метою попередження і припинення виявленого правопорушення, усунення його шкідливих наслідків, керуючись чинним законодавством, органи Державної екологічної інспекції мають право застосовувати адміністративні, правові заходи впливу, а у деяких випадках, до порушників законодавства в галузі охорони і використання лісів застосовується кримінальна відповідальність.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР»

Кожен новий етап розвитку суспільства був обумовлений освоєнням нових видів енергоресурсів та корисних копалин.

Нині суспільство, держава, її економіка потребують щораз більше і більше постійних і надійних джерел енергії.

Мінерально-сировинний потенціал надр обумовлюється особливостями розвитку в геологічному часі того чи іншого регіону.

Паливно-енергетичні види мінеральної сировини, передусім нафти, газу та вугілля, відіграють винятково важливу роль у розвитку економіки та збереженні безпеки будь-якої країни.

☀ У цій темі студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Загальна характеристика надр.
2. Оцінка стану та використання надр України.
3. Охорона та раціональне використання надр.
4. Користування надрами.
5. Економічний механізм забезпечення управління у галузі охорони і використання надр.
6. Державний облік і державний кадастр родовищ, запасів і проявів корисних копалин.
7. Органи управління в галузі охорони та використання надр.
8. Державний та громадський контроль в галузі охорони та використання надр.
9. Відповідальність за порушення законодавства про надра.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 8 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ НАДР»

Надра – це частина земної кори, що розташована під поверхнею суші та дном водоймищ і простягається до глибин, доступних для геологічного вивчення та освоєння.

З надр видобувають основні енергетичні ресурси – нафту, кам'яне вугілля, газ а також корисні копалини, які є сировиною для виробництва будівельних матеріалів, металургії, хімічної промисловості, медицини та інших галузей.

Родовища корисних копалин – це нагромадження мінеральних речовин в надрах, на поверхні землі, в джерелах вод та газів, на дні водоймищ, які за кількістю, якістю та умовами залягання є придатними для промислового використання.

Техногенні родовища корисних копалин – це місця, де накопичилися відходи видобутку, збагачення та переробки мінеральної сировини, запаси яких оцінені і мають промислове значення. Такі родовища можуть виникнути також внаслідок втрат при зберіганні, транспортуванні та використанні продуктів переробки мінеральної сировини.

Корисні копалини за своїм значенням поділяються на корисні копалини загальнодержавного і місцевого значення. Віднесення корисних копалин до корисних копалин загальнодержавного та місце-

вого значення здійснюється Кабінетом Міністрів України за поданням Державного комітету України по геології і використанню надр.

В середньому щорічно в світі видобувають більше 100 млрд. т корисних копалин та виплавляють 800 млн. т різних металів.

Україна належить до однієї з найбільш насичених мінерально-сировинними ресурсами країн світу. Займаючи 0,4 % суші, Україна володіє 5 % світових запасів корисних копалин загальною вартістю понад 11 трлн. дол. США. На державному обліку знаходиться близько 6000 родовищ, з яких експлуатується більша половина. Видобувається більше 60 видів корисних копалин. Україна володіє запасами залізних, уранових, марганцевих і цирконієвих руд. Значними є запаси кам'яної солі, сірки, глин, пісків і бентонітів. На Поліссі відкриті унікальні родовища бурштину, які вже експлуатуються.

За останні роки значно зросли можливості для отримання різних меліорантів. А саме цеолітів, сапропелів, зернистих фосфоритів, туфів та сапонітів.

До незначних відносять запаси нафти, газу, більшості кольорових і рідкісних металів.

Зараз стан мінерально-сировинних ресурсів оцінюється як задовільний. Однак запаси окремих видів корисних копалин значною мірою виснажені внаслідок тривалого інтенсивного видобутку.

Надра є виключною власністю народу України і надаються тільки у користування.

Державний фонд надр включає як ділянки надр, що використовуються, так і ділянки надр, не залучені до використання, в тому числі континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони.

Користувачами надр можуть бути підприємства, установи, організації, громадяни України, а також іноземні юридичні особи та громадяни.

Надра надаються у постійне або тимчасове користування для:

- геологічного вивчення, в тому числі дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення;
- видобування корисних копалин;
- будівництва та експлуатації підземних споруд, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі споруд для підземного зберігання нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захоронення шкідливих речовин і відходів виробництва, скидання стічних вод;

- створення геологічних територій та об'єктів, що мають важливе наукове, культурне, санітарно-оздоровче значення (наукові полігони, геологічні заповідники, заказники, пам'ятки природи, лікувальні, оздоровчі заклади та ін.);
- задоволення інших потреб.

Видобування корисних копалин прямо пов'язане із забрудненням навколишнього природного середовища. При їх розробці здійснюється негативний вплив на літосферу, гідросферу, атмосферу та тваринний і рослинний світ. Відбуваються зміна рельєфів, хімічне забруднення та механічне порушення ґрунтів, а в деяких випадках можлива активізація небезпечних геологічних процесів. Виснажуються водоносні горизонти та погіршується якість підземних і поверхневих вод, відбувається надмірне осушення боліт та ґрунтів. Забруднюється атмосферне повітря викидами пилу, метану, сірки, оксиду вуглецю. Відбувається порушення рослинного покриву.

Зниження або усунення цих наслідків можливе за рахунок екологізації виробничих процесів в гірничій промисловості та впровадження маловідходних технологій.

Ще однією проблемою є значні втрати сировини під час видобутку і переробки. Методи і засоби, які використовуються для видобутку в даний час не дозволяють повністю вилучати їх з надр. Іноді ці втрати складають 50 і більше відсотків.

Тому удосконалення існуючих технологій, підвищення їх еколого-економічної ефективності а також розробка нових, є однією з найголовніших науково-технічних задач.

Серед головних завдань по охороні і раціональному використанні надр також комплексне використання мінеральної сировини та освоєння підземного простору для будівництва народногосподарських об'єктів.

Основними вимогами в галузі охорони надр є:

- забезпечення повного і комплексного геологічного вивчення надр;
- додержання встановленого законодавством порядку надання надр у користування і недопущення самовільного користування надрами;
- раціональне вилучення і використання запасів корисних копалин і наявних у них компонентів;
- недопущення шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами, на збереження запасів корисних копалин,

гірничих виробок і свердловин, що експлуатуються чи законсервовані, а також підземних споруд;

- охорона родовищ корисних копалин від затоплення, обводнення, пожеж та інших факторів, що впливають на якість корисних копалин і промислову цінність родовищ або ускладнюють їх розробку;
- запобігання необґрунтованій та самовільній забудові площ залягання корисних копалин і додержання встановленого законодавством порядку використання цих площ для інших цілей;
- запобігання забрудненню надр при підземному зберіганні нафти, газу та інших речовин і матеріалів, захороненні шкідливих речовин і відходів виробництва, скиданні стічних вод;
- додержання інших вимог, передбачених законодавством про охорону навколишнього природного середовища.
- Природоохоронна діяльність в галузі користування надрами регламентується «Кодексом України про надра» та Указами Президента і постановами Уряду.
- При управлінні в галузі раціонального використання надр та розробці еколого-економічних моделей розвитку галузі повинні враховуватись:
 - тенденції і динаміка реальних потреб в сировині;
 - рівень світових цін на сировину;
 - можливості більш повного використання сировини;
 - конкурентоспроможність сировини на європейському та світовому ринках;
 - пропозиції по впровадженню передових технологій розвідки та розробки родовищ;
 - еколого-економічні обмеження при вводі в експлуатацію нових родовищ.

Постійним визнається користування надрами без заздальгідь встановленого строку.

Тимчасове користування надрами може бути короткостроковим (до п'яти років) і довгостроковим (до двадцяти років). У разі необхідності строки тимчасового користування надрами може бути продовжено.

Перебіг строку користування надрами починається з дня одержання спеціального дозволу (ліцензії) на користування надрами, якщо в ньому не передбачено інше.

Ліцензування діяльності щодо користування надрами – це єдиний порядок надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування ділянкою надр з відповідною метою.

Спеціальні дозволи (ліцензії) на користування надрами у межах конкретних ділянок надаються спеціалізованим підприємствам, установам і організаціям, а також громадянам, які мають відповідну кваліфікацію, матеріально-технічні та економічні можливості для користування надрами.

Надання спеціальних дозволів (ліцензій) на користування надрами здійснюється після попереднього погодження з відповідною Радою народних депутатів питання про надання земельної ділянки для зазначених потреб, крім випадків, коли у наданні земельної ділянки немає потреби.

Спеціальні дозволи (ліцензії) на користування надрами надаються Державним комітетом України по геології і використанню надр за погодженням з Міністерством охорони навколишнього природного середовища України, як правило, на конкурсних засадах в порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України.

Користувачі надр мають *право*:

- здійснювати на наданій їм ділянці надр геологічне вивчення, комплексну розробку родовищ корисних копалин та інші роботи згідно з умовами спеціального дозволу (ліцензії);
- розпоряджатися видобутими корисними копалинами, якщо інше не передбачено законодавством або умовами спеціального дозволу (ліцензії);
- здійснювати на умовах спеціального дозволу (ліцензії) консервацію наданого в користування родовища корисних копалин або його частини;
- на першочергове продовження строку тимчасового користування надрами.

Користувачі надр *зобов'язані*:

- використовувати надра відповідно до цілей, для яких їх було надано;
- забезпечувати повноту геологічного вивчення, раціональне, комплексне використання та охорону надр;
- забезпечувати безпеку людей, майна та навколишнього природного середовища;
- приводити земельні ділянки, порушені при користуванні надрами, в стан, придатний для подальшого їх використання у суспільному виробництві;

– виконувати інші вимоги щодо користування надрами, встановлені законодавством України.

Згідно кодексу України про надра користування надрами є платним. Плата справляється за користування надрами в межах території України, її континентального шельфу і виключної (морської) економічної зони у вигляді:

1) платежів за користування надрами. Обчислюються на підставі базових нормативів плати залежно від видів корисних копалин і диференційованих нормативів плати;

2) відрахувань за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету. Цей вид платежу справляється з користувачів надр усіх форм власності, які здійснюють видобуток корисних копалин на раніше розвіданих родовищах;

3) збору за видачу спеціальних дозволів (ліцензій). Ліцензія на користування надрами видається користувачеві після сплати збору за її видачу. Сплата збору обумовлена витратами на експертизу заявок, підготовку матеріалів та обґрунтувань на право користування надрами, організаційних та інших витрат, пов'язаних з видачею спеціальних дозволів (ліцензій);

4) акцизного збору. Цей вид платежу може встановлюватись при одержанні користувачем надр наднормативного прибутку у разі видобування окремих видів мінеральної сировини з родовищ з відносно кращими гірничо-геологічними і економіко-географічними характеристиками.

Плата за користування надрами не звільняє користувачів від сплати інших обов'язкових платежів, передбачених законодавчими актами України.

Платежі за користування надрами можуть справлятися у вигляді разових внесків або регулярних платежів, які визначаються на основі відповідних еколого-економічних розрахунків.

Розміри платежів за проведення пошукових і розвідувальних робіт визначаються залежно від економіко-географічних умов і розміру ділянки надр, виду корисних копалин, тривалості робіт, стану геологічного вивчення території та ступеня ризику.

Платежі за видобуток корисних копалин визначаються з урахуванням геологічних особливостей родовищ та умов їх експлуатації.

Розміри платежів за користування надрами континентального шельфу і в межах виключної (морської) економічної зони визначається залежно від площі ділянки, що надається у користування, глибини моря та мети користування надрами.

Платежі за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин, у тому числі для будівництва і експлуатації підземних споруд, визначаються залежно від розмірів ділянки надр, що надається у користування, корисних властивостей надр і ступеня екологічної безпеки при їх використанні.

Нормативи плати за користування надрами та порядок її справляння встановлюються Кабінетом Міністрів України.

Платежі за користування надрами спрямовуються у державний бюджет, бюджети Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя у такому співвідношенні:

- за видобування корисних копалин загальнодержавного значення: у державний бюджет – 40 відсотків, у бюджети Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя – 60 відсотків;
- за видобування корисних копалин місцевого значення та за користування надрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин: у бюджети Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя – 100 відсотків;
- за пошук та розвідку родовищ корисних копалин: у державний бюджет – 80 відсотків, у бюджети Республіки Крим, областей, міст Києва і Севастополя – 20 відсотків;
- за користування надрами континентального шельфу і в межах виключної (морської) економічної зони: у державний бюджет – 100 відсотків.

Розмір збору за видачу спеціальних дозволів (ліцензій) за користування окремими ділянками надр визначається Кабінетом Міністрів України виходячи з витрат на експертизу заявок, матеріалів та обґрунтувань за користування надрами, організаційних та інших витрат, пов'язаних з видачею спеціальних дозволів (ліцензій).

Родовища, в тому числі техногенні, запаси і прояви корисних копалин підлягають обліку у державному кадастрі родовищ і проявів корисних копалин та державному балансі запасів корисних копалин.

Державний облік родовищ, запасів і проявів корисних копалин здійснюється у порядку, що встановлюється Кабінетом Міністрів України.

Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин містить відомості про кожне родовище, включене до Державного фонду родовищ корисних копалин, щодо кількості та якості запасів корисних копалин і наявних у них компонентів, гірничо-технічних, гідрогеологічних та інших умов розробки родовища та його геолого-економічну оцінку, а також відомості про кожний прояв корисних копалин.

Державний кадастр родовищ і проявів корисних копалин ведеться Державним комітетом України по геології і використанню надр.

Державне управління в галузі використання і охорони надр здійснюють Кабінет Міністрів України, Міністерство охорони навколишнього природного середовища, Державний комітет України з геології і використання надр та інші державні органи влади на місцях.

Державний контроль за геологічним вивченням надр (державний геологічний контроль) здійснюється Державним комітетом України по геології і використанню надр та його органами на місцях.

Державний контроль і нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню надр, їх використанню та охороною спрямовані на забезпечення додержання всіма державними органами, підприємствами, установами, організаціями та громадянами встановленого порядку користування надрами, виконання інших обов'язків щодо охорони надр, встановлених законодавством України.

Державний нагляд за веденням робіт по геологічному вивченню надр, їх використанню та охороною, а також використанню і переробкою мінеральної сировини (державний гірничий нагляд) здійснюється Державним комітетом України по нагляду за охороною праці та його органами на місцях.

Державний контроль за використанням і охороною надр у межах своєї компетенції здійснюють місцеві Ради народних депутатів, органи виконавчої влади на місцях, Міністерство охорони навколишнього природного середовища України та його органи на місцях.

Порушення законодавства про надра тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільно-правову і кримінальну відповідальність згідно з законодавством України.

Дисциплінарна відповідальність застосовується при незначних порушеннях. Дисциплінарні стягнення накладаються як на рядових працівників, так і на посадових осіб, їх види встановлюються правилами внутрішнього розпорядку відповідних підприємств і установ.

Цивільно-правова відповідальність полягає у відшкодуванні збитків, завданих внаслідок порушень законодавства про надра.

Адміністративна відповідальність полягає в застосуванні до винних осіб адміністративних стягнень, зокрема накладення штрафу.

Незаконне видобування корисних копалин - це їх видобування без відповідного дозволу, крім загальнопоширених (пісок, гравій, глина, галечник та ін.).

До типових порушень законодавства про надра відносять:

- самовільне користування надрами;

- порушення норм, правил і вимог щодо проведення робіт по геологічному вивченню надр;
 - вибіркоче вироблення багатих ділянок родовищ, що призводить до наднормативних втрат запасів корисних копалин;
 - наднормативні втрати і погіршення якості корисних копалин при їх видобуванні;
 - пошкодження родовищ корисних копалин, які виключають повністю або суттєво обмежують можливість їх подальшої експлуатації;
 - порушення встановленого порядку забудови площ залягання корисних копалин;
 - невиконання правил охорони надр та вимог щодо безпеки людей, майна і навколишнього природного середовища від шкідливого впливу робіт, пов'язаних з користуванням надрами;
 - знищення або пошкодження геологічних об'єктів, що становлять особливу наукову і культурну цінність, спостережних режимних свердловин, а також маркшейдерських і геодезичних знаків;
 - незаконне знищення документації, а також дублікатів проб корисних копалин, необхідних при подальшому геологічному вивченні надр і розробці родовищ;
 - невиконання вимог щодо приведення гірничих виробок і свердловин, які ліквідовано або законсервовано, в стан, який гарантує безпеку людей, а також вимог щодо збереження родовищ, гірничих виробок і свердловин на час консервації.
- Законодавчими актами України може бути встановлено відповідальність й за інші порушення законодавства про надра.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 9 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ УКРАЇНИ»

Як було підкреслено на Міжнародній конференції в Ріо-де-Жанейро з розвитку та захисту довкілля, збереження цілісності навколишнього природного середовища являється найважливішим аспектом сталого розвитку людської цивілізації.

Найбільш захищеними є природні комплекси в межах територій природно-заповідного фонду. Тому природно-заповідний фонд України – це безцінне національне багатство нашої держави.

Природно-заповідні території та об'єкти формують природно-заповідний фонд України, утворюють природно-заповідну територіальну мережу та сприяють позитивним змінам в довкіллі та по-

ліпшенню екологічної ситуації в державі.

☀ У цій темі студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Загальна характеристика ПЗФ України.
2. Форми власності на території та об'єкти природно-заповідного фонду.
3. Класифікація територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.
4. Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
5. Збереження та охорона територій і об'єктів природно-заповідного фонду
6. Органи управління в галузі охорони та використання природно-заповідного фонду.
7. Економічне забезпечення організації і функціонування природно-заповідного фонду.
8. Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 9 З МОДУЛЯ 2 «УПРАВЛІННЯ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ТА ВИКОРИСТАННЯ ОБ'ЄКТІВ ПЗФ УКРАЇНИ»

Природно-заповідний фонд становлять ділянки суші і водного простору, природні комплекси та об'єкти яких мають особливу природоохоронну, наукову, естетичну, рекреаційну та іншу цінність і виділені з метою збереження природної різноманітності ландшафтів, генофонду тваринного і рослинного світу, підтримання загального екологічного балансу та забезпечення фонових моніторингу навколишнього природного середовища.

До природно-заповідного фонду України належать найбільш збережені типові, унікальні та рідкісні природні ділянки та об'єкти – природні заповідники, біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища а також штучно створені об'єкти - ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва.

До природно-заповідного фонду належать понад 7120 територій і об'єктів площею близько 2,7 млн га, що становить 4,5% від усієї площі України.

Природно-заповідний фонд України включає 17 природних і 4 біосферні заповідники, 12 національних природних парків, біля

300 заказників, 132 пам'ятки природи, 17 ботанічних садів, 7 зоологічних парків, 19 дендрологічних парків і 88 парків-пам'яток садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення.

В залежності від екологічної і наукової цінності для території України або окремих її регіонів об'єктам природно-заповідного фонду надається статус *загальнодержавного* чи *місцевого* значення.

Природні і біосферні заповідники та національні парки є тільки загальнодержавного значення.

Заказники, пам'ятки природи, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть бути загальнодержавного або місцевого значення.

Регіональним ландшафтним паркам і заповідним урочищам надається статус тільки місцевого значення.

Території природних заповідників, заповідні зони біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, надані національним природним паркам, є власністю народу України.

Регіональні ландшафтні парки, зони - буферна, антропогенних ландшафтів, регульованого заповідного режиму біосферних заповідників, землі та інші природні ресурси, включені до складу, але не надані національним природним паркам, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки та парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва можуть перебувати як у власності народу України, так і в інших формах власності, передбачених законодавством України.

У разі зміни форм власності на землю, на якій знаходяться заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва, землевласники зобов'язані забезпечувати режим їх охорони і збереження з відповідною перереєстрацією охоронного зобов'язання.

При створенні об'єктів ПЗФ, як загальнодержавного так і місцевого значення, розробляються Положення про природно-заповідні об'єкти, які затверджуються відповідно Міністерством охорони навколишнього природного середовища і органами місцевої влади.

Території та об'єкти природно-заповідного фонду з додержанням вимог, встановлених Законом про ПЗФ та іншими актами законодавства України, можуть використовуватися:

- у природоохоронних цілях;
- у науково-дослідних цілях;
- в оздоровчих та інших рекреаційних цілях;
- в освітньо-виховних цілях;

- для потреб моніторингу навколишнього природного середовища.

Перераховані основні види використання, а також заготівля деревини, лікарських та інших цінних рослин, їх плодів, сіна, випасання худоби, мисливство, рибальство та інші види використання можуть здійснюватися лише за умови, що така діяльність не суперечить цільовому призначенню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, встановленим вимогам щодо охорони, відтворення та використання їх природних комплексів та окремих об'єктів.

Природні заповідники - це природоохоронні, науково-дослідні установи загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних для даної ландшафтної зони природних комплексів з усією сукупністю їх компонентів, вивчення природних процесів і явищ, що відбуваються в них, розробки наукових засад охорони навколишнього природного середовища, ефективного використання природних ресурсів та екологічної безпеки.

Природні заповідники створюються відповідно до Указу Президента України, є юридичними особами, знаходяться на самостійному балансі і утримуються за рахунок державного бюджету.

До складу природних заповідників входять спеціальна служба охорони, адміністративно-господарський і науково-технічний персонал. Очолюють заповідники директори, які несуть повну відповідальність за їх діяльність[3].

Ділянки землі, її надр та водного простору з усіма природними ресурсами повністю вилучаються з господарського використання і надаються заповідникам у постійне користування в порядку, встановленому Законом України «Про природно-заповідний фонд» та іншими актами законодавства України.

Основними завданнями природних заповідників є збереження природних комплексів та об'єктів на їх території, проведення наукових досліджень і спостережень за станом навколишнього природного середовища, розробка на їх основі природоохоронних рекомендацій, поширення екологічних знань, сприяння у підготовці наукових кадрів і спеціалістів у галузі охорони навколишнього природного середовища та заповідної справи.

На природні заповідники покладається також координація і проведення наукових досліджень на територіях заказників, пам'яток природи, заповідних урочищ у регіоні.

Навколо природних заповідників, на прилеглих територіях, створюються охоронні зони в межах, яких обмежуються певні види господарської діяльності.

До найбільших, за площею території, природних заповідників України відносяться – Рівненський (47047 га), Кримський (44175 га) та Поліський (20104 га).

Біосферні заповідники є природоохоронними, науково-дослідними установами міжнародного значення, що створюються з метою збереження в природному стані найбільш типових природних комплексів біосфери, здійснення фонових екологічних моніторингу, вивчення навколишнього природного середовища, його змін під дією антропогенних факторів.

Біосферні заповідники створюються на базі природних заповідників, національних природних парків з включенням до їх складу територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій та інших земель і належать до всесвітньої глобальної мережі біосферних заповідників.

Біосферні заповідники сприяють збереженню біорізноманіття, забезпечують проведення моніторингу природних, антропогенних процесів та раціональне використання природних ресурсів, сприяють екологічному вихованню населення.

Для біосферних заповідників устанавлюється диференційований режим охорони, відтворення та використання природних комплексів згідно з функціональним зонуванням:

- заповідна зона – включає території, призначені для збереження і відновлення найбільш цінних природних та мінімально порушених антропогенними факторами природних комплексів, генофонду рослинного і тваринного світу; її режим визначається відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників;
- буферна зона – включає території, виділені з метою запобігання негативного впливу за заповідну зону господарської діяльності на прилеглих територіях; її режим та порядок створення визначаються відповідно до вимог, встановлених для охоронних зон природних заповідників;
- зона антропогенних ландшафтів - включає території традиційного землекористування, лісокористування, водокористування, місць поселення, рекреації та інших видів господарської діяльності.

У межах території біосферних заповідників можуть виділятися зони регульованого заповідного режиму, до складу яких включаються регіональні ландшафтні парки, заказники, заповідні урочища з додержанням вимог щодо їх охорони, встановлених Законом України «Про природно-заповідний фонд».

В Україні існує чотири біосферні заповідники – Асканія-Нова, Чорноморський, Карпатський і Дунайський.

Національні природні парки є природоохоронними, рекреаційними, культурно-освітніми, науково-дослідними установами загальнодержавного значення, що створюються з метою збереження, відтворення і ефективного використання природних комплексів та об'єктів, які мають особливу природоохоронну, оздоровчу, історико-культурну, наукову, освітню та естетичну цінність.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами та об'єктами вилучаються з господарського використання і надаються національним природним паркам у постійне користування в порядку, встановленому Законом України «Про природно-заповідний фонд» та іншими актами законодавства України. Крім цього до складу територій національних природних парків можуть включатися ділянки землі та водного простору інших землевласників та землекористувачів.

На відміну від заповідників в національних парках існують зони відвідування, які доступні для туристів. Як правило ці зони займають значні площі. Тому національні природні парки можуть займатися комерційною діяльністю, а в деяких країнах світу туризм на їх території є важливою статтею доходів.

На території національних парків існують чотири функціональні зони:

- заповідна (призначена для охорони і відновлення найбільш цінних природних комплексів);
- регульованої рекреації (можливий огляд мальовничих місць, короткотривалий відпочинок та оздоровлення населення);
- стаціонарної рекреації (призначена для розміщення стаціонарних місць відпочинку, підприємств громадського харчування і торгівлі та інших культурно-побутових об'єктів);
- господарського використання (розміщуються населені пункти, комунальні підприємства і здійснюється традиційна діяльність з врахуванням природоохоронних вимог).

На національні природні парки покладається виконання таких основних завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів і об'єктів;
- створення умов для організованого туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення наукових досліджень природних комплексів та їх змін в умовах рекреаційного використання, розробка наукових рекомендацій з питань охорони навколишнього природного середовища та ефективного використання природних ресурсів;
- проведення екологічної освітньо-виховної роботи.

До найбільших, за площею території, національних парків України відносяться – «Подільські Товтри» (261316 га), Азово-Сиваський (52154 га) та Карпатський (50303 га).

Регіональні ландшафтні парки є природоохоронними рекреаційними установами місцевого чи регіонального значення, що створюються з метою збереження в природному стані типових або унікальних природних комплексів та об'єктів, а також забезпечення умов для організованого відпочинку населення.

Вони створюються в регіональних або адміністративних одиницях, з метою задоволення рекреаційних потреб населення та зменшення антропогенного впливу на національні парки.

Регіональні ландшафтні парки організовуються, як правило, без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

В разі необхідності вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів для потреб регіональних ландшафтних парків провадиться в порядку, встановленому законодавством України.

На регіональні ландшафтні парки покладається виконання таких завдань:

- збереження цінних природних та історико-культурних комплексів та об'єктів;
- створення умов для ефективного туризму, відпочинку та інших видів рекреаційної діяльності в природних умовах з додержанням режиму охорони заповідних природних комплексів і об'єктів;
- сприяння екологічній освітньо-виховній роботі.

Структура регіональних парків зумовлюється їх особливостями. Фінансування здійснюється місцевими органами влади в межах яких вони знаходяться. Особлива увага повинна приділятися розвитку туризму та традиційних народних промислів, які є джерелом додаткового прибутку.

Найбільша кількість регіональних парків знаходиться на території Івано-Франківської, Львівської, Миколаївської та Тернопільської областей.

Заказниками оголошуються природні території (акваторії) з метою збереження і відтворення природних комплексів чи їх окремих компонентів. Тому заказники виконують функції збереження, відновлення та відтворення природних ресурсів і підтримання загального екологічного балансу.

Оголошення заказників провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

На території заказника обмежується або забороняється діяльність, що суперечить цілям і завданням, передбаченим положенням про заказник, а інша діяльність, що не суперечить цим цілям і завданням, проводиться з додержанням загальних вимог щодо охорони навколишнього природного середовища.

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заказником, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

В залежності від характеру об'єктів охорони і їх режиму заказники поділяються на:

- ландшафтні (для збереження і відновлення особливо цінних ландшафтів);
- біологічні в тому числі лісові, ботанічні, загальнозоологічні, орнітологічні, ентомологічні, іхтіологічні (для збереження біорізноманіття, окремих видів і угруповань рослин та тварин);
- гідрологічні (для збереження і відновлення цінних водних об'єктів і комплексів);
- загальногеологічні (для збереження цінних геологічних об'єктів і комплексів);
- палеонтологічні (для збереження окремих викопних об'єктів і комплексів);
- та карстово-спелеологічні (для збереження особливих підземних утворень та специфічних печерних видів флори і фауни).

Для кожного заказника розробляється Положення, в якому подається його загальна характеристика, дата оголошення, назва землекористувача, його розташування, загальна площа з наведенням її експлікації, завдання заказника та режим його охорони.

Пам'ятками природи оголошуються окремі унікальні природні утворення, що мають особливе природоохоронне, наукове, естетичне і пізнавальне значення, з метою збереження їх у природному стані.

Оголошення пам'яток природи провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

На території пам'яток природи забороняється будь-яка діяльність, що загрожує збереженню або призводить до деградації чи зміни первісного їх стану.

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених пам'ятками природи, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Пам'ятки природи поділяються на:

- комплексні;
- ботанічні (вікові дерева, екзотичні дерева, алеї);
- гідрологічні (болота, джерела, водоспади, ставки);
- геологічні (гори, скелі, валуни, гроти, печери, кар'єри).

Заповідними урочищами оголошуються лісові, степові, болотні та інші відокремлені цілісні ландшафти, що мають важливе наукове, природоохоронне і естетичне значення, з метою збереження їх у природному стані.

Урочище – це однорідна ділянка місцевості, яка відокремлена природними межами і найчастіше формується на основі якої-небудь форми рельєфу.

Оголошення заповідних урочищ провадиться без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

На території заповідних урочищ забороняється будь-яка діяльність, що порушує природні процеси, які відбуваються у природних комплексах, включених до їх складу, відповідно до вимог, встановлених для природних заповідників.

Власники або користувачі земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, оголошених заповідними урочищами, беруть на себе зобов'язання щодо забезпечення режиму їх охорони та збереження.

Ботанічні сади створюються з метою збереження, вивчення, акліматизації, розмноження в спеціально створених умовах та ефективного господарського використання рідкісних і типових видів місцевої і світової флори шляхом створення, поповнення та збере-

ження ботанічних колекцій, ведення наукової, навчальної і освітньої роботи.

Ботанічні сади загальнодержавного значення є науково-дослідними природоохоронними установами.

Ботанічним садам місцевого значення у встановленому порядку може бути надано статус науково-дослідної установи.

Ділянки землі та водного простору з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються ботанічним садам у порядку, встановленому Законом «Про природно-заповідний фонд» та іншими актами законодавства України.

Найбільш відомими ботанічними садами в Україні є Центральний ботанічний сад ім. М. М. Гришка (м. Київ), Нікітський ботанічний сад, ботанічний сад ім. академіка О.В.Фоміна (м. Київ), ботанічні сади Одеського державного університету (м.Одеса), Ужгородського державного університету (м.Ужгород), Львівського національного університету (м.Львів), Чернівецького державного університету та ботанічний сад Української агроекологічної академії (м. Житомир), Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна.

Дендрологічні парки створюються з метою збереження і вивчення у спеціально створених умовах різноманітних видів дерев і чагарників та їх композицій для найбільш ефективного наукового, культурного, рекреаційного та іншого використання.

Дендрологічні парки загальнодержавного значення є науково-дослідними природоохоронними установами.

Дендрологічним паркам місцевого значення у встановленому порядку може бути надано статус науково-дослідної установи.

Земельні ділянки з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються дендрологічним паркам у порядку, встановленому Законом «Про природно-заповідний фонд» та іншими актами законодавства України.

Найбільш відомими Дендрологічними парками в Україні є «Софіївка» (м.Умань Черкаської області), Олександрія (м.Біла Церква), Асканія-Нова (смт. Асканія-Нова Херсонської області) та Стрийський (м. Львів).

Зоологічні парки створюються з метою організації екологічної освітньо-виховної роботи, створення умов для відпочинку та дозвілля населення, створення експозицій екзотичних, рідкісних, зникаючих, занесених до Червоної книги України та місцевих видів тварин, збереження їх генофонду, вивчення дикої фауни, розробки наукових основ її розведення у неволі.

Зоологічні парки загальнодержавного значення є природоохоронними культурно-освітніми установами.

Земельні ділянки з усіма природними ресурсами вилучаються з господарського використання і надаються зоологічним паркам у порядку, встановленому Законом «Про природно-заповідний фонд» та іншими актами законодавства України.

Управління зоопарками здійснюють адміністрації, в склад яких входять наукові підрозділи, служби охорони і господарського обслуговування а очолюють директори.

Найвідомішими зоопарками України є Київський, Миколаївський, Одеський, Харківський, Менський, Рівненський та Ялтинський.

Парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва оголошують-ся найбільш визначні та цінні зразки паркового будівництва з метою охорони їх і використання в естетичних, виховних, наукових, природоохоронних та оздоровчих цілях.

Парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва загальнодержавного значення є природоохоронними рекреаційними установами.

Оголошення парків-пам'яток садово-паркового мистецтва проводиться з вилученням у встановленому порядку або без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх власників або користувачів.

В разі необхідності, в складі адміністрації парків-пам'яток садово-паркового мистецтва, можуть створюватись наукові підрозділи і на їх території проводиться наукові дослідження.

Найвідомішими парками України є Лівадійський, Гурзуфський, Немирівський, Алупкінський, Качанівський, Рівненський та Володимирська гірка.

Спеціально уповноваженим органом державного управління в галузі організації, охорони та використання природно-заповідного фонду є Міністерство охорони навколишнього природного середовища України.

Для забезпечення державного управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду можуть створюватися спеціальні підрозділи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України та його органів на місцях.

В складі вказаного Міністерства діє Державна служба заповідної справи, яка забезпечує проведення державної політики в галузі ефективного використання, розвитку та охорони територій і об'єктів ПЗФ а також організовує і координує роботу установ природно-заповідного фонду.

Управління природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, а також ботанічними садами, дендрологічними парками і зоологічними парками загальнодержавного значення здійснюється їх спеціальними адміністраціями.

Спеціальні адміністрації можуть створюватися також для управління ботанічними садами, дендрологічними парками, зоологічними парками місцевого значення та парками-пам'ятками садово-паркового мистецтва за рішенням органів, у віданні яких вони перебувають.

До складу спеціальної адміністрації по управлінню територіями та об'єктами природно-заповідного фонду входять відповідні наукові підрозділи, служби охорони, господарського та іншого обслуговування.

Управління територіями та об'єктами природно-заповідного фонду, для яких не створюються спеціальні адміністрації, здійснюється підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають ці території та об'єкти.

Об'єднання громадян, статутами яких передбачена діяльність у галузі охорони навколишнього природного середовища, мають право на участь в управлінні територіями та об'єктами природно-заповідного фонду шляхом:

- внесення пропозицій щодо організації нових територій та об'єктів природно-заповідного фонду, забезпечення їх охорони, ефективного використання і відтворення природних комплексів та об'єктів;
- сприяння державним органам в їх діяльності у цій сфері;
- участі у встановленому порядку у проведенні екологічної експертизи об'єктів, що негативно впливають чи можуть негативно вплинути на стан територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- участі у контролі за додержанням режиму таких територій та об'єктів;
- здійснення відповідно до законодавства України інших заходів, передбачених їх статутами.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про природні, наукові, правові та інші характеристики територій та об'єктів, що входять до складу природно-заповідного фонду.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду – система обліку та оцінки кількісного та якісного стану територій та окремих об'єктів природно-заповідного фонду та їх територіальних сукупностей,

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду ведеться з метою оцінки складу та перспектив розвитку природно-заповідного фонду, стану територій та об'єктів, що входять до нього, організації їх охорони й ефективного використання, планування наукових досліджень, а також забезпечення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, заінтересованих підприємств, установ та організацій, фізичних осіб достовірними даними про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні та якісні характеристики цих територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну та іншу цінність з метою охорони, збереження та ефективного управління функціонуванням і розвитком природно-заповідного фонду.

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду ведеться Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та його органами на місцях за рахунок державного бюджету.

Для ведення державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду можуть залучатися також кошти республіканського бюджету Республіки Крим, місцевих бюджетів та позабюджетних фондів охорони навколишнього природного середовища.

Первинний облік кадастрових відомостей щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду здійснюється адміністраціями природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків загальнодержавного значення, а також підприємствами, установами та організаціями, у віданні яких перебувають інші території та об'єкти природно-заповідного фонду, за їх рахунок.

Формами кадастрової документації є картки первинного обліку і державні кадастри територій та об'єктів природно-заповідного фонду міст, районів, областей, Республіки Крим та України.

Зміст кадастрової документації та строки подання документів первинного обліку визначаються Міністерством охорони навколишнього природного середовища України.

Відповідно до Закону «Про природно-заповідний фонд» ефективна організація і функціонування природно-заповідного фонду забезпечуються на основі використання таких економічних засобів:

- економічного обґрунтування організації та розвитку природно-заповідного фонду;
- економічної оцінки територій та об'єктів природно-заповідного фонду, ведення їх кадастру;
- диференційованого визначення джерел і нормативів фінансування організації та функціонування природно-заповідного фонду;
- надання відповідним підприємствам, установам та організаціям, що забезпечують функціонування природно-заповідного фонду, податкових та інших пільг;
- компенсації у встановленому порядку збитків, завданих порушенням законодавства про природно-заповідний фонд.

Фінансування заходів щодо природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків загальнодержавного значення здійснюється за рахунок державного бюджету України. Для цієї мети можуть також залучатися кошти республіканського бюджету Республіки Крим, місцевих бюджетів, позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ, організацій та громадян.

Фінансування заходів щодо регіональних ландшафтних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків місцевого значення здійснюється за рахунок республіканського бюджету Республіки Крим та місцевих бюджетів. Для цієї мети можуть також залучатися кошти позабюджетних і благодійних фондів, кошти підприємств, установ, організацій та громадян.

Кошти, одержані природними заповідниками, біосферними заповідниками, національними природними парками, регіональними ландшафтними парками, ботанічними садами, дендрологічними парками, зоологічними парками, а також підприємствами, установами та організаціями, у підпорядкуванні яких перебувають території та об'єкти природно-заповідного фонду інших категорій, від наукової, природоохоронної, туристсько-екскурсійної, рекламно-видавничої та іншої діяльності в межах заповідних територій та об'єктів, що не суперечать їх цільовому призначенню, є їх власними коштами. Ці кошти не підлягають вилученню і використовуються для здійснення заходів щодо охорони відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Крім того, можуть створюватися цільові фонди за рахунок штрафів та грошових стягнень, коштів, отриманих від реалізації конфіскованого чи вилученого знаряддя або предметів екологічного правопорушення; частини платежів за забруднення територій та об'єктів природно-заповідного фонду; цільових та добровільних внесків як від підприємств, установ, організацій, так і від громадян.

Збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду забезпечується шляхом:

- встановлення заповідного режиму;
- організації систематичних спостережень за станом заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення комплексних досліджень з метою розробки наукових основ їх збереження та ефективного використання;
- додержання вимог щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду під час здійснення господарської, управлінської та іншої діяльності, розробки проєктної документації, землевпорядкування, лісовпорядкування, проведення екологічних експертиз;
- запровадження економічних важелів стимулювання їх охорони;
- здійснення державного та громадського контролю за додержанням режиму їх охорони та використання;
- встановлення підвищеної відповідальності за порушення режиму їх охорони та використання, а також за знищення та пошкодження заповідних природних комплексів та об'єктів;
- проведення широкого міжнародного співробітництва у цій сфері;
- проведення інших заходів з метою збереження територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Охорона природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, а також ботанічних садів, дендрологічних парків, зоологічних парків загальнодержавного значення покладається на служби їх охорони, які створюються у складі адміністрації заповідних територій зазначених категорій.

Охорона територій та об'єктів природно-заповідного фонду інших категорій покладається на підприємства, установи та організації, у віданні яких вони перебувають. У разі необхідності їх охорона може покладатися на адміністрації розташованих поблизу природних заповідників, біосферних заповідників, національних парків та регіональних ландшафтних парків.

Місцеві Ради народних депутатів, місцеві державні адміністрації, виконавчі органи місцевого самоврядування сприяють охороні й збереженню територій та об'єктів природно-заповідного фонду, виконанню покладених на них завдань.

До складу служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду входять керівники адміністрацій природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, регіональних ландшафтних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків загальнодержавного значення, працівники охорони, а також інших підрозділів цих адміністрацій. Служби охорони очолюють керівники адміністрацій територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Працівники служб охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду мають право:

- вимагати від громадян і службових осіб пояснення у зв'язку з порушенням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон;
- перевіряти у громадян і службових осіб посвідчення на право перебування, використання природних ресурсів та здійснення іншої діяльності в межах відповідних територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- доставляти порушників установленого режиму з метою з'ясування особи;
- складати протоколи про порушення вимог законодавства, надсилати їх відповідним органам для притягнення винних осіб до відповідальності;
- вилучати у порушників предмети та знаряддя незаконного використання природних ресурсів, транспортні засоби, відповідні документи;
- проводити особистий огляд осіб, речей, транспортних засобів та перевірку знарядь і продукції одержаної в результаті природокористування;
- безперешкодно відвідувати підприємства, установи, організації, судна та інші транспортні засоби в межах відповідних територій, об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон для перевірки додержання законодавства про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд;
- вносити пропозиції до відповідних державних органів про припинення, зупинення чи обмеження будь-якої діяльності,

що порушує вимоги законодавства про природно-заповідний фонд, давати обов'язкові для виконання приписи з метою усунення порушень, виявлених у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Працівникам служби охорони може бути надано у встановленому порядку право носіння форми, а також зброї під час виконання службових обов'язків.

Законодавством України забезпечується правовий і соціальний захист працівників служби охорони та інших служб, що здійснюють охорону територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

Згідно Закону України «Про природно-заповідний фонд» порушення законодавства в цій галузі тягне за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну або кримінальну відповідальність.

Відповідальність за порушення законодавства про природно-заповідний фонд несуть особи, винні у:

а) нецільовому використанні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушенні вимог проектів створення та організації територій природно-заповідного фонду;

б) здійсненні в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду, їх охоронних зон забороненої господарської діяльності;

в) організації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності без попереднього проведення екологічної експертизи або з порушенням її висновків;

г) невжитті заходів щодо попередження і ліквідації екологічних наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду;

д) порушенні строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

е) порушенні вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

є) перевищенні допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів і антропогенних навантажень, порушенні вимог наданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;

ж) псуванні, пошкодженні чи знищенні природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та зарезервованих для включення до його складу;

з) самочинній зміні меж, відведенні територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб.

Законодавством України може бути встановлена відповідальність і за інші порушення законодавства про природно-заповідний фонд.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 10 З МОДУЛЯ 2

«ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ІНСПЕКТОРСЬКИХ ПЕРЕВІРОК ПО ДОТРИМАННЮ ПРИРОДОКОРИСТУВАЧАМИ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПО ОХОРОНІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА»*

Під час проведення інспекторських перевірок по дотриманню природокористувачами вимог законодавства по охороні навколишнього природного середовища необхідно користуватись Методичними рекомендаціями, що розроблені у відповідності до Законів України «Про охорону навколишнього природного середовища», Затвердженими наказом Головної екологічної інспекції Мінприроди України від 28 березня 1994 р., № 7 «Про охорону атмосферного повітря», «Про підприємства», Земельного Кодексу України, Водного Кодексу України, Положення про порядок здійснення державного обліку в галузі охорони атмосферного повітря, затвердженого постановою КМ України від 29.12.93 р. № 1073, Положення про порядок видачі дозволів на ввезення в Україну і транзит через її територію відходів (вторинної сировини), затвердженого постановою КМ України від 22.02.94 р. № 117, Положення про Міністерство охорони навколишнього природного середовища, затвердженого постановою КМ України від 14.09.91 р. № 200, Положення про Державну екологічну інспекцію Мінприроди України, затвердженого постановою КМ України від 17 листопада 2001 р. № 1520, інших законодавчих та нормативних актів.

☼ Матеріал лекції дозволить студентам вивчити:

1. Мету інспекторських перевірок.
2. Особливості перевірки режимних об'єктів.
3. Повні перевірки.
4. Цільові перевірки.
5. Оперативні (спеціальні) перевірки.

* Текст лекції може бути використаний для вивчення вибіркової дисципліни «Природоохоронне інспектування»

6. Порядок організації перевірок.
7. Планування перевірок.
8. Підготовка до перевірки.
9. Порядок проведення інспекторських перевірок.
10. Перевірка повітряохоронної діяльності.
11. Перевірка стаціонарних джерел забруднення.
12. Форми ПОД-1, ПОД-2, ПОД-3.
13. Надлімітний викид.
14. Наднормативний викид.
15. Перевірка пересувних джерел забруднення.
16. Вимоги до вимірювальних приладів.
17. Послідовність проведення вимірів.
18. Димність відпрацьованих газів автомобілів.
19. Кількість автомобілів, що підлягають контролю.
20. Завдання та порядок проведення операцій «Чисте повітря».
21. Перевірка водоохоронної діяльності
22. Перевірка водоспоживання.
23. Перевірка водовідведення.
24. Потенційні джерела забруднення.
25. Аналіз водоохоронної діяльності.
26. Перевірка об'єкту з питань утворення, розміщення та знешкодження відходів.
27. Способи тимчасового зберігання відходів.
28. Порядок оформлення документації по результатах перевірок.
29. Акт перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства.
30. Контроль впливу тваринницьких комплексів на водні об'єкти.
31. Перевірка дотримання правил та регламенту застосування засобів хімізації.
32. Перевірка зберігання пестицидів та мінеральних добрив.
33. Перевірка порядку транспортування пестицидів та мінеральних добрив.
34. Контроль дотримання природоохоронного законодавства при рекультивациі порушених земель.
35. Градація порід за придатністю для рекультивациі.
36. Орієнтовна товщина родючого шару ґрунту, що знімається.
37. Проведення перевірки меліоративних систем

«ПОРЯДОК ПРОВЕДЕННЯ ІНСПЕКТОРСЬКИХ ПЕРЕВІРОК ПО ДОТРИМАННЮ ПРИРОДОКОРИСТУВАЧАМИ ВИМОГ ЗАКОНОДАВСТВА ПО ОХОРОНІ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА»

Головною метою інспекторських перевірок є визначення екологічного стану об'єкту, ступеню і характеру його впливу на навколишнє природне середовище, дотримання ним вимог законодавства, норм і правил у галузі охорони природи для своєчасного вжиття (у межах, наданих інспектору законом прав) заходів по усуненню виявлених порушень та попередженню негативного впливу об'єкту на навколишнє природне середовище.

Перевірки режимних об'єктів проводяться у відповідності до «Положення про порядок організації взаємодії та інформації Мінохорони навколишнього природного середовища України з Міністерством оборони України, Службою безпеки України, Міністерством внутрішніх справ України, Державним комітетом у справах охорони державного кордону України, Головним управлінням командуючого національною гвардією України, Штабом цивільної оборони України з питань охорони навколишнього природного середовища та екологічної безпеки».

При проведенні перевірок інспектор повинен мати при собі службове посвідчення, а при необхідності – допуск встановленого зразка, і пред'являти ці документи по вимозі контрольно-пропускних пунктів або адміністрації об'єкту.

Згідно з чинним законодавством керівництво (адміністрація) об'єкту зобов'язано надавати інспектору всю необхідну інформацію, статистичну звітність, фінансові та облікові документи, результати відомчих лабораторних спостережень, проектні матеріали, акти прийняття об'єкту в експлуатацію тощо, а також всіляко сприяти проведенню перевірки, надаючи допомогу транспортом і при необхідності спецодягом та спецспорядженням.

ПЛАНУВАННЯ ПЕРЕВІРОК, ЇХ ВИДИ

Перевірки об'єктів з питань охорони навколишнього природного середовища здійснюються по плану на основі календарного графіку перевірок, який є складовою частиною річного (піврічного, квартального) плану робіт інспекційних підрозділів. Частота цих перевірок планується в залежності від екологічної обстановки в районі розташування об'єкту, а також ступеню і характеру його впливу на навколишнє середовище.

Місцеві органи Державної екологічної інспекції Мінприроди України зобов'язані визначити перелік об'єктів – основних забруднювачів навколишнього природного середовища, які повинні бути на постійному контролі та включені в план – графік щорічних перевірок.

ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА НА ПРОМИСЛОВИХ ОБ'ЄКТАХ

Промислові об'єкти, як основні забруднювачі навколишнього природного середовища підлягають перевірці не менше як 2 рази на рік. Перевірка решти об'єктів може здійснюватись раз в два-три роки по обсягу висвітлюваних питань в ході перевірок вони діляться на повні, цільові і оперативні або спеціальні.

Повні перевірки – в ході яких висвітлюються всі питання природоохоронної діяльності об'єктів.

Цільові перевірки – в ході яких висвітлюються тільки окремі напрямки природоохоронної діяльності об'єкту, такі як: стан виконання заходів по охороні навколишнього природного середовища, приписів контролюючих органів, стан експлуатації очисного обладнання, стан обліку викидів і скидів забруднюючих речовин у навколишнє природне середовище, розміщення відходів і інші питання.

Оперативні (спеціальні) перевірки – в ході яких висвітлюються тільки ті питання, по яких отримані завдання від керівництва інспекції або вищих органів, перевірки аварійних ситуацій, а також ті, що проводяться за сигналами і скаргами населення.

Повні та цільові перевірки плануються, виходячи з нормованих витрат часу, а спеціальні здійснюються одноразово по спеціальних завданнях, крім вказаних можуть проводитись комплексні перевірки природоохоронної діяльності об'єктів із залученням спеціалістів інших міністерств і відомств (Мінстат, Міністерство внутрішніх справ, Держстандарт, Держкомгідромет, Міністерство охорони здоров'я України та інші), науково-дослідних установ, представників місцевих органів влади і громадськості.

ПІДГОТОВКА ДО ПЕРЕВІРКИ

В ході підготовки до перевірки об'єктів інспектор зобов'язаний: Ознайомитись із:

- постановами і рішеннями вищих і місцевих органів влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Мінприроди

України і галузевого відомства, що стосуються природоохоронної діяльності на даному об'єкті;

- технологічними процесами, що здійснюються на об'єкті;
- методами очистки газів, пиловловлення, очищення стічних вод, що можуть застосовуватися при даних технологічних процесах і які застосовуються на об'єкті;
- новими розробками мало- і безвідходних технологій при даних виробництвах;
- матеріалами і актами попередніх перевірок і іншими документами, що стосуються природоохоронної діяльності об'єкту;

ПЕРЕВІРКА ОБ'ЄКТУ

Прийшовши на об'єкт, інспектор зобов'язаний відрекомендуватися керівництву і пояснити мету, завдання і обсяги перевірки, що буде проводитись.

Робота інспектора продовжується з особою, відповідальною за проведення робіт по охороні природи на об'єкті, або особою, визначеною керівництвом об'єкту.

В ході перевірки інспектор зобов'язаний розглянути наявність:

- законодавчих, нормативних і методичних документів з питань охорони навколишнього природного середовища, наказів і розпоряджень по організації природоохоронних робіт на об'єкті та призначення відповідальних посадових осіб за їх проведення;
- підрозділів по охороні природи, положення про них, посадових інструкцій. Укомплектованість цих підрозділів кадрами відповідної кваліфікації.

Далі інспектор повинен розглянути:

- структуру виробництва і його склад;
- асортимент і обсяги продукції, що випускається;
- витрати основної і допоміжної сировини і матеріалів, в тому числі і палива, відповідність їх вимогам технологічних регламентів, ГОСТів, ТУ та іншим стандартам;
- проектну і технічну документацію виробництв;
- звітну документацію з питань охорони навколишнього природного середовища;
- матеріали дозволів і лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище та розміщення відходів;

- матеріали плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- дані відомчого лабораторного контролю джерел викидів і скидів;
- відомчі нормативні та методичні документи з питань охорони навколишнього природного середовища, утворення і розміщення відходів виробництва тощо;
- стан виконання заходів по виявлених порушеннях при попередніх перевірках;
- основні правила техніки безпеки і промислової санітарії, дотримання яких при огляді виробництв об'єктів дозволить уникнути нещасних випадків і травматизму. Огляд виробництв здійснюється тільки в супроводі відповідального представника об'єкту.

ПЕРЕВІРКА ПОВІТРЯОХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Об'єкти, які в процесі виробничої діяльності здійснюють викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, підлягають інспекційним перевіркам. Періодичність перевірок встановлюється в залежності від категорії об'єктів.

У процесі перевірки повинні бути розглянуті матеріали і висвітлені такі питання:

Стаціонарні джерела забруднення:

- інвентаризація джерел викидів забруднюючих речовин в атмосферу по формі 1-повітря, достовірність і повноту її. Яким методом вона була складена, хто проводив, коли, кількість визначених (організованих, неорганізованих) джерел викидів, оснащених газоочисними установками (ГОУ). Кількість джерел викидів, що вимагають оснащення ГОУ. Карта-схема підприємства з нанесеними на ній джерелами викидів. Відповідність нумерації джерел викидів на карті-схемі і в матеріалах інвентаризації;
- санітарно-технічний звіт по обстеженню вентиляційних систем, відповідність його матеріалам інвентаризації;
- локальний том нормативів гранично допустимих викидів (ГДВ) забруднюючих речовин в атмосферу, його якість і повнота, рік розробки і затвердження, строк досягнення нормативів ГДВ, організація-розробник;
- заходи по досягненню нормативів ГДВ, и забезпечить їх виконання досягнення нормативів ГДВ в передбачені терміни;

- наявність і якість ведення журналів первинної облікової документації по формах ПОД-1, ПОД-2, ПОД-3 або галузевих форм первинного обліку, погоджених з Мінприроди України.

ПОД-1 – наявність погодженого з органами Мінприроди України графіку контролю джерел викидів і його дотримання. Наявність і якість ведення робочих журналів реєстрації даних аналізів у санітарно-промислових лабораторіях (СПЛ). Достовірність результатів аналізів. Методики, по яких ведуться аналізи проб промислових викидів. Відповідність контрольних вимірів, проведених аналітичними підрозділами Держуправління, даним результатів аналізів, проведених СПЛ, а також дозволенім викидам по джерелах.

ПОД-2 – наявність річних планів заходів, направлених на охорону повітряного басейну. Своєчасність ведення журналу. Наявність актів приймання виконаних робіт після впровадження заходів. Наявність документів, що підтверджують скорочення викидів забруднюючих речовин в атмосферу після впровадження заходів (лабораторні виміри, розрахунки і т. ін.).

ПОД-3 – якість ведення журналу, відповідність даних, представлених в ньому, записам в оперативних журналах по обслуговуванню ГОУ або цехових журналах роботи технологічного обладнання.

- статистична звітність по формі 2-ТП (повітря). Яким методом вона складається (по матеріалах інвентаризації, балансовим, розрахунковим по методиках, чи враховуються реальні обсяги випуску продукції, стан виконання заходів, час роботи ГОУ і їх ефективність і т. ін.);
- дозволи на викиди забруднюючих речовин в атмосферу за минулий, на поточний і наступний роки, ким видані, коли, на основі яких матеріалів;
- ліміти викидів забруднюючих речовин в атмосферу за ці періоди, ким і коли видані, на основі яких документів;
- матеріали плати за забруднення атмосферного повітря;
- план заходів по регулюванню викидів у період несприятливих метеорологічних умов (НМУ), їх достатність і стан виконання;
- матеріали відомчого лабораторного контролю рівнів забруднення атмосферного повітря в межах санітарно-захисної зони (СЗЗ);
- матеріали по створенню СЗЗ при її відсутності. Кількість чоловік, що проживають в її межах, що ще розташовано, крім житла;
- інші документи з питань охорони атмосферного повітря. Отримавши ці документи, інспектор зобов'язаний провести їх аналіз, порівняти дані, приведені в матеріалах інвентаризації,

локальному томі ГДВ, дозволах на викид забруднюючих речовин в атмосферу та лімітах викидів, технологічних регламентах, статзвітності по формі 2-ТП (повітря) даних аналітичного контролю (аналіз вести по джерелах, які вносять основний вклад в загальні обсяги викидів по підприємству), даних аналітичного контролю. В результаті цього необхідно визначити достовірність матеріалів статзвітності по формі 2-ТП (повітря), дотримання дозволених викидів і лімітів викидів забруднюючих речовин в атмосферу. Скласти порівняльну таблицю цих даних за останні 3 роки.

Наступним етапом роботи інспектора є огляд виробництв підприємства.

При обстеженні виробництва основна увага приділяється:

- стану роботи технологічного обладнання, його фізичному і моральному зношенню, відповідності сучасним екологічним вимогам, впливу його на навколишнє середовище;
- технічному стану й ефективності роботи газоочисних установок (ГОУ), відповідності фактичних параметрів навантаження паспортним, наявності реєстраційних номерів на ГОУ, інструкцій по експлуатації і обслуговуванню ГОУ, оцінці рівня підготовки обслуговуючого персоналу;
- ходу будівництва повітроохоронних об'єктів, дотриманню термінів будівництва технологічних і повітроохоронних об'єктів як нових, так і тих, що передбачені заходами по досягненню нормативів ГДВ;
- наявності джерел викидів, що потребують оснащення газоочисними установками, чи прийняті технічні рішення з цих питань;
- наявності неврахованих джерел викидів;
- загальному санітарному стану виробництв і території підприємства та іншим питанням.

Аналізуючи зібрані документи й інформацію, при обстеженні інспектор зобов'язаний провести розрахунок виявленого наднормативного (по речовинах і джерелах, г/с) і надлімітного (по речовинах) викиду (т/рік) по відношенню до вказаних величин в дозволах і лімітах, який може бути за рахунок:

- невиконання у встановлені терміни заходів по досягненню нормативів ГДВ;
- неефективної роботи газоочисних установок;

- роботи технологічного обладнання при несправних газоочисних установках або їх невикористанні;
- порушення технологічних режимів;
- використання непроектної сировини і палива в технологічних процесах;
- аварійних і залпових викидів забруднюючих речовин в атмосферу, які не передбачені технологічними регламентами виробництв;
- неврахованих джерел викидів та інше.

Надлімітний викид визначається як різниця між фактичними викидами забруднюючих речовин згідно із статзвітністю по формі 2-ТП (повітря) і кількістю по доведеному ліміту.

Наднормативний викид визначається з урахуванням різниці між фактичною та дозволеною кількістю викидів і часу роботи джерела в режимі наднормативного викиду. Термін роботи джерела в режимі наднормативного викиду визначається з моменту виявлення порушення до моменту його усунення, підтвердженого даними контрольної перевірки, з урахуванням фактично відпрацьованого часу.

Під час повної перевірки підприємства інспектор зобов'язаний ознайомитись із роботою санітарно-промислової лабораторії, при цьому перевірити:

- укомплектованість кадрами відповідної кваліфікації, забезпеченість необхідним приміщенням;
- забезпеченість нормативно-технічною і погодженою методичною документацією з питань визначення концентрацій забруднюючих речовин у промислових викидах і атмосферному повітрі;
- забезпеченість необхідними приладами контролю і обладнанням;
- виконання графіку контролю джерел викидів і стану забруднення атмосферного повітря в СЗЗ;
- стан ведення робочих журналів і журналів обліку характеристик стаціонарних джерел забруднення та інші питання роботи санітарно-промислової лабораторії,

Під час перевірки інспектор має право дати завдання санітарно-промисловій лабораторії зробити контрольний вимір викидів забруднюючих речовин в атмосферу по одному або декількох джерелах.

Пересувні джерела забруднення

При повному обстеженні підприємств повинні перевірятись транспортні дільниці або цехи.

В акті повинно бути відображено:

- кількість автомобілів з бензиновими двигунами, дизельними та тих, що працюють на газоподібному паливі;
- наявність контрольно-регулювальних пунктів (постів) – КРП, їх оснащеність обладнанням, контрольно-вимірювальною апаратурою, можливість роботи в холодну пору року.
- На підприємствах, що не оснащені КРП, перевіряється наявність договору з іншою організацією, яка проводить визначення вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів, і періодичність перевірок;
- додержання термінів державної повірки приладів (не рідше 1 разу на 6 місяців для газоаналізаторів і 1 разу на рік для димомірів);
- наявність необхідної технічної документації;
- ведення журналів обліку результатів вимірів, відміток про направлення автотранспортних засобів на ремонт, наявність і дотримання графіку перевірки автотранспорту на вміст оксиду вуглецю, вуглеводнів та димності у відпрацьованих газах автомобілів;
- наявність дільниць (постів) по ремонту та обслуговуванню систем живлення і запалення двигунів, їх укомплектованість газоаналітичною апаратурою.

Перевірка вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів автомобілів проводиться:

- на підприємствах-виготовлювачах – на контрольно-регулювальному посту та на складі готової продукції;
- на підприємствах, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування та експлуатацію автомобілів, – на контрольно-регулювальному пункті (посту) та при виїзді (в'їзді) з території підприємства;

При виявленні порушень встановлених стандартами норм вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів:

- на підприємствах-виготовлювачах, підприємствах, що здійснюють ремонт та технічне обслуговування, автомобіль на склад готової продукції відправляти заборонено – він відправляється на регулювальні роботи;
- на підприємствах, що здійснюють експлуатацію, автомобіль до рейсу не допускається і направляється на регулювання.

Контрольні виміри вмісту забруднюючих речовин у викидах відпрацьованих газів проводяться приладами Держекоінспекції або підприємства, що перевіряється.

Перевірка водоохоронної діяльності

По кожному об'єкту, який підлягає перевірці, для оцінки його впливу на стан поверхневих і підземних вод, проведення кількісних розрахунків і вжиття заходів по усуненню негативних наслідків цього впливу необхідно визначити:

Водоспоживання:

- наявність самостійних водозаборів поверхневих і підземних вод, проектно-технічної документації на водозабірні споруди і водопровідну мережу, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на спеціальне чи відособлене водокористування, дозволів (ліцензій) на буріння свердловин на воду, затверджених лімітів на забір поверхневих і підземних вод. Відповідність оформлення і погодження цих документів установленому порядку;
- технічний стан водозаборів і водопровідної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності системи водопостачання, додержання проектного режиму її експлуатації (навантаження на водопровідну мережу і основні споруди і т. ін.), діюча система протиаварійних заходів, наявність інструкцій і настанов по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, прийняті заходи по їх ліквідації, розміри нанесених збитків, достатність санкцій, застосованих органами державного контролю до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійну перевитрату води тощо;
- обладнання споруд по забору поверхневих вод рибозахисними пристроями, відповідність їх проектним параметрам і ефективність роботи;
- наявність погоджених і затверджених в установленому порядку зон і поясів санітарної охорони, водозаборів, винесення їх меж у природу, додержання санітарного режиму на цих територіях відповідно до діючих норм і правил охорони джерел водопостачання;
- наявність в межах контрольованої об'єктом території, особливо в межах зон санітарної охорони свердловин, які не експлуатуються (потребують проведення ліквідаційного тампонажу, додержання правил ведення цих робіт, правильність оформлення актів ліквідаційного тампонажу тощо);
- первинний облік водоспоживання. Організація системи первинного обліку. Обладнання водозаборів поверхневих і підземних вод контрольно-вимірювальною апаратурою і надійність» ро-

- боти. Досконалість і ступінь достовірності методів побічного (якщо вони є) обліку витрат води в порівнянні з прямими. Правильність ведення журналів обліку води ПОД-11 і ПОД-12;
- звітність по водоспоживанню. Відповідність об'ємів використаної води затвердженим лімітам. Достовірність статистичної звітності 2-ТП (водгосп) і 7-ГР, відповідність платежів за фактично використані об'єми води, в тому числі і понадлімітні, діючим нормативам.

Водовідведення:

- система розділення, очищення та відведення промислових і госппобутових стоків, наявність очисних споруд промислових і госппобутових стоків, каналізаційної мережі, самостійних випусків стічних вод природні або спеціально створені об'єкти (водойми, річки, складки рельєфу, поверхневі чи підземні поля фільтрації, шламонакопичувачі тощо). Розміщення і впорядкування водовипусків у відповідності до діючих норм і вимог, наявність проектно-технічної документації на них, актів приймання в експлуатацію, дозволів на скидання стічних вод (дозволів на спеціальне чи відособлене водокористування), затверджених лімітів та граничне допустимих скидів (ГДС), тимчасово погоджених скидів (ТПС), планів заходів по досягненню ГДС, відповідність оформлення і погодження вказаної документації установленому порядку;
- технічний стан водовипусків, очисних споруд і каналізаційної мережі, зношеність обладнання, ступінь аварійності, додержання проектного режиму експлуатації, фактичне навантаження в порівнянні з допустимим проектним, вплив ступені зношеності обладнання очисних споруд і фактичного режиму їх експлуатації на якість очистки стічних вод (ефективність роботи очисних споруд), стан проблеми видалення, складування та утилізації твердого осаду, діюча система протиаварійних заходів, наявність інструкцій і настанов по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, журналів обліку тощо. Зафіксовані випадки аварій за звітний період, вжиті заходи по їх ліквідації, розміри нанесених збитків і достатність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення поверхневих чи підземних вод тощо;

- відомчий лабораторний контроль. Наявність окремих приміщень відомчої лабораторії, відповідність їх робочої площі і об'єму діючим нормам, свідоцтва про атестацію, обладнання лабораторії, забезпеченість реактивами та матеріалами, методиками по відбору і аналізу проб води, знання, вміння персоналу виконувати ці роботи, відповідність результатів аналізів відомчої лабораторії результатам, одержаним іншими лабораторіями (санітарно-епідеміологічної служби, органів охорони природи тощо). При здійсненні спільної перевірки з відбором проб контрольні проби відбираються спеціалістами інспекційного органу і відомчої лабораторії одночасно з одних і тих же точок, що оформляється спеціальним актом;
- зливова каналізація. Ступінь охоплення території об'єкту її системою, мережа по відведенню зливових стоків і очисні споруди, їх технічний стан (зношеність, ступінь аварійності тощо), наявність проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, дозволів на скидання зливових стоків у відкриті водойми чи інші природні або штучні об'єкти, затверджених ГДС чи ТПС на скидання зливових стоків, їх додержання, відповідність оформлення погодження вказаних документів установленому порядку. Відомчий лабораторний контроль за впливом зливових стічних вод на навколишнє середовище (включаючи водні об'єкти) у місцях їх випуску;
- первинний облік стічних вод, які відводяться з території об'єкту;
- організація системи первинного обліку, обладнання водовипусків контрольно-вимірювальною апаратурою і надійність її роботи, досконалість і ступінь достовірності побічних методів обліку стічних вод у порівнянні з прямими (якщо вони застосовуються). Правильність ведення журналів ПОД-11, ПОД-12, ПОД-13;
- звітність по водовідведенню. Достовірність статистичної звітності 2-ТП (водгосп) – відповідність об'ємів фактично відведених стічних вод різних категорій і кількості скинутих разом з ними забруднюючих речовин даним, наведеним у статистичній звітності, відповідність кількості скинутих забруднюючих речовин встановленим лімітам і стягнутим платежам за забруднення згідно з Постановою Кабінету Міністрів України від 13.01.92 р. № 18, включаючи і платежі за понадлімітні скиди.

Потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод та загальний санітарний стан території об'єкту:

- наявність накопичувачів, відстійників, полів фільтрації, технічних ставків, проектно-технічної документації на ці об'єкти, актів приймання їх в експлуатацію, проектні об'єми і фактичне заповнення на час перевірки, дотримання проектного режиму експлуатації, об'єми твердих або рідких відходів, які накопичуються в них щорічно, їх токсичність, стан огорожу-вальних дамб, можливість аварійного руйнування останніх та надходження забруднень у відкриті водойми або фільтрування разом з водою у підземні водоносні горизонти, система заходів по попередженню аварій і ліквідації їх наслідків, інструкції, настанови по боротьбі з аваріями, журнали обліку аварій, зафіксовані випадки аварій в минулому і вжиті заходи по їх ліквідації, достатність санкцій, застосованих до осіб, відповідальних за виникнення аварійних ситуацій, платежі за аварійне забруднення навколишнього середовища;
- санкціоновані (дозовані) скиди з накопичувачів, відстійників тощо. дозволи на скиди і їх дотримання, платежі на відшкодування нанесених збитків, цілість пломб, накладених на випуски після дозволених скидів, наявність самовільно обладнаних випусків та можливість або фактичне здійснення несанкціонованих (залпових) скидів;
- інші потенційні джерела забруднення поверхневих і підземних вод –склади паливно-мастильних матеріалів, сировини, хімічних речовин тощо, пункти заправки і миття транспортних засобів, локальні очисні споруди, якими за діючими нормативами повинні бути обладнані такі об'єкти, проектно-технічна документація на них, акти приймання в експлуатацію, ефективність роботи очисних споруд і пристроїв, зв'язок із загальною системою зливової каналізації і характер впливу на останню, відомчий лабораторний контроль, можливість впливу на стан поверхневих і підземних вод у цілому;
- загальний санітарний стан території об'єкту, наявність засмічених та захаращених ділянок промисловими та побутовими відходами, забрудненість території розливами нафтопродуктів або інших рідких шкідливих речовин, розсипами твердих хімікатів тощо, стан проблеми накопичення відходів, їх переробки і утилізації, збирання та видалення сміття і т. ін., оцінка впливу

загального санітарного стану території об'єкту на навколишнє середовище і, зокрема, на поверхневі та підземні води.

Водоохоронна діяльність:

- економія і раціональне використання свіжої води, діючі системи оборотного і повторного водопостачання, ступінь використання для побутових і промислових потреб очищених промислових, побутових і зливових стічних вод;
- будівництво і реконструкція водоохоронних об'єктів (очисних споруд, систем оборотного і повторного водопостачання), хід будівництва, освоєння виділених коштів, дотримання встановлених строків будівництва і пуско-налагоджувальних робіт;
- виконання приписів, попереджень попередніх перевірок об'єкту контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм, постанов Уряду та місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів.

Перевірка об'єкту з питань утворення, розміщення та знешкодження відходів.

При цьому необхідно розглянути:

- наявність затверджених лімітів на розміщення відходів та відповідність їх фактичному обсягу, що утворюється на об'єкті за рік;
- наявність на об'єкті технічного паспорту промислових відходів, в якому повинні бути такі розділи:
- первинні дані про відходи;
- відомості про місце утворення відходів;
- характеристика відходів;
- відомості про існуючі та можливі технології переробки і використання відходів та інші.

Провести обстеження місця, де проводиться складування промислових відходів (на території об'єкту чи за його межами), та відповідність його класу небезпеки наявних відходів.

Дотримання санітарних норм в місцях складування відходів.

Перевірити способи тимчасового зберігання відходів на території об'єкту та відповідність його класу небезпеки відходів, а саме:

- відходи 1 класу небезпеки зберігаються в герметичній тарі (контейнери, бочки);
- 2 класу в закритій тарі (ящики, пластикові пакети, мішки);
- 3 класу в паперових мішках, в пакетах, мішках з тканини;
- 4 класу відкрито (навалом, насипом).

Розглянути паспорт полігону та наявні документи по відведенню земельної ділянки під полігон промислових токсичних відходів (якщо він існує), їх погодження з природоохоронними і санітарними органами.

При наявності полігону по захороненню промислових токсичних відходів вияснити його відповідність класу небезпеки відходів. Якщо об'єкт не має полігону по захороненню відходів, перевірити наявність договорів з іншими установами на захоронення відходів.

Перевірити наявність спостережних свердловин навколо полігону та періодичність відбору проб води з них.

Вияснити питання впливу полігону на забруднення підземних вод та відкритих водойм, наявність забруднення цих вод, хто відбирає проби, та по якій методиці проводиться аналіз води.

Перевірити відповідність автотранспорту, який займається перевезенням відходів в місця захоронення, класу небезпеки відходів, що перевозяться.

Крім цього необхідно розглянути питання, стану зберігання відпрацьованих люмінесцентних ламп і наявність договору на їх демеркурізацію.

ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕРЕВІРКИ

Інспекторська перевірка закінчується складанням серії документів і, насамперед, «Акту перевірки дотримання вимог природоохоронного законодавства».

За своєю суттю цей документ повинен бути відображенням стану природоохоронної роботи на об'єкті і впливу останнього на навколишнє природне середовище.

У вступній частині акту приводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість об'єкту, його поштова адреса, банківські реквізити, прізвища керівників і їх службові телефони, а також прізвища і посади осіб, які проводили перевірку.

В констатуючій частині (графа «перевіркою встановлено...») в стислій формі викладаються результати перевірки об'єкту по всіх питаннях, викладений матеріал повинен підкріплюватись кількісними показниками, які приводяться як окремо, так і в формі порівняльних таблиць. Довідки, копії звітів, результати аналізів, графіки, схеми і т. ін., що при необхідності додаються до акту перевірки, повинні підписуватись офіційними особами і належним чином оформляться.

Окремим розділом акту за результатами перевірки по виявлених порушеннях природоохоронного законодавства державним інспек-

тором видаються обов'язкові до виконання приписи з вказівкою термінів їх виконання і посиланням на етапі або пункти законодавчих чи нормативних документів.

Акт перевірки обговорюється у керівника об'єкту, а при необхідності – в присутності відповідальних працівників.

Складання акту перевірки як первинного документу є обов'язковим практично при всіх видах інспекторських перевірок за винятком тих випадків, коли розслідуються очевидні протизаконні дії окремих осіб (миття транспорту у непередбачених для цього місцях розливу нафтопродуктів, вивантаження сміття в забороненому місці тощо), які безпосередньо призвели до забруднення природного середовища, і коли інспектор може обмежитися складанням протоколу про порушення природоохоронного законодавства та вжиттям адміністративних заходів.

Акт перевірки підписується інспектором, який проводив перевірку, і всіма членами комісії (якщо перевірка проводилась комісійно). Складається він у необхідній кількості примірників.

Після цього акт перевірки вручається керівнику об'єкту для виконання. Керівник об'єкту зобов'язаний підписати його, а при наявності зауважень і протиріч – викласти окрему думку до акту.

При відмові керівника підписувати акт перевірки ці матеріали передаються через канцелярію об'єкту або направляються поштою рекомендованим листом.

ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА В АВТОТРАНСПОРТНИХ ПІДПРИЄМСТВАХ

Підготовка до проведення перевірки включає:

Ознайомлення з матеріалами попередніх перевірок.

Розробку плану та порядку перевірки з визначенням необхідної кількості автомобілів для об'єктивного висновку про роботу підприємства.

Погодження з керівництвом підприємства термінів початку і закінчення перевірки та порядку її проведення, а також термінів подання підприємством необхідної звітності, облікової та технічної документації.

Перевірка організацій робіт з охорони атмосферного повітря

Перевірку підприємства держінспектор починає з перевірки наявності:

– наказів і розпоряджень по охороні атмосферного повітря вищестоящих організацій;

- наказу підприємства про організацію природоохоронної роботи, про призначення відповідальних осіб за дотриманням норм і правил по охороні атмосферного повітря, а також осіб, відповідальних за проведення інструментального контролю викидів забруднюючих речовин із відпрацьованими газами двигунів автотранспорту;
 - державних і галузевих стандартів;
 - методик по перевірці вмісту токсичних речовин і димності у відпрацьованих газах транспортних засобів;
 - планів заходів по охороні атмосферного повітря.
- Перевірці підлягають:
- розрахунки викидів шкідливих речовин від стаціонарних джерел і автотранспорту за останні 2 роки;
 - відповідність даних, що подані в формі 1-тр (авто), фактичній кількості автотранспортних засобів на підприємстві;
 - виконання плану заходів по охороні атмосферного повітря з оцінкою ефективності заходів, що проводяться, включаючи приріст автомобілів із зниженою токсичністю;
 - виконання приписів, рекомендацій по актах попередніх перевірок;
 - наявність договору (при відсутності засобів діагностики) з іншими підприємствами на виконання робіт по контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів.

Пересувні джерела викидів забруднюючих речовин

Перевірка токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів проводиться:

- на підприємствах, що здійснюють ремонт, технічне обслуговування і експлуатацію автомобілів;
- при виїзді (в'їзді) з території підприємства;
- при технічному огляді автомобілів;
- на лінії.

Всі перевірки токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів в автотранспортному підприємстві (АТП) при кількості автомобілів більше 100 проводяться на контрольно-регульовальному посту (КРП).

Основним завданням КРП є випуск на лінію автомобілів із вмістом шкідливих речовин у відпрацьованих газах двигунів та витратою пального в межах встановлених норм.

На КРП перевіряються з допомогою засобів діагностики двигуни автомобілів:

- при експлуатації – не рідше, ніж при технічному обслуговуванні (ТО-2), після ремонту агрегатів, систем і вузлів, що впливають на вміст шкідливих речовин у відпрацьованих газах, а також на вимогу водіїв;
- при капітальному ремонті після заводської обкатки.

Результати перевірки токсичності та димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів заносяться в журнал згідно з формою, передбаченою відповідними державними стандартами.

На КРП повинен постійно знаходитись комплект організаційно-розпорядчої та нормативно-технічної документації, що включає:

- положення про КРП;
- посадові інструкції оператора-діагноста та слюсаря;
- технологічні процеси діагностування і регулювання автомобілів на паливну економічність і токсичність відпрацьованих газів двигунів основних моделей автомобілів підприємства;
- інструкції по експлуатації і обслуговуванню діагностичних засобів, контрольно-вимірювальних приладів та іншого обладнання.

Після завершення регульовальних робіт і проведення контрольних вимірів проводиться пломбування карбюраторів автомобілів з внесенням записів у журнал і талон токсичності, який видається водію автотранспортного засобу.

В АТП та автогосподарствах з кількістю автомобілів до 100 одиниць у випадку відсутності приладів контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів повинні укладатися договори з іншими підприємствами на виконання цих робіт з веденням повного обліку проведених вимірів, пломбуванням та видачею талонів токсичності.

Журнали обліку зберігаються в автогосподарстві, де експлуатуються автотранспортні засоби.

Вимоги до автомобіля, що підлягає перевірці:

- випускна система автомобіля не повинна мати прогарів, механічних пробоїв і нещільностей, що викликають витікання відпрацьованих газів і підсос повітря;
- пальне і мастильні матеріали повинні відповідати маркам, що рекомендуються підприємством-виробником;
- двигун повинен бути прогрітий до робочої температури охолоджувальної рідини (або моторного масла для двигунів із повітряним охолодженням), вказаної в керівництві по експлуатації автомобіля.

Виміри проводяться при нейтральному положенні важеля коробки передач.

Вимоги до вимірювальних приладів

Для визначення вмісту оксиду вуглецю та суми вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів слід приміняти газоаналізатори безперервної дії, що працюють на принципі інфрачервоної спектроскопії.

Для визначення димності відпрацьованих газів повинен застосовуватись димомір безперервної дії, що задовольняє вимогам ГОСТ 21393-75.

Підготовка, обслуговування і експлуатація апаратури повинні поводитись у відповідності з вимогами експлуатаційної документації на даний вид апаратури. Засоби вимірювань повинні мати клейма з діючими строками державної повірки та свідоцтва про повірку.

Методика проведення інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів бензинових двигунів автомобілів.

Порядок проведення інструментального контролю токсичності відпрацьованих газів регламентований ГОСТ 17.2.2.03-87 «Охрана природы. Атмосфера. Нормы и методы измерений содержания окиси углерода и углеводородов в отработавших газах автомобилей с бензиновыми двигателями. Требования безопасности».

Вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах двигунів автомобілів визначають при роботі двигуна на холостому ходу двох частот обертання колінчатого валу двигуна встановлених підприємством-виготовлювачем: мінімальною (n мін.) підвищеною (n підв.) в діапазоні 2000 хв - 0,8 n норм.

Вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів у відпрацьованих газах автомобілів повинен бути в межах значень, встановлених підприємством-виробником, але не вище наведених у таблиці.

Частота обертання	Гранично допустимий вміст оксиду вуглецю, об'ємна доля, %	Гранично допустимий вміст вуглеводнів, об'ємна доля, млн. для двигунів з числом циліндрів	
		до 4	більше 4
n мін.	1,5	1200	3000
n підв.	2	600	1000

Примітка: Значення частоти обертання валу двигуна n підв. встановлюють у технічних умовах і інструкції по експлуатації автомобілів.

Якщо при перевірці автомобіля фактичний вміст оксиду вуглецю перевищує значення, вказане в таблиці, то автомобіль вважається технічно несправним і до подальшої експлуатації не допускається.

Послідовність проведення вимірів:

- встановити важіль перемикачання коробки передач (вибирач швидкості для автомобілів з автоматичною коробкою передач) в нейтральне положення;
- загальмувати автомобіль стояночним гальмом;
- заглушити двигун (при його роботі);
- відкрити капот двигуна;
- підключити тахометр;
- встановити пробовідбірний зонд газоаналізатора в випускну трубу автомобіля на глибину не менше 300 мм від зрізу (при косому зрізі випускної труби глибина відраховується від короткої кромки зрізу);
- повністю відкриття повітряну заслінку карбюратора;
- запустити двигун;
- збільшити частоту обертання валу двигуна до n підв і працювати на цьому режимі не менше 15 секунд;
- встановити мінімальну частоту обертання валу двигуна, не раніше ніж через 20 секунд, провести вимірювання вмісту оксиду вуглецю і вуглеводню;
- встановити підвищену частоту обертання валу двигуна, що рівна n підв і, не раніше, ніж через 30 секунд, виміряти вміст оксиду вуглецю і вуглеводнів;
- при наявності окремих випускних систем у автомобіля вимірювання слід проводити в кожній з них. Критерієм оцінки служать максимальні значення вмісту оксиду вуглецю і вуглеводнів.

Результати вимірювань необхідно зафіксувати в протоколі у відповідності зі встановленою формою.

Методика проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів

Порядок проведення інструментального контролю димності дизельних двигунів автомобілів регламентований ГОСТ 21393-75 «Автомобили с дизелями. Дымность отработавших газов. Нормы и методы измерений. Требования безопасности».

Димність відпрацьованих газів автомобілів визначається на двох режимах роботи двигуна:

- вільного прискорення (розгін двигуна на холостому ходу від мінімальної до максимальної частоти обертання);
- максимальної частоти обертання (частота обертання валу двигуна на холостому ходу при повністю натиснутій педалі подачі пального).

Димність автомобілів не повинна перевищувати норм, вказаних у таблиці:

Режим вимірювання димності	Димність, %, не більше
Вільне прискорення для автомобілів з дизелями без наддування	40
Вільне прискорення для автомобілів з дизелями з наддуванням	50
Максимальна частота обертання	15

Послідовність проведення вимірів.

Прилад слід підключити до випускної системи автомобіля і натисканням педалі подачі пального встановити максимальну частоту обертання вала дизеля. Тривалість роботи на даному режимі повинна забезпечувати температуру відпрацьованих газів, що входять у прилад, що відповідає вимогам інструкції по експлуатації приладу. Після цього відпустити педаль.

Виміри на режимі вільного прискорення слід проводити при 10-кратному повторюванні циклу частоти обертання валу дизеля від мінімальної до максимальної швидким, але плавним натисканням педалі подачі пального до упору з інтервалом не більше 15с. Вимірювання показників слід проводити при останніх чотирьох циклах по максимальному відхиленню стрілки приладу.

За результат вимірів димності приймають середнє арифметичне значення по чотирьох циклах. Виміри вважають достовірними, якщо різниця в показаннях димності останніх чотирьох циклів не перевищує 6 одиниць вимірювання по шкалі приладу.

Вимірювання на режимі максимальної частоти обертання слід проводити при стабілізації показань приладу (розмах коливань стрілки приладу не повинен перевищувати 6 одиниць вимірювання по шкалі приладу) не пізніше ніж через 60 с після вимірювань.

За результат виміру слід приймати середнє арифметичне значення від крайніх значень діапазону допустимих коливань.

Вимірювання димності у автомобіля з роздільною випускною системою слід проводити в кожній з випускних труб окремо. Оцінку димності проводять по максимальному значенню.

Колівання стрілки приладу не повинно перевищувати 3 % від всієї шкали приладу. За результат вимірів слід приймати середнє арифметичне значення, визначене по крайніх показниках.

Результати вимірювань слід зафіксувати в протоколі.

Порядок контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів.

Кількість автомобілів, що підлягають контролю, повинна складати не менше: 30 % – для підприємств з числом автомобілів до 100 од.; 20 % – для підприємств з числом автомобілів до 500 од.; 10 % – для підприємств з числом автомобілів більше 500 од. При виявленні порушень встановлених державними стандартами граничне допустимих норм токсичності або димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів:

- на підприємствах, що здійснюють ремонт і технічне обслуговування, автомобіль на склад готової продукції відправляти забороняється – він направляється на регулювальні роботи;
- на підприємствах, що здійснюють експлуатацію, автомобіль до рейсу не допускається і направляється на регулювальні роботи, аналогічні міри вживаються до автомобілів, що перевіряються на лінії.

Контрольні виміри токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів проводяться приладами держінспекції або підприємства, що перевіряється. При цьому обов'язково проводиться перевірка працездатності приладу підприємства, яка заключається в порівнянні результатів на одних і тих же автомобілях (не менше 3-х автомобілів). У випадку розходження показань приладу підприємства з приладами інспекції, що перевищують допустиму похибку, яка передбачена державним стандартом, експлуатація приладу підприємства забороняється.

На місці проведення інструментального контролю повинні знаходитись особи що мають безпосереднє відношення до роботи сторонніх осіб не повинно бути.

Місце, що вибирається для проведення інструментального контролю токсичності і димності відпрацьованих газів двигунів автомобілів повинно мати природну або примусову (для закритих при-

міщень) вентиляцію, що забезпечує санітарно-гігієнічні вимоги до повітря в зоні вимірів по ГОСТ 121 005-8в.

Держінспектору категорично забороняється здійснювати запуск двигуна й управляти автомобілем.

Стационарні джерела викидів забруднюючих речовин

На автотранспортних підприємствах (АТП), авторемонтних заводах (АРЗ) основними забруднювачами атмосферного повітря стаціонарними джерелами викидів є дільниці:

- механічної обробки матеріалів;
- ковальсько-пресова і термічна;
- зварювання і різання металів;
- хімічної і електрохімічної обробки металів;
- акумуляторна;
- лакофарбового покриття;
- шиноремонтна;
- котельня.

Стационарні джерела забруднення атмосфери повинні бути оснащені газоочисними і пиловловлюючими установками, приладами і засобами контролю за викидами в повітряний басейн і ефективністю їх роботи.

При обстеженні *стаціонарних джерел* забруднення атмосфери держінспектор перевіряє:

- наявність і термін дії дозволу на викид шкідливих речовин в атмосферу;
- повноту і достовірність даних проекту норм ГДВ, форми 2-тп (повітря) і встановленого ліміту на викид, співставляє їх;
- наявність і заповнення типових форм первинної облікової документації по охороні атмосферного повітря (ПОД-1, ПОД-2 і ПОД-3);
- виконання заходів по скороченню викидів.

Проводить обхід підприємства і співставляє отриману при обході підприємства інформацію про стаціонарні джерела, що подана в томі ГДВ, в формах первинної звітності і в формі статистичної звітності. На виробничих дільницях перевіряє оснащеність промислових джерел забруднення атмосфери *газоочисними установками (ГОУ)*.

При перевірці стану роботи ГОУ держінспектор проводить таку роботу:

- перевіряє документацію по експлуатації і обслуговуванню ГОУ;
- робочі проекти з робочими кресленнями установок і регламентами їх-експлуатації; акти приймання в експлуатацію заново

змонтованих або реконструйованих ГОУ, паспорти ГОУ; графік капітального і планово-попереджувальних ремонтів ГОУ; акти перевірки ступеня очистки ГОУ;

- інструкції по експлуатації і обслуговуванню ГОУ;
- перевіряє наявність розробок для зменшення викидів від неоснащених газоочисними установками джерел викидів шкідливих речовин в атмосферу для винесення (ліквідації) яких-небудь джерел викидів і заміни неефективного газоочисного обладнання;
- перевіряє технічний стан установок очистки газів; наявність необхідних для експлуатації і контролю за роботою ГОУ майданчиків, східців, огорож і їх стан; оснащеність ГОУ точками контролю; наявність передбачених проектом контрольно вимірювальних приладів і засобів автоматики, а також наявність і стан облаштування місць зберігання вловленого продукту;
- перевіряє дотримання правил експлуатації і режиму роботи ГОУ, передбачених регламентом і інструкціями по експлуатації (дані про випадки відключення окремих агрегатів або виведення з експлуатації всієї газоочисної установки фіксуються в оперативному журналі обслуговуючого установку персоналу, в цехових журналах роботи обладнання, в журналах ПОД-3 первинної облікової документації).

При перевірці *санітарно-промислової лабораторії* на підприємстві слід встановити:

- наявність у складі лабораторії спеціалізованого підрозділу по визначенню видів і кількості шкідливих речовин, що викидаються в атмосферу, укомплектованість його штатами;
- наявність затвердженого положення про вказаний підрозділ і посадових інструкцій робітників з вказанням завдань підрозділу й обов'язків робітників;
- забезпеченість необхідним для інструментальних визначень обладнанням (пневмометричними трубками, мікроманометрами, аспіраторами, газоаналізаторами і ін.);
- забезпеченість лабораторії нормативно-технічною документацією на методи відбору і аналізу проб повітря по всій номенклатурі речовин, Що забруднюють атмосферу;
- наявність планів робіт по контролю забруднення атмосферного повітря на промайданчиках, у санітарно-захисній зоні і на джерелах викидів;

– проведення перевірок ефективності газоочисного обладнання і відповідності параметрів роботи нових очисних установок їх паспортним даним (пилових речовин не рідше одного разу в рік, а газоподібних, рідких шкідливих речовин – один раз у квартал);

– наявність і дотримання графіків перевірок приладів (засобів вимірювань) зі вказанням організації, що здійснює перевірку.

При відсутності спеціалізованих лабораторних підрозділів на підприємстві перевіряється по документах виконання відповідних робіт обслуговуючим підприємство лабораторним підрозділом галузевого міністерства (відомства) або іншими спеціалізованими організаціями по госпдоговору.

Перевірка водоохоронної діяльності

Вода на підприємстві, що здійснює ремонт, технічні обслуговування й експлуатацію автомобільного транспорту, використовується, в основному, для миття автотранспортних засобів, промивку деталей і акумуляторів, для очищення повітря в гідрофільтрах фарбувальних камер і т. п.

На підприємстві перевіряється наявність:

– наказу про призначення посадової особи, відповідальної за водоохоронну діяльність;

– дозволу на спеціальне водокористування (у випадку автономного джерела водоспоживання і скиду стічних, в т. ч. зливових, вод) і дотримання вимог дозволів;

– балансової схеми прямоточного і зворотного водоспоживання і водовідведення з позначенням і нумерацією місць виміру об'ємів забору і скиду води і передачі її іншим споживачам. Вимірювання об'ємів повинно здійснюватися безпосередньо на кожному місці забору і скиду води, а також в системах зворотного водопостачання і в місцях передачі (приймання) води іншим користувачам;

– журналів (форми ПОД-11, ПОД-12, ПОД-13) або необхідної кількості аркушів на кожен водозабір, скид стічних вод, місце одержання та передачі питної, технічної або стічної води, оборотну систему і т. п. та стан їх ведення.

У випадку отримання води від міського водопровідно-каналізаційного господарства перевіряється наявність відповідних технічних умов на водоспоживання і водовідведення стічних вод.

У випадку забору води з *водойми*, що має рибогосподарське значення, перевіряється наявність на водозабір рибозахисних пристроїв, а також погодження їх конструкції з природоохоронними органами.

Під час обстеження підприємства перевіряється відповідність фактичних концентрацій і встановлених в дозволах на скид проектним даним або кращим, вже досягнутим показникам очистки.

Також перевіряється наявність:

– регламенту або інструкції по експлуатації очисних споруд;

– посадових інструкцій обслуговуючого персоналу;

– журналів обліку аварій;

– лабораторної служби контролю ефективності очистки стічних вод, укомплектованість і оснащеність приладами і методиками, графіків відбору проб і погодження цих графіків з природоохоронними органами;

– затверджених лімітів на скид забруднюючих речовин та розміщення відходів, своєчасність і правильність внесення платежів, в тому числі кратних, за перевищення встановлених лімітів.

Перевіряється достовірність статзвітності шляхом порівняння даних форми 2-тп (водгосп) і журналів ПОД-11, ПОД-12, ПОД-13 і ін.

За даними лабораторних аналізів вивчається вплив стічних вод на стан водойми, перевіряється хід будівництва водоохоронних споруд і проводиться аналіз причин невиконання планів введення в дію цих споруд, перевіряється й аналізується хід усунення недоліків та виконання приписів, виданих природоохоронними органами за результатами попередніх перевірок.

Примітка: у випадку скиду стічних вод в мережу міської каналізації об'єми і якість стічних вод повинні відповідати вимогам «Правил приймання стічних вод в мережу населеного пункту». Контроль за дотриманням цих вимог повинен здійснюватись інспекційною службою управління водопровідно-каналізаційного господарства.

Вимоги до акту перевірки

По результатах обстеження природоохоронної діяльності підприємства складається акт встановленого зразка, в якому також вказуються вжиті санкції до порушників законодавства, норм і правил по охороні навколишнього природного середовища.

Окремим розділом акту за результатами перевірки по виявлених порушеннях природоохоронного законодавства державним інспектором видаються обов'язкові до виконання *приписи* з вказівкою термінів їх виконання і посиланням на статті або пункти законодавчих чи нормативних документів.

ПРО ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ «ЧИСТЕ ПОВІТРЯ»

Проведення загальнодержавних та регіональних операцій «Чисте повітря» спрямоване на подальше зменшення забруднення атмосферного повітря викидами шкідливих речовин автотранспортними засобами.

Координація робіт по державному контролю за охороною атмосферного повітря від забруднення шкідливими викидами автотранспортних засобів у відповідності з Законом України «Про охорону навколишнього природного середовища» здійснюється Міністерством охорони навколишнього середовища України.

Організація та проведення операції «Чисте повітря» здійснюється представниками територіальних органів Державної автомобільної інспекції та іншими спеціально уповноваженими державними органами і громадськими об'єднаннями в галузі охорони навколишнього природного середовища.

На період проведення операції «Чисте повітря» територіальними органами Державної екологічної інспекції з участю Державтоінспекції розробляється план її проведення, який погоджується з зацікавленими органами, які беруть у ній участь.

Головне завдання операції «Чисте повітря» – зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів

З цією метою у відповідності до проведення операції, необхідно:

- здійснити перевірки організації роботи, яка проводиться власниками автотранспорту, станціями технічного обслуговування, по зниженню атмосферного повітря шкідливими викидами автомобільного транспорту;
- перевірити наявність на підприємствах контрольно-регулювальних пунктів, їх забезпеченість засобами контролю токсичності та димності відпрацьованих газів, організацію їх ремонту, державних перевірок, а також ефективність використання і професійну підготовку обслуговуючого персоналу;
- перевірити автотранспортні засоби, які належать державним, громадським, кооперативним організаціям і індивідуальним власникам на відповідність нормативам державних стандартів щодо токсичності відпрацьованих газів двигунів автомобілів;
- у разі наявності недоліків у роботі автогосподарств по охороні атмосферного повітря їх керівництву видати приписи на усунення виявлених при перевірках недоліків і забезпечення

дотримання вимог державних стандартів по токсичності та димності відпрацьованих газів двигунів;

- провести із залученням засобів масової інформації агітаційно-роз'яснювальну роботу серед населення про необхідність боротьби за зниження забруднення атмосферного повітря шкідливими викидами автотранспортних засобів і передовий досвід повітроохороної роботи підприємств.

Видання агітаційних друкованих матеріалів по операції «Чисте повітря» здійснюються місцевими радами товариств охорони природи, добровільного товариства автомобілюлюбителів, органами Державтоінспекції та Держекоінспекції.

Організація роботи

Операція «Чисте повітря» проводиться щорічно протягом травня. За рішенням місцевих органів влади регіональні операції «Чисте повітря» можуть проводитись і у інші визначені ними строки.

Кількість та склад груп, які приймають участь в операції, затверджується територіальними органами Державної екологічної інспекції і Державної автомобільної інспекції.

До складу груп, які формуються для проведення операції, можуть залучатися представники підприємств, установ та організацій, за узгодження з їх керівництвом.

При проведенні операції «Чисте повітря», у відповідності з планом її проведення, перевірки охоплюються підприємства, що експлуатують автотранспорт або проводять його технічне обслуговування чи ремонт, незалежно від форм власності, а також проводяться вибіркові перевірки транспортних засобів у процесі експлуатації на дорогах.

Проведення інструментального контролю токсичності та димності відпрацьованих газів автомобілів забезпечується як приладами контролюючих органів, так і організацій, що перевіряються.

Перевірка повітряохорононої діяльності автопідприємств, станції технічного обслуговування, а також автомобілів на автодорогах здійснюється згідно з вимогами державних стандартів та інших нормативних документів.

За результатами перевірки:

- станцій технічного обслуговування автомобілів, автотранспортних підприємств та автогосподарств – складається акт перевірки виконання вимог природоохоронного законодавства;
- державних та індивідуальних автотранспортних засобів на автодорогах складається відомість результатів виміру вмісту

шкідливих речовин у відпрацьованих газах і вживаються передбачені заходи адміністративного впливу до водіїв;

Результати проведення операції узагальнюються та аналізуються. По виявлених недоліках з питань дотримання вимог природоохоронного законодавства в регіоні інформується місцеві органи державної виконавчої влади. У місячний термін після закінчення операції матеріали і пропозиції з питань оздоровлення повітряного басейну направляються в Головекоінспекцію Мінприроди України.

ЕКОЛОГІЧНИЙ КОНТРОЛЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ОБ'ЄКТІВ

ВПЛИВ ТВАРИНИЦЬКИХ КОМПЛЕКСІВ НА ДОВКІЛЛЯ

Головною відміною тваринницьких комплексів від промислових об'єктів є те, що забруднюючими речовинами, які утворюються на комплексі, є не хімічні речовини і важкі метали, що характерно для об'єктів промисловості, а органічні речовини та надзвичайно високі концентрації сполук азоту. Крім того, гноєві стоки можуть вміщувати залишки біологічно активних сполук (лікарські препарати, інсектициди, дезинфікуючі речовини, гормони), які використовуються в сучасному тваринництві для лікування і стимуляції росту тварин, дезинфекції тваринницьких приміщень.

Якщо стічні води промисловості після очистки скидаються у водні об'єкти, то стоки тваринницьких комплексів після очищення підлягають утилізації. Випуск стічних вод у водні об'єкти допускається тільки після проробки всіх питань про можливість максимального їх повторного використання у оборотних системах та для зрошення у сільському господарстві.

Джерелами забруднення поверхневих і підземних вод на прилеглий до комплексу території є місця накопичення гною (гноєсховища), споруди обробки гноєвих стоків та поля зрошення.

Водопостачання комплексів здійснюється з поверхневих водойм, або підземних джерел. *Норми споживання води на одну голову худоби на добу, згідно з державними нормами РСН 175-86 (Держбуд УРСР – 187 р.) повинні складати:*

Використувачі	Норми водокористування (л/добу на 1 голову)	Використувачі	Норми водокористування (л/добу на 1 голову)
---------------	---	---------------	---

1. Корови м'ясні	70	6. Свиноматки дорослі	25
2. Корови молочні	100	7. Свиноматки з приплодом	60
3. Бички та нетелі	60	8. Свині на відгодівлі	15
4. Молодняк ВРХ	30	9. Кури	1
5. Телята до 6 міс.	20	10. Качки, гуси	2

Компонентами, що утворюють гноївку є рідкі екскременти тварин, технологічна і змивна вода, підстилочний матеріал, залишки дезинфікуючих засобів та ін.

Видалення гною з тваринницьких приміщень і його транспортування проводиться механічним або гідравлічним способами:

- механічний спосіб застосовується на невеликих підприємствах по утриманню ВРХ і на свинокомплексах по вирощуванню до 12 тис. голів на рік. При цьому застосовуються скріпкові та штангові транспортери, скрепери, бульдозери;
- гідрозмивні системи гноєвидалення використовуються на свинокомплексах потужністю 24 тис. і більше голів на рік;
- на інших тваринницьких підприємствах застосовується самотічна система видалення гною безперервної, або періодичної дії.

Кількість води, що використовується на видалення гною з тваринницьких приміщень, повинна складати:

Система видалення гною з тваринницьких приміщень	Норми витрат води на тварину (л/добу)		
	свині при груповому утриманні	велика рогата худоба на фермах відгодівлі нетелів	на фермах молочного напрямку
Самотічна система безперервної дії	1 – 5	8 – 9	15 – 16
Самотічна система періодичної дії	5 – 8	15 – 17	30 – 32
Змивна система: баки, насадки, гідрозмивні установки	20 – 25 15	–	–

Перевіряється відповідність фактичного використання води в л/добу проектним нормам. При перевищенні проектних норм інспектор складає відповідний припис.

Визначаються об'єми повторного використання води і в оборотних системах, та підраховується процент економії свіжої води. Повторно можуть використовуватись освітлені, дезодоровані і при необхідності незаражені поверхневі стоки та біологічно оброблена рідка фракція для промивки каналів від гною у середині підприємств.

Всі споруди систем по підготовці до використання гною та його фракцій, а також забруднених гноем поверхневих стоків мають бути забезпечені надійною *гідроізоляцією*, яка б виключала фільтрацію рідкої частини гною в ґрунтові води.

Для транспортування рідкого гною, гнойових стоків, рідкої фракції та осаду відстійників застосовується гідротранспортування, а для твердої фракції – мобільний транспорт.

Гноєсховища влаштовуються прифермські, або польові, секційного типу:

- конструкція гноєсховищ залежить від кількості тварин, консистенції гною, фізико-хімічних якостей ґрунтів та рівня ґрунтових вод;
- конструкція гноєсховищ повинна виключати забруднення підземних і поверхневих вод: на фільтруючих ґрунтах дно і відкоси повинні бути захищені протифільтраційним екраном;
- на великих підприємствах потужністю 24 тис. свиней на рік і більше не допускається улаштування гноєсховищ рідкого гною, не розділеного на фракції.

Очищені стічні води використовуються для зрошення сільськогосподарських культур:

- розрахункова мінімальна площа під побудову зрошувальної системи повинна забезпечити використання всього річного об'єму стоків комплексів;
- допускається використання води природних джерел для розбавлення стоків.

Основними питаннями перевірки є:

1. Інформація по об'єкту:

- найменування і адреса об'єкту;
- відомча підпорядкованість;
- потужність (голів на рік одноразового утримання);

- напрямок виробництва (свинарський, великої рогатої худоби, вівчарський, по виробництву молока, птахівництво і т.д.)
- розташування об'єкту по відношенню до оточуючих водойм, річок, на які може здійснюватись вплив.

2. Стан водопостачання:

- проектне та фактичне водопостачання, в т.ч. з поверхневих і підземних джерел;
- кількість використаної води на виробничі та побутові потреби (по ліміту і фактично);
- ведення обліку використання води (наявність водовимірювальної апаратури, правильність ведення журналів обліку);
- наявність дозволу на спеціальне водокористування;
- наявність затверджених на поточний рік в установленому порядку лімітів на використання води;
- наявність паспортів на свердловини, їх технічний стан і дотримання проектного режиму експлуатації, винесення в натуру меж поясів санітарної охорони;
- достовірність даних статистичної звітності – 2 – ТП – водгосп, їх відповідність фактичному використанню води, правильність платежів за використання води і водовідведення, додержання водокористувачем встановлених лімітів, норм ТДС (ТПС), виконання планів заходів по досягненню ГДС (визначаються на основі аналізу облікових і звітних матеріалів, показників вимірювальних приладів, даних лабораторних аналізів, тощо).

3. Стан водовідведення:

- склад очисних споруд, їх потужність, технічний стан, проектна і фактична кількість стоків, що знаходять, дотримання проектного режиму експлуатації та ефективність роботи споруд в цілому, використання очищених стічних вод в оборотних системах, об'єми повторно використаної води, показники економії свіжої чистої води, проблеми утилізації активного мулу;
- проектний об'єм накопичувачів стічних вод, їх технічний стан та фактичне заповнення;
- якість очищення стічних вод, стан відомчого лабораторного контролю: наявність приміщень та обладнання лабораторії, свідоцтво про атестацію, затвердження графіків і пунктів відбору проб води на агаліз, погодження методик, відповідність результатів аналізів відомчої лабораторії, результатам, одержаним іншими лабораторіями;

– вплив скиду стічних вод на поверхневі води.

4. Утилізація стічних вод:

- кількість очищених стічних вод, що використовуються для зрошення с/г культур (проектна і фактична);
- дотримання норм поливу;
- склад культур, що використовуються на зрошувальних землях;
- контроль за забрудненням підземних вод (наявність спостережених свердловин, систематичність спостережень, встановлення факту забруднення та його ліквідації тощо).

5. Обробка і зберігання гною:

- методи розділення гною на фракції.

Окрім того, контролюється загальний санітарний стан території, об'єкту, що перевіряється і можливість його негативного впливу на оточуюче середовище, зокрема, на якість поверхневих і підземних вод; стан виконання вимог попередніх перевірок об'єкту контролюючими органами, відомчих природоохоронних планів і програм постанов місцевої адміністрації з питань охорони водних ресурсів.

6. Аварійні забруднення:

- встановлення фактів залпових скидів, або аварійного забруднення водойм, об'єми скидів;
- наявність планів заходів по попередженню залпових скидів, їх виконання;
- наявність плану дій персоналу у випадках аварійного забруднення;
- наявність аварійної бригади, її оснащення технічними засобами та ін.

Оформлення результатів перевірки

Закінчується перевірка складанням серії документів і насамперед «Акту перевірки».

Акт перевірки екологічного стану об'єкту – це відображення екологічної ситуації, яка складалася на час перевірки. В «Акті» в довільній формі складаються результати перевірки по всіх питаннях, зазначених у методичних рекомендаціях, а також дається оцінка екологічного стану об'єкту і його впливу на оточуюче середовище. «Акт перевірки» є документом, на основі якого складаються послідовні документи (протоколи про порушення природоохоронного законодавства, постанови на накладання штрафів, обов'язкові приписи і т. ін.). Закінчується акт рекомендаціями (пропозиціями), які по характеру повинні давати напрямок і ціль природоохоронної роботи.

Примітка: складання інших інспекторських документів, пов'язаних з вжиттям адміністративних заходів (протоколи про порушення природоохоронного законодавства, постанови про накладання штрафів, обов'язкові приписи і т. ін. регламентуються окремими методичними рекомендаціями).

КОНТРОЛЬ ЗА ТРАНСПОРТУВАННЯМ, ЗБЕРІГАННЯМ І ЗАСТОСУВАННЯМ ПЕСТИЦИДІВ ТА МІНЕРАЛЬНИХ ДОБРІВ

Охорона навколишнього природного середовища при використанні пестицидів в сільському, лісовому й інших галузях народного господарстві є одним з найважливіших соціально-економічних завдань.

Порушення встановлених норм і правил застосування, зберігання і транспортування вказаних хімічних засобів, неправильне їх використання без врахування природних умов та особливостей живлення і фізіології рослин приводить до небезпечного і постійно зростаючого забруднення земель і надр, поверхневих і підземних вод, деградації ґрунтів, рослинного та тваринного світу, хронічного токсикозу живих організмів, токсикації харчових продуктів і кормів для сільськогосподарських тварин.

Перевірка зберігання пестицидів та мінеральних добрив

Перевірка базисних та видаткових складів включає з'ясування таких питань:

- місцезнаходження складських приміщень для зберігання засобів хімізації, склад побудований по типовому проекту чи пристосовані приміщення, наявність санітарного паспорту;
- дотримання санітарно-захисної зони;
- наявність обліку надходжень, витрат, залишків засобів хімізації актів інвентаризації пестицидів;
- обсяг пестицидів, мінеральних добрив, консервантів та іншої хімпродукції, яка зберігається на об'єкті на час проведення перевірки, максимальне одноразове зберігання;
- відповідність препаратів, що відпускаються і завозяться «Переліку річних і біологічних засобів боротьби з шкідниками, хворобами рослин бур'янами та регуляторів росту рослин, дозволених для застосування сільському господарстві України на 1992-1996 роки» (далі - «Перелік...»);
- стан складських приміщень, санітарний стан у складі;
- дотримання порядку зберігання засобів хімізації - зберігання під відкритим небом не допускається;

- стан зберігання сильнодіючих отруйних речовин (далі СДОР), цілісність тари;
- місця зберігання рідких добрив, їх обладнання;
- облік і зберігання тари з під засобів хімізації, місця складування, знезараження, утилізації, повернення тари;
- наявність розсипів та розливів засобів хімізації при зберіганні, їх знезараження; наявність майданчика чи спеціального комплексу для знезараження транспортних засобів, апаратури й ін.; дегазаційних засобів та гідроізолюваного колодезя-нейтралізатора для знешкодження промивних і стічних вод забруднених пестицидами;
- справність пилогазоочисних установок в місцях розвантажування і розтарювання пестицидів і мінеральних добрив, їх використання;
- зонування території агрохімкомплексу, складу і складських приміщень;
- облік, зберігання та утилізація невідомих і непридатних для застосування препаратів;
- благоустрій складської території та допоміжних приміщень відповідно СНП;
- джерела водопостачання (поверхневі водойми, артезианські скважини, водопровідні мережі), облік води використаної для миття техніки і апаратури забрудненої пестицидами, його відповідність встановленим вимогам;
- наявність централізованого пункту прання спецодягу;
- відведення побутових стічних вод (від душових, пунктів прання і знешкодження одягу і т.д.), їх знезараження.

Перевірка порядку транспортування пестицидів і мінеральних добрив передбачає проведення перевірки:

- наявності спеціальних транспортних засобів, їх справності та обладнання;
- паспортизації автомашин які задіяні на транспортуванні пестицидів;
- наявності сертифікатів з переліком заходів безпеки на пестициди та рухомий склад, який направляється на знезараження при транспортуванні залізничним транспортом;
- стан знезараження транспортних засобів вантажно-розвантажувальних механізмів; місця знезараження, наявність дегазаційних засобів;
- стан тари при транспортуванні засобів хімізації;

- наявність розсипів і розливів засобів хімізації під час транспортування, знезараження їх і пошкодженої тари.
- Перевірка дотримання правил та регламенту застосування засобів хімізації:**
- відповідність асортименту, способів застосування пестицидів, норм, кратності обробок «переліку...»;
 - доцільність застосування пестицидів (пороги шкідливості, стадії розвитку хвороб та бур'янів, погодні умови);
 - дотримання умов щодо метеорологічних вимог при внесенні пестицидів і мінеральних добрив;
 - наявність обліку застосування пестицидів та мінеральних добрив;
 - попередження населення про застосування пестицидів дотримання санітарно-захисних зон та санітарних розривів;
 - дотримання водоохоронних зон і прибережних смуг;
 - тимчасові місця зберігання пестицидів, їх охорона;
 - місця зберігання агрегатів по застосуванню засобів хімізації технічний стан;
 - наявність вузлів та пунктів для приготування розчинів пестицидів, заправки апаратури для їх застосування, їх обладнання та справність;
 - справність аспіраційних і газоочисних установок у місцях приготування розчинів;
 - приготування робочих розчинів та сумішей, заправні оприскувачів, машин для внесення добрив та іншої апаратури для внесення засобів хімізації справність апаратури (приладів) для дозування, наявність розливів та розсипів;
 - дотримання вимог технологій і регламентів при безпосередньому внесенні пестицидів та мінеральних добрив;
 - наявність спеціальної техніки для внесення пестицидів у ґрунт (гранул, порошоків тощо);
 - протравлення насіння, місця протравлення, їх обладнані методи протравлення (сухе не допускається);
 - приготування та внесення отруйних приманок; місця приготування, їх обладнання;
 - застосування пестицидів для захисту зелених насаджень у населених пунктах;
 - застосування пестицидів для знищення рослинності на колії залізниць;

- знезараження забруднених пестицидами машин та механізмів, землі, стічних та промивних вод, розсипів і розливів засобів хімізації; місця знезараження, їх обладнання;
- організація централізованого прання спецодягу.

Додатково перевіряється при застосуванні засобів хімізації:

а) Авіаційним методом:

- місцезнаходження аеродрому сільськогосподарської авіації, дотримання санітарно-захисних зон та санітарних розривів;
- постійний чи тимчасовий аеродром, наявність на нього санітарного паспорту, обладнання аеродрому;
- наявність та обладнання завантажувального і дегазаційного майданчиків, їх місцезнаходження;
- наявність і справність відсічного обладнання на апаратурі для внесення засобів хімізації;
- наявність розроблених заходів по охороні джерел водопостачання та стан їх виконання на аеродромі сільськогосподарської авіації.

б) В теплицях:

- наявність погодження станції захисту рослин та санітарно-епідеміологічної станції у випадку внесення хімічних пестицидів (на біопрепарати не потрібно);
- наявність розчинного вузла, справність його обладнання, в тому числі для дозування розчину;
- дотримання санітарно-захисної зони тепличного господарства;
- знезараження промивних дренажних і зливових стоків теплиць (їх обладнання не допускається);
- наявність і обладнання тепличної каналізації;
- знезараження забрудненого пестицидами ґрунту і рослинних залишків.

в) При фумігації:

- наявність дозволу санітарно-епідеміологічної і природоохоронної служби на проведення фумігаційних робіт;
- забезпечення охорони об'єкту фумігації;
- дотримання санітарних розривів при проведенні фумігації та ГДК при проведенні фумігації в житловій зоні.

г) В тваринництві:

- місця обробки тварин, дотримання санітарних норм і правил при їх розміщенні, дотримання санітарних розривів;

- наявність погодження з органами охорони природи і санітарно-епідеміологічної служби на забезпечення агрегатів для обробки тварин каналізаційною системою і очисними спорудами;
- знезараження й очищення місць обробки тварин, відпрацьованої рідини;
- наявність обліку обробок тварин;
- відповідність препаратів, що застосовуються при обробці тварин «Переліку пестицидів дозволених для застосування в тваринництві».

д) В лісовому господарстві:

- наявність погодження з санітарною службою, організаціями по охороні природи та іншими зацікавленими закладами і прийняття постанови місцевих виконавчих комітетів Рад народних депутатів;
- відповідність препаратів, що застосовуються «Переліку пестицидів дозволених для застосування в лісовому господарстві».

Оформлення матеріалів перевірок для притягнення винних до відповідальності

Перевірка кожного підприємства (базисних та видаткових складів, сільськогосподарських підприємств) оформляється актом перевірки, в якому відображається: місце виявлених порушень, його обсяги.

В залежності від характеру і наслідків виявлених правопорушень і недоліків, допущених у процесі виробництва чи експлуатації спеціалісти державних органів охорони навколишнього природного середовища межах компетенції можуть:

- видати припис на усунення виявлених недоліків;
- скласти протокол про порушення правил та інструкцій по зберіганню, транспортуванню та застосуванню засобів хімізації;
- подавати позови про відшкодування збитків і втрат, заподіяних в результаті порушення природоохоронного законодавства;
- обмежити, припинити (тимчасово) роботу об'єктів;
- внести пропозиції адміністрації про позбавлення премії за основними результатами господарської діяльності службових осіб та спеціалістів винних у порушеннях;
- у випадках, передбачених законодавством, надсилати у встановленому порядку матеріали про порушення у відповідні органи для вирішення питання щодо притягнення винних осіб до кримінальної або іншої відповідальності.

При необхідності, під час проведення перевірки, перевіряючий може відібрати проби ґрунту для визначення забруднення сільсько-господарських угідь пестицидами.

Витяги з відомчих нормативних актів, що необхідні для керівництва при здійсненні контролю за транспортуванням, зберіганням і застосуванням пестицидів та мінеральних добрив (нумерація пунктів відповідає нумерації згаданих нормативних актів).

Транспортування

Пестициди входять у список небезпечних вантажів, які вимагають спеціальних умов транспортування, виконання вантажно-розвантажувальних робіт і зберігання.

Пестициди перевозяться тільки в спеціально виділених для цих цілей транспортних засобах (вагон, морське і річкове судно, літак, автомобіль). Перевозити разом з іншими вантажами пестициди *забороняється*.

Пестициди перевозяться тільки у спеціально виділених вагонах, цистернах, контейнерах, які орендуються вантажовідправником і приписані до станції навантаження. Препарати, що перевозяться, повинні бути запаковані в заводську чи спеціально призначену для цього міцну і добре закриту тару. Забруднення пестицидами зовнішньої поверхні тари не допускається. Всі пестициди повинні мати сертифікати з переліком необхідних заходів безпеки. Аналогічні сертифікати повинен мати рухомий склад, який направляється на знезараження.

Підготовка вагонів і цистерн для перевезення пестицидів виконується на залізничних підприємствах, які займаються очисткою та промивкою рухомого складу.

Знешкодження вагонів, цистерн, контейнерів з-під пестицидів проводиться на спеціальних пунктах промивки і знешкодження транспортних засобів і тари заводопостачальників.

Навантаження і розвантаження пестицидів повинно здійснюватися на спеціально обладнаних місцях – майданчиках, які розміщені на відстані не менше 200 м від службових та житлових споруд.

При вантажно-розвантажувальних роботах не допускаються удари та кидання тари, проливання і розсипання вантажу. У випадку пошкодження тари необхідно вжити негайні заходи по збору залишків вантажу (в запасну тару і інші ємності вантажоодержувачів) і знезараженню місць розливу, розсипу, транспортних засобів і тари.

Транспортні засоби і вантажно-розвантажувальні механізми після закінчення роботи необхідно очистити від залишків пестицидів і знезаразити.

Транспортування з базисних складів до видаткових складів (споживачів проводиться спеціально обладнаним автотранспортом «Украгрохіму». Доставка пестицидів від видаткових складів до місць їх застосування проводиться транспортом господарств.

Транспорт для перевезення пестицидів паспортизується санітарно-епідеміологічною службою. Він повинен бути справним і піддаватися знезараженню.

Транспортування пестицидів допускається тільки в супроводі спеціально виділених і проінструктованих осіб. Транспортування може бути довірено водію транспорту після проходження ним відповідного інструктажу.

Особи, відповідальні за перевезення, повинні слідкувати за станом тари і негайно усувати пошкодження.

Балони з фумігантами транспортуються у відповідності з існуючими інструкціями.

Перевезення пестицидів в пошкодженій тарі забороняється, у випадку пошкодження упаковки необхідно негайно вжити заходи до нерозповсюдження препарату в навколишнє середовище.

Зберігання

Зберігання пестицидів допускається тільки в спеціально призначених для цього складах, які відповідають СНІП 11-108-78 «Склади сухих мінеральних добрив і хімічних засобів захисту рослин» і «Нормам технологічного проектування складів твердих мінеральних добрив і пестицидів для колгоспів, радгоспів і пунктів хімізації (1981 р.)».

Ширина санітарно-захисної зони для базисних складів встановлюється в залежності від їх місткості: до 20 т – 200 м; від 20 до 50 т – 300 м; від 50 до 100 т – 400 м; від 100 до 300 т – 500 м; від 300 до 500 т – 700 м; зверх 500 т – 1000 м.

При зберіганні на таких складах мінеральних добрив (в окремих будівлях) *санітарно-захисні зони* встановлюються виходячи з кількості пестицидів, що зберігаються. Ширина санітарно-захисних зон для видаткових складів – не менше 200 м.

Майданчик для будівництва базисного складу пестицидів чи пункту хімізації виводиться з ув'язкою всього землеустрою, з урахуванням проекту перспективного будівництва в даному районі. Він повинен відповідати санітарним і природоохоронним вимогам.

Не допускається розміщувати такі об'єкти в погано провітрюваних долинах і котловинах. Майданчик повинен мати відносно рівну поверхню і схил, який би забезпечував поверхневий стік з метою попередження забруднення відкритих водоймищ і забруднення ґрунтових вод пестицидами; висота стояння останніх на даному участку повинна бути не менше 1,5 метра.

До агрохімкомплексів і окремих складів пестицидів підводяться дороги з твердим покриттям. На території цих об'єктів між окремими складськими приміщеннями також повинні бути проїзди з твердим покриттям або частина території повністю асфальтується.

Територія складу повинна бути обгороджена, озеленена, мати два виїзди. Площа її повинна бути достатньою для розвороту тракторів з агрегованими оприскувачами й іншою апаратурою. Двері складу і ворота огорожі повинні закриватися на замок.

Необхідно передбачити чітке *зонування території* складських приміщень.

Базисні склади і агрохімкомплекси діляться на наступні *зони*:

а) склад пестицидів, майданчик для протравлення насіння, приміщення для зберігання протравленого насіння, розчинно-заправочний вузол;

б) майданчик для зберігання машин, апаратів і транспорту, які використовуються для роботи з пестицидами і їх перевезення;

в) складські приміщення для зберігання сухих мінеральних добрив (затарених і незатарених);

г) майданчик для розміщення аміаковозів і іншої апаратури, призначеної для транспортування добрив і їх застосування;

д) майданчик для дроблення добрив і їх змішування;

е) майданчик для зберігання рідких аміачних добрив;

є) майданчик з навісом для складування пустої тари; майданчик чи спеціальний комплекс для знезараження тари, транспортних засобів, апаратури і ін.;

ж) приміщення для зберігання знезаражуючих засобів, споруди для очищення виробничих стічних вод;

з) пральня;

і) стоянка «чистого» автотранспорту, гараж, майстерня, цистерни з резервним запасом води;

к) будинок адміністративного і побутового призначення.

При видаткових складах пестицидів передбачається зберігання мінеральних добрив в окремих приміщеннях, майданчик для протруєння насіння, розчинно-заправочний вузол і майданчик знешко-

дження тари, апаратури, а також засоби механізації для обробки тваринницьких комплексів. Майданчики повинні бути заасфальтовані чи забетоновані.

Відстань між складом пестицидів, майданчиком для протравлення насіння, приміщенням для зберігання протравленого насіння, розчинно-заправочним вузлом і будівлею адміністративного і побутового призначення повинно бути не менше 50 м.

Відстань між іншими будівлями, майданчиками і спорудами передбачається в залежності від конкретних умов: рельєф місцевості, об'єм робіт з хімічними речовинами, профіль сільського господарства і т. п.

Планування складів пестицидів повинно забезпечити наявність слідуєчих функціональних відділень (секцій):

а) загальне відділення для зберігання пестицидів;

б) відділення для зберігання вогне- і вибухонебезпечних речовин;

в) відділення для зберігання надзвичайно небезпечних речовин (I клас безпеки).

Пестициди необхідно розміщувати з урахуванням препаративних форм, хімічної сумісності і температурних режимів зберігання.

На території складу пестицидів обладнується спеціальний майданчик і гідроізольовані колодязі-нейтралізатори для скиду і знешкодження стічних і промивних вод, забруднених пестицидами. На великих базисних і прирейкових складах допускається обладнувати озонаторні печі для термічного знешкодження залишків і непридатних для використання пестицидів і ін. споруди.

Склади пестицидів обладнуються стелажми, полками. Препарати затарені в паперові мішки, металеві бідони, пластмасові і металеві каністри, дерев'яні ящики та поліетиленові пакети, повинні зберігатися на піддонах, встановлюваних штабелями, на полках і стелажам.

Ширина проходу між штабелями, стелажми повинна бути не менше 0,7 м, від них до стін складу не менше 0,8 м, а для проїзду навантажувача – 3,0 м.

Кількість препаратів, що зберігаються на складі, повинна відповідати тоннажу і не перевищувати реальної потреби, передбаченої проектом.

Зберігання пестицидів на складі допускається тільки після огляду приміщення органами санепідслужби та охорони природи і складання паспорту. Паспортизація проводиться щорічно.

Відповідальність за зберігання і видачу пестицидів несе завідувачий складом.

Усі пестициди, що надходять на склад і відпускаються зі складу, записуються в книгу приходу-видатку пронумеровану, прошнуровану і скріплену печаткою. Книга зберігається на складі під замком. Кількість виданих пестицидів повинна відповідати одноденній потребі.

В кінці робочого дня невикористані пестициди повинні здаватися на склад, про що робиться запис в книгу прийому і здачі пестицидів з зазначенням ваги.

Прибирання в складі повинне проводитись в міру необхідності, але не рідше одного разу на місяць.

В кінці року на складі проводиться інвентаризація пестицидів з складанням акту зняття залишків. Акт підписується керівником, агрономом по захисту рослин, бухгалтером, завідувачим складом і зберігається на складі.

При наявності на 1 січня не паспортизованих пестицидів, вони належать обов'язковому аналізу у відповідній лабораторії. Непридатні до використання пестициди знищуються у встановленому порядку.

Застосування

Асортимент, способи застосування пестицидів, норми, кратність обробок повинні строго відповідати «Переліку препаратів, дозволених для застосування», інструкціям по їх застосуванню.

Обробка рослин і інших об'єктів повинна проводитись згідно показань з обов'язковим обліком економічного порогу шкідливості, розвитку хвороб рослин і бур'янів, прогнозу погоди.

Всі роботи з пестицидами і протравленим посівним матеріалом обов'язково реєструються в спеціальних журналах.

Всі роботи з пестицидами слід проводити рано вранці (до 10) і ввечері (18 – 22 год.) при мінімальних висхідних потоках повітря. В похмурі прохолодні дні з температурою повітря нижче 10 °С, як виключення, допускається проведення обробок у денні години.

Завчасно, не менш як за дві доби до початку проведення кожної хімічної обробки, адміністрація господарств сповіщає населення про місце, строки і методи застосування пестицидів.

Забороняється залишати пестициди і отруйні приманки в місцях застосування без охорони.

Тимчасове зберігання пестицидів в період проведення робіт дозволяється на спеціально виділених ділянках, які охороняються, при наявності надійного укриття.

Машини і апарати, які використовуються для застосування пестицидів, повинні знаходитись у спеціально відведених місцях під навісом чи в спеціальних приміщеннях.

Приготування розчинів пестицидів, заправка апаратури для їх застосування повинні проводитись на стаціонарних вузлах чи пунктах під контролем спеціалістів.

Господарства також повинні бути забезпечені пересувними агрегатами для приготування розчинів і заправки оприскувачів.

Майданчики для пунктів приготування розчинів повинні мати тверде покриття, яке б забезпечувало стік поверхневих вод у спеціальні бетонні резервуари.

Категорично забороняється приготування розчинів пестицидів безпосередньо в полі без засобів механізації.

При заправці та завантаженні апаратів не повинно бути проливів і розсипів пестицидів.

До початку робіт всі машини, механізми і апаратура повинні бути відремонтовані і перевірені на герметичність, а також відрегульовані на необхідні норми витрат.

Після проведення робіт із пестицидами забруднені ними земля, механізми, машини, невикористані розчини, стічні води знешкоджуються.

Застосування авіаційним методом

Завантажувальний майданчик повинен мати заасфальтовану чи забетоновану поверхню і схил до бетонної чи металевій ємності місткістю не менше 10 м куб. для збору змивних вод.

При авіаційному сприскуванні апаратура повинна мати надійне відсічне обладнання. Забороняється працювати з несправним відсічним обладнанням.

До початку робіт командир повітряного судна (ПС) повинен ознайомитися з картографією полів, ям мають оброблятися, потім оглянути кожну ділянку шляхом особистого об'їзду з представником Замовника і вибракувати ділянки, які не забезпечують безпеку польотів і охорону навколишнього середовища.

Забороняється авіаційна обробка пестицидами ділянок розміщених ближче 1 км при звичайному і 2 км – при ультрамалооб'ємному обприскуванні від населених пунктів; санітарно-захисна зона від рибогосподарських водоймищ, джерел господарсько-питного водопостачання населення, ферм, місць випасу тварин складає 2 км; від місць постійного розміщення медоносних пасік 5 км; від місць інших сільськогосподарських робіт – 1000 м.

Авіаобприскування дозволяється проводити при швидкості вітру не більше 3 м/с – дрібнокапельне і 4 м/с – крупнокапельне.

Замовник і командир ПС несуть відповідальність за використання засобів хімізації чи інших матеріалів заборонених для застосування авіаційним методом.

Застосування з допомогою наземної апаратури

При обприскуванні польових культур і багаторічних насаджень наземною апаратурою регламентовані метеорологічні умови: обприскування вентиляторними і штанговими обприскувачами допускається при швидкості вітру до 3 (дрібнокапельне) і 4 (крупнокапельне) м/с.

Застосування гербіцидів з поливною водою (гербігація), дощуванням допускається при швидкості вітру до 4 м/с.

Зона санітарного розриву від населених пунктів, ферм, водоймищ, місць відпочинку і місць проведення ручних робіт при вентиляторному обприскуванні повинна складати не менше 500 м, при штанговому і гербігація дощуванням – 300 м.

Внесення пестицидів у ґрунт (гранули, порошки, зріджені гази) дозволяється тільки з допомогою спеціальної апаратури (аплікатори, фумігатори). Забороняється використовувати для внесення гранульованих пестицидів в ґрунт туковисівного обладнання.

Категорично забороняється приготування пестицидів гранульованих, втому числі на основі мінеральних добрив, безпосередньо в господарстві.

Застосування в теплицях

Застосування хімічних пестицидів при вирощуванні культур в умовах закритого ґрунту забороняється, за винятком особливих випадків, які обов'язково узгоджуються зі станціями захисту рослин і СЕС.

Приготування робочих розчинів повинно проводитися у розчинному вузлі, розміщеному в спеціально виділеному приміщенні, яке має витяжну вентиляцію, каналізацію та ізольований вхід (вихід).

Ширина санітарно-захисної зони тепличних господарств повинна бути не менше 300 м від житлових, виробничих приміщень і джерел водопостачання.

Категорично забороняється при проектуванні та будівництві тепличних господарств передбачати об'єднання промивних дренажних і зливових стоків теплиць і скидати їх у водойми чи каналізацію без попереднього знезараження.

Дренажні стоки і промивні води, які утворюються при прибиранні та знешкодженні приміщень, транспортних засобів, тари, апаратури і спецодягу збираються в бетонний резервуар, обробляються хлорним вапном (500 г на 10 л стоків). Скид дренажних стоків у

каналізаційну мережу допускається тільки після експозиції, яку визначає проектуючий заклад.

Фумігація

Дозвіл на проведення фумігації видається санітарно-епідеміологічною і природоохоронною службами.

Забороняється проводити газацию об'єктів розміщених на відстані менше 200 м від житлових і 100 м від виробничих приміщень і залізничних шляхів.

Забороняється газация об'єктів при температурі повітря (зовнішнього і всередині приміщення) нижче +10 °С і вище +25 °С і швидкості руху повітря більше 7 м/с.

Газацию дозволяється проводити тільки спеціально навченим забезпеченим засобами індивідуального захисту (ЗІЗ) бригадам у складі не менше 3-х чоловік.

Дегазация вважається повною, коли вміст фуміганта в повітрі об'єктів нижче ГДК. При дегазації приміщень, розміщених у житловій зоні, вміст шкідливих речовин в атмосферному повітрі не повинен перевищувати ГДК.

Приготування і застосування отруйних приманок

Готувати і застосовувати отруйні приманки дозволяється тільки спеціально підготовленим бригадам.

Отруйні приманки готують в спеціально виділеному приміщенні яке обладнане витяжним шкафом з цементним покриттям чи покритою керамічною плиткою підлогою, або на відкритому повітрі на майданчиках з твердим покриттям.

Приготування приманок повинно проводитися в спеціальних змішувачах, або в пристосуваннях, які допустимі для виготовлення на місцях.

Забороняється застосування авіа методом фосфіду цинку.

Категорично забороняється застосування отруйних приманок на ділянках дитячих закладів.

Протруєння, зберігання, перевезення і посів насіння

Централізоване протруєння насіння здійснюється на насінневих заводах і пунктах, обладнання і експлуатація яких повинні відповідати діючим типовим нормам і вимогам.

Забороняється використовувати для протруєння насіння ртуть-органічні пестициди.

Майданчик для протруєння насіння розміщують на ділянці і рівнем ґрунтових вод не менше 1,5 м. Майданчик повинен мати схил для

виводу зливових вод, навіс, тверде покриття. Не допускається відведення зливових вод у водні об'єкти без попереднього знешкодження.

Територія ізольованих пунктів протруєння повинна бути озеленена й обгороджена.

Суше протруєння не допускається.

Мішки з протравленим насінням повинні зашиватися спеціальними машинами або щільно зав'язуватися.

Не допускається пересилка розфасованого протравленого насіння в іншу тару.

При зберіганні, навантаженні, транспортуванні і посіві протравленого насіння необхідно дотримуватися таких самих заходів безпеки, як і при роботі з протруювачами.

Протравлене насіння зберігається в мішках під замком, або в силосних ємностях, які мають обладнання для подачі насіння автотранспорту сівалок. Забороняється зберігання протравленого насіння насипом на полу і майданчиках.

Застосування в тваринництві

Обробка сільськогосподарських тварин здійснюється на відкритих майданчиках або в спеціально побудованих чи пристосованих закритих приміщеннях, які відповідають СНІП «П-99-77. Тваринницькі птахівницькі і звірівницькі будівлі і споруди. Норми протравлення»-1977 №97.

Дезакаризаційні агрегати (купальні ванни, душеві камери), майданчики для обробки тварин, загони з розколами і т. п., які використовуються для боротьби з кліщами, розміщують на рівній ділянці, з висотою стояння ґрунтових вод не вище 1,5 м (СНІП 2-60-75), а також з невеликим схилом для відводу поверхневих вод, яка б знаходилась з підвітряної сторони (СНІП 2-Н. 1-70 СНіП П-99-77), на відстані 500 м від населеного пункту, пасовищ, 200 м від місць утримання тварин і не менше 2 км від рибогосподарських водойм.

Кожний агрегат для обробки тварин, по узгодженню з органами охорони природи і санітарно-епідеміологічної служби, забезпечується відповідною каналізаційною системою і очисними спорудами, здатними прийняти весь об'єм відпрацьованої рідини і з гарантією повного її знезараження і очищення.

Місця для обробки тварин і птахів проти ентопаразитів повинні бути заасфальтовані чи зацементовані і мати схил до 6 % в напрямку бетонного резервуару для збору відпрацьованих рідин (СНІП 2-60-75). По закінченню роботи майданчик необхідно прибрати, почистити і знезаразити.

Приміщення, які використовуються для цих цілей, повинні мати приточно-втяжну вентиляцію, вологонепроникну підлогу, достатнє освітлення, а також каналізацію для відводу і знешкодження відпрацьованих рідин.

Забороняється обробка сільськогосподарських тварин, птахів і приміщень для їх утримання пестицидами непередбаченими «Списком пестицидів дозволених для застосування в тваринництві».

Застосування в лісовому господарстві

Застосування пестицидів в лісах допускається тільки після погодження з санітарною службою, організаціями по охороні природи, іншими зацікавленими закладами й організаціями і вносу постанови місцевих виконкомів Рад народних депутатів.

Забороняється застосування пестицидів в прибережних смугах малих рік, водотоків і водойм, на території державних заповідників, природних національних парків, заказників, пам'яток природи.

При обробці лісів пестицидами з допомогою авіації необхідно дотримуватись санітарно-захисної зони до: джерел господарсько-питного водопостачання і населених пунктів – 1000 м, рибогосподарських водойм – не менше 2000 м, оздоровчих закладів – 2000 м, полів з чутливими до гербіцидів сільськогосподарськими культурами – 3000 м, полів з сільськогосподарськими культурами – 1000 м. При використанні наземної техніки санітарно-захисні зони складають відповідно – 1000 м, 2000 м, 1500 м і 500 м.

Застосування для захисту зелених насаджень у населених пунктах

Застосування пестицидів у містах і інших населених пунктах з метою захисту зелених насаджень допускається тільки у випадках коли лісгосподарські, біологічні, фізико-механічні та карантинні заходи не дають потрібного ефекту.

Забороняється застосування пестицидів для захисту зелених насаджень на територіях лікувально-профілактичних і дитячих закладів, спортивних майданчиків, підприємств харчової промисловості, а також в середині густонаселених житлових кварталів.

Застосування пестицидів для захисту зелених насаджень дозволяється тільки з 22 до 7 годин ранку.

Підбір асортименту пестицидів і методів обробок повинен проводитись таким чином, щоб вміст хімічних речовин в атмосферному повітрі не перевищував ГДК.

Забороняється обробка парків і зелених насаджень в населених пунктах і в радіусі 1000 м навколо них стійкими і високотоксичними

ми пестицидами, а також препаратами, які мають неприємний запах і здатні забарвлювати навколишні предмети.

При обробці індивідуальних садів і городів у межах населеного пункту дозволяється застосування тих пестицидів, які є в списку дозволених для продажу населенню.

Фумігація об'єктів, розміщених в зоні житлової забудови, проводиться тільки в крайніх випадках по дозволу органів надзору.

Знищення рослинності на залізничних коліях

Конструкція поливних поїздів і обприскувачів повинна відповідати спеціальним вимогам безпеки.

Поливний поїзд повинен мати вагон-склад, обладнаний стелажми, стіни якого повинні бути гладкими, без зазорів, легко піддаватися очистці і дегазації.

Завантаження пестицидів в обприскувачі, а також у вагон-склад поливного поїзду повинна проводитись біля прирейкових складів пестицидів.

Майданчики заправочних пунктів дистанції колії повинні бути віддалені на відстань не менше 200 м від житлових будов, джерела водопостачання й інших водоймищ, та посівів культурних рослин. Промивка колекторних систем, змішувальної цистерни поливного поїзду і щоденна промивка баків обприскувачів проводиться там же.

Обприскування колії не допускається при швидкості вітру більше 4 м/с.

При під'їзді до водойми за 300 м до мостів відключають подачу розчину в систему обприскування і приводять робочі органи в габарит рухомого складу. Після переїзду водойми через 300 м обприскування колії можна продовжувати.

Місцеве населення повинно бути проінформоване про час і місце запланованих обробок по радіо, попереджувальними надписами, плакатами.

Охорона джерел водопостачання

Для охорони малих річок службами Мінводгоспу і Земпроекту встановлюється прибережна смуга водоохоронної зони шириною від 20 до 100 м, у якій забороняється застосування пестицидів, мінеральних добрив і інша господарська діяльність.

Розчинні вузли, заправочні майданчики, майданчики для протруєння насіння, майданчики і ванни для обробки тварин повинні розміщуватися від поверхні водойм, які не мають рибогосподарського значення, на відстані 200 – 500 м.

У санітарній зоні рибогосподарських водойм (не менше 2 км від берегів) забороняється: будівництво чи обладнання складів для збе-

рігання пестицидів, обладнання майданчиків для протруєння насіння, приготування отруйних приманок, робочих розчинів і заправка ними машин і апаратури, розміщення дезакризаційних агрегатів, майданчиків для обробки тварин, знешкодження техніки і тари з-під пестицидів, злітно-посадочних майданчиків, нанесення захисних покриттів, які містять отрутохімікати, на сплавні лісоматеріали.

Обробка санітарно-захисної зони допускається в виняткових випадках (поява карантинних шкідників) малонебезпечними пестицидами (3 і 4 групи гігієнічної класифікації) по погодженню з органами санепідслужби.

Категорично забороняється застосування пестицидів у першому поясі суворого режиму зони санітарної охорони джерел централизованого господарсько-питного водопостачання. В поясі обмеження зони санітарної охорони забороняється використання сильнодіючих отруйних речовин, високотоксичних, кумулятивних і стійких пестицидів.

При розміщенні об'єктів хімізації (склади, агрохімкомплекси, розчинові вузли і т. д.) повинні бути здійснені заходи по охороні підземних вод (гідроізоляція, вибір ділянки з глибиною залягання ґрунтових вод не менше 2 м).

Обробка водойм з метою знищення водоростей, бур'янів, личинок комарів можлива тільки з дозволу природоохоронної санітарно-епідеміологічної служби.

При зрошуванні площ, які обробляються пестицидами традиційними способами і гербігацією, не допускається утворення поверхневого стоку. При співпаданні строків обробок пестицидами і поливу, останній необхідно проводити до застосування пестицидів. У умовах зрошуваного землеробства при застосуванні пестицидів повинні бути передбачені водоохоронні заходи, які б відповідали нормативно-технічній документації, погодженій з природоохоронними органами і санітарно-епідеміологічною службою.

Категорично забороняється спуск у водойми не знешкоджених колекторно-дренажних і стічних вод, що утворюються при митті тари, машин, обладнання, транспортних засобів і спецодягу, які використовуються при роботі з пестицидами.

Не допускається забруднення пестицидами водойм, що є приймачами термальних вод, а також комбіноване забруднення водойм тепловим скидом і біопрепаратами, створеними на основі потенційно патогенних мікроорганізмів.

Охорона ґрунту

Забороняється: фумігація орного шару ґрунту стійкими і високотоксичними пестицидами, забруднення ґрунтів залишками робочих розчинів, промивними водами після обробки тари, спецодягу, апаратури і приміщень складів без попереднього знешкодження.

Забороняється багатократна обробка за сезон одним і тим самим пестицидом. Препарати з персистентністю до 6 місяців допускаються не більше 2-х разів у вегетаційний період, а більш стійкі можна використовувати тільки при відсутності залишків пестициду від попередніх обробок.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 11 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ»*

Порядок здійснення державного контролю за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів встановлює основні вимоги щодо контролю і притягнення винних до відповідальності та вжиття заходів по попередженню порушень природоохоронного законодавства.

Метою вивчення теми є сприяння державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища, службовим особам, інших спеціально уповноважених державних органів у галузі охорони та використання природних ресурсів здійсненню контролю за станом, використанням, відтворенням, охороною і захистом лісів та інших рослинних ресурсів, забезпеченню дотримання чинного законодавства при оформленні матеріалів щодо притягнення винних до відповідальності, а також установлення порядку визначення розміру шкоди та притягнення до матеріальної відповідальності за шкоду, яка нанесена лісовим та іншим рослинним ресурсам правопорушенням.

☀ Результатом вивчення теми повинні стати знання наступних питань:

1. Перелік питань, що контролюються Мінприроди України.
2. Перелік питань, що контролюються Мінлісгосп України.
3. Особливості державного контролю за відтворенням лісів та лісорозведенням.

* Текст лекції може бути використаний для вивчення в разі викладання вибіркової дисципліни «Природоохоронне інспектування»

4. Особливості державного контролю за охороною та захистом лісів.
5. Перелік правопорушень лісового законодавства, в яких складається протокол.
6. Правила складання протоколу.
7. Повноваження держінспекторів щодо вжиття заходів по фактах виявлення порушення у галузі охорони, використання, відтворення і захисту лісів та інших рослинних ресурсів.
8. Обов'язки постійних лісокористувачів.
9. Особливості державного контролю у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.
10. Роль громадських інспекторів у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу.
11. Основні завдання державного контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу, у т.ч. рибних ресурсів.
12. Основні завдання відомчого контролю за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу.
13. Порядок проведення перевірок стану охорони, використання і відтворення тваринного світу.
14. Перевірка здійснення охорони диких тварин.
15. Контроль використання диких тварин.
16. Аналіз відтворення диких тварин.
17. Аналіз організації боротьби з порушниками правил полювання.
18. Порядок здійснення державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду.
19. Порядок перевірки територій та об'єктів природно-заповідного фонду.
20. Здійснення документальної перевірки.
21. Перевірка територій та об'єктів природно-заповідного фонду в натурі.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 11 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ ПРИРОДНИХ ОБ'ЄКТІВ» ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ ЗАХИСТОМ, ВИКОРИСТАННЯМ, ВІДТВОРЕННЯМ ЛІСІВ ТА ІНШИХ ПРИРОДНИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших природних рослинних ресурсів повинен забезпечувати:

- збереження лісів, охорону їх від пожеж, захист від шкідників і хвороб;
- посилення водоохоронних, захисних, кліматорегулюючих, санітарно-гігієнічних, оздоровчих та інших корисних властивостей лісів з метою охорони здоров'я людей і поліпшення навколишнього природного середовища;
- безперервне, невиснажливе і раціональне використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- розширене відтворення, поліпшення породного складу і якості лісів, інших рослинних ресурсів, підвищення їх продуктивності;
- раціональне використання земельних ділянок лісового фонду;
- збереження лісорослинних умов на зрубках, у місцях використання лісів, інших рослинних ресурсів;
- досягнення оптимальної лісистості території та нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості.

Державна екологічна інспекція Міністерства охорони навколишнього природного середовища України відповідно до покладених на неї завдань здійснює державний контроль за:

- а) виконанням державних та регіональних програм у галузі охорони, захисту, використання лісів та інших рослинних ресурсів;
- б) станом, охороною, збереженням лісів, у тому числі їх віковою структурою та породним складом, виконанням протипожежних заходів і дотриманням санітарних правил у лісах, а також захистом їх від шкідників і хвороб;
- в) станом, охороною, збереженням полезахисних лісових смуг, захисних лісових насаджень на смугах відводу автомобільних доріг, залізниць, каналів;
- г) проведенням заходів збереження і посилення екологічних, водоохоронних, кліматорегулюючих, захисних, санітарно-гігієнічних, протиерозійних, оздоровчих, естетичних та інших корисних функцій лісів і захисних лісосмуг;
- д) вжиттям заходів щодо науково-обґрунтованого підвищення лісистості регіону, нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;
- е) виконанням заходів щодо своєчасного та якісного відтворення лісів, поліпшення їх породного складу;

е) збереженням лісорослинних умов, необхідних для відтворення лісу на зрубках у нормативний строк цінними породами згідно з умовами місцезростання;

ж) вжиттям заходів по відтворенню корінних деревостанів;

з) виконанням заходів щодо забезпечення правової і технічної регламентації лісових та інших рослинних ресурсів залежно від природних та економічних умов, цільового призначення, місцезростання, породного складу, а також функцій, які вони виконують;

і) дотриманням розрахункової лісосіки та лімітів використання лісових ресурсів загальнодержавного значення (ліміт лісосічного фонду та заготівлі живиці) і місцевого значення;

и) використанням земель лісового фонду за цільовим призначенням.

Міністерство лісового господарства України та його органи на місцях забезпечують контроль за:

а) дотриманням спеціалізованими лісгосподарськими підприємствами в процесі господарської діяльності правил, настанов, рекомендацій, інструкцій, інших відомчих нормативних документів щодо ведення лісового господарства, в тому числі створення лісових культур, проведення рубок головного користування, рубок догляду, вжиття протипожежних заходів та захисту лісів від шкідників і хвороб, охороні від самовільних рубок тощо;

б) якістю лісгосподарських робіт, що відповідає вимогам ведення лісового господарства і збереженню природного середовища;

в) дотриманням основних правил організації лісовпорядкування, установленого порядку ведення державного лісового кадастру та обліку лісів;

г) дотриманням порядку використання лісів у науково-дослідних, культурно-оздоровчих цілях і для потреб мисливського господарства;

д) впровадженням прогресивних методів вирощування садивного матеріалу на селекційній основі;

е) дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, виконанням заходів протипожежної профілактики в лісах і боротьби з лісовими пожежами;

є) дотриманням вимог щодо охорони лісів від пошкоджень і забруднень стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами;

ж) дотриманням порядку використання лісів і їх охороною при будівництві, підривних роботах, добуванні корисних копалин, про-

кладанні кабелів, трубопроводів, інших комунікацій, бурових та інших роботах, що не пов'язані з веденням лісового господарства і здійсненні лісових використань;

з) забезпеченням охорони лісових ресурсів від незаконного їх використання, знищення чи пошкодження лісів.

ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ЗАХИСТОМ, ВИКОРИСТАННЯМ, ВІДТВОРЕННЯМ ЛІСІВ ТА ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

Державний контроль за охороною, захистом, використанням, відтворенням лісів та інших рослинних ресурсів передбачає проведення планових цільових перевірок спеціалізованих лісогосподарських підприємств, інших підприємств, установ, організацій, на які покладена відповідальність за збереження лісів та інших рослинних ресурсів по окремих питаннях стану, використання, відтворення, охорони і захисту лісів та інших рослинних ресурсів, або комплексних – по всіх чи основних із перерахованих вище питаннях видах діяльності спеціалізованих лісогосподарських підприємств, інших користувачів землями лісового фонду, а також оперативних (спеціальних) перевірок за завданнями законодавчих і виконавчих органів влади, або при отриманні депутатських запитів, звернень громадських організацій, громадян тощо.

Перевірки проводяться згідно із завданнями керівництва спеціально уповноваженого природоохоронного органу в галузі охорони та використання рослинного світу.

Перевірка здійснюється в обов'язковому порядку в присутності керівника підприємства, установи, організації, що перевіряється, або призначеного ним відповідального представника.

Спеціально уповноважені державні органи у галузі охорони, захисту, використання, відтворення лісів та інших рослинних ресурсів мають право за погодженням керівників міністерств, відомств, підприємств, науково-дослідних і проектних установ, лабораторій залучати спеціалістів для участі в перевірках, проведенні аналізів, експертизи видачі висновків про причинний зв'язок між діями порушника і наслідками, про розмір нанесеної шкоди при пошкодженні лісу, інших рослинних ресурсів стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами, що призвело до всихання або захворювання, а

також для вирішення інших питань, пов'язаних із притягненням винних до відповідальності за порушення.

Перевірки здійснюються шляхом аналізу матеріалів лісовпорядкування, обліку, звітів та інших документів про стан, використання, відтворення, охорону і захист лісів та інших рослинних ресурсів і огляду цих питань у природі.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ПЕРЕВІРЦІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ, ВИКОРИСТАННЯМ ВІДТВОРЕННЯМ, ОХОРОНОЮ І ЗАХИСТОМ ЛІСІВ, ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

Державний контроль за станом лісів та інших рослинних ресурсів здійснюється шляхом:

а) перевірок наявності документації, що підтверджує право користування землями лісового фонду чи використання природних рослинних ресурсів, відповідність розмірів землекористування даним Державного акту на право постійного користування землею чи договору на право тимчасового користування земельними ділянками лісового фонду; використання земель лісового фонду у відповідності з їх цільовим призначенням;

б) аналізу матеріалів лісовпорядкування, інших облікових матеріалів у частині динаміки площ лісів по категоріях земель, породному і віковому складу лісів, якісної і кількісної характеристики лісових ресурсів, а також проектів організації розвитку лісового господарства, виконання рекомендацій лісовпорядкування, висновків і вимог державної екологічної експертизи;

в) аналізу рівня забезпеченості рівномірності лісокористування і заходи його покращення;

г) аналізу полезахисної лісистості, рівня озелененості автомобільних шляхів і залізниць, якісної і кількісної характеристик захисних лісосмуг на смугах відводу автошляхів і залізниць, полезахисних лісосмуг.

Державний контроль за використанням лісосировинних ресурсів здійснюється шляхом перевірок:

а) рівня забезпеченості рівномірності лісокористування і заходи його покращення;

б) дотримання розрахункової лісосіки та ліміту лісосічного фонду по групах лісів і породних господарствах, причини відхилення від розрахункової лісосіки в лісах першої і другої групи та по господарствах;

- в) дотримання Правил відпуску деревини на пні в лісах України;
- г) своєчасності і якості проведення освідчення місць рубок, достовірності інформації, що відображена в актах освідчення місць рубок;
- д) дотримання правил та умов проведення і заготівлі лісохімічної сировини;

е) дотримання порядку здійснення усіх видів використання не-деревних природних рослинних ресурсів: випасання худоби, розміщення пасік, заготівлі сіна, деревних соків, збирання і заготівлі дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин і технічної сировини, лісової підстилки, очерету, а також заготівлі лісових матеріалів для промислової переробки;

ж) доцільності установлених розмірів рубок догляду, санітарних рубок, рубок, пов'язаних з реконструкцією малоцінних молодняків і похідних деревостанів. Співставити з матеріалами лісовпорядкування наявності відхилення по об'єму рубок, розміщенню, виду. Забезпеченість рубками догляду всіх насаджень, що потребують їх проведення. В натурі оглянути правильність призначення і проведення рубок догляду.

Державний контроль за *відтворенням лісів*, лісорозведенням і досягненням нормативного рівня захисних лісосмуг здійснюється шляхом перевірок:

а) ефективності відтворення лісів, робіт по лісорозведенню та досягненню нормативного рівня озеленення автошляхів, залізниць, а також полезахисної лісистості;

б) стану лісових культур, відповідності їх умовам місцезростання та проектам створення;

в) дотримання строків відтворення насаджень на зрубках, згаріщах, інших землях лісокультурного і лісомеліоративного фонду;

г) дотримання строків переведення лісових культур у вкриті лісом землі, передачі (введенні) захисних лісонасаджень в експлуатацію;

д) своєчасного і якісного проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також зайнятих нестійкими похідними деревостанами, чагарниками, рідколіссям та насадженнями, що втратили захисні функції.

Державний контроль за *охороною та захистом лісів* здійснюється шляхом перевірок:

а) санітарного стану лісу, наявності позалісосічної захаращеності та заходів, що вживаються для її ліквідації;

б) виконання заходів протипожежної безпеки в лісах;

в) стану обліку діючих вогнищ шкідників і хвороб лісу, аналізу причин і умов, що сприяли скоєнню пожеж, лісопорушень, їх профілактика, вжиття заходів по відшкодуванню шкоди, заподіяної лісам, іншим рослинним ресурсам;

г) виконання необхідних заходів щодо попередження масового виникнення шкідників і хвороб, а також по боротьбі з шкідниками і хворобами лісу, спрямованих на своєчасну ліквідацію і локалізацію вогнищ.

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕРЕВІРОК

За наслідками перевірок складається акт у 3-х примірниках, в якому характеризується діяльність підприємства, установи, організації (окремого об'єкту), що перевіряється, відображаються виявлені недоліки і порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких привели або можуть привести виявлені недоліки і порушення, розміри спричиненої шкоди, посадка, прізвище, ім'я та по-батькові винних в цьому осіб; визначаються конкретні заходи покращення стану, використання, відтворення, охорони і захисту лісів, інших рослинних ресурсів.

Акт підписується усіма учасниками перевірки (особою, яка перевіряє, учасниками перевірки, присутніми при перевірці, керівником підприємства, організації, установи, що перевіряється чи призначеного ним відповідального представника).

Зі змістом акту знайомиться керівник підприємства, установи, організації, що перевіряється. У випадках незгоди з актом, керівник підприємства або уповноважений ним представник має право додати до нього особисту думку.

Наявність особистої думки керівника підприємства, що перевіряється не перешкоджає видачі та виконання припису чи прийняття інших заходів впливу.

У випадках виявлення правопорушень встановлених чинним законодавством складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких правопорушень лісового законодавства:

а) незаконне вирубування та пошкодження дерев і чагарників, лісових культур, підросту;

б) знищення або пошкодження лісу, полезахисних лісосмуг, захисних насаджень в смугах відводу залізниць та автошляхів внаслідок їх забруднення хімічними та радіоактивними речовинами,

виробничими і побутовими відходами, стічними водами, іншими шкідливими речовинами, підтоплення, осушення та інших видів шкідливого впливу;

в) знищення або пошкодження лісонасаджень внаслідок підпалу або недбалого поводження з вогнем;

г) порушення порядку використання лісосічного фонду, заготівлі та вивезення деревини, заготівлі живиці та використання інших рослинних ресурсів;

д) здійснення лісових використань не у відповідності з цілями чи вимогами, передбаченими в спеціальних дозволах (лісорубний квиток (ордер) або лісовий квиток) на використання лісосировинних ресурсів;

е) незаконного використання земель державного лісового фонду, корчування земельних ділянок лісового фонду і використання їх для спорудження будівель, переробки деревини, влаштування складів тощо, без належного дозволу;

є) порушення права державної власності на ліси; порушення строків повернення земельних ділянок лісового фонду, що перебувають у тимчасовому користуванні, або невиконання обов'язків щодо приведення їх у стан, придатний для використання за призначенням;

ж) порушення правил лісовідновлення і погіршення стану лісів, їх породного складу, зниження їх продуктивності;

з) самовільної заготівлі сіна, дикорослих плодів, горіхів, грибів, ягід, лікарських рослин в порядку спеціального використання, самовільного випасання худоби та інших порушень у використанні природних рослинних ресурсів місцевого значення;

и) пошкодження природних сіножатей і пасовищ;

і) порушення правил зберігання, транспортування та застосування засобів захисту лісу, стимуляторів росту, мінеральних добрив та інших препаратів;

ї) заготівлі лісових ресурсів засобами, що негативно впливають на стан і відтворення лісів;

й) порушення вимог пожежної безпеки в лісах;

к) введення в дію нових і реконструйованих підприємств, споруд та інших об'єктів незабезпечених обладнанням, що запобігає негативному впливу на стан і відтворення лісів та інших рослинних ресурсів;

л) засмічення лісів промисловими, будівельними, побутовими відходами;

м) інших порушень, що негативно впливають на стан і відтворення рослинного світу.

Протокол складається, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання правопорушника.

У протоколі обов'язково заповнюються всі пункти й особливо чітко викладається вид порушення, його причини і наслідки, якщо бланк протоколу не в змозі вмістити всіх виявлених даних про порушення і нанесену шкоду лісам та іншим рослинним ресурсам, необхідно зробити вкладку до протоколу або дати відповідні дані та розрахунки у вигляді додатку до нього, засвідчивши їх підписами, пронумерувати разом з протоколом і вказати пункти протоколу, що доповнюються.

Протокол підписується державним або громадським інспектором, який його склав, особами, які брали участь у виявленні порушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєнні (правопорушник), а при наявності свідків протокол підписується і ними.

У випадках відмови правопорушника від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додати до протоколу пояснення і зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, який склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права й обов'язки.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установленої відповідальності.

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних ресурсів є бланками суворої звітності, зберігаються в порядку визначеному керівником відповідного державного органу, видаються державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку з зазначенням номеру.

Всі протоколи, по яких розглядаються адміністративні правопорушення, обов'язково реєструються в спеціальному журналі-книзі реєстрації протоколів і постанов того природоохоронного органу, який виносить по них постанову.

ПОВНОВАЖЕННЯ ДЕРЖАВНИХ ІНСПЕКТОРІВ З ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ЩОДО ВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ПО ФАКТАХ ВИЯВЛЕННЯ ПОРУШЕННЯ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ, ВИКОРИСТАННЯ, ВІДТВОРЕННЯ ТА ЗАХИСТУ ЛІСІВ ТА ІНШИХ РОСЛИННИХ РЕСУРСІВ

Державні інспектори з охорони навколишнього природного середовища Мінприроди України у відповідності до характеру й екологічних наслідків, виявлених порушень природоохоронного законодавства можуть:

- розглядати справи про адміністративні правопорушення і накладати адміністративні стягнення;
- передавати матеріали керівникам відповідних підприємств, організацій установ для застосування заходів дисциплінарного впливу до службових осіб, які винні у правопорушенні чи в незабезпеченні виконання заходів у галузі охорони природи, які входять до їх службових обов'язків;
- пред'являти претензії та виставляти позови до підприємств, організацій, установ, громадян про стягнення з них коштів на відшкодування шкоди, заподіяної природним рослинним ресурсам внаслідок порушення природоохоронного законодавства;
- обмежувати, зупиняти (тимчасово) використання лісових та інших природних рослинних ресурсів;
- вносити обов'язкові для розгляду і виконання пропозиції про припинення дії або анулювання спеціальних дозволів (лісорубний квиток (ордер), лісовий квиток, тощо) на використання лісосировинних та інших рослинних ресурсів;
- подавати матеріали в органи прокуратури або внутрішніх справ для притягнення осіб, винних у порушенні природоохоронного законодавства, до кримінальної відповідальності.

ПРО ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ У ГАЛУЗІ ОХОРОНИ ВИКОРИСТАННЯ І ВІДТВОРЕННЯ ТВАРИННОГО СВІТУ (РИБНИХ РЕСУРСІВ)

Державний контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється Кабінетом Міністрів України, Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та його органами на місцях, місцевими органами державної виконавчої влади, іншим державними органами, а також органами місцевого самоврядування відповідно до законодавства України (Закон України «Про тваринний світ» ст. 52).

Спеціально уповноваженим державним органом у галузі ведення мисливського господарства є Міністерство лісового господарства України та його органи на місцях (Закон України «Про тваринний світ» ст. 15, «Положення про Міністерство лісового господарства України» від 21 липня 1992 року № 413).

Спеціально уповноваженим державним органом у галузі ведення рибного господарства і рибної промисловості є Державний комітет України з рибного господарства і рибної промисловості та його органи на місцях (Закон України «Про тваринний світ» ст. 17, «Положення про Міністерство рибного господарства України» затвердженого Указом Президента України від 20 січня 1995 року № 72/95).

Громадський контроль у галузі охорони, використання і відтворення тваринного світу здійснюється громадськими інспекторами охорони навколишнього природного середовища (Закон України «Про тваринний світ» ст. 53).

Громадські об'єднання, наукові товариства у відповідності з законодавством України, статутами та положеннями про них, а також громадяни сприяють державним органам охорони навколишнього природного середовища при здійсненні ними державного контролю у галузі охорони, відтворення та використання тваринного світу (рибних ресурсів).

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ І ВІДТВОРЕННЯМ ТВАРИННОГО СВІТУ (РИБНИХ РЕСУРСІВ)

Державні екологічні інспекції Мінприроди України відповідно, покладених на них завдань здійснюють державний контроль за:

- збереженням умов існування видового і популяційного різноманіття тваринного світу в стані природної волі;
- недопустимістю погіршення середовища перебування, шляхів міграції та умов розмноження диких тварин;
- збереженням цілісності природних угруповань тварин;
- додержанням науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання об'єктів тваринного світу, забезпеченням невиснажливого використання диких тварин;
- раціональним використанням корисних властивостей і продуктів життєдіяльності диких тварин;
- регулюванням чисельності тварин з метою охорони здоров'я населення і відтворення заподіяної шкоди природі та народному господарству;

- запобіганням гибелі диких тварин під час здійснення виробничих процесів;
- додержанням режиму заповідників, заказників і інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- додержанням особливого режиму охорони видів тварин занесених до Червоної книги України і до переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- розведенням в неволі рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення видів тварин;
- вилученням тварин із природного середовища для зоологічних колекцій;
- за проведенням інших заходів і встановленням інших вимог щодо охорони, використання і відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

ОСНОВНІ ЗАВДАННЯ ВІДОМЧОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ І ВІДТВОРЕННЯМ ТВАРИННОГО СВІТУ

Відповідно до Закону України «Про тваринний світ», «Положення про Міністерство лісового господарства України», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 липня 1992 року № 413 державний контроль за охороною, використанням і відтворенням тваринного світу на Міністерство лісового господарства не покладено.

Міністерство лісового господарства України і його органи на місцях організують ведення мисливського господарства, займаються охороною, відтворенням, раціональним використанням тваринного світу, регулюванням чисельності шкідливих тварин, розселенням мисливських звірів і птахів, здійснюють відомчий контроль за:

Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища розглядає пропозиції Держінспекцій Мінприроди України про надання повноважень державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища посадовим особам апарату і структурних підрозділів Мінлісгоспу України.

Відповідно до «Положення про Міністерство рибного господарства України», затвердженого Указом Президента України від 20 січня 1995 року № 72/95 державний контроль за охороною і використанням рибних ресурсів на Міністерство рибного господарства і його органів на місцях не покладено.

Міністерство рибного господарства та його структурні підрозділи на місцях здійснюють відомчий контроль за:

- діяльністю підприємств і організацій рибного господарства України щодо використання та відтворення рибних ресурсів;
- виконанням планів риборозведення, акліматизації, рибогосподарської меліорації, врятуванням молоді промислових риб та інших робіт по підвищенню рибопродуктивності водою;
- виконанням рішень уряду України, наказів та інструкцій Мінрибгоспу України по питаннях охорони та відтворення рибних ресурсів, інших водних тварин і рослин;
- за станом рибогосподарських водоїв, а також за здійсненням заходів по запобіганню їх забруднення, засмічення та інших видів шкідливого впливу;
- належним використанням дозволів на право лову риби та інших об'єктів водного промислу для науково-дослідних цілей, акліматизації, зариблення, риборозведення, контрольованого лову;
- роботою рибоходів і інших рибопропускних споруд при греблях гідроелектростанцій;
- здійсненням встановлених рішеннями Кабінету Міністрів України умов забору води з рибогосподарських водоїв.
- Головний державний інспектор України з охорони навколишнього природного середовища може наділяти правами державних інспекторів з охорони навколишнього природного середовища посадових осіб спеціально уповноважених органів інших міністерств та відомств, що здійснюють контроль в галузі охорони навколишнього природного середовища.

ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ПРОВЕДЕННЯ (ЗДІЙСНЕННЯ) ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ, ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ ТА ВІДТВОРЕННЯМ ТВАРИННОГО СВІТУ (РИБНИХ РЕСУРСІВ)

Державний контроль за станом, охороною, використанням відтворенням тваринного світу (в тому числі рибних ресурсів) передбачає проведення планових цільових перевірок по дотриманню природокористувачами природоохоронного законодавства, комплексних перевірок по всіх або основних із приведених вище питань. Перевіряються організації, підприємства та установи діяльності яких впливає, чи може впливати на стан, охорону, використання та відтворення тваринного світу.

Перевірки проводяться згідно із завданнями, що засвідчуються керівництвом природоохоронного органу.

Перевірки здійснюються в обов'язковому порядку в присутності керівника господарства, підприємства, організації, установи, що перевіряється або призначеного ним відповідного представника.

Міністерство охорони навколишнього природного середовища та його органи на місцях мають право за погодженням керівників міністерств, відомств, підприємств, науково-дослідних і проектних установ, лабораторій, залучати їх спеціалістів для участі в перевірках, проведення аналізів, експертизи; видачі висновків про причинний зв'язок між діями порушника і наслідками, про розмір нанесеної шкоди тваринному світу (рибним ресурсам).

При здійсненні рейдів доцільність присутності керівників перевіряємих об'єктів та призначених ними відповідальних працівників в кожному випадку визначається безпосередньо особою, яка проводить рейд.

ОРІЄНТОВНИЙ ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ПЕРЕВІРЦІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ ТА ВІДТВОРЕННЯМ ТВАРИННОГО СВІТУ

Охорона диких тварин повинна здійснюватись шляхом:

- встановлення заборони та обмежень у використанні ресурсів тваринного світу;
- охорони від самовільного використання та інших порушень діючого порядку використання ресурсів тваринного світу;
- охорони середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції диких тварин;
- запобігання загибелі тварин при здійсненні виробничих процесів;
- створення заповідників, заказників і виділення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
- встановлення особливого режиму охорони видів тварин, що занесені до Червоної книги України, переліків видів тварин, які підлягають особливій охороні;
- встановлення науково обґрунтованих нормативів і лімітів використання ресурсів тваринного світу;
- надання допомоги тваринам у разі захворювання, загрози їх загибелі при стихійному лихові і внаслідок інших надзвичайних екологічних ситуацій;
- пропаганди важливості охорони тваринного світу в засобах масової інформації;

- здійснення відомчого контролю в галузі охорони і використання тваринного світу;
- боротьби з шкідливими хижаками та птахами;
- проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів тваринного світу.

При організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства у галузі охорони, використання та відтворення тваринного світу висвітлюються такі питання:

1. Закріплення мисливських угідь, де перевіряється наявність:
 - рішення обласної (районної) Ради народних депутатів, рішень чи постанов Уряду про створення господарства та про закріплення угідь;
 - договорів між користувачами мисливських угідь та відповідними, спеціально уповноваженими державними органами по охороні та регулюванню використання тваринного світу;
 - субарендних договорів з первинними мисливськими колективами;
 - рішень обласних, районних Рад народних депутатів чи місцевих органів влади з питань охорони та використання тваринного світу, покращання ведення мисливського господарства, та як вони виконуються;
 - матеріалів перевірок договірних зобов'язань;
 - паспорту мисливського господарства;
 - матеріалів мисливського впорядкування.

Аналізується:

- освоєння коштів на охорону та відтворення диких тварин, враховуючи біотехнічні заходи (в цілому по області, району, природокористувачах мисливських угідь);
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності 2ТП-полювання та відповідність їх первинним матеріалам обліку;
- кількість членів УТМ Р в цілому по області, району, площа мисливських угідь яка приходить (в області, районі) на одного мисливця;
- усунення виявлених порушень та вжиті заходи у відповідності до актів раніш проведених перевірок.

2. Динаміка чисельності основних видів мисливської фауни.

Перевіряються первинні матеріали обліку мисливської фауни, які застосовуються методи обліку, правильність оформлення матеріалів. Шумовим методом обліку підраховують чисельність в угіддях козуль, зайців – обліком повинно бути охоплено не менше

30 % угідь. При проведенні обліку копитних двохкратно-обкладним методом перераховують чисельність лосів, оленів, диких кабанів – обліком повинна бути охоплена площа мисливського господарства. Аналізуються матеріали мисливського впорядкування, оптимальна та фактична чисельність диких тварин в угіддях.

3. Використання диких тварин.

Перевіряється наявність у господарстві книги реєстрації ліцензій та відстрілочних карток, журналу обліку добутої дичини, журналу обліку добування диких тварин та птахів, які признані шкідливими при веденні мисливського господарства, журналу інструктажу мисливців при проведенні полювань, планів-графіків проведення полювань.

Аналізується:

- добування мисливських видів тварин по видах, процент їх вилучення;
- вилучення тварин по статі та віковій структурі;
- оптимальна та фактична щільність мисливської фауни на 1000 га мисливських угідь;
- правильність складання планів експлуатації основних видів мисливської фауни;
- дотримання лімітів добування диких тварин, правильність оформлення дозволів, ліцензій та відстрілочних карток;

4. Відтворення диких тварин.

Аналізується:

- продуктивність мисливських угідь області, району, господарства;
- стан штучного дичерозведення, розселення та акліматизація диких тварин, наявність актів на випуск диких тварин;
- забезпеченість розрахункового поголів'я диких тварин біотехнічними спорудами (годовниці для козулі, оленя – 1 шт. на 20 голів, підгодівельні майданчики (кабан) – 1 шт. на 10 голів, підгодівельні точки (заєць) – 1 шт. на 20 голів, куріпка, фазан – 1 шт. на 20 голів; солонці (для копитних) – 1 шт. на 20 голів, заєць – 1 шт. на 1000 га);
- виділення господарством відтворюючих ділянок, відмежування їх в натурі аншлагами, наявність у господарстві наказу чи рішення на їх створення (повинно бути виділено 15 – 20 відсотків площі господарства).

5. Організація боротьби з порушниками правил полювання.

Аналізується:

- виявлення випадків порушень правил полювання та притягнення їх до відповідальності, наявність журналу реєстрації

протоколів та інформації про результати вжитих заходів до порушників;

- правильність ведення документації (протоколів, постанов), прийняття по ним рішень, на які рахунки надходять штрафи та збитки на відшкодування заподіяної шкоди;
- взаємодія користувачів мисливських угідь з органами внутрішніх справ, природоохоронними органами при організації та проведенні боротьби з браконьєрством;
- наявність в області та районах нерозглянутих (припинених) органами прокуратури кримінальних справ на порушників правил полювання.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ПЕРЕВІРЦІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА СТАНОМ, ОХОРОНОЮ, ВИКОРИСТАННЯМ ТА ВІДТВОРЕННЯМ РИБНИХ РЕСУРСІВ

1. При організації перевірки дотримання природоохоронного законодавства в галузі охорони, використання та відтворення рибних запасів необхідно звернути увагу на наступне:

- наявність рішень обласних, районних Рад народних депутатів чи місцевих органів влади з питань охорони та використання рибних ресурсів покращення ведення рибного господарства, та як вони виконуються.
- освоєння коштів на охорону та відтворення рибних запасів будівництво рибозплідників, рибозплідних заводів (у цілому по області, району, користувачам рибних ділянок).
- достовірність звітних даних, занесених до державної форми статзвітності ОП-1 – рибні запаси.

2. Закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами:

- загальна площа промислових та аматорських ділянок;
- площа закріплених ділянок;
- рішення місцевих органів влади про закріплення промислових та аматорських ділянок за користувачами;
- договір між користувачами водойм та відповідними, спеціально уповноваженими державними органами по охороні та регулюванню користування тваринного світу;
- наявність субарендних договорів з первинними організаціями на закріплення рибогосподарських водойм.

3. Матеріали перевірок договірних зобов'язань:

- акти перевірок та результати усунення виявлених порушень;
 - чи контролюється усунення користувачами водойм виявлених недоліків;
 - вжиті заходи до користувачів ділянок при виявленні значних недоліків у веденні рибного господарства та договірних зобов'язань (зариблення проведення меліоративних робіт тощо).
4. Динаміка вилову основних видів за останні роки в цілому по області, району.
5. Добування цінних промислових видів риб по видах, процент їх вилову. Аналіз вилову риб по видах. Дотримання лімітів вилову основних промислових видів риб.
6. Охорона рибних запасів:
- встановлення заборони та обмежень у використанні рибних ресурсів;
 - охорона від самовільного використання та інших порушень діючого порядку використання рибних ресурсів;
 - охорона середовища перебування, умов розмноження і шляхів міграції риб;
 - запобігання загибелі риб при здійсненні виробничих процесів;
 - створення заповідників та іхтіологічних заказників і виділення інших природних територій та об'єктів, що підлягають особливій охороні;
 - встановлення науково-обґрунтованих нормативів і лімітів використання рибних ресурсів;
 - пропаганда важливості охорони рибних запасів у засобах масової інформації;
 - здійснення відомчого контролю в галузі охорони і використання рибних запасів;
 - проведення інших заходів і встановлення інших вимог щодо охорони об'єктів рибних запасів.
7. Організація боротьби з порушниками правил рибальства та бракон'єрами:
- виявлення випадків порушення правил рибальства та вжиті заходи;
 - діяльність органів внутрішніх справ, правоохоронних органів та інших служб і відомств в організації боротьби з бракон'єрством та притягненню бракон'єрів до відповідальності;
 - наявність в області та районах нерозглянутих (припинених) справ на порушників правил рибальства та бракон'єрів органами прокуратури, внутрішніх справ та адмінкомісіями.

ПОРЯДОК ОФОРМЛЕННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ПЕРЕВІРОК

Перевірки здійснюються шляхом аналізу матеріалів мисливського впорядкування, облікових матеріалів, звітів та інших документів які відображають стан, охорону, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

По результатах перевірок складається акт (довідка) в 3-х примірниках, у якому характеризується діяльність господарства, підприємства, (окремого об'єкту), що перевіряється, відображаються виявлені недоліки і порушення, причини, що викликали їх, наслідки, до яких призвели або можуть призвести виявлені недоліки і порушення, розміри спричиненої шкоди, посада, прізвище, ім'я та по батькові винних у цьому осіб, визначаються конкретні заходи покращення стану, охорони, використання та відтворення тваринного світу (рибних ресурсів).

Акт (довідка) підписується усіма учасниками перевірки (особою, яка перевіряє, учасниками перевірки, присутніми при перевірці представниками господарства, підприємства, організації, установи, що перевіряється).

Зі змістом акту (довідки) знайомиться керівник господарства, підприємства, установи, організації, що перевіряється. У випадках незгоди з актом, керівник має право додати до нього особисту думку. Наявність особистої думки керівника підприємства, що перевіряється не перешкоджає видачі та виконання припису.

При виявленні порушень природоохоронного законодавства складається протокол про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів. У протоколі обов'язково заповнюються всі пункти й особливо чітко викладається вид порушення, його причини і наслідки. Якщо бланк протоколу не в змозі вмістити всіх виявлених даних про порушення і на несену шкоду необхідно зробити вкладку до протоколу або дати відповідні дані та розрахунки у вигляді додатку до протоколу, засвідчивши їх підписами, пронумерувати разом з протоколом і вказати пункти протоколу, що доповнюються.

Протокол підписується державним або громадським інспектором з охорони навколишнього природного середовища, який його склав, особами, що приймали участь у виявленні порушення природоохоронного законодавства, особою, яка здійснила правопорушення або винна у його скоєнні, а при наявності свідків протокол підписується і ними.

У випадках відмови особи, яка вчинила правопорушення від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додати до протоколу пояснення і зауваження щодо його змісту, а також викласти мотиви відмови від підписання протоколу.

Якщо порушниками природоохоронного законодавства є господарства, підприємства, організації, установи для підписання протоколу повинні бути запрошені представники. Проте, не прибуття в строк цих осіб не перешкоджає складанню протоколу.

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони і використання природних ресурсів суворой звітності, зберігаються у порядку визначеному наказом начальника територіального природоохоронного органу, видається державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку з зазначенням номеру. Всі протоколи, по яких розглядаються адміністративні справи про правопорушення обов'язково реєструються в спеціальному журналі-книзі реєстрації протоколів і постанов того природоохоронного органу, який виносить по них постанову.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення порушника від установленої відповідальності.

В разі неможливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, який склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права і обов'язки.

ПРО ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДОТРИМАННЯМ ЗАПОВІДНОГО РЕЖИМУ НА ТЕРИТОРІЯХ ТА ОБ'ЄКТАХ ПРИРОДНО-ЗАПОВІДНОГО ФОНДУ

Основні завдання

Головною метою державного контролю за дотриманням режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду є забезпечення дотримання всіма міністерствами, державними комітетами і відомствами, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності, видів господарської діяльності та відомчого підпорядкування, громадянами, а також іноземними юридичними і фізичними особами вимог чинного законодавства про охорону навколишнього природного середовища та природно-заповідний фонд України. Метою державного контролю є також попередження, вияв-

лення та припинення фактів порушення вимог чинного законодавства щодо дотримання заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зон, притягнення винних до відповідальності та відшкодування ними заподіяної шкоди.

Державний контроль за станом, охороною, збереженням, відтворенням та раціональним використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду і природних ресурсів у їх межах здійснюється Міністерством охорони навколишнього природного середовища України, його органами на місцях та іншими спеціально уповноваженими державними органами.

Органи Мінприроди України, відповідно до покладених на них завдань, здійснюють державний контроль за:

- дотриманням вимог збереження заповідних територій та об'єктів землевласниками і землекористувачами;
- наявністю нормативно-правової, проектної та облікової документації, їх відповідністю вимогам чинного законодавства, своєчасним внесенням до них поточних змін;
- дотриманням вимог охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- дотриманням вимог відтворення заповідних територій та об'єктів, а також використання природних ресурсів у їх межах;
- виконанням запроектованих господарських заходів щодо збереження, охорони, відтворення та використання природно-заповідного фонду;
- виконанням планів (завдань) науково-дослідних робіт;
- дотриманням чинного законодавства щодо охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами та скидами;
- збереженням і раціональним використанням зарезервованих для подальшого заповідання цінних природних територій та об'єктів;
- зміною меж та відведенням земельних ділянок заповідних територій та об'єктів для інших потреб;
- організацією та діяльністю служб охорони заповідних установ, а також землевласників і землекористувачів, у віданні яких знаходяться території та об'єкти природно-заповідного фонду, оголошені без вилучення земельних ділянок;

– достовірністю та якістю статистичної звітності, додержанням установлених правил ведення обліку земель, лісів та державного кадастру природно-заповідного фонду.

Планування та організація проведення державного контролю.

Державний контроль за дотриманням заповідного режиму на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду і їх охоронних зонах здійснюється згідно календарного плану перевірок, який є складовою частиною річного, (піврічного, кварталного) плану робіт інспекційних підрозділів. Періодичність перевірок залежить від екологічних ситуацій, що складаються на конкретних заповідних територіях чи об'єктах.

Перевірки проводяться згідно із завданнями керівництва державного органу спеціально уповноваженого щодо здійснення державного контролю в галузі охорони навколишнього природного середовища заповідної справи.

В залежності від кола питань, які вивчаються, перевірки поділяються на комплексні, цільові і оперативні (спеціальні).

Комплексні перевірки охоплюють максимальну кількість питань, що стосуються охорони, збереження, відтворення та використання природно-заповідного фонду. До їх проведення можуть залучатися фахівці інших міністерств і відомств, місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ, організацій та представники громадськості.

Цільові перевірки висвітлюють окремі напрямки природоохоронної діяльності, такі як стан виконання заходів щодо охорони, відтворення та використання природних комплексів, стан виконання приписів контролюючих органів та інше.

Оперативні (спеціальні) перевірки проводяться згідно конкретних завдань, отриманих від керівництва інспекції або вищестоящих органів, а також за пропозиціями громадських організацій та зверненнями і скаргами громадян.

Комплексні перевірки проводяться не рідше одного разу в два роки, цільові – щорічно, оперативні (спеціальні) – за виникненням потреби.

В ході підготовки до перевірки заповідних територій та об'єктів інспектор повинен ознайомитись із:

- постановами і рішеннями законодавчої та виконавчої влади, наказами, рішеннями колегій і розпорядженнями Мінприроди України з питань заповідної справи;

- документами попередніх перевірок та заходами, вжитими землевласниками і землекористувачами щодо усунення виявлених недоліків і порушень;
- листуванням, що стосується заповідних територій та об'єктів, які підлягають перевірці.

Перевірка територій та об'єктів природно-заповідного фонду.

На місці перевірки інспектор зобов'язаний відрекомендуватись керівництву заповідної установи чи підприємств, установ, організацій, у віданні яких перебуває заповідна територія чи об'єкт і пояснити мету, завдання та обсяги перевірки, що буде проводитись.

Перевірка здійснюється обов'язково в присутності керівника заповідної установи, або підприємства, організації, в межах яких організовані (оголошені) території чи об'єкти природно-заповідного фонду без вилучення з господарського використання земельних та інших угідь, або призначеного ним відповідального представника.

Державний контроль за дотриманням режиму територій та об'єктів природно-заповідного фонду передбачає проведення документальних і натурних перевірок.

Здійснення документальної перевірки.

Документальна перевірка встановлює наявність у адміністрації заповідних територій та об'єктів, а також інших землевласників і землекористувачів, під охороною яких перебуває природно-заповідний фонд, відповідної документації, розробленої, оформленої і затвердженої згідно з чинним законодавством.

Склад документації визначається відповідно до Закону України «Про природно-заповідний фонд України» та інших законодавчих і нормативних документів з урахуванням категорії і цільового призначення конкретних територій та об'єктів природно-заповідного фонду і включає:

- а) природні заповідники:
 - рішення про створення;
 - положення про природний заповідник;
 - проект організації території та охорони природних комплексів;
 - державний акт на право постійного користування землею;
 - кадастрова документація;
 - літопис природи;
 - документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
 - положення про охоронну зону;
 - планово-картографічні матеріали;

б) біосферні заповідники:

- рішення про створення;
- положення про біосферний заповідник;
- проект організації території та охорони природних комплексів;
- державний акт на право постійного користування землею;
- охоронні зобов'язання землекористувачів (на заповідні території та об'єкти, які створені на землях, включених до складу заповідника без вилучення їх у землевласників і землекористувачів);
- літопис природи;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів;
- достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

в) національні природні та регіональні ландшафтні парки:

- рішення про створення;
- положення про національний природний (регіональний ландшафтний) парк;
- проект організації території національного природного (регіонального ландшафтного) парку, охорони, відтворення та рекреаційного використання його природних комплексів, об'єктів;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи, створені із наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- літопис природи (національні природні парки);
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- положення про охоронну зону;
- планово-картографічні матеріали;

г) ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки:

- рішення про створення;
- положення про заповідний об'єкт;
- проект організації території;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

д) парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва:

- рішення про створення;
- проект утримання та реконструкції;
- державний акт на право постійного користування землею (установи, що мають статус юридичної особи);
- охоронні зобов'язання землекористувачів (що не мають статус юридичної особи);
- кадастрова документація;
- документ на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали;

е) заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища:

- рішення про створення;
- положення про заповідну територію (для заказників);
- охоронні зобов'язання землекористувачів;
- кадастрова документація;
- документи на право використання природних ресурсів, достовірність звітних і облікових показників;
- планово-картографічні матеріали.

Документи детально вивчаються, аналізуються, встановлюється відповідність їх змісту, оформлення та затвердження згідно до вимог чинного законодавства.

В положеннях про природні і біосферні заповідники, національні природні та регіональні ландшафтні парки, заказники ботанічні сади, дендрологічні та зоологічні парки визначаються завдання, науковий профіль, особливості природоохоронного режиму та характеру їх функціонування.

Положення щодо територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення затверджуються Мінприроди України, місцевого значення – його органами на місцях.

Завдання й особливості природоохоронного режиму парків-пам'яток природи та заповідних урочищ визначаються безпосередньо у їх первинних облікових документах (кадастровій документації та охоронних зобов'язаннях землекористувачів).

Рішення про встановлення охоронних зон територій та об'єктів природно-заповідного фонду та положення про них відповідно приймаються і затверджуються обласними, міськими (міст Києва і Севастополя) Радами народних депутатів.

У проектах організації території заповідних установ висвітлюється основна інформація про ці об'єкти, фізико-географічні

умови району розташування, аналіз попередньої господарської діяльності, визначається обсяг запланованих заходів по охороні, захисту, відтворенню і використанню їх природних ресурсів і комплексів. Крім того, відмічається господарська та інша діяльність, яка може негативно впливати на стан конкретної заповідної території чи об'єкта.

Проекти організації заповідних територій та об'єктів розробляються спеціалізованими науковими і проектними установами та організаціями і затверджуються:

- Кабінетом Міністрів України – проекти національних природних парків;
- Мінприроди України – проекти біосферних та природних заповідників;
- державним органом, який прийняв рішення про організацію заповідного об'єкта – проекти регіональних ландшафтних парків;
- органом, у підпорядкуванні якого перебуває заповідний об'єкт, за погодженням з Мінприроди України (щодо об'єктів загальнодержавного значення) або органами Мінприроди України на місцях (щодо об'єктів місцевого значення) – проекти ботанічних садів, дендрологічних і зоологічних парків, парків-пам'яток садово-паркового мистецтва.

Установам природно-заповідного фонду, які мають статус юридичної особи і створені з наданням їм земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів, видаються у встановленому чинним законодавством порядку державні акти на право постійного користування землею.

Охоронні зобов'язання складаються та видаються землевласникам і землекористувачам органами Мінприроди України на місцях, на території та об'єкти природно-заповідного фонду, які оголошуються без вилучення земельних ділянок, водних та інших природних об'єктів у їх землевласників і землекористувачів (регіональні, ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища, парки-пам'ятки садово-паркового мистецтва),

Державний кадастр територій та об'єктів природно-заповідного фонду є системою необхідних і достовірних відомостей про їх природні, наукові, правові та інші характеристики. Він містить відомості про правовий статус, належність, режим, географічне положення, кількісні і якісні характеристики заповідних територій та об'єктів, їх природоохоронну, наукову, освітню, виховну, рекреаційну та іншу цінність. Формами кадастрової документації є картки первинного

обліку, картки інвентаризації та інші облікові документи, що складаються відповідно до Інструкції про порядок ведення Державного кадастру територій та об'єктів природно-заповідного фонду України.

Офіційним документом, який засвідчує право підприємств, установ, організацій та громадян на спеціальне використання природних ресурсів у межах заповідних територій та об'єктів загальнодержавного значення є дозвіл, який видається за встановленою формою Держкомітетом охорони навколишнього середовища та природних ресурсів Автономної Республіки Крим, Держуправліннями охорони навколишнього природного середовища в областях, містах Києві та Севастополі. Для використання природних ресурсів при заготівлі деревини та живиці застосовуються форми бланків лісорубних квитків, а на всі інші види спеціального використання природних ресурсів на землях лісового фонду – форми бланків лісових квитків. Видача дозволів проводиться природоохоронними органами в межах затверджених Мінприроди лімітів.

Ліміти використання природних ресурсів затверджуються:

- на використання природних ресурсів у межах природно-заповідного фонду загальнодержавного значення – Мінприроди України;
- на використання природних ресурсів у межах природно-заповідного фонду місцевого значення в порядку, що визначається обласною Радою народних депутатів.

Планово-картографічні матеріали, згідно чинного законодавства, є невід'ємною складовою частиною документації заповідних територій та об'єктів. Межі територій та об'єктів природно-заповідного фонду виносяться в натуру встановленням відповідних межових та інформаційно-охоронних знаків і наносяться на плани внутрігосподарського землеустрою, планово-картографічні матеріали лісовпорядкування (для земель лісового фонду).

Записи і позначки про виконані господарські заходи на заповідних територіях та об'єктах, представлених землями лісового фонду, повинні бути своєчасно внесені згідно до вимог діючих настанов в таксаційні описи, на лісовпорядні книги. Про виконання господарських заходів на інших землях інформація наводиться в окремих актах про виконані роботи, які зберігаються в облікових справах заповідних територій та об'єктів.

У ході документальної перевірки здійснюється детальний аналіз виконання запланованих господарських заходів, відповідність їх призначення та виконання згідно до проектних матеріалів.

Аналізуються звіти, облікові та інші документи про стан, охорону, відтворення та використання заповідних територій та об'єктів і природних ресурсів у їх межах. Перевіряється реєстрація порушень природоохоронного законодавства, вжиття заходів щодо їх усунення, відшкодування заподіяної шкоди та притягання винних до відповідальності. За результатами проведених раніше перевірок контролюється виконання приписів, рекомендацій та інших вимог контролюючих органів щодо дотримання чинного законодавства про природно-заповідний фонд України.

Документальна перевірка передбачає також контроль за наявністю наказів підприємств, установ і організацій про закріплення за конкретними посадовими особами обов'язків по охороні територій та об'єктів природно-заповідного фонду, які оголошені без вилучення земельних ділянок у їх власників або користувачів.

Документальна перевірка наукової діяльності передбачає контроль за дотриманням вимог чинного законодавства при використанні заповідних територій та об'єктів у науково-дослідних цілях, а саме за:

- виконанням тематики наукових досліджень, їх актуальністю і необхідністю для даної заповідної території чи об'єкта;
- встановленням лімітів та одержання дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях;
- наявністю єдиних програм і планів науково-дослідних робіт або спеціальних угод між адміністраціями територій об'єктів природно-заповідного фонду (з органами, в підпорядкуванні яких перебувають заповідні території та об'єкти – при відсутності адміністрації) і заінтересованими науковими установами, організаціями, навчальними закладами при проведенні ними наукових досліджень і навчально-виховної роботи;
- наявністю документів про узгодження і затвердження тематики наукових досліджень;
- призначення відповідними наказами відповідальних по кожній конкретній науковій темі;
- оформленням договорів на проведення науково-дослідних робіт та дотриманням установлених строків їх виконання згідно затверджених календарних планів;
- наявністю затверджених щорічних звітів про науково-дослідні роботи;
- завданням та порядком діяльності наукових і науково-технічних рад згідно положення про них;

- станом ведення літописів природи біосферних та природних заповідників і національних природних парків, їх відповідністю затвердженим програмам;
- здійсненням координації проведення наукових досліджень на територіях регіональних ландшафтних парків, заказників, пам'яток природи та заповідних урочищ у регіоні.

Якщо в межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду знаходяться адміністративні та господарські будівлі та споруди (контори, дирекції, гуртожитки, цехи, гаражі, котельні, свердловини, інше), перевіріці підлягає також здійснення заходів по охороні земель, вод та повітря в процесі функціонування цих об'єктів;

- вивчаються матеріали дозволів і лімітів викидів і скидів забруднюючих речовин в навколишнє природне середовище та розміщення відходів;
- перевіряються матеріали плати за забруднення навколишнього природного середовища;
- аналізується ведення статистичної звітності за встановленими формами та інше.

Порядок здійснення державного контролю щодо охорони і збереження земель, вод та повітря, викладений у відповідних методичних рекомендаціях щодо контролю цих природних ресурсів.

Перевірка територій та об'єктів природно-заповідного фонду в природі.

Перевіркою в природі визначається стан дотримання адміністраціями територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також іншими землевласниками і землекористувачами, на землях яких створено (оголошено) території та об'єкти природно-заповідного фонду, вимог чинного законодавства щодо охорони природних комплексів та об'єктів при здійсненні господарської та іншої діяльності.

Встановлюються наявність негативних факторів, що порушують природний розвиток процесів та явищ або створюють загрозу шкідливого впливу на території та об'єкти природно-заповідного фонду.

Перевірка заповідних територій та об'єктів в природі передбачає здійснення контролю за:

- винесенням в природу та закріпленням на місцевості меж заповідних територій та об'єктів шляхом встановлення межових стовпів та межових охоронних знаків;
- встановленням за логічністю розміщення на місцевості інформаційних знаків та аншлагів з відповідно до діючого

положення, затвердженого наказом Мінприроди України від 29.03.94 № 30;

- дотриманням науково-обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил при здійсненні землекористувачами господарських заходів по охороні, відтворенню та використанню заповідних територій та об'єктів;
- відповідністю обсягів виконаних господарських заходів звітними документами та виданим дозволам;
- якістю виконання запланованих господарських заходів;
- дотриманням установлених нормативів при виділенні земельних ділянок для задоволення господарських потреб заповідних установ та їх працівників;
- здійсненням заходів щодо попередження браконьєрства;
- здійсненням заходів щодо попередження проїзду і проходу сторонніх осіб, де це заборонено чинним законодавством та положенням про заповідну територію чи об'єкти;
- дотриманням встановленого порядку проведення довгострокових стаціонарних та інших науково-дослідних робіт, відповідністю обсягів використання природних ресурсів у науково-дослідних цілях до отриманих дозволів;
- використанням територій та об'єктів природно-заповідного фонду в навчально-виховних, культурних, рекреаційних, спортивних і туристичних цілях та для потреб мисливського господарства.

На територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, представлених землями лісового фонду, здійснюється контроль за:

- дотриманням діючих правил і настанов при відводі та проведенні рубок, пов'язаних із веденням лісового господарства, та інших рубок;
- дотриманням підприємствами, установами й організаціями правил відпуску деревини на пні;
- своєчасністю проведення освідчення місць рубок, достовірністю інформації, що відображена у відповідних актах;
- доцільністю проведення рубок, пов'язаних з веденням лісового господарства і інших рубок на кожній конкретній ділянці, яка підлягає перевірці;
- відповідністю обсягів виконаних рубок, місць їх розміщення, визначення виду та охоплення рубками насаджень, що потребують їх проведення, до матеріалів лісовпорядкування. Визначається правильність призначення і проведення рубок;

- своєчасністю і якістю проведення заходів по лісовідновленню і лісорозведенню, правильністю застосування технологій при їх здійсненні;
- станом лісових культур, відповідністю їх умовам місцезростання та проектам створення;
- дотриманням строків відтворення насаджень на землях лісокультурного фонду;
- дотриманням строків переведення лісових культур у вкриті лісовою рослинністю землі;
- своєчасністю і якістю проведення реконструкції малоцінних, низькоповнотних насаджень, а також нестійких похідних деревостанів, чагарників та насаджень, що втратили захисні, водоохоронні та інші корисні властивості;
- дотриманням санітарних правил у лісах, наявністю позалісо-січної захарашеності та станом виконання заходів по її ліквідації;
- наявністю діючих вогнищ шкідників і хвороб лісу, доцільністю здійснення санітарних та лісозахисних заходів;
- дотриманням вимог пожежної безпеки в лісах, якістю проведення протипожежних заходів;
- дотриманням порядку здійснення всіх видів побічних лісових користувань;
- станом ведення мисливського господарства та здійсненням біотехнічних заходів;
- станом охорони і збереження видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України;
- станом заходів по забезпеченню попередження лісопорушень;
- дотриманням вимог законодавства щодо охорони лісів від пошкоджень і забруднення стічними водами, хімічними речовинами, промисловими і комунально-побутовими викидами, відходами і скидами;
- дотриманням порядку користування лісами і їх охорони при будівельних та пошукових роботах, добуванні корисних копалин, прокладанні трубопроводів, кабелів і інших комунікацій, бурових і інших роботах, не пов'язаних з функціонуванням заповідних територій та об'єктів;
- збереженням цінних природних територій та об'єктів, зарезервованих з метою подальшого заповідання.

Оформлення результатів перевірки

За результатами перевірки територій чи об'єкта природно-заповідного фонду складається акт у трьох примірниках.

У вступній частині акту наводяться місце і дата його складання, відомча підпорядкованість заповідної території чи об'єкта, поштова адреса, прізвища керівників і їх службові телефони, прізвища і посади осіб, які проводили перевірку та були присутніми при її проведенні.

В констатуючій частині у стислій формі викладаються результати перевірки. Висвітлюються виявлені порушення та недоліки, причини, що їх викликали, негативні наслідки, до яких вони можуть призвести. Визначаються розміри спричиненої шкоди та вказується посада, прізвище, ім'я та по батькові винних у цьому осіб. Пропонуються заходи щодо забезпечення дотримання режиму, встановленого на заповідних територіях та об'єктах.

Акт разом з матеріалами, що додаються до нього (довідки, копії звітів, схеми і т. п.), підписується всіма учасниками перевірки.

Зі змістом акту знайомиться і підписує його керівник природоохоронної установи чи підприємства, організації, що має у підпорядкуванні заповідні території та об'єкти.

Наявність особистої думки керівника підприємства, установи, організації, що перевірялися, не перешкоджає вжиттю заходів впливу щодо усунення виявлених недоліків на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду та притягненню винних до відповідальності.

Один примірник акту надається керівнику підприємства, установи, організації де проведена перевірка, другий примірник – їх вищому органу, перший – залишається в державному органі, який здійснював перевірку.

Складання акту перевірки, як первинного документу, є обов'язковим практично для всіх інспекторських перевірок.

Якщо дії підприємств, установ, організацій та громадян порушують чинне законодавство про охорону навколишнього природного середовища, за що законодавством передбачена відповідальність, складається протокол правопорушення у галузі охорони природи та використання природних ресурсів.

Протокол складається у випадках виявлення таких порушень законодавства про природно-заповідний фонд:

- нецільове використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду, порушення вимог проектів їх створення та організації;
- здійснення в межах заповідних територій та об'єктів, а також охоронних зон, забороненої господарської діяльності;
- організації на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду, в їх охоронних зонах господарської діяльності без по-

переднього проведення екологічної експертизи або з порушенням її висновків;

- невжиття заходів щодо попередження і ліквідації наслідків аварій та іншого шкідливого впливу на заповідні території та об'єкти;
- порушення строків і порядку розгляду клопотань про створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- порушення вимог щодо використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- перевищення допустимих хімічних, фізичних, біотичних та інших впливів, антропогенних навантажень, порушення вимог виданих дозволів на використання територій та об'єктів природно-заповідного фонду;
- псування, пошкодження чи знищення природних комплексів територій та об'єктів природно-заповідного фонду та ділянок, зарезервованих для включення до його складу;
- самочинної зміни меж, відведення територій та об'єктів природно-заповідного фонду для інших потреб;
- порушення правил охорони територій та об'єктів природно-заповідного фонду і порядку здійснення користування рослинним та тваринним світом у їх межах;
- інших порушень, що негативно впливають на стан і збереження природно-заповідного фонду.

Протокол складається у двох примірниках, окремо по кожному випадку порушення вимог природоохоронного законодавства, як правило, на місці виявлення правопорушення чи на місці затримання порушника. При неможливості встановити особу правопорушника на місці, він доставляється до органів місцевої виконавчої влади або органів внутрішніх справ, де після встановлення особи складається протокол про правопорушення.

При складанні протоколу обов'язково заповнюються всі пункти, чітко викладається вид правопорушення, його причини та наслідки, що можуть виникнути. Виявлене правопорушення кваліфікується відповідно до статей природоохоронного законодавства та Кодексу України про адміністративні правопорушення. Якщо бланк протоколу не вміщує всіх даних про порушення та шкоду, заподіяну природно-заповідному фонду, до нього робиться додаток з визначенням пунктів протоколу, які доповнюються, він нумерується разом з протоколом і засвідчується підписами всіх учасників перевірки.

Протокол підписується державним інспектором або службовою особою іншого спеціально уповноваженого державного органу, які

його склали, особами, що брали участь у виявленні правопорушення, особою, яка вчинила правопорушення або винна у його скоєнні (порушник), а також при наявності і свідками.

У випадках відмови порушника від підписання протоколу, в ньому про це робиться запис. Особа, яка вчинила правопорушення, може додавати до протоколу пояснення і зауваження щодо змісту, а також викласти мотиви відмови від його підписання.

У разі можливості розгляду справи про адміністративне правопорушення на місці, державний інспектор, що склав протокол, зобов'язаний письмово повідомити правопорушника про місце і час розгляду його справи, а також роз'яснити його права й обов'язки, про що робиться відмітка у протоколі.

Усунення порушень після складання протоколу не може бути підставою для звільнення правопорушника від відповідальності.

Бланки протоколів про адміністративне правопорушення у галузі охорони природи і використання природних ресурсів є документами суворої звітності, видаються державним і громадським інспекторам з охорони навколишнього природного середовища під розписку і реєструються в спеціальному журналі реєстрації протоколів і постанов того природоохоронного органу, який виносить по них постанову про адміністративне стягнення або вживає інші заходи впливу.

Протокол не складається у випадках, коли відповідно до законодавства штраф накладається і стягується безпосередньо на місці вчинення правопорушення.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 12 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНСПЕКЦІЇ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ»*

Відповідно до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» до компетенції Міністерства охорони навколишнього природного середовища України і його органів на місцях належить здійснення комплексного управління в галузі охорони навколишнього природного середовища, координація діяльності міністерств, відомств, підприємств, установ та організацій в цій галузі.

Мінприроди України розроблене Положення про порядок взаємодії органів Державної екологічної інспекції Мінприроди України та

* Текст лекції може бути використаний для вивчення в разі викладання вибіркової дисципліни «Природоохоронне інспектування»

Державної автомобільної інспекції МВС України розроблено у відповідності із Законом України «Про охорону атмосферного повітря».

Крім того, розроблено керівний нормативний документ, що визначає основні принципи, напрямки і форми взаємодії інспекційних підрозділів Мінприроди України та відповідних підрозділів інших міністерств і відомств з питань контролю за ввезенням і транзитом відходів, а також визначає їх основні функції в галузі природоохоронної діяльності. Вимоги цього керівного нормативного документу є обов'язковими для інспекційних підрозділів Мінприроди України, підрозділів Держкомкордону, Держмиткому та санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

Основні положення взаємодії Державної екологічної інспекції Мінприроди України з іншими контролюючими організаціями викладені у цій темі.

☀ В результаті вивчення теми студент повинен знати:

1. Мету координації діяльності по контролю за охороною атмосферного повітря органів Державної екологічної інспекції Мінприроди України Державної автомобільної інспекції МВС України.
2. Права Державної екологічної інспекції Мінприроди України і Державної автомобільної інспекції МВС України.
3. Порядок здійснення координації діяльності підрозділів Державної екологічної інспекції та Державної автомобільної інспекції.
4. Порядок розробки спільних планів роботи обласних і районних екологічних інспекцій та державтоінспекцій.
5. Порядок проведення взаємного обміну інформацією Державної екологічної інспекції та Державної автомобільної інспекції.
6. Особливості взаємної допомоги в зборі даних та обміні інформацією Державної екологічної інспекції та Державної автомобільної інспекції.
7. Забезпечення ефективності природоохоронного контролю.
8. Порядок координації спільної діяльності в галузі контролю за охороною навколишнього природного середовища при ввезенні (транзиті) відходів, а також при їх тимчасовому складуванні і переробці.
9. Мету здійснення самостійно, або спільно з митниками перевірки транскордонних вантажів.
10. Функції Державтоінспекції Мінприроди України на кордоні.

11. Порядок інформування органів державного санітарного нагляду МОЗ про стан на кордоні.
12. Порядок інформвання відповідних установ Держмиткому, Держкомкордону, а в разі необхідності органи внутрішніх справ (МВС) та служби безпеки (СБ) про стан на кордоні.
13. Природоохоронні функції Держкомкордону у пунктах пропуску через кордон.
14. Природоохоронні функції Держмиткому у пунктах пропуску через кордон.
15. Природоохоронні функції Державного санітарного нагляду МОЗ в плані покладених на нього завдань у пунктах пропуску через кордон.
16. Напрямки і форми взаємодії Держкомкордону, Держмиткому, інспекційних підрозділів Мінприроди, санітарно-епідеміологічної служби МОЗ.

ПРОБЛЕМНА ЛЕКЦІЯ 12 З МОДУЛЯ 2 «ПОРЯДОК ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНСПЕКЦІЇ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ КОНТРОЛЮЮЧИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ»

ПОРЯДОК ВЗАЄМОДІЇ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНСПЕКЦІЇ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ ТА ДЕРЖАВНОЇ АВТОМОБІЛЬНОЇ ІНСПЕКЦІЇ МВС УКРАЇНИ В ГАЛУЗІ ОХОРОНИ АТМОСФЕРНОГО ПОВІТРЯ

Державний контроль у галузі охорони атмосферного повітря здійснюється:

Міністерством охорони навколишнього природного середовища України та його органами на місцях;

Державною автомобільною інспекцією Міністерства внутрішніх справ України та органами на місцях у частині додержання нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та шкідливого впливу фізичних факторів, встановлених для відповідного типу автомобільного транспорту та сільськогосподарської техніки.

Порядок взаємодії Державної екологічної інспекції Мінприроди України і Державної автомобільної інспекції МВС України по здійсненню державного контролю у галузі охорони атмосферного повітря, за додержанням нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та нормативів шкідливого впливу фізичних факторів, встановлених для відповідного типу автомобільного

транспорту та сільськогосподарської техніки встановлює відповідне Положення.

Головні завдання

Координація діяльності по контролю за охороною атмосферного повітря органів Державної екологічної інспекції Мінприроди України Державної автомобільної інспекції МВС України має на меті:

Забезпечення контролю за додержанням законів України постанов Верховної Ради України, указів і розпоряджень Президента України, декретів, постанов, розпоряджень Кабінету Міністрів України і наказів Мінприроди та інших органів державної виконавчої влади.

Створення законодавчої та нормативної бази, необхідної для ефективної роботи інспекційних підрозділів Мінприроди та МВС України в галузі охорони атмосферного повітря.

Підвищення оперативності і дієвості перевірок дотримання законодавства про охорону навколишнього природного середовища Підприємствами, установами, організаціями, що володіють транспортними засобами, а також автомобілів, які знаходяться в індивідуальному користуванні.

Підвищення вимогливості до осіб, винних у порушенні законодавства про охорону атмосферного повітря, відповідних постанов і рішень Кабінету Міністрів України та інших нормативних документів.

Забезпечення зацікавлених державних і громадських органів, підприємств, установ і організацій інформацією про стан дотримання законодавства про охорону атмосферного повітря.

Виключення дублювання при здійсненні робіт по державному контролю за охороною атмосферного повітря в автотранспортних підприємствах і автогосподарствах.

Функції

Згідно з Законом України «Про міліцію» від 20.12.90 р. № 565-ХІІ, Положенням «Про Державну екологічну інспекцію Міністерства охорони навколишнього природного середовища України», затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12.11.93 р. № 925, і законодавчими актами України Державна екологічна інспекція Міністерства охорони навколишнього природного середовища України і Державна автомобільна інспекція МВС України здійснюють державний контроль за діяльністю міністерств, відомств, концернів, корпорацій, об'єднань, підприємств, установ і організацій незалежно від форм власності та господарювання, посадових осіб і громадян, а також іноземних юридичних і фізичних осіб щодо виконання законодавства про охорону атмосферного повітря, правил, нормативів і

стандартів, які діють у галузі охорони навколишнього природного середовища, в тому числі у процесі:

Експлуатації всіх транспортних та інших пересувних засобів і установ додержання нормативів вмісту забруднюючих речовин у відпрацьованих газах та шкідливого впливу фізичних факторів, встановлених для відповідного типу автомобільного транспорту та сільськогосподарської техніки.

Виконання підприємствами, установами й організаціями, власниками автотранспорту заходів по охороні атмосферного повітря від шкідливих викидів стаціонарних джерел та автотранспортних засобів.

Проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в дію підприємств, споруд, пересувних транспортних засобів та інших об'єктів.

Права

Права органів Державної екологічної інспекції Мінприроди України і Державної автомобільної інспекції МВС України, посадових осіб цих підрозділів визначаються відповідними нормативними документами про вказані органи.

Державна екологічна інспекція Мінприроди України і Державна автомобільна інспекція МВС України мають право:

Обстежувати об'єднання, підприємства, установи й організації незалежно від форм власності та видів господарської діяльності в будь який час їх роботи з метою перевірки додержання вимог екологічної безпеки, виконання заходів щодо охорони навколишнього природного середовища.

Проводити комплексні перевірки діяльності автозаводів, авторемонтних і автотранспортних підприємств, автогосподарств, станцій технічного обслуговування автомобілів по дотриманню встановлених державними стандартами нормативів вмісту шкідливих речовин у спрацьованих газах автотранспортних засобів.

Регулярно проводити територіальні операції «Чисте повітря» з метою перевірки виконання вимог законодавства про охорону атмосферного повітря згідно з Положенням про проведення операції «Чисте повітря».

Підрозділи Державної екологічної інспекції і Державної автомобільної інспекції як спільно так і окремо можуть застосовувати відповідні заходи адміністративного впливу згідно з чинним законодавством до відповідальних осіб підприємств, установ і організацій, а також окремих громадян, винних у порушенні законодавства про

охорону атмосферного повітря, норм і правил з охорони атмосферного повітря від шкідливих викидів автотранспортних засобів.

Подавати інформацію за результатами перевірок підприємств, установ і організацій, які виробляють, експлуатують і ремонтують автотранспортні засоби, незалежно від їх відомчої належності, до органів державної влади, міністерств, органів прокуратури і громадських організацій.

Організація робіт

Порядок здійснення державного контролю за охороною атмосферного повітря визначається правилами, інструкціями та іншими нормативними актами, затвердженими Міністерством охорони навколишнього природного середовища України і Міністерством внутрішніх справ України в межах їх компетенції.

Координація діяльності підрозділів Державної екологічної інспекції та Державної автомобільної інспекції здійснюється Головною екологічною інспекцією, Держкомприроди Республіки Крим, Держуправліннями з охорони навколишнього природного середовища областей, міст Києва та Севастополя за участю керівників Державтоінспекцій.

Для здійснення практичної діяльності органів державного контролю складаються річні (квартальні) плани спільних перевірок з охорони атмосферного повітря від шкідливих викидів автотранспортних засобів та стаціонарних джерел автотранспортних підприємств.

Спільні плани роботи розробляються і підписуються керівниками обласних, районних екологічних інспекцій та державтоінспекцій.

Головна екологічна інспекція Мінприроди України і Головне управління ДАІ МВС України і їх органи на місцях спільно готують пропозиції по оздоровленню повітряного басейну у відповідні інстанції для розгляду і прийняття відповідних рішень.

Взаємний обмін інформацією

Головна екологічна інспекція Мінприроди України і Голови управління ДАІ МВС України проводять взаємний обмін інформацією:

- річним оглядом про підсумки роботи по державному контролю за охороною атмосферного повітря від шкідливих викидів автотранспортних засобів;
- нормативними документами по контролю за охороною атмосферного повітря від шкідливих викидів автотранспортних засобів.

Підрозділи Державної екологічної інспекції і Державної автомобільної інспекції на місцях надають взаємну допомогу в зборі даних та обміні інформацією:

- про оснащеність, технічний стан і використання газоаналізаторів і димомірів в автотранспортних підприємствах, автогосподарствах і станціях технічного обслуговування автомобілів;
- про автотранспортні підприємства, автогосподарства, станції технічного обслуговування, на яких не виконуються вимоги державних стандартів з охорони атмосферного повітря.

**ВЗАЄМОДІЯ ІНСПЕКЦІЙНИХ ПІДРОЗДІЛІВ МІНПРИРОДИ УКРАЇНИ
З ВІДПОВІДНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕРЖКОМ КОРДОНУ, ДЕРЖМИТКОМУ
ТА МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ З ПИТАНЬ КОНТРОЛЮ
ЗА ВВЕЗЕННЯМ І ТРАНЗИТОМ ВІДХОДІВ**

Спільна діяльність контролюючих органів України має на меті забезпечення найбільшої ефективності контролю за додержанням природоохоронного законодавства – при ввезенні в Україну та транспортуванні імпортованих відходів, а також при тимчасовому складуванні та переробці їх на території України.

Ефективність природоохоронного контролю перш за все забезпечується тісною взаємодією інспекційних органів Мінприроди, Державного комітету у справах охорони державного кордону України, Державного митного комітету України та санітарно-епідеміологічної служби Міністерства охорони здоров'я України.

**ОСНОВНІ ПРИНЦИПИ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВ ТА ВІДОМСТВ
З ПИТАНЬ КОНТРОЛЮ ЗА ВВЕЗЕННЯМ (ТРАНЗИТОМ) ВІДХОДІВ**

Основними принципами взаємодії інспекційних підрозділів міністерств і відомств є:

- суворе дотримання чинного законодавства;
- оперативне та комплексне використання сил і засобів, які мають кожне міністерство та відомство;
- невтручання у вирішення завдань і функцій, що визначені чинним законодавством для кожного з міністерств та відомств.

Координація спільної діяльності в галузі контролю за охороною навколишнього природного середовища при ввезенні (транзиті) відходів, а також при тимчасовому складуванні і переробці їх покладається на Головекоінспекцію Мінприроди України, Держком-

природи Республіки Крим, Держуправління охорони навколишнього природного середовища по областях, містах Києву і Севастополі та Держінспекції охорони Чорного й Азовського морів.

**ОСНОВНІ ФУНКЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВ ТА ВІДОМСТВ З ПИТАНЬ
КОНТРОЛЮ ЗА ВВЕЗЕННЯМ (ТРАНЗИТОМ) ВІДХОДІВ**

Держекоінспекція Мінприроди України на місцях виконує такі функції:

1) забезпечує державний контроль за дотримання природоохоронного законодавства на пунктах пропуску через кордон України при переміщенні через кордон відходів (вторинної сировини);

2) здійснює самостійно, або спільно з митниками перевірку транскордонних вантажів з метою;

- виявлення груп речовин та матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів, ввезення в Україну яких забороняється, відповідно «Переліку...», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 22 лютого 1994 р. № 117;
- перевірки наявності відповідних документів на ввезення або гранячи відходів (вторинної сировини);

3) здійснює лабораторні експрес-аналізи речовин та матеріалів на пунктах митного контролю пропуску залізничного, автомобільного та повітряного сполучення, в морських і річкових портах;

4) визначає разом з органами Держкомкордону та Держмиткому місця здійснення екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон;

5) проводить контроль за виконанням у мов, за якими були видані акти погодження, а також дозволи на ввезення або транзит відходів на територію України.

6) забезпечуючи державний контроль за дотриманням природоохоронного законодавства України, діючих норм і правил екологічної безпеки при тимчасовому складуванні відходів (вторинної сировини), а також їх переробці.

7) інформує органи державного санітарного нагляду МОЗ про:

- результати експрес-аналізів імпортуємих речовин та матеріалів;
- виявлені порушення норм і правил екологічної безпеки при ввезенні, транспортуванні, тимчасовому складуванні відходів, та їх переробці;

- виявлені порушення умов екологічної та санітарно-епідеміологічної безпеки за якими були видані дозволи підприємствам, де передбачається переробка відходів.

Головекоінспекція Мінприроди України в світі покладених на неї завдань

1) забезпечує:

- підготовку відповідного інструктивно-методичного матеріалу для практичного використання інспекційними підрозділами на місцях;
- проведення вибіркових перевірок щодо обґрунтованості висновків експертизи, які подаються Мінприроди для видачі дозволів на ввезення відходів, а також діяльності органів Держекоінспекції в цій частині;

2) інформує відповідні установи Держмиткому, Держкомкордону, а в разі необхідності органи внутрішніх справ (МВС) та служби безпеки (СБ) про:

- ознаки, що свідчать про підготовку до порушення встановлених правил, щодо переміщення через кордон України відходів (вторсировини);
- виявлення під час екологічного контролю на кордоні речовин і матеріалів, що належать до категорії небезпечних відходів, ввезення яких в Україну забороняється (додатково інформують санітарно-епідеміологічні служби МОЗ);
- виявлення порушень законодавства, правил і порядку щодо ввезення (транзит) відходів (вторинної сировини);
- суперечні ситуації у пунктах екологічного контролю.

Держкомкордон виконує такі функції:

1) виявляє канали і способи незаконного переміщення через державний кордон України транспортних засобів, які перевозять відходи (вторинну сировину);

2) затримує порушників державного кордону;

3) здійснює разом з митними і (чи) природоохоронними органами контроль транспортних засобів, вантажів в пунктах пропуску через державний кордон України відповідно чинному законодавству;

4) визначає разом з митними та природоохоронними органами місця здійснення прикордонного, митного та екологічного контролю у пунктах пропуску через державний кордон України;

5) здійснює координуючу діяльність з питань режиму в пунктах пропуску через державний кордон, приймає остаточне рішення на пропуск через кордон транспортних засобів;

6) інформує СБ, МВС, Держмитком і підрозділи Держекоінспекції Мінприроди про переміщення через кордон небезпечних відходів, ввезення яких забороняється, або відходів, які не мають відповідно оформлених документів (дозволу та інших).

Держмитком виконує нижчелікуючі функції:

1) виявляє шляхи, способи та засоби проникнення на територію України відходів, ввезення яких забороняється;

2) здійснює самостійно або з державними інспекторами з охорони навколишнього природного середовища митний контроль (у тому числі за додержанням природоохоронного законодавства України) на державному кордоні шляхом перевірки документів і огляду транспортних засобів і вантажів;

3) визначає разом з органами Держкомкордону та Держекоінспекції Мінприроди України у пунктах пропуску через державний кордон місця здійснення митного і екологічного контролю;

4) інформує органи Держкомкордону, СБ, підрозділи Держекоінспекції Мінприроди України про затримання під час митного контролю речовин і матеріалів признаними такими, що належать до категорії небезпечних, ввезення яких забороняється, а також відходів (вторинної сировини), які не мають відповідно оформлених документів на їх ввезення.

Державний санітарний нагляд МОЗ у плані покладених на нього завдань виконує слідуючі функції:

1) забезпечує державний санітарний нагляд за відходами (вторинною сировиною) за весь час перебування їх на території України, у тому числі при:

- ввезенні на кордоні;
- транспортуванні в межах України;
- тимчасовому складуванні;
- переробці на підприємствах.

2) забезпечує разом з органами Держекоінспекції контроль за виконанням умов, за якими були видані дозволи на ввезення або транзит відходів (вторинної сировини) через територію України;

3) здійснює постійний санітарно-епідеміологічний контроль за організацією і технологією переробки відходів, а також готової продукції, що буде з них одержана;

4) інформує органи Держекоінспекції про:

– виявлені факти порушення діючих санітарно-епідеміологічних нормативів, правил та законодавчих актів при ввезенні, транспортуванні, складуванні, переробці імпортованих відходів;

– результати лабораторних аналізів ввезених відходів (вторинної сировини) на різних ступенях їх технологічної переробки, а також готової продукції, що буде одержана з відходів;

– виявлені факти порушення, умов, за якими були видані дозволи на ввезення (транзит) відходів (вторинної сировини).

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ ТА ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МІНІСТЕРСТВ ТА ВІДОМСТВ З ПИТАНЬ КОНТРОЛЮ ЗА ВВЕЗЕННЯМ (ТРАНЗИТОМ) ВІДХОДІВ

Напрямами взаємодії Держкомкордону, Держмиткому, інспекційних підрозділів Мінприроди, санітарно-епідеміологічної служби МОЗ є:

– розроблення та здійснення узгодження заходів щодо запобігання, виявлення і розкриття правопорушень чинного законодавства України про державний кордон, митні справи, а також у галузі охорони навколишнього природного середовища та санітарно-епідеміологічних вимог;

– обмін оперативною інформацією, яка представляє спільний інтерес;

– внесення до відповідних інстанцій міністерств та відомств пропозицій щодо усунення причин і умов, які сприяють здійсненню порушень чинного законодавства з прикордонно-митних, природоохоронних та санітарно-епідеміологічних питань;

– узагальнення підсумків та розробка нових форм взаємодії.

Взаємодія організується безпосередньо керівниками відповідних органів на місцях. Основними формами взаємодії є:

– проведення спільних нарад керівного складу та ін.;

– проведення спільних операцій за єдиним планом та задумом з комплексним використанням сил та засобів;

– створення спільних оперативних штабів (робочих груп) для координації дій (при необхідності);

– аналіз та розробка пропозицій щодо внесення коректив в організацію подальшої спільної діяльності;

– оперативний обмін інформацією, що стосується спільної діяльності, при необхідності з дотриманням вимог конспірації, які забезпечують захист відомостей, що передаються.

Тест – контроль з модуля 2 (185 балів)

Прізвище, ім'я, по батькові _____

№ зал. книжки _____

Дата контролю _____ Тривалість контролю _____

Частина 1 (52 бали)

Умови виконання завдання: дайте короткі відповіді:

1. Що розуміють під функціями Державного управління у сфері екології? _____
(5 б.)

2. Хто керує державною екологічною інспекцією? _____
(3 б.)

3. Визначте основне завдання підрозділів Державної екологічної інспекції. _____
(5 б.)

4. Які права мають працівники Державної екологічної інспекції? _____
(3 б.)

5. Яке відомство має найрозвинутішу мережу спостережень? _____
(2 б.)

6. Що розуміють під поняттям «система спостережень за станом довкілля»? _____
(6 б.)

7. З якою метою здійснюється контроль? _____
(3 б.)

8. За який рахунок утримується Держекоінспекція? _____
(4 б.)

9. Що є головною метою інспекторських перевірок? _____
(6 б.)

10. Яка різниця між повними, цільовими та оперативними інспекторськими перевітками? _____
(8 б.)

11. При обстеженні виробництв основна увага приділяється: _____
(6 б.)

12. Яким документом закінчується інспекторська перевірка? _____
(1 б.)

Частина 2 (48 балів)

Умови виконання завдання: вставте пропущені слова, вирази, числа, тощо.

1. Міністерство охорони навколишнього природного середовища створено в _____ (1 число) році на базі Державного комітету охорони _____ (2сл.) (4 б.)

2. Об'єктами громадського контролю є охорона і використання _____ (10сл.) сільських територій і міського середовища. (10 б.)

3. У системі МОЗ збиранням і обробкою інформації займається _____ (2 сл.) (2 б.)

4. Режимні спостереження за станом природних ресурсів здійснюють _____ (1 число) _____ (2 сл.) (3 б.)

5. Держекоінспекцію очолює _____ (1 сл.), який призначається на посаду і звільняється з посади _____ (3 сл.) за поданням _____ (1сл.) охорони навколишнього природного середовища. (5 б.)

6. Держекоінспекція може утворювати _____ (2 б.)

7. Частота інспекторських перевірок планується в залежності від _____ (2 сл.) в районі розташування _____ (1 сл.), а також _____ (2 сл.) його впливу на навколишнє середовище (5 б.)

8. Організація та проведення операції «Чисте повітря» здійснюється представниками _____ (5 б.)

9. Пестициди входять у список _____ (2 сл.), які вимагають _____ (3 сл.) виконання _____ (1сл.) робіт і _____ (1сл.) (7 б.)

10. Майданчик для протруєння насіння розміщується на ділянці з рівнем ґрунтових вод _____ (2 б.)

Частина 3 (23 балів)

Умови виконання завдання: знайдіть вірну відповідь серед наведених.

№	Питання	Відповіді	№
1	Громадський контроль базується на принципах: а) гласності; б) законності; в) справедливості; г) демократизму; д) немає вірної відповіді.		
2	Національне космічне агентство України веде спостереження за станом: а) лісів; б) міських територій; в) промислових майданчиків; г) с/г посівів; д) атмосфери; е) усі відповіді вірні.		
3	Інспекторські перевірки діляться на: а) цільові; б) заплановані; в) повні; г) неповні; д) оперативні; е) часткові.		
4	В процесі перевірки повинні бути розглянуті матеріали по: а) стаціонарним джерелам забруднення; б) підфакельним джерелам забруднення; в) пересувним; г) водоспоживанням; д) водовідведенням; е) водоохоронній діяльності.		
5	Ширина СЗЗ для складів засобів хімізації в залежності від їх місткості: а) <20 т. – 200 м.; б) 50-100т. – 400м.; в) 300-500т. – 700м.; г) >500т. – 1000м.		
6	Обробка СЗЗ засобами хімізації: а) допускається; б) недопускається; в) допускається в виняткових випадках.		
7	По придатності до рекультивації породи поділяють: а) придатні; б) середньо придатні; в) малопридатні; г) непридатні.		
8	Державний кадастр територій і об'єктів ПЗФ містить відомості про: а) правовий статус; б) географічне положення; в) природоохоронну цінність; г) наукову цінність; д) усі відповіді вірні.		

Частина 4 (14 балів)

Умови виконання завдання: визначте, чи вірно приведені тут твердження.

1. Відділ охорони водних ресурсів включає сектор екологічного контролю в промисловості та енергетиці.	Так	Ні
2. Обмежуючи чи припиняючи будівництво об'єктів промисловості Мінприроди України виконує своє право.	Так	Ні
3. Система спостережень за станом НПС України має двохвідомчу структуру.	Так	Ні
4. За станом ґрунтів здійснює спостереження тільки Держкомзем.	Так	Ні
5. Держком України з водного господарства здійснює радіологічний контроль поверхневих вод.	Так	Ні
6. Держекоінспекція немає права перевіряти документи на право спец. використання природних ресурсів.	Так	Ні
7. Держекоінспекція – фізична особа.	Так	Ні
8. Промислові об'єкти підлягають перевірці не менше як 2 рази на рік.	Так	Ні
9. Зменшення забруднення атмосферного повітря – це задача операції «Чисте повітря».	Так	Ні
10. Стан тари при транспортуванні засобів хімізації не перевіряється.	Так	Ні
11. Для проведення фумігації не потрібно одержувати дозвіл.	Так	Ні
12. Транспортування і складування родючого шару ґрунту – це біологічний етап рекультивациі.	Так	Ні
13. Самовільний захват водного об'єкту для використання його в цілях зрошення – це порушення.	Так	Ні
14. При виявленні порушень, за природоохоронним законодавством, складається протокол про адміністративне порушення.	Так	Ні

Частина 5 (19 балів)

Умови виконання завдання: знайдіть відповідність показникові з групи А показника чи показників з групи Б.

А	Б
А. Функції державного управління	1. Фактичний викид
Б. Принципи організації районних служб	2. Дозволена кількість викидів
В. Надлімітний викид	3. 3 м/с
Г. Наднормативний викид	4. Регіональний
Д. Авіаобприскування	5. Кількість по доведеному ліміту
Е. Рекультивациа	6. Моніторинг
Є. Перевірки	7. 4 м/с
	8. Екологічна експертиза
	9. Фактична кількість викидів
	10. Технічна
	11. Комплексні
	12. Облік
	13. Представницький
	14. Біологічний
	15. Оперативні
	16. Прогнозування
	17. Цільові
	18. Час роботи джерела
	19. Адміністративний

Відповіді:

А.	
Б.	
В.	
Г.	
Д.	
Е.	
Є.	

Частина 6 (30 балів)

Умови виконання завдання: визначте, що треба зробити, якщо...
Викладіть свою точку зору щодо наведеного: що буде, якщо...

1. Чи допускається зберігання засобів хімізації під відкритим небом? Чому? _____

(10б.)

2. Чому при будівництві базисного складу пестицидів майданчик повинен мати рівну поверхню і схили? _____

(8 б.)

3. Що буде, якщо не проводити біологічний етап рекультивації? _____

(6 б.)

4. Чому планово-картографічні матеріали є невід'ємною складовою частиною документації заповідних територій? _____

(6 б.)

3

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД В УПРАВЛІННІ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 1 З МОДУЛЯ 3

«СТАНДАРТИ СЕРІЇ ISO 14 000»

Необхідність міжнародного співробітництва в екологічній сфері на сучасному етапі розвитку цивілізації вже не викликає сумніву. Зараз не лише науковці, а й уряди більшості країн усвідомили доцільність узгодження своїх екологічних програм з аналогічними програмами інших держав. Затвердженню існуючих зараз міжнародних екологічних нормативів передували численні конференції, з'їзди, наради, тощо. Для адекватної оцінки екологічної політики, що проводить уряд нашої країни слід знати досвід світової спільноти.

☼ В даній лекції студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Стандарти системи ISO 14 000.

2. Що таке ISO?

3. Загальні вимоги ISO серії 14 000 до системи управління навколишнім середовищем:

3.1. Проведення первинного екологічного аналізу,

3.2. Розробка екологічної політики,

3.3. Планування екологічної діяльності,

3.4. Розробка та впровадження системи управління навколишнім середовищем,

3.5. Аналіз та вдосконалення системи управління навколишнім середовищем.

4. Документальне оформлення системи управління навколишнім середовищем.

Необхідність створення системи управління навколишнім середовищем в організації витікає з усвідомлення того, що своєю діяльністю організація впливає на навколишнє середовище. Основними шляхами такого впливу є такі:

- використання природних ресурсів (води, енергії, мінеральної, деревинної, органічної сировини, тощо);
- забруднення всіх компонентів географічної оболонки: води, повітря, ґрунту;
- створення відходів;
- вплив на природні ландшафти в цілому, тощо.

Вплив організації на довкілля здійснюється як під час діяльності самої організації, так і під час використання її продукції та послуг. Ті види діяльності, продукції чи послуг організації, що можуть впливати на навколишнє середовище, називаються її *екологічними аспектами*.

За умови бажання організації оптимізувати свій вплив на навколишнє середовище, вона повинна аналізувати можливі екологічні аспекти та впливи, визначати їх прийнятний рівень, планувати його досягнення та забезпечувати дотримання екологічних норм. Організація має можливість вільно і гнучко визначати ті сфери своєї діяльності, де доцільно здійснювати впровадження системи, а саме: чи стосовно всієї організації, чи конкретного функціонального підрозділу, чи конкретного виду діяльності. Якщо цей стандарт впроваджено в конкретному функціональному підрозділі або стосовно конкретного виду діяльності, то розроблені політика та методи з часом можуть бути розповсюджені на всю організацію.

Одним з базових принципів управління навколишнім середовищем є визначення та задоволення потреб зацікавлених сторін, на які організація впливає своєю екологічною діяльністю. Це можуть бути споживачі, жителі населеного пункту, в якому розміщена організація, представники місцевих органів влади.

Система управління навколишнім середовищем є інтегрованою частиною загальної системи управління організацією. Вона повинна бути пов'язана з іншими системами, зокрема з системою управління фінансовими показниками, тощо. Рівень впливу організації на навколишнє середовище повинен визначатися, виходячи із збалансування цілей усіх цих систем, з урахуванням економічних і

технічних можливостей організації. Цей процес є постійним. Структура, обов'язки, досвід, технічні правила, методики, процеси і ресурси для реалізації екологічної політики, цілей та завдань повинні бути скоординовані із зусиллями в інших сферах (наприклад, стосовно управління процесами чи виробництвом, управління фінансами, забезпечення якості, техніки безпеки та охорони здоров'я на робочих місцях).

Рівень деталізації та складності системи управління навколишнім середовищем, обсяг необхідної документації та ресурсів повинні залежати від масштабу та характеру діяльності організації. Це особливо стосується малих і середніх підприємств.

Упровадження системи управління навколишнім середовищем може допомогти організації зміцнити впевненість пов'язаних з нею зацікавлених сторін у тому, що:

- керівництво взяло на себе чіткі зобов'язання дотримуватися декларованих положень політики, цілей та завдань організації;
- зусилля спрямовуються, перш за все, на здійснення запобіжних заходів, а не на коригувальні дії;
- можуть бути наведені докази розумного ступеня передбачливості і дотримання законодавчих норм;
- до структури системи закладено механізм постійного вдосконалення.

Впровадження системи управління навколишнім середовищем може забезпечити також одержання безпосередньої економічної вигоди, її слід ідентифікувати з тим, щоб продемонструвати зацікавленим сторонам, особливо акціонерам, цінність для організації належного управління навколишнім середовищем. Функціонування системи дає можливість організації завчасно узгодити екологічні цілі і завдання з конкретними фінансовими результатами діяльності і, таким чином, мати гарантію того, що ресурси скеровуються туди, де їх використання дає найбільшу вигоду, як економічну, так і екологічну. До потенційних вигод, пов'язаних з впровадженням ефективної системи управління навколишнім середовищем, належать:

- створення впевненості в замовників щодо надійності зобов'язань організації стосовно управління навколишнім середовищем та надання відповідних доказів;
- підтримання добрих відносин з громадськістю;
- можливість задоволення критеріїв чи вимог інвесторів та полегшення доступу на ринки капіталів;

- укладання договорів страхування з прийнятними внесками;
- поліпшення репутації організації і збільшення її частки на ринку;
- можливість задоволення вимог, пов'язаних із сертифікацією продукції чи послуг;
- удосконалення управління витратами;
- зменшення кількості інцидентів, які призводять до юридичної відповідальності;
- можливість надання доказів щодо забезпечення розумного ступеня передбачливості та обережності в діях, які можуть призвести до порушення законодавчих норм та правил;
- економія сировини, матеріалів та енергії;
- спрощення процесу отримання дозволів (ліцензій) стосовно діяльності, продукції чи послуг;
- створення сприятливих умов для розвитку й участі у вирішенні екологічних питань;
- поліпшення відносин між промисловими та урядовими колами.

При впровадженні та розробці системи управління навколишнім середовищем доцільно використовувати принципи загального управління якістю (TQM);

- широко залучати до процесів створення системи персонал підприємства, надавати йому необхідні повноваження, підтримувати його ініціативу;
- встановлювати партнерські стосунки з зацікавленими сторонами, залучати їх до розробки та функціонування системи;
- забезпечувати постійне удосконалення системи на основі аналізу накопиченого досвіду, відслідковування показників виконання, постійного навчання.

ЩО TAKE ISO?

Сучасні економічні та політичні відносини в світі досягли такого рівня, при якому не можливо уявити ізольоване існування однієї окремо взятої країни або компанії. Міжнародний ринок реально має глобальний характер, а продукти його функціонування розповсюджуються в світі з блискавичною швидкістю. Особливо це стосується забруднення компонентів довкілля, адже важко уявити, що викиди виробництва затримуються в повітрі лише над конкретним підприємством-забруднювачем, а забруднені води річки обов'язково потраплять вниз за течією, тощо. Саме тому потреба в міжнародній стандартизації і нормуванні антропогенного навантаження постійно зрос-

тає. Для її задоволення після Другої світової війни була заснована Міжнародна організація зі стандартизації (ISO).

ISO – це всесвітня федерація національних органів зі стандартизації, яка об'єднує в своїх лавах 120 членів. Головна функція системи *ISO* полягає у запровадженні міжнародних стандартів, вироблених на основі міждержавних угод. Оскільки це неурядова організація, всі розроблені нею стандарти не обов'язкові для виконання.

ЗАГАЛЬНІ ВИМОГИ СТАНДАРТІВ ISO СЕРІЇ 14000 ДО СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Основними з стандартів ISO серії 14000 є стандарти ISO 14001 та ISO 14004. Перший з них містить вимоги до систем управління навколишнім середовищем, що можуть бути об'єктивно перевірені та використовуються для цілей сертифікації. Другий описує загальні підходи до побудови ефективної системи управління навколишнім середовищем і може використовуватися організацією як практичний посібник при створенні такої системи. Ці стандарти є добровільними та використовуються організаціями з власної ініціативи.

Основним принципом функціонування системи управління навколишнім середовищем, згідно зі стандартами ISO серії 14000, є принцип постійного вдосконалення:

- організація повинна визначити свою *екологічну політику*;
- для її реалізації розробляються *екологічні цілі, завдання та програми*;
- організація забезпечує їх впровадження та *функціонування*;
- досягнуті результати *контролюються та коригуються* (при необхідності);
- за підсумками контролю проводиться *аналіз з боку керівництва*, під час якого приймається рішення про перегляд політики та *визначення шляхів подальшого вдосконалення*.

Такий цикл повторюється на протязі усього часу функціонування системи.

Ця схема може також застосовуватися для інших аспектів діяльності організації, крім управління середовищем. Тому досвід, накопичений при впровадженні системи згідно стандартів ISO серії 14000, може бути використаний при створенні системи постійного удосконалення діяльності усєї організації чи її окремих функцій.

Необхідно зазначити, що стандарти ISO серії 14000 не містять вимог безпосередньо до екологічних характеристик організації. Єдиною їх вимогою є виконання будь-яких встановлених законодав-

чих норм щодо впливу на оточуюче середовище. Більш конкретно вимоги до показників своєї діяльності організація повинна встановлювати самостійно, базуючись на принципі постійного удосконалення. Також організація самостійно визначає, на які саме її екологічні аспекти та впливи буде розповсюджуватися розроблювана система (зрозуміло, що охопити усі аспекти неможливо). Але при цьому обов'язково повинні включатися найбільш суттєві аспекти, за якими вплив на навколишнє середовище може бути значним.

ПРОВЕДЕННЯ ПЕРВИННОГО ЕКОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ

Першим кроком підприємства після прийняття рішення щодо розробки системи управління навколишнім середовищем повинно бути проведення первинного екологічного аналізу. *Метою* такого аналізу є:

- визначення екологічних аспектів діяльності організації;
- визначення законодавчих та нормативних вимог до впливу організації на навколишнє середовище;
- аналіз відповідності діяльності організації встановленим законодавчим і нормативним вимогам;
- виділення найбільш суттєвих екологічних аспектів, що будуть включені в розроблювану систему управління навколишнім середовищем.

Першим важливим кроком є складання переліку сфер та об'єктів, що підлягають аналізу. Сюди можуть входити види діяльності організації, конкретні роботи чи конкретний виробничий об'єкт.

Для проведення *первинного екологічного аналізу* може бути сформовано робочу групу з представників різних підрозділів. До цієї роботи можна широко залучити весь персонал організації (це може бути суміщене з його екологічним навчанням). Також може бути доцільним залучити представників зацікавлених сторін. Для *збору інформації* можуть використовуватися такі *методи*:

- анкетування або інтерв'ювання представників персоналу або зацікавлених сторін (можливе використання фокус-груп);
- використання переліків контрольних питань;
- оцінка життєвого циклу продукції;
- безпосередній контроль та вимірювання екологічних характеристик;
- аналіз накопиченої статистики (у тому числі щодо аварійних ситуацій).

Процес та результати первинного екологічного аналізу повинні бути документально оформлені. У цих документах повинні бути вказані можливості для розвитку системи управління навколишнім середовищем. Зокрема, якщо організація не в повній мірі виконує нормативні вимоги, бажано скласти план приведення її екологічних характеристик у відповідність до цих вимог. Цей план повинен бути повністю реалізований до моменту впровадження системи управління навколишнім середовищем.

РОЗРОБКА ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Вище керівництво організації визначає основні принципи та цілі своєї діяльності в області охорони навколишнього середовища та розробляє на їх основі екологічну політику. Екологічна політика повинна відображати відданість організації основним принципам систем управління навколишнім середовищем, викладеним у стандартах ISO серії 14000, зокрема принципу постійного удосконалення, спрямованості на задоволення інтересів зацікавлених сторін, виконання законодавчих і нормативних вимог. У політиці повинно бути вказано, що управління навколишнім середовищем належить до пріоритетних цілей організації.

Крім того, політика може містити специфічну інформацію для організації. Це, зокрема, основні екологічні аспекти, на яких будуть сконцентровані зусилля організації, основні методи, які будуть використовуватися для цього.

Політика є досить коротким і загальним документом. Але у той же час вона повинна бути достатньо чіткою, щоб використовуватися як основа для екологічного планування та розробки документованої системи управління навколишнім середовищем.

Відповідальність за визначення екологічної політики, як правило, покладається на вище керівництво. Керівники всіх рівнів відповідають за реалізацію політики організації, а також за формулювання змін та модифікацію політики.

Політика повинна бути доведена до відома всіх працівників, сприйматися та підтримуватися ними. Також вона повинна бути доведена до відома зацікавлених сторін. Доцільно періодично аналізувати сприйняття ними політики.

ПЛАНУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Планування екологічної діяльності організації повинно здійснюватися на базі розробленої ним екологічної політики. У процесі планування необхідно виділяти такі ключові моменти:

- необхідність визначення екологічних аспектів, які будуть охоплені планом і законодавчих вимог до них;
- обов'язкове встановлення показників, вимірювання яких дозволить організації оцінити вплив на довкілля;
- конкретно для кожного вибраного екологічного аспекту встановлення екологічних цілей і задач;
- розробка екологічних програм, виконання яких дозволить організації досягти поставленої мети.

Обираючи екологічні аспекти для планування, необхідно чітко усвідомити ступінь їх важливості, наявність відповідних законодавчих вимог, а головне – практичний бік забезпечення управління ними. Відповідно до кожного з обраних аспектів визначаються цілі і задачі організації, які дозволять зберегти або покращити роботу в межах кожного аспекту. Цілі та задачі повинні бути сформульовані для кожного ієрархічного рівня організації і обмірковано механізм перевірки їх досягнення.

Наступним етапом екологічної діяльності організації є *розробка програми досягнення цілей*. Програми повинні включати заходи, спрямовані на покращання екологічних показників організації. Як і в класичному діловодстві, програма повинна мати розділи «відповідальні за виконання», «порядок контролю», «необхідні ресурси» тощо.

РОЗРОБКА ТА ВПРОВАДЖЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Упровадження системи управління навколишнім середовищем можливе лише за умови чіткого виконання організацією розроблених екологічних програм і підтримання визначених екологічних характеристик.

Для цього стандарт ISO передбачає виконання таких обов'язкових вимог, тобто організація повинна (ці вимоги є практично ідентичними з вимогами розділу 4.5 ISO 9001):

- визначити, документально оформити та довести до відома персоналу його функції, відповідальність і повноваження в галузі управління навколишнім середовищем (включаючи призначення відповідального представника вищого керівництва і надання йому необхідних повноважень);

- забезпечити підготовку, обізнаність та компетентність персоналу, як щодо їх безпосередньої діяльності, так і щодо системи управління навколишнім середовищем в цілому (особливо важливим є забезпечення усвідомлення важливості управління навколишнім середовищем, як для підприємства, так і для суспільства в цілому);
- створити систему інформаційних зв'язків як між різними підрозділами, так і з зовнішніми зацікавленими сторонами (включаючи реєстрацію отриманих повідомлень та запитів і надання відповідей на них);
- створити систему управління документацією, що використовується в рамках системи управління навколишнім середовищем;
- визначити види своєї діяльності та роботи, пов'язані з суттєвими екологічними аспектами, планувати та організовувати їх таким чином, щоб забезпечити виконання екологічних цілей і завдань (до таких робіт найчастіше можуть відноситися: проектування, закупки, виробництво, складування, технічне обслуговування, будівництво тощо);
- визначити потенційні аварійні ситуації, що можуть призвести до негативного впливу на навколишнє середовище, розробити схеми реагування на них, що забезпечили б запобігання та зменшення впливу на навколишнє середовище (прикладом таких ситуацій – пожежі, аварійні викиди у воду чи в атмосферу, стихійні лиха тощо).

АНАЛІЗ ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

З метою забезпечення можливості проведення аналізу досягнення всіх визначених цілей і завдань, виконання законодавчих і нормативних вимог, організація повинна запровадити механізми моніторингу та вимірювання основних своїх впливів на навколишнє середовище.

Для ефективної організації системи управління навколишнім середовищем організація повинна розробити схему збору, зберігання, обробки та розповсюдження даних щодо своєї екологічної діяльності. Загальний обсяг таких даних повинен бути достатнім, щоб мати можливість надати докази відповідності системи вимогам стандарту ISO 14 001. Вимоги до управління цими даними є аналогічними до вимог розділу 4.16 стандарту ISO 9001. Періодично

організація повинна проводити аудити системи управління навколишнім середовищем, щоб визначити:

- чи відповідає система управління навколишнім середовищем встановленим вимогам;
- чи була вона впроваджена належним чином і чи підтримується вона в робочому стані.

Вище керівництво організації повинно періодично проводити аналіз системи управління навколишнім середовищем для підтвердження та гарантування того, що вона залишається придатною, адекватною і ефективною. Аналіз ґрунтується на інформації за результатами моніторингу екологічних показників, аналізом невідповідностей (включаючи аварійні ситуації), внутрішніми та зовнішніми аудитами, даних від персоналу та зацікавлених сторін. За підсумками аналізу може бути прийняте рішення про зміну екологічної політики, цілей та завдань, зміну переліку екологічних аспектів, що розглядаються в системі, розробку нових екологічних програм, зміну схеми впровадження, функціонування та аналізу системи.

ДОКУМЕНТАЛЬНЕ ОФОРМЛЕННЯ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ

Стандарти ISO серії 14000 не визначають вимоги до структури документації системи управління навколишнім середовищем, але в загальній структурі такої документації може складатись з Настанов – центрального документу, в якому описується структура системи в цілому і Процедур – документів, у яких описується алгоритм виконання конкретної діяльності в рамках системи, відповідальність за її виконання. Наставови можуть містити посилання на екологічні програми та процедури.

Визначаючи структуру і детальність документації, необхідно враховувати розмір організації, рівень кваліфікації та мотивації персоналу, діапазон та різноманітність екологічних аспектів та вплив організації та наявність документованої системи якості та структуру її документації.

Рекомендується розроблювати документацію стосовно таких видів діяльності:

- визначення переліку екологічних аспектів і нормативних вимог;
- розробка екологічної політики, цілей і завдань організації;
- розробка та контролю виконання екологічних програм;
- розподіл відповідальності та повноважень в рамках системи;

- організація зовнішніх і внутрішніх інформаційних зв'язків;
- управління документацією;
- визначення робіт, що впливають на екологічні аспекти організації, внесення відповідних вимог у методики виконання цих робіт;
- визначення можливих аварійних ситуацій та розробка методик реагування на них;
- моніторинг впливу на довкілля, управління необхідним обладнанням;
- розслідування випадків невідповідностей, вироблення коригуючих та профілактичних дій;
- збирання, збереження, аналіз і розповсюдження інформації щодо функціонування системи управління навколишнім середовищем;
- планування, організація та проведення аудитів та аналізів з боку керівництва.

Цей список може корегуватись у залежності від розмірів організації і по мірі необхідності.

ПРОГРАМНА ЛЕКЦІЯ 2 З МОДУЛЯ 3

«УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В КРАЇНАХ СВІТУ»

Для країн з перехідною економікою, до яких належить Україна, дуже важливу роль відіграє можливість вивчення досвіду розвинутих країн. Особливо це стосується досягнень в галузі екологічного управління. Використання як позитивного, так і негативного досвіду дозволить «обійти» ті гострі проблеми, ключ до вирішення яких вже знайдено.

☼ У цій лекції будуть розглянуті особливості системи екологічного управління в країнах Заходу, Центральної і Східної Європи. В результаті студент повинен засвоїти наступні питання:

1. Розвиток регіональної системи управління промисловими відходами (Проект ТАСІС ЕС).
2. Досвід екологічного управління в країнах Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР).
3. Програма дій по охороні навколишнього природного середовища для Центральної і Східної Європи.
4. Завдання та організація воєводських інспекцій охорони природного середовища у Польщі.
5. Взаємодія на прикордонних територіях Польщі та України.

ПРОЕКТ ТАСІС ЄС

(Розвиток регіональної системи управління промисловими відходами в Україні)

TACIS – це програма технічної допомоги Європейського Союзу країнам Співдружності Незалежних Держав (СНД) і Монголії. Він підтримує розвиток економічних і політичних зв'язків між країнами Європейського Союзу і країнами-партнерами. TACIS надає фінансування у вигляді грантів для передачі ноу-хау і реалізації проектів, спрямованих на перехід країн партнерів до ринкової економіки і формування демократичного суспільства в цих країнах.

22 березня 1989 р. прийнята, а 5 березня 1992 р. набула сили Базельська конвенція, мета якої – контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів з метою захисту здоров'я населення і оточуючого середовища. До основних *задач* конвенції належать такі:

- скорочення транскордонного переміщення небезпечних та інших відходів;
- наближення місць переробки, видалення і ліквідації небезпечних та інших відходів до джерел їх виробництва;
- використання екологічно безпечних технологій переробки, видалення і ліквідації відходів;
- мінімізація утворення небезпечних та інших відходів.

Конвенцією введені обмеження на транскордонні перевезення відходів. *Заборонено* експорт небезпечних відходів:

- в країни-учасниці, що використовують своє суверенне право на заборону імпорту відходів на свою територію;
- якщо країна-імпортер не дала згоди в письмовій формі на конкретне імпортерне постачання;
- якщо є підстави вважати, що використання цих відходів не буде здійснюватись екологічно обґрунтованим засобом;
- в країни, що не є учасниками конвенції;
- для видалення в райони, що розташовані південніше 60° південної широти.

Досягнення цілей, за розрахунками авторів, повинно йти такими шляхами:

- через розвиток національного законодавства;
- введенням системи квот і лімітів країнами-учасницями на діяльність, пов'язану з перевезенням відходів;
- проведенням класифікації відходів за ступенем небезпеки;
- створенням мережі лабораторій з метою кількісної оцінки небезпеки відходів.

Складено списки небезпечних відходів, згідно додатків конвенції:

Список А Додатку I: в основу покладено потенційну небезпеку видів виробництв, в яких утворюються ці відходи.

Список Б Додатку I: за основу взяті небезпека елементів і їх сполук, що містяться у відходах.

Список Додатку II: наведені небезпечні та інші відходи, що вимагають особливого розгляду.

Список Додатку III: за основу взяті небезпечні властивості відходів (вибухонебезпечність, вогнебезпечність тощо)

Додатковий список А Додатку VIII: за основу взяті небезпечність елементів і їх сполук, що містяться у відходах, а також небезпечність відповідних видів виробництв.

Додатковий список В Додатку IX: відходи, які загалом не є небезпечними, але які можуть бути віднесені до таких за умови вмісту в них речовин і матеріалів зі списків Додатку I у такій кількості, коли проявляються небезпечні властивості, перелічені в списку Додатку III.

До сфери дії Базельської конвенції не ввійшли відходи, що потрапили під дію інших міжнародних угод (радіоактивні відходи тощо).

Програмою TACIS пропонуються: *методи* екологічної оцінки небезпечності і токсичності відходів, *списки і типи* аналітичних приладів, що використовуються для визначення складу відходів (фотоколориметри, спектрофотометри, ААС-спектрометри, хроматографи, мас-спектрометри та комбіновані системи), визначається *роль аналітичних лабораторій* в системі управління відходами.

Методи оцінки небезпечності і токсичності відходів розподіляються на дві групи: методи оцінки небезпечності (розрахункові і експериментальні) і методи визначення складу і властивостей відходів (фізико-хімічні і біологічні). В процесі оцінки небезпечності і токсичності відходів першим етапом є визначення категорій відходів (рис.1), відповідно до чого планується подальша робота з ними.

Так, відходи категорій А і Г не вимагають визначення їх складу; для відходів категорій Б і В необхідно визначити склад і ток-

сичність; для відходів категорії Д необхідно визначити склад і токсичність під час зміни складу домішок.

Для акредитації аналітичних лабораторій в Україні та на міжнародному рівні необхідно щоб вони відповідали вимогам до вимірювальних лабораторій, основними з яких є забезпеченість:

- організацією і управлінням;
- системою управління якістю вимірів, аудитом;
- висококваліфікованим персоналом;
- умовами для виконання вимірів;
- засобами вимірювальної техніки, стандартними зразками;
- простежуваності вимірів;
- методиками виконання вимірів;
- представлення результатів вимірів;
- збереження інформації, конфіденційності;
- відсутність реклаमाцій.

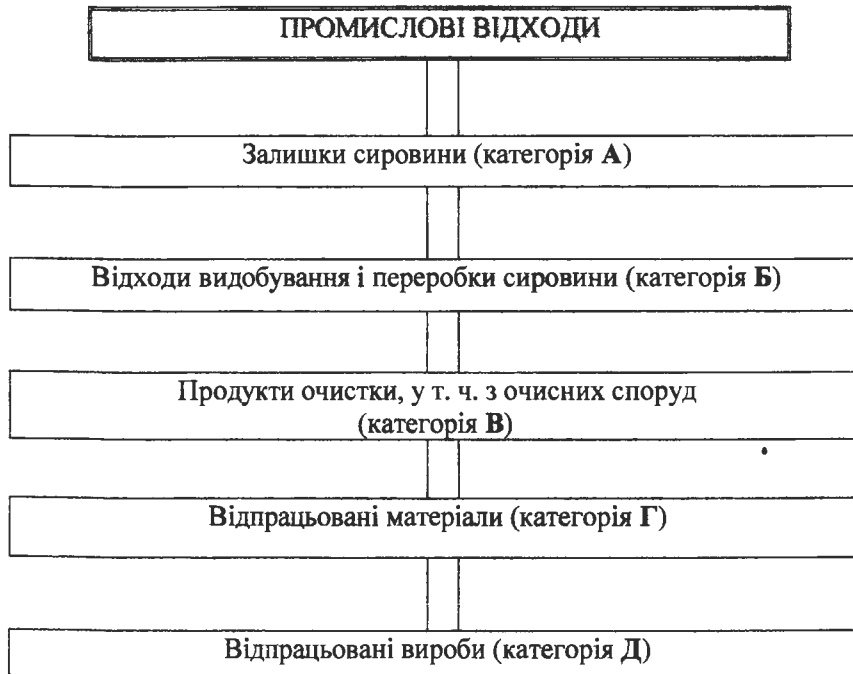


Рисунок 1. Категорії відходів

Головною ланкою з точки зору управління є *система управління якістю вимірів*, під якою розуміється організаційна структура, обов'язкові процедури, методики їх виконання, процеси і матеріальні ресурси, що створюються і використовуються для здійснення управління якістю, для забезпечення якості. Система управління якістю повинна бути повністю викладена у відповідному інструктивному документі внутрішнього використання в аналітичній лабораторії. Така Інструкція повинна бути настільки детальною, щоб виконання її могло гарантувати якість результатів аналізу. Система управління якістю вимірів, а, відповідно, і Інструкція повинні вміщувати: відпрацьовані положення політики керівництва по відношенню до якості вимірів, цілі і обов'язки керівництва по контролю за ефективністю системи; обов'язки персоналу по втіленню цієї політики; організаційну і управлінську структуру; взаємозв'язки між управлінським апаратом, технічним керівництвом, службою забезпечення і метрологом (менеджером по якості).

До позитивних рис проекту ТАСІС можна також віднести детальний аналіз всіх тонкощів як системи управління (від аналізу процедур зміни керівних осіб до процедур укладання угод, реагування на скарги, проведення внутрішнього аудиту, обслуговування обладнання тощо), так і складу обладнання, стандартних зразків і контролю якості вимірів.

ПРОГРАМА ДІЙ З ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА ДЛЯ КРАЇН ЦЕНТРАЛЬНОЇ І СХІДНОЇ ЄВРОПИ

Міжнародний досвід свідчить, що успіх політики в галузі екології базується на чітких обов'язках з боку всього уряду і ясных підходах до встановлення пріоритетів і здійснення вибору. У той же час, обов'язків загального характеру не достатньо. Якість організаційної інфраструктури – такий же важливий аспект екологічної політики. Без добре налагодженої діяльності системи відповідних установ (екологічних інституцій) ніякі раціональні ідеї ніколи не стануть реальністю. Екологічні інституції є віддзеркаленням цієї системи, що безперервно змінюється. Вони охоплюють різні сфери людських інтересів і видів діяльності: політичних, соціальних, економічних, екологічних, технічних.

Не існує єдиних моделей екологічного управління та інституцій, прийнятних для всіх країн. У кожній з них склалася своя система управління, яка відбиває політичні традиції, економічні ме-

ханізми, культурні та національні особливості, існуючу правову та адміністративну систему, а також загальний стиль формального та неформального процесу прийняття рішень.

Органи державного екологічного управління одноосібно не вирішують всі питання екологічної політики держави, але їх ключовими функціями є сприяння процесу досягнення взаєморозуміння у суспільстві, посередництво, координація і об'єднання зусиль різних громадських груп, зацікавлених у охороні довкілля; включення екологічних питань у важливі економічні та політичні рішення; забезпечення екологічною інформацією громадськості. Результатом цієї діяльності має стати досягнення поставлених екологічних цілей.

На прикладі розвинутих країн можна впевнитись, що завжди існує певна відстань між соціально усвідомленими екологічними цілями і реальними результатами їх досягнення. Розмір цієї відстані, серед іншого, в значній мірі залежить від ефективності діяльності національних екологічних інституцій.

Для країн з перехідною економікою, до яких належить Україна, важливим є вивчення, усвідомлення та використання досвіду розвинутих країн, зокрема тих, що входять до Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), щодо конструювання та введення в дію екологічних інституцій.

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

Досвід країн ОЕСР свідчить про те, що ключем до повноцінного екологічного управління є ступінь важливості, який суспільство та його представники в органах влади надають питанням довкілля. Тиск громадської думки відіграє головну роль у привертанні уваги політичних діячів до природоохоронних проблем. У країнах ОЕСР механізми формування екологічної політики за останні роки дуже наблизилися один до одного і зараз між ними не існує суттєвої різниці. У цих країнах не на словах, а на ділі надається велике значення проблемам довкілля, існує добре організований популярний і політично впливовий «зелений рух», програми всіх значних політичних партій відображують стурбованість екологічними проблемами. Тут створення екологічної політики є процесом відкритим до участі всіх верств населення, до цієї роботи залучаються кола науковців і фахівців. Наукові і технічні знання, на яких ґрунтується екологічна політика, розповсюджуються засобами інформації. Це

сприяє взаємодії між процесом створення екологічної політики і реакцією на нього громадської думки.

ВПЛИВ ЗАКОНОДАВСТВА НА ЕКОЛОГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ

Екологічне законодавство не можна реалізувати примусовими методами, якщо воно не відповідає існуючим адміністративним, економічним і технічним можливостям, які б забезпечили його впровадження.

У країнах ОЕСР повноваження між органами центральної, регіональної та місцевої влади розподіляються по-різному. В такій сильній федеративній державі, як Німеччина, регіональним органам влади делеговано чітко визначені повноваження. Тоді як в менш «жорсткій» федерації, як США, розподіл повноважень між владою штатів і федеральним урядом не завжди є чітко визначеним. В унітарних державах ступінь централізації управління теж різний. Найбільшим він є в Великобританії, трохи меншим – у Франції. Найбільший ступінь децентралізації управління в Голандії і Швеції. На додаток до цього, необхідність вирішувати екологічні проблеми, які виходять за межі державних і адміністративних кордонів, призвела до добровільного співробітництва між державами та їх адміністративними одиницями, в результаті якого, наприклад, було визнано за доцільне створити басейнові річкові органи управління в межах скоординованого екологічного регулювання і управління водними ресурсами та їх якістю.

Особливу роль в юридичній системі екологічного управління відіграють *суди*. Ступінь їх впливу на проведення в життя екологічної політики в різних країнах є різним. До останнього часу він був досить незначним у Європейських країнах або Японії. Навпаки, в США розгляд в судах екологічних позовів є дуже частим. А через це кожний юридичний крок, який робить законодавець, адміністратор або зацікавлена приватна особа, має враховувати можливу реакцію на нього з боку суду. Проте судовий розгляд справ часто тягне за собою значну витрату часу та зростання витрат на впровадження рішень. Ось чому все більше визнання отримує вирішення розбіжностей шляхом переговорів і досягнення угоди між регулюючими органами і природокористувачами.

У країнах-членах ЄС все більшої сили набирає процес інтеграції екологічної політики і законодавства шляхом пошуків компромісів і

досягнення політичного консенсусу. Зокрема проведено координацію в питаннях встановлення екологічних стандартів якості, оцінки впливу на довкілля та запровадження механізмів інформування громадськості щодо екологічних питань.

АДМІНІСТРАТИВНІ ТА ІНСТИТУЦІЙНІ ОСНОВИ

Важливою складовою частиною системи екологічного управління є його адміністративні та інституційні основи. Вони створюють умови для формулювання екологічної політики та забезпечують її впровадження. Органи виконавчої влади, призначені та наділені повноваженнями з боку представницьких законодавчих органів, формують основу природоохоронної адміністрації.

Часті зміни адміністративного статусу державних органів екологічного управління в країнах ОЕСР підтверджують думку про те, що розвиток інституцій має бути поступовим. Важливим є не сам статус органів державного екологічного управління (міністерство, державний комітет або якийсь інший орган), а той пріоритет, який надається проблемам охорони довкілля вищими органами законодавчої та виконавчої влади. В країнах ОЕСР деякі інституції, що займаються господарчою діяльністю, інколи наділяються функціями загальнодержавного управління в галузі охорони та використання природних ресурсів якогось компонента довкілля.

Ефективне екологічне управління потребує певних наукових і технічних знань, які б дозволили приймати рішення, що є інформаційно обґрунтованими, досяжними і прийнятними. В країнах ОЕСР існує широка мережа моніторингу довкілля та наукових інституцій, що входять до складу органів екологічного управління (як наприклад в США), або є незалежними (як наприклад в Німеччині). Фінансування діяльності цих інституцій щодо наукового забезпечення державного екологічного управління в повну міру бере на себе держава.

Наукові центри США, що входять до складу Агентства з охорони довкілля, одержують фінансування, яке в декілька разів перевищує їх власні потреби і яке вони використовують для залучення необхідних субпідрядних організацій з метою комплексної розробки проектів.

Досвід країн ОЕСР свідчить про те, що витрати на наукові дослідження дозволяють одержати значну економію коштів при здійсненні природоохоронних заходів та істотно зменшити збитки від забруднення та виснаження довкілля.

логічних проблем. А це, в свою чергу, залежить від стурбованості з боку громадськості екологічними проблемами та її доступу до змістовної інформації з екологічних питань; та існування механізмів для здійснення громадського тиску при прийнятті екологічних рішень.

- можливість виявити реальні екологічні цілі шляхом застосування відповідних методів встановлення пріоритетів; координації екологічної політики з державною політикою в галузі промисловості, енергетики, сільського господарства, регіонального управління.
- здатність адміністративної, правової та інституційної системи перевести екологічні цілі в конкретні дії, що визначається інституційною, технічною та кадровою здатністю адміністративної системи; легкістю та механізмами співробітництва органів влади на всіх адміністративних рівнях; ступенем, до якого законодавчі та підзаконні акти регулюють адміністративні можливості та сприяють впровадженню визначеної політики; гнучкістю, яка б дозволяла знаходити найменш витратні рішення для досягнення нормативних екологічних вимог; і поступовим вдосконаленням та розвитком інституцій, які б відповідали зростаючій важливості екологічних проблем.

ФОРМУЛЮВАННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ. ПОЛІТИЧНА ВОЛЯ

Політична воля щодо необхідності більш активного вирішення екологічних проблем в країнах ОЕСР поступово міцнішала під впливом, головним чином, нещасливих випадків, аварій та катастроф, таких, як випадки отруєння населення (хвороба міна-мата та ітаї в Японії), катастрофічні смоги в Англії, аварія танкеру «Торрі Каньон» та ін. Цьому також сприяли численні публікації, присвячені екологічним проблемам, зокрема такі, як доповідь Медоуза та інших для Римського клубу «Межі зростання» (1972). На кінець 80-х років більшість опитаного в західних країнах населення віддавала перевагу охороні довкілля навіть за рахунок деякого зниження темпів економічного зростання.

Все більш впливовим ставав екологічний рух, зростала чисельність партій «зелених», все більше уваги екологічним проблемам стали приділяти в своїх програмах всі політичні партії країн ОЕСР, природоохоронні питання стали регулярно включатися в порядок денний як національних парламентів, так і Європейського парламенту.

Проте були періоди, коли в деяких країнах політичне керівництво зменшувало увагу до екологічних питань і робило спроби повернути попередні досягнення у протилежний бік. Так сталося в 70-х роках у США і у 80-х роках в Японії, але під тиском громадськості ці тенденції було ліквідовано.

Успіх екологічного управління залежить не стільки від специфічних організаційних чи інституційних особливостей, притаманних тій чи іншій країні, скільки від таких факторів, як твердий намір громадськості дбати про цілі охорони довкілля, віддзеркалення цього наміру в політичній волі представників влади, передбачуваність і спроможність уряду діяти відповідно до цієї волі.

Ключем до дійового екологічного управління є той ступінь важливості, який надають громадськість та її представники екологічним проблемам. Визначення цього ступеня важливості є складним завданням, при вирішенні якого мають брати до уваги існуючий і бажаний рівень громадського добробуту, ступінь екологічного ризику, який створює конкретна екологічна проблема для здоров'я людей і функціонування екосистем, технічні та економічні можливості регулювання стану довкілля, уявлення про систему соціальних цінностей, що склалися, політичні погляди щодо справедливого розподілення їх у суспільстві. Складність такого визначення зростає через можливу недостовірність вихідної інформації та обмеженість сучасних наукових і технічних знань.

За цих умов стає важливим створення механізму для забезпечення поінформованості, взаємодії та досягнення консенсусу між всіма зацікавленими сторонами при визначенні екологічної політики.

В усіх країнах ОЕСР чітко простежується тенденція до розширення кола представників різних верств населення, що бере участь у формулюванні екологічної політики. Одночасно спостерігається все більш помітний перехід від адміністративно-командних методів управління до ринково-орієнтованих демократичних методів, які дозволяють знаходити більш ефективні рішення для досягнення екологічних цілей.

ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ ПОЛІТИКИ

До 70-х років екологічна політика в країнах ОЕСР формулювалась у значній мірі з розрізнених елементів і не являла собою єдиного цілого, кожний компонент довкілля розглядався ізольовано, впливи на довкілля різних галузей промисловості та сільського господарства не враховувалися

в їх сукупності. При цьому покращення стану одного з компонентів довкілля могло обернутися втратами для будь-якого іншого. Першими країнами, які стали на шлях розробки інтегрованої екологічної політики та управління, були Нідерланди (Національний план екологічної політики, 1989 р., щорічні екологічні програми), та Великобританія (Інтегроване регулювання забруднення, яке передбачено в Законі про охорону довкілля, 1990 р.).

За останні роки в усіх країнах ОЕСР склалася впевненість у необхідності інтегрованого розгляду питань екологічного управління. Це перш за все стосується оцінки впливу на довкілля та видачі дозволів на природокористування, коли до уваги беруться всі компоненти довкілля, замість ізольованого їх розгляду, та всі види антропогенних впливів на їх стан, джерелами яких є всі галузі виробництва.

У ЄС 24 вересня 1996 р. було прийнято Директиву 96/6 I/ЄС, метою якої є інтегроване відвертання та, якщо це неможливо, зменшення забруднення, спричиненого виробничою діяльністю, види та розміри якої визначено в додатку I до Директиви.

У Директиві встановлюються обов'язкові загальні принципи виробничої діяльності, які передбачають таку експлуатацію виробничого обладнання:

- вживаються всі відповідні запобіжні заходи проти забруднення, зокрема шляхом застосування найкращих доступних технічних засобів;
- не спричиняється значне забруднення;
- уникається створення відходів, а там, де відходи створюються, вони повинні утилізуватися або, якщо це технічно чи економічно неможливо, видалятися так, щоб уникати або зменшувати при цьому будь-який вплив на довкілля;
- ефективно використовується енергія;
- вживаються необхідні заходи для запобігання аваріям та обмеження їх наслідків;
- вживаються необхідні заходи щодо запобігання будь-якому ризику забруднення в разі повного припинення виробничої діяльності, а також приведення виробничої ділянки у задовільний стан після такого припинення.

Формулювання екологічної політики – це процес, що належить до найвищих щаблів політики. Він являє собою всеохоплюючий підхід до конкретних екологічних проблем, врівноважуючи цілі економічного розвитку та охорони довкілля, розглядаючи їх вплив на розподіл

національних багатств та макроекономіку. Але найважливіше те, що екологічну політику необхідно впроваджувати на мікро рівні, на кожному підприємстві та іншому об'єкті, що впливає на стан довкілля.

Прийнятність екологічної політики та її дотримання залежить від того, в яку міру нижчі щаблі урядових органів, промисловості та інших суб'єктів регулювання сприймають встановлені цілі та завдання екологічної політики як такі, що є справедливими і реальними. Від досягнення між ними консенсусу залежить кінцевий успіх екологічної політики.

У країнах, де політичною традицією є недовірливе ставлення до уряду, суспільство може вимагати відкритого прийняття рішень, коли населенню дозволяється брати в ньому участь і воно до цього заохочується. Це перш за все стосується США, де розробка політики передбачає формальні процедури конкурсу між зацікавленими сторонами. Консультації між урядовими представниками та зацікавленими сторонами ретельно відрегульовано і дискусії відбуваються переважно прилюдно. Публічні дискусії забезпечують рівний доступ до інформації всім зацікавленим сторонам та дозволяють висловити свій погляд як тим, хто відстоює природоохоронні позиції, так і представникам промисловості. Неурядові організації та науковці, що не мають відношення до державних органів управління, є складовими частинами системи, вони вважають себе захисниками громадських інтересів і діють як незалежні спостерігачі та протипава як урядовцям (які можуть відстоювати певні політичні інтереси), так і тим сторонам, інтереси яких зачіпаються безпосередньо.

Навпаки, у країнах, де правляча еліта традиційно має широку свободу дій у формулюванні політики, основні напрями політики обговорюються відносно вузьким колом зацікавлених сторін. Вони прагнуть досягти згоди між собою, після чого їх рішення просто доводяться до загального відома. Така практика існує в Великій Британії, Франції, Німеччині та Японії.

Кожен з цих двох підходів має свої переваги і недоліки, і тому важко вирішити, який з них є більш ефективним. Проміжне положення між ними займає Швеція, де прагнуть поєднати переваги обох підходів шляхом розробки нових політичних рішень через систему королівських комісій з широкими консультативними функціями. Але й тут виявилася загрозна для бюджету країни тенденція створення занадто великої кількості таких комісій.

ДОСТУП ГРОМАДСЬКОСТІ ДО ЕКОЛОГІЧНОЇ ІНФОРМАЦІЇ

Для того щоб громадськість мала змогу активно впливати на розробку та впровадження екологічної політики, вона повинна бути об'єктивно поінформована щодо суті екологічних проблем. Інформація має бути кваліфіковано проаналізована, її тлумачення та форма надання – зрозумілими для непрофесіоналів. Це особливо важливо для засобів масової інформації. Недооцінка ступеня екологічної небезпеки, як і її переоцінка, можуть мати однаково шкідливі наслідки.

В різних країнах ОЕСР доступ громадськості до екологічної інформації є неоднаковим. Найбільш вільний він у США завдяки ефективній дії Закону про свободу інформації (1996 р.). Навпаки, у Великій Британії, Німеччині та (в меншій мірі) Франції доступ до інформації був завжди істотно обмеженим і тільки останнім часом під впливом директив ЄС, зокрема Директиви про свободу доступу до інформації щодо довкілля (1990 р.), спостерігаються певні зміни.

РОЛЬ НЕУРЯДОВИХ ОРГАНІЗАЦІЙ

За цілями і методами діяльності можна виділити чотири типи неурядових організацій, які відіграють певну роль у формулюванні екологічної політики в країнах ОЕСР:

- традиційні організації, які орієнтуються на охорону ландшафтів і заповідників;
- об'єднання активістів, що організують лобіювання при прийнятті рішень, в яких зацікавлена та чи інша громада;
- групи фахівців, які проводять аналіз політики та розробляють екологічно безпечні технології;
- радикальні партії, які мають за мету змінити життєвий уклад.

За межами розповсюдження інтересів екологічні наукові організації можуть бути місцевого або національного значення, а також являти собою гілки багатонаціональних організацій, таких як Друзі Землі, Грінпіс або Всесвітній Фонд за природу. Зростає прагнення профспілок, наукових інститутів, релігійних груп об'єднувати свої зусилля щодо охорони довкілля з неурядовими екологічними організаціями.

Роль таких організацій у різних країнах неоднакова. Фінансування їх діяльності теж здійснюється по-різному. В США – це головним чином благодійні приватні внески. В Європі ці організації часто залежать від фінансової підтримки уряду. Вони можуть бути союзниками державних органів охорони довкілля, створюючи

противагу впливу галузевих міністерств з їх великим виробничим і фінансовим потенціалом. Неурядові організації можуть допомагати природоохоронним державним органам виявляти та аналізувати на ранніх стадіях екологічні проблеми, займаючи позицію, яка не залежить від чийось економічних чи політичних інтересів (хоча останнє не завжди так). У той же час деякі неурядові організації можуть демонструвати антагоністичні стосунки з урядом на тлі їх незгоди з урядовим підходом до вирішення певних екологічних проблем.

Позитивний досвід конструктивних взаємовідносин між неурядовими та урядовими організаціями існує в Нідерландах. Тут уряд і суспільство збагнули цінність тієї ролі, яку відіграють незалежні, критично орієнтовані неурядові організації у таких питаннях як:

- виявлення екологічних проблем, які уряд суспільство ще не усвідомило;
- спонукання до дій у питаннях, які уряд може ігнорувати;
- виконання ролі партнера-консультанта з екологічних питань з метою протидії впливу сторін, що, маючи певні економічні інтереси, загрожують стану довкілля, зокрема тих, які належать до міністерств промисловості, сільського господарства та енергетики.

Уряд регулярно проводить консультації з неурядовими організаціями. Промислові корпорації також зацікавлені у тому, щоб знати їх думку щодо екологічної політики корпорацій і отримати підтримку при проведенні різних громадських заходів і програм. Кожна з сторін вважає іншу сторону компетентними професіоналами, створюючи атмосферу поваги і довіри в їх відносинах. Урядові органи всіх рангів надають фінансову підтримку науковим організаціям, завдяки чому вони покривають більше половини своїх витрат. Але це не заважає неурядовим організаціям суворо критикувати уряд за недоліки в природоохоронній діяльності.

РОЗПОДІЛ ПОЛІТИЧНИХ І АДМІНІСТРАТИВНИХ ПОВНОВАЖЕНЬ

Відповідним рівнем державного управління, що на ньому повинна розглядатись екологічна проблема, є той, який найкращим чином здатний вирішити проблеми екологічних пріоритетів і знайти економічні та реальні до досягнення рішення. Оскільки багато екологічних проблем перш за все виявляються на місцевому рівні, виправданим у цих випадках є децентралізоване прийняття певних екологічних рішень. Така децентралізація приведе до різної

екологічної якості компонентів довкілля в різних регіонах через відмінності у щільності населення, складі промисловості та, як наслідок, до різних мінімально необхідних витрат на зменшення рівня забрудненості. Проте нерівномірне екологічне регулювання між регіонами може стати політично неприйнятним, якщо воно буде негативно впливати на торгівельні та ділові відносини або протирічити національній політиці та принципам соціальної рівноправності та справедливості.

Слід також зауважити, що оптимальний обсяг адміністративної юрисдикції стосовно конкретного екологічного питання також залежить від його характеру. Хоча більшість проблем забруднення мають локальний характер, деякі з них призводять до більш розповсюдженого впливу. На практиці адміністративні кордони не завжди співпадають з тими, в межах яких екологічні проблеми можна вирішити найкращим чином. Наприклад, водні або повітряні басейни можуть охоплювати території декількох політико-адміністративних одиниць, створюючи ускладнення щодо децентралізації. Деякі екологічні проблеми можуть виходити за межі державних кордонів і їх вирішення потребує міжнародного співробітництва. Тому центральний уряд у цих випадках має відігравати важливу роль при розробці екологічної політики.

Ступінь децентралізації також залежить від політичної системи. Країни з федеративним устроєм мають децентралізовану систему за визначенням, коли багато функцій делеговано на рівень суб'єкта федерації (штату, регіону). Конституція визначає розподіл влади, делегування повноважень і політичних обов'язків серед органів управління різного рівня. У сильних федераціях, як наприклад у Німеччині, суб'єкти федерації (землі) виконують тільки ті владні функції, які їм чітко делеговано. У США розподіл юрисдикції між штатом і федеральним урядом не завжди добре визначено, що часом викликає великі дебати та судові процеси. Після розподілу юрисдикції між рівнями федерації та суб'єктів федерації органи державного управління кожного рівня діють незалежно, тобто органи суб'єктів федерації є юридично суверенними в межах функцій, які їм делеговано. Взагалі широка екологічна політика є федеральною справою, тоді як суб'єкти федерації інколи мають право встановлювати більш жорсткі стандарти, ніж ті, що встановлюють федеральні закони або підзаконні акти з метою охорони довкілля. В США штатам дозволено вводити в дію більш жорсткі, ніж федеральні, стандарти якості повітря, але в Німеччині землі такого права не мають. Розподіл повноважень щодо регулювання між різними рівнями державного управління може

відрізнятися для різних компонентів довкілля. У Німеччині, наприклад, цілі якості повітря визначаються на федеральному рівні, тоді як цілі якості води – на рівні земель. До цього слід додати, що детальний розподіл обов'язків серед різних рівнів органів державного управління може з часом змінюватись навіть у тій самій державі. Скажімо, в США регулювання якості води, яке було спочатку прерогативою штатів, поступово на протязі 70-х років стало централізованим.

В унітарних державах регіональні та місцеві органи управління мають діяти в рамках, встановлених для них центральним урядом. Розподіл обов'язків щодо формулювання, проведення в життя та примусового впровадження екологічної політики в значній мірі залежить від того, як взагалі централізовано або децентралізовано політичну владу. У високоцентралізованих країнах, як у Франції, місцева діяльність ретельно контролюється національним урядом. У традиційно децентралізованих країнах, як у Голандії, провінційним органам влади дозволяється значна свобода дій щодо адаптації національних керівних документів до місцевих умов. У Японії стандарти якості повітря (для п'яти типових забруднюючих речовин) та максимально допустимі викиди для конкретних районів встановлено централізовано, але префектури і органи місцевого управління можуть видавати постанови з більш жорсткими лімітами. У Великобританії, де історично склався сильний опір встановленню національних екологічних цілей якості, у зв'язку з необхідністю додержання вимог ЄС внесено зміни до екологічного законодавства з метою привести у відповідність з цими вимогами цілі якості повітря і води.

Тоді як екологічна політика приймається зазвичай на національному рівні, її здійснення та примусове впровадження, як правило, делегуються нижчим рівням управління або децентралізуються чи розподіляються між представниками управлінь національного агентства (міністерства чи відомства). У Німеччині уряди земель проводять у життя федеральні постанови і займаються видачею дозволів, моніторингом і примусовим впровадженням федеральної політики щодо охорони повітря. Федеральний уряд визначає основи управління водами, залишаючи за урядами земель деталізацію керівних документів щодо якості води, а також відповідальність за імплементацію та примусове впровадження. В США штати підготовляють плани впровадження вимог законодавства для їх розгляду у федеральному Агентстві охорони довкілля. Після затвердження плану штат стає відповідальним за його запровадження з використанням при необхідності примусових засобів. Йому також надається право

дозволяти природокористувачам відхилення від строків досягнення встановлених вимог. Дозволи на скидання забруднюючих речовин видають штати або місцеві органи федерального Агентства охорони довкілля на основі національних стандартів скидання стічної води, встановлених для кожного виду промисловості. При цьому концентрації речовин у стічній воді, як правило, перевищують стандарти якості води для водного об'єкта. У децентралізованих країнах, як Швеція, муніципалітети відіграють важливу роль щодо відповідальності за впровадження екологічної політики виходячи з концепції муніципального самоврядування, що тут історично склалася. У Нідерландах провінції відповідають за видачу дозволів всім природокористувачам) за примусове впровадження вимог законодавства на великих підприємствах, залишаючи за муніципалітетами малі підприємства.

Політика щодо управління небезпечними відходами в країнах ОЕСР, як правило, розробляється на національному рівні, тоді як обов'язки щодо її впровадження іноді делегуються на нижчий рівень. Управління міськими відходами звичайно делегується органам місцевої влади, дії яких контролюються графствами або суб'єктами федерації. У Великій Британії, наприклад, кожне графство складає свій план видалення відходів міст, тоді як район, що є одиницею органу муніципального управління, забезпечує збирання відходів. У Німеччині кожний район підготовлює десятирічний план збирання відходів, який затверджується урядом землі. Саме збирання відходів забезпечується районом або муніципалітетом під контролем уряду землі. У Нідерландах керівні документи щодо збирання міських відходів розробляються спеціальними представницькими органами, до складу яких входять представники муніципалітетів, сміттєспалювальних підприємств і національної екологічної інспекції. Розміщення великих полігонів для видалення міських відходів, як правило, підлягає громадському розгляду з використанням таких процедур, як подання заяви про екологічний вплив і видача дозволу. Ці процедури частіше за все виконують нижчі урядові рівні: графства у Великобританії, райони у Німеччині, провінції в Нідерландах. У Франції власті префектур повинні дати згоду на розміщення полігонів для відходів після громадського опитування і оцінки впливу полігону на довкілля.

Таким чином, у поводженні з відходами, як небезпечними промисловими, так і муніципальними, не простежується якась єдина, або хоча б домінуюча схема. Всюди ці питання вирішуються по-різному. Але у всіх країнах надають велику увагу питанням координації дій на всіх рівнях управління, проведенню систематичних консультацій

з усіма зацікавленими колами, а також організації навчання виробничого персоналу та його перепідготовки, для чого центральний уряд передбачає необхідні субсидії.

Децентралізація політичної влади пов'язана з фіскальною системою, яка визначає можливості місцевих органів влади генерувати дохід уряду з усіх джерел покриття громадських витрат. Але й тут немає єдиного підходу щодо розподілу фондів. У Великобританії, наприклад, лише незначна частина доходів місцевої влади генерується на місцевому рівні, основна ж їх частина надходить через органи центральної влади. У Швеції, навпаки, більшість екологічних інвестицій і подальших витрат фінансується за рахунок місцевих надходжень.

У той час як управління відходами частіше за все фінансується з місцевих джерел, роль центрального уряду часто є значною у фінансуванні управління якістю води. Це може бути наслідком однакових у межах всієї держави вимог щодо якості води та регулювання забруднення, витрати на досягнення та дотримання яких в деяких районах можуть перевищувати місцеві фінансові можливості. Наприклад, у США Федеральний закон про забруднення вод (1972 р.) встановив технологічні національні стандарти для всіх джерел забруднення, досягнення цієї цілі вимагало надання значних федеральних субсидій окремим штатам і місцевим органам управління для забезпечення виконання закону. Проте такий підхід виявився дуже дорогим і неефективним, і федеральні субсидії було замінено підходом, за яким штати мали повертати одержані гроші з відповідними процентами. Це дозволило підвищити ефективність роботи місцевого комунального господарства. Було підтверджено, що органи місцевого і регіонального управління можуть найбільш успішно здійснювати громадське екологічне обслуговування відповідно до місцевих потреб, а також встановлювати плату за це обслуговування, яка базується на готовності місцевого населення вносити цю плату. У Великій Британії приватні компанії мають право збирати платню за послуги щодо водопостачання та каналізації, які вони надають.

НАДНАЦІОНАЛЬНА ІНТЕГРАЦІЯ ЕКОЛОГІЧНИХ ПОЛІТИК І ЗАКОНОДАВСТВА

Європейський Союз (раніше – Європейська Спільнота) – регіональне економічне об'єднання суверенних держав – являє собою важливий елемент наднаціональної структури, що впливає на національне політикотворення. Екологічна політика в ЄС почала формулю-

ватись з 1973 р. Важливі стадії її розвитку пов'язані з прийняттям Єдиного європейського акта (1986 р.) та Акта про політичний союз (Маастріхтська угода, 1992 р.). В структурах управління ЄС ведеться клопітка та довготривала робота щодо підготовки, обговорення, узгодження та прийняття документів, що визначають його екологічну політику (директив, регулятивних актів і рекомендацій). Це дуже складний процес пошуку компромісів і досягнення консенсусу, в якому бере участь велика кількість політиків, державних діячів, науковців і фахівців.

Проте ще більші утруднення виникають при впровадженні екологічної політики ЄС в окремих країнах. Наприклад, Італію вважають країною, де примусове впровадження регулятивних актів ЄС є дуже слабким. Лише декілька країн-членів ЄС запровадили в своє національне законодавство вимоги директиви ЄС щодо вільного доступу до екологічної інформації.

Але, незважаючи на існуючі труднощі, в ЄС іде позитивний процес гармонізації екологічних політик країн-членів ЄС, що сприяє підвищенню дійовості та ефективності екологічного управління на національному рівні.

ОРГАНІЗАЦІЙНА СТРУКТУРА АГЕНТСТВ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

Національні агентства охорони довкілля, як правило, визначали свої обов'язки відповідно до конкретних компонентів довкілля з їх специфічними особливостями. Це було наслідком традицій фрагментарного стилю формування екологічних агентств, яке підсилювалось «клаптиковим» стилем екологічного регулювання, що мало тенденцію визначати відповідальність саме таким чином. Наприклад, у США більшість актів екологічного законодавства, прийнятих у 70-х роках у відповідь на найбільш пекучі проблеми, що виникали, встановлювали окремий режим регулювання для кожного компонента довкілля. Під кожний закон розроблялись програми, за якими закріплювались структурні підрозділи Агентства охорони довкілля (EPA). З часом стало ясно, що така, на перший погляд прагматична, система часто приводила до того, що зменшення забруднення будь-якого одного компонента довкілля викликало збільшення забруднення іншого, замість того щоб зменшувати сумарне забруднення.

Необхідність демонструвати швидкі досягнення органів природоохоронного управління з метою отримати громадську і політичну підтримку також гальмувала реорганізацію. Ранні спроби реоргані-

зувати ЕРА за функціональним принципом було визнано такими, що потребують великих зусиль і стануть можливими лише у далекому майбутньому. Спроби залучити до ЕРА підрозділи з інших відомств США для організації інтегрованого функціонального екологічного управління здавалися занадто складними, до того ж, незважаючи на знання персоналом цих підрозділів предмету їх попередньої діяльності, його перепідготовка з орієнтацією на екологічні питання була нелегкою справою. Нові підрозділи, які прийшли з інших відомств, продовжували шукати підтримку своїх традиційних однодумців за межами ЕРА, і ці функціональні підрозділи просто збільшили кількість конфліктних інтересів, які примушували відкладати на подальше спроби запровадити інтегроване управління.

Поступовий розвиток інтегрованого політикотворення вимагав змін в адміністративній структурі та процедурах, які б підтримували механізм більш сильної міжгалузевої та міжсередовищної інтеграції. Такі зміни було здійснено у Великій Британії (у 1987, 1989, 1990, 1996 роках). Створене у 1996 р. Агентство охорони довкілля об'єднало екологічну інспекцію (НМІР), національні річкові органи (МКА) та органи, що регулюють поводження з відходами. Це агентство видає єдиний дозвіл на всі види впливів на довкілля. Ще раніше (з 1969 р.) це почали робити в Швеції, а також у Франції. У США така практика існує у деяких штатах, наприклад, у Міннесоті.

ЗАВДАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВОЄВОДСЬКИХ ІНСПЕКЦІЙ ОХОРОНИ ПРИРОДНОГО СЕРЕДОВИЩА У ПОЛЬЩІ

20 липня 1991 р. Сейм Польської Республіки схвалив закон «Про державну Інспекцію охорони природного середовища», який почав діяти з 29 жовтня 1991 р. Цей закон є результатом десятирічних спроб побудувати єдину систему організації контролю в галузі охорони природного середовища Польщі.

Державна інспекція охорони природного середовища (ДІОПС) була створена завдяки закону про охорону та формування середовища 1980 року. Цей орган зайняв високе положення у ієрархії державних органів, але володів досить обмеженими можливостями практичного впливу, а його правова підстава викликала чимало сумнівів.

Тодішня державна інспекція охорони середовища мала обмежені виконавчі повноваження. Вона могла контролювати та рекомендувати, але не мала права вимагати, наприклад, затримати чи

обмежити шкідливе виробництво, і навіть не могла виносити обов'язкові для господарських суб'єктів рішення щодо обмеження їхнього впливу на середовище. Крім того, вона не мала жодного впливу на встановлення розміру грошових стягнень за недотримання вимог охорони природного середовища і не мала аналітично-дослідницької бази.

Незалежно від державної інспекції охорони природного середовища у 80-х роках функціонували Центри досліджень та контролю середовища, які підпорядковувались Воєводам, котрі до певної міри дублювали контрольні дії ДІОПС на рівні воєводства.

Ці центри мали статус бюджетних установ і здебільшого повинні були заробляти на своє утримання, надаючи платні послуги організаціям, які вони контролювали. Така система контролю не гарантувала дійсного дотримання закону, а також не могла бути основою для управління середовищем. Результати досліджень в окремих Центрах не порівнювались між собою, не містили об'єктивних даних про стан середовища.

Основною метою закону про ДІОПС 1991 р. було створення єдиної контрольної системи у вигляді Державної Інспекції Охорони Середовища, яка у новій структурі охопила в цілому існуючий контрольний потенціал, створений ДІОПС, а також Центрами досліджень та контролю середовища.

Державна інспекція охорони середовища у новому вигляді – це орган спеціальної адміністрації що підпорядковується Міністрові охорони середовища, природних ресурсів та лісового господарства. Її основними функціями є такі:

- контроль за дотриманням закону у сфері охорони середовища;
- дослідження стану середовища та фіксування змін, котрі у ньому відбуваються (моніторинг).

Визначені у законі принципи взаємодії роблять можливим створення системи оперативної передачі інформації між ДІОПС та іншими адміністративними органами. Спеціалізований контроль у сфері охорони середовища, здійснюваний ДІОПС у тісній взаємодії з органами місцевої адміністрації падає воєводам достатні підстави для управління середовищем.

Закон про державну інспекцію охорони природного середовища – це правовий акт, який упорядковує організацію державної адміністрації у галузі охорони середовища шляхом розподілу функцій регламентації середовища та контролю.

Воєвода і надалі залишається основною особою, що приймає рішення щодо управління середовищем, і має всі права щодо регламентації користування середовищем.

ДЮПС є двоінстанційним органом. Основною організаційною одиницею в регіоні є Воєводська інспекція охорони природного середовища, що діє у кожному воєводстві, будучи виконавчим апаратом Воєводського інспектора охорони середовища.

Головна інспекція охорони середовища є, в свою чергу, апаратом Головного інспектора охорони середовища. Керівниками Державної інспекції охорони природного середовища є:

- Головний інспектор охорони природного середовища, що призначається прем'єр-міністром на подання Міністра охорони природного середовища, природних ресурсів та лісового господарства;
- Воєводський інспектор охорони середовища призначається Міністром охорони природного середовища, природних ресурсів та лісового господарства за поданням Головного інспектора охорони середовища при узгодженні з воєводою.

Як уже згадувалось, ДЮПС у теперішньому вигляді здійснює два основних види діяльності:

- контроль за дотриманням закону у сфері охорони середовища;
- моніторинг природного середовища.

У галузі контролю за дотриманням закону інспектори ДЮПС здійснюють контроль користувачів середовища (промислових підприємств, господарських організацій, фізичних осіб, що займаються господарською діяльністю) щодо виконання ними вимог охорони природного середовища.

Кожне підприємство, що займається господарською діяльністю, має повноваження щодо користування середовищем у визначеному масштабі. Допустимий об'єм використання середовища визначається індивідуальними адміністративними рішеннями, які виносять воєводи. Ці рішення, зокрема, визначають:

- об'єм використовуваної води;
- вид та об'єм забруднень у скидах;
- вид та об'єм забруднень у викидах;
- вид та об'єм відходів, призначених до складування у визначеному місці;
- створення шуму.

На практиці контроль за підприємством здійснює контрольно-вимірвальна група, тому що визначення рівня виконання накладених на природокористувача обов'язків вимагає здійснення контролю кваліфікованим персоналом, що володіє знаннями з різних галузей науки та використання різноманітних вимірвальних приладів та лабораторії.

Висновок контролю складається з:

- протоколу про контроль;
- протоколу огляду;
- результатів вимірів і лабораторних аналізів.

Ці матеріали є підставою для ствердження чи контрольоване підприємство виконує вимоги щодо охорони природного середовища, чи їх порушує і у якій мірі. Залежно від результатів контролю Воєводський інспектор охорони середовища розпочинає подальші дії, а саме:

- **видачу післяконтрольного розпорядження (припису)**, в якому вказується на виявлене у ході перевірки порушення і наказується їх усунути у визначений строк;
- **видачу адміністративного рішення (постанови)**, що може стосуватися:
 - накладання обов'язку розпочати дії, що направлені на усунення у визначений строк недоліків у водному господарстві, внаслідок яких може виникнути загроза життю або здоров'ю людей чи тварин (ст. 28 Водного законодавства). Якщо упущення підприємства не будуть ліквідовані у визначений строк, ДЮПС має право винести рішення про зупинку підприємства;
 - зупинення діяльності, що призводить до порушення рішення про допустимі викиди забруднень у атмосферу (ст. 31 Закону про охорону та формування середовища), рішення про допустимий рівень шуму (ст. 51). Враховуючи пропозицію зацікавленої сторони, ДЮПС має право визначити строк усунення порушень, а у випадку невиконання цього рішення повинна припинити діяльність, що спричиняє порушення;
 - призупинення діяльності, яка погіршує стан середовища, зокрема, погрожує життю або здоров'ю людей, до того часу, поки не будуть встановлені спеціальні пристрої чи не будуть застосовані інші заходи, котрі охоронятимуть середовище (ст. 83) – рішення з санкцією негайного виконання;

- визначення грошового стягнення за:
- скиди до поверхневих вод або землі, які не відповідають необхідним умовам (ст. 130, п. 1 Водного кодексу);
- перевищення щодо виду та об'єму допустимих речовин, що викидаються у повітря, перевищення допустимого рівня шуму, накопичення чи вилив відходів у місцях для цього не призначених (ст. 110, п. 1 Закону про охорону та формування середовища);
- відстрочення стягнень, визначених на основі ст. 130 Водного кодексу; ст. 110, п. 1 Закону про охорону та формування природного середовища);
- утримання від вводу у експлуатацію об'єкту чи устаткування, що не відповідають вимогам охорони середовища (ст. 120, п. 3 Закону про ДІОПС);
- розпорядження про утилізацію відходів, що можуть призвести до зараження – узгоджується з Державним воєводським санітарним інспектором;
- визначення коштів у зв'язку з проведенням контролю – ст. 18, п. 2 Закону про ДІОПС.
- примусові стягнення – у випадку, коли обов'язок витікає із закону чи адміністративного рішення.

Виконуючи свої контрольні дії, ДІОПС співпрацює з іншими органами контролю, в тому числі з Державною санітарною інспекцією, органами державної та місцевої адміністрації, органами самоврядування та громадськими організаціями.

Як уже згадувалось, другим з основних завдань Воєводських інспекцій охорони природного середовища є виконання моніторингових досліджень. Державний моніторинг природного середовища проводиться на підставі ст. 23 Закону про ДІОПС як система вимірів, оцінок та прогнозів стану природного середовища, котра втілюється у життя організаційними підрозділами органів державної та місцевої адміністрації, змінними органами, а також вищими навчальними закладами та суб'єктами господарської діяльності.

Здійснення державного моніторингу природного середовища координує Головний інспектор охорони природного середовища. Метою моніторингу є підвищення ефективності дій у справі охорони середовища завдяки збору, аналізу та розповсюдженню даних, що стосуються стану природного середовища та змін, що у ньому відбуваються.

Завдання у цій галузі виконуються ДІОПС згідно з державною, регіональними та місцевими програмами моніторингу природного середовища. Дослідження охоплюють всі складові частини природного середовища.

Незалежно від реалізації дій у двох згаданих напрямках ДІОПС виконує також завдання в плані попередження **надзвичайних загроз для природного середовища**. Ці завдання зокрема охоплюють:

- контроль суб'єктів господарської діяльності, дії яких можуть призвести до виникнення надзвичайної загрози для середовища. «Під надзвичайною загрозою середовища (НЗС) розуміють загрозу спричинену несподіваним випадком, що не є стихійним лихом, яке може призвести до негайного руйнування середовища, котре викликає загальну небезпеку для людей та природного середовища» – ст. 104 Закону про охорону та формування середовища:
- дослідження та аналіз причин виникнення НЗС;
- визначення місця НЗС;
- запровадження обмежень у використанні середовища;
- розпорядження щодо проведення належних досліджень;
- взаємодія з відповідними органами для проведення акцій по подоланню наслідків НЗС (Воєвода, пожежна охорона, поліція, ПІС, РІР, прокуратура, цивільна оборона);
- нагляд за діями винуватця НЗС, що направлені на повернення середовища до відповідного стану;
- проведення досліджень щодо рівня пошкоджень середовища;
- карно-виконавчі дії.

Виконанню вказаних завдань підпорядкована відповідна організація воєводських інспекцій охорони природного середовища. Загальні організаційні принципи ДІОПС визначаються статутом, виданим Міністром охорони середовища, природних ресурсів та лісового господарства. Внутрішню організацію та детальний перелік завдань ДІОПС та воєводських інспекцій охорони середовища визначає Головний інспектор охорони природного середовища у організаційному статуті. Розпорядження щодо організаційного статуту допускає можливі зміни у організаційній структурі воєводської інспекції у обсязі, визначеному статутом ДІОПС і після повідомлення ГІОПС.

Згідно з законом роботою воєводської інспекції керує Воєводський інспектор охорони природного середовища за допомогою

начальника (директора) інспекції. У невеликих інспекціях директор виконує одночасно функції керівника одного з відділів, що входить до складу даної структури.

Воєводський інспектор керує роботою інспекції на принципах одноосібного управління та відповідає перед Головним інспектором за результати своєї роботи. Діяльність Воєводського інспектора охоплює всю територію воєводства і здійснюється згідно з річним планом контролю та програмою моніторингу природного середовища, що узгоджені з Воєводою. План роботи на рік є підставою для розробки поквартальних графіків інспекційно-контрольних та вимірально-дослідницьких робіт. Незалежно від запланованих заходів, інспекція здійснює контроль та інвентаризаційні дослідження за пропозицією органів місцевого самоврядування, громадських організацій та фізичних осіб.

Інспекції складаються з спеціальних відділів. Це – інспекційний відділ, лабораторія, відділ аналізу та оцінки даних, а також допоміжні: фінансово-бухгалтерський (економічний) відділ та адміністративно-технічний відділ (кадри, технічне забезпечення, обслуговуючий персонал).

Статутом дозволяється також функціонування не більше, ніж трьох самостійних робочих місць. В залежності від розмірів штату інспекції її відділи діляться на сектори, лабораторії - на групи.

Загалом у інспекційному відділі створені сектори: водного господарства та контролю за скидами, спостережень за відходами, охорони атмосферного повітря (в тому числі, від шуму).

У лабораторії, як правило, існують групи: фізико-хімічна, біологічна, досліджень та польових вимірювань, спеціальної апаратури.

Сферу діяльності окремих організаційних підрозділів можна представити наступним чином.

Інспекційний відділ:

- здійснює контроль за дотриманням та виконанням приписів та адміністративних рішень, щодо охорони природного середовища стосовно:
- кількості, стану та складу скидів у водойми та на рельєф;
- управління відходами;
- виду та об'єму речовин, що викидаються у атмосферне повітря;
- допустимого рівня шуму та вібрацій.
- готує рішення, виступи та післяконтрольні розпорядження, що зобов'язують суб'єктів господарської діяльності розпо-

чати дії, які направлені на ліквідацію причин шкідливого впливу на природне середовище;

- готує рішення стосовно нарахування грошових стягнень за недотримання вимог охорони природного середовища з юридичних та фізичних осіб, що підлягали контролю;
- готує матеріали, необхідні для прийняття рішень про тимчасове припинення діяльності, що призводить до порушення вимог охорони природного середовища;
- здійснює контроль за суб'єктами господарювання, діяльність яких може бути причиною появи надзвичайної погрози для природного середовища;
- бере участь у діях, що здійснюються у випадку появи надзвичайної погрози для середовища, готує відповідні рішення щодо проведення досліджень чи запровадження обмежень в користуванні природним середовищем;
- веде реєстр надзвичайних загроз для природного середовища;
- вживає карні та карно-адміністративні заходи по відношенню до винуватців шкідливого забруднення природного середовища;
- бере участь у діях, пов'язаних з розміщенням та введенням в експлуатацію об'єктів, діяльність яких може спричинити погіршення стану природного середовища;
- здійснює позачерговий контроль на пропозицію органів державної адміністрації місцевого самоврядування, громадських організацій або інших органів та установ, а також фізичних осіб;
- розглядає та проводить адміністративні справи, розробляє пропозиції для колегій і подання до прокуратур;
- підготовлює інформацію та звіти про свою діяльність для потреб державної, місцевої адміністрації та органів місцевого самоврядування.

Лабораторія виконує вимірювання і проводить дослідження для контрольних-інспекційних, дослідницьких потреб та у випадку надзвичайної загрози для природного середовища, зокрема:

- бере проби і виконує фізико-хімічні аналізи природних вод та скидів, повітря, ґрунту, осадків, відходів та рослин;
- бере проби та виконує фізико-хімічні аналізи газів, що попадають до атмосфери з енергетичних та технологічних джерел, та визначає об'єм і вид речовин, що викидаються у повітря;

- бере проби та виконує бактеріологічні аналізи вод, ґрунту та повітря, а також гідробіологічний аналіз води;
- бере проби та виконує радіометричні аналізи води, ґрунту та повітря;
- веде необхідну документацію проведених робіт;
- опрацьовує і впроваджує нові методики досліджень;
- підготовлює статистичні дані у сфері своєї діяльності;
- співпрацює з науково-дослідними установами, еталонними лабораторіями та іншими надзорними установами, що контролюють якість проведених досліджень та аналізу.

Відділ аналізу та оцінки даних:

- розробляє програми дослідження стану середовища, в тому числі, з точки зору впливу виробничих та комунальних об'єктів на забруднення вод, ґрунту і повітря;
- планує та координує вимірювальні контрольні та аналітично-дослідницькі роботи, досліджує та аналізує причини появи надзвичайної загрози для середовища;
- обробляє оцінки та дані про середовище для потреб адміністрації та органів самоврядування, оцінює шкоду, що завдала середовищу надзвичайна загроза;
- готує річні звіти про стан природного середовища у воєводстві;
- збирає та аналізує дані державного моніторингу природного середовища для воєводської бази даних;
- розробляє програми та проводить дослідження поверхневих і підземних вод;
- складає графічну документацію для робіт, що виконуються;
- за допомогою керівників інших підрозділів, що проводять такі роботи, розробляє збірні статистичні та відомчі висновки;
- інформує громадськість про стан природного середовища через підготовку повідомлень, бюлетенів та звітів у взаємодії із засобами масової інформації;
- відповідає за освоєння нової техніки збору та обробки даних.

До завдань допоміжних підрозділів зокрема належить:

- банківське та фінансово-бухгалтерське обслуговування інспекції як бюджетної одиниці;
- облік основних і малоцінних матеріальних засобів;
- нагляд за сплатою стягнень і платежів та розподіл їх по позабюджетних фондах охорони природного середовища;

- ведення кадрових справ;
- створення відповідних умов соціального забезпечення, нагляд за виконанням умов техніки безпеки і протипожежної безпеки;
- організація адміністративно-господарського обслуговування інспекції, в тому числі транспортом та технічним забезпеченням;
- ведення архіву установи та бібліотеки.

Самостійні робочі місця – це найчастіше посади юрисконсульта; провідного спеціаліста.

Враховуючи специфіку роботи інспекції, статут передбачає, що у разі необхідності, воєводський інспектор може запровадити роботу у дві зміни видати розпорядження працювати у вихідні дні, вночі, а також запровадити постійне чергування.

ВЗАЄМОДІЯ НА ПРИКОРДОННИХ ТЕРИТОРІЯХ ПОЛЬЩИ ТА УКРАЇНИ

Близьке сусідство та добрі політичні стосунки між Польщею та Україною є сприятливим чинником розвитку взаємної співпраці. Досвід у цій галузі поки що відносно скромний, оскільки за останній час відбулося чимало історичних змін, і тому відразу заповнити існуючі прогалини було просто неможливо. Виникнення незалежної України та демократичні перетворення у Польщі створили цілком нові, широкі та реальні умови для взаємної співпраці.

Це вимагає того, щоб як одна, так і друга сторона визначили всі проблеми і спирались у співпраці на дружніх підставах, беручи до уваги широкий спектр проблем, що виникають, у тому числі, в області охорони природного середовища. Кордон між нашими країнами не повинен бути бар'єром для контактів між людьми, а також перешкодою для природи. Турбота про природні багатства – ось що має стати основою для безпосередніх контактів спеціалістів, спільних програм, обміну досвідом та інформацією про загрози для природного середовища.

У зв'язку з цим, метою ініціатив місцевих влад, як з польської, так і з української сторони, є активізація контактів, у яких однією з основних тем обговорення є природне середовище.

Протягом останніх двох років у м. Замості та м. Луцьку відбулися зустрічі керівників місцевих органів влади з участю представників природоохоронних служб прикордонних областей. Неодноразово спілкувалися науковці-екологи та представники громадських екологічних організацій. Ці зустрічі були корисні не лише з точки зору суттєвого обміну думок щодо різних проблем, але й також з

огляду на взаємне знайомство людей, що виконують подібну роботу з обох сторін кордону.

Для створення сприятливих умов добросусідської співпраці у лютому 1993 р. за ініціативою чотирьох країн – Польщі, Словаччини, України та Угорщини – був заснований *Карпатський Єврорегіон*.

Із досвіду західних країн, де Єврорегіони функціонують вже протягом багатьох років, відомо, що вони приносять велику користь для мешканців прикордонних територій і сприяють зближенню між народами. Слід звернути увагу на актуальний політичний ефект, зокрема, у галузі економіки, де співпраця останнім часом розвивається досить добре. Напевно, реальна інтеграція не буде у цьому випадку швидкою, беручи до уваги економічні, правові та культурні відмінності, що є без сумніву результатом багаторічних кордонних бар'єрів. Однак, органи управління Єврорегіону вже створюють програми та починання, метою яких є зближення сусідніх країн.

Виняткові природні та ландшафтні цінності прикордонних земель вплинули на утворення під егідою ЮНЕСКО унікального біосферного заповідника всесвітнього значення на території трьох країн. У лютому 1993 р. Міжнародний біосферний заповідник «*Східні Карпати*» був вписаний у всесвітній реєстр біосферних заповідників. Він займає загальну площу 146 тис. га, з них у Польських кордонах знаходиться 104 тис. га, біля 5 тис. га належить Україні, решта – Словаччині. Польська частина Міжнародного біосферного заповідника включає Бещадський національний парк, Чісеньсько – Ветлінський ландшафтний парк та ландшафтний парк долини р. Сяну. Ця територія відрізняється особливими природними, краєвидними та культурними цінностями, і тому той факт, що вона охороняється трьома державами, має велике значення для європейської науки та культури. Це дає змогу зберегти не тільки природу, але й багату спадщину трьох слов'янських народів, що пов'язані між собою та населяють цікавий географічний регіон.

У Міжнародному біосферному заповіднику охороняється найбільший в Європі комплекс первинних букових лісів та високогірних луків (полонин). Рослинний покрив на сучасній стадії розвитку характеризується незначними змінами під впливом господарської діяльності. Територія заповідника є винятково малонаселена (приблизно 5 чоловік на 1 км²), і тому антропогенний вплив на природу мінімальний.

На значних просторах переважають натуральні групи рослин, серед яких зустрічаються кілька ендемічних різновидів рослин та тварин, а також багато видів, які охороняються законом.

Ця територія є цінним об'єктом досліджень над динамікою екосистем, зокрема над зміною біоценозів після майже повного обезлюднення під час другої світової війни.

У межах біосферного заповідника знаходяться також численні пам'ятки народної та сакральної культури.

Занесення Східних Карпат до всесвітнього реєстру унікальних природних територій сприятиме популяризації у світі цього куточка Землі. Безперечно, з цим пов'язані і додаткові фінансові ресурси, так необхідні нашим країнам для збереження у природному стані середовища на території біосферного заповідника. Це також зобов'язує зацікавлені сторони до співпраці у галузі охорони природи.

Маючи на увазі співпрацю, слід звернути увагу на ініціативу української сторони, а саме запрошення Головним державним інспектором охорони навколишнього середовища України Головного інспектора охорони природного середовища Польщі у травні 1994 р. Підчас спільної наради Головних інспекторів і супроводжуваних їх експертів у Львові обговорювались різні проблеми, пов'язані з загрозами для природного середовища у наших країнах, особливу увагу привернуто до природних цінностей прикордонних земель, багато було сказано про організацію служб охорони середовища у Польщі та в Україні.

Заплановано, що групу експертів надалі буде перетворено у постійну Робочу Групу з питань контролю природного середовища, яка діятиме у рамках Спільної Комісії з питань співпраці у галузі охорони природного середовища. Це має особливе значення, оскільки діяльність наших служб у багатьох конкретних ситуаціях повинна здійснюватись без зайвих формальностей, і час тут відіграє вирішальну роль. У випадках надзвичайної загрози для природного середовища та стихійного лиха виникає потреба негайних дій з метою мінімізації втрат.

Вирішено, що співпраця між державними інспекціями природного середовища повинна перейти до робочих та тісних контактів. Проявом такого підходу було рішення польської сторони взяти на себе обов'язок видання спільної публікації про діяльність інспекцій.

**Тест – контроль з модуля 3
(198 балів)**

Прізвище, ім'я, по батькові _____
№ зал. книжки _____
Дата контролю _____ Тривалість контролю _____

Частина 1 (67 балів)

Умови виконання завдання: дайте короткі відповіді:

1. Що називають екологічними аспектами? _____ (5 б.)
2. Що таке ISO? _____ (6 б.)
3. Які вимоги містить стандарт ISO 14001? _____ (6 б.)
4. ТАСІС – це _____ (10 б.)
5. Визначить мету Базельської конвенції. _____ (7 б.)
6. Державна інспекція охорони середовища – це _____ (10 б.)
7. Хто координує здійснення Державного моніторингу природного середовища? _____ (5 б.)
8. Яка посадова особа керує роботою Воєводської інспекції? _____ (3 б.)
9. Які особливості території послужили утворенню біосферного заповідника всесвітнього значення «Східні Карпати»? На території яких країн він розташований? _____ (8 б.)

Частина 2 (37 балів)

Умови виконання завдання: вставте пропущені слова, вирази, числа, тощо.

1. Головна функція системи ISO полягає у _____ (3 сл.), вироблених на основі _____ (2 сл.) (5 б.)
2. Воєводський _____ (3 сл.) призначається міністром охорони природного середовища. (3 б.)
3. Програмою ТАСІС пропонуються _____ (3 сл.) небезпечності і токсичності відходів, _____ (2 сл.) аналітичних приладів (5 б.)
4. Важливою складовою частиною системи екологічного управління є його _____ (3 б.)
5. У структурах управління ЄС ведеться клопітка та довготривала робота щодо _____ (4 сл.) документів, що визначають його _____ (2 сл.) (6 б.)
6. Кожне підприємство, що займається господарською діяльністю, має повноваження щодо _____ (2 сл.) у _____ (2 сл.) (4 б.)
7. Метою моніторингу є _____ (3 сл.) у справі охорони середовища завдяки _____ (3 сл.) даних, які стосуються стану природного середовища (6 б.)
8. У Міжнародному біосферному заповіднику охороняється найбільший в Європі комплекс _____ (5 б.)

Частина 3 (29 балів)

Умови виконання завдання: знайдіть вірну відповідь серед наведених.

№	Питання	Відповіді	№
1.	Шляхи впливу організації на НПС: а) забруднення компонентів НПС; б) створення відходів; в) ведення моніторингу; г) використання природних ресурсів.		1.

2.	Метою первинного екологічного аналізу є: а) визначення екологічних аспектів діяльності організації; б) виділення найбільш суттєвих екологічних аспектів; в) прийняття рішень щодо покращення ситуації на даній території.	2.
3.	Методи оцінки небезпечності і токсичності відходів розподіляють на групи: а) методи оцінки небезпечності; б) методи фізико-хімічні і біологічні; в) розрахункові та експериментальні; г) методи визначення складу та властивостей відходів; д) немає вірної відповіді.	3.
4.	Виділяють наступні типи неурядових організацій: а) традиційні організації; б) нетрадиційні; в) об'єднання; г) групи фахівців; д) експерти; е) радикальні партії; є) народні об'єднання.	4.
5.	Основні функції державної інспекції охорони середовища: а) контроль за дотриманням закону у сфері охорони НПС; б) моніторинг; в) дослідження стану середовища та фіксування змін; г) припинення діяльності підприємств.	5.
6.	Керівниками Державної інспекції з охорони навколишнього середовища є: а) головний інспектор; б) старший інспектор; в) воєводський інспектор; г) головний інженер.	6.
7.	Інспекційні відділи: а) аналізу; б) оцінки; в) економічний; г) адміністративно-технічний; д) бухгалтерський.	7.
8.	У лабораторії інспекції існують групи: а) біологічна; б) математична; в) фізико-хімічна; г) спеціальної апаратури; д) метрична.	8.
9.	Міжнародний біосферний заповідник «Східні Карпати» розташований на території: а) України; б) Білорусії; в) Росії; г) Польщі; д) Словаччини; е) США.	9.
10.	Територія Міжнародного заповідника є: а) густанаселеною; б) малонаселеною; в) з населенням 5 чол./км ² .	10.

Частина 4 (10 балів)

Умови виконання завдання: визначте чи вірно приведені тут твердження.

1. Для проведення первинного екологічного аналізу робоча група повинна бути сформована з представників одного підрозділу.	Так	Ні
2. Процес та результати первинного екологічного аналізу не обов'язково оформляти документально.	Так	Ні
3. Стандарти ISO серії 14000 не визначають вимоги до структури документації системи управління НПС.	Так	Ні
4. У країнах ОЕСР розширено коло представників різних верств населення, які беруть участь у формуванні екологічної політики.	Так	Ні
5. Політика щодо управління небезпечними відходами в країнах ОЕСР розроблюється на національному рівні.	Так	Ні
6. У країнах ОЕСР не приділяється увага організації навчання виробничного персоналу.	Так	Ні
7. Адміністративне рішення видається лише після подання результатів контролю воєводства інспектору.	Так	Ні
8. При проведенні Державного моніторингу дослідження охоплюють лише деякі компоненти НПС.	Так	Ні
9. Діяльність воєводського інспектора охоплює окрему територію воєводства.	Так	Ні
10. Воєводський інспектор, в разі необхідності, може запровадити роботу в дві зміни.	Так	Ні

Частина 5 (14 балів)

Умови виконання завдання: знайдіть відповідність показникові з групи А показника чи показників з групи Б.

А	Б
А. Промислові відходи	1. 22 березня 1989 року
Б. Базельська конвенція	2. Національного значення
В. Екологічна наукова організація	3. Відпрацьовані матеріали
Г. Екологічна політика ЕС	4. 1973 рік
Д. Державна інспекція з охорони навколишнього середовища	5. Відпрацьовані вироби
Е. Висновки контролю	6. Двохінстанційний орган
	7. Залишки сировини

	8. Місцевого значення
	9. Протокол огляду
	10. Багатонаціональний
	11. Продукти очистки
	12. Протокол про контроль
	13. Результати виміру

Відповіді:

А.	
Б.	
В.	
Г.	
Д.	
Е.	
Є.	

Частина 6 (48 балів)

Умови виконання завдання: Визначте: що треба зробити, якщо...
Викладіть свою точку зору щодо наведеного: що буде, якщо...

1. Чому зростає потреба в міжнародній стандартизації нормуванні антропогенного навантаження? _____

(10 б.)

2. Чи можливо, на Вашу думку, зекономити кошти, якщо при необхідності постійно здійснювати природоохоронні заходи? _____

(10 б.)

3. Як Ви вважаєте, до 70-х р.р. ХХ століття економічна політика в країнах ОЕСР була ефективною? Чому? _____

(13 б.)

4. Чи завжди є доцільним і правильним прийняття децентралізованих екологічних рішень? _____

(15 б.)

ЛІТЕРАТУРА

1. Амрин Г., Ритчи Дж., Моді К. Организация производства и управления в американских корпорациях: Пер. с англ. – М.: Экономика, 1991.
2. Акофф Р. Планирование будущего корпорации. – М., 1985.
3. Богаров М. К. Наука управления: новый подход. – М.: Знание, 1990. – 64 с.
4. Водачек Л., Вадачкова О. Стратегия управления инновациями на предприятии: Пер. со словацкого. – М.: Экономика, 1989.
5. Водний кодекс України. м. Київ, 6 червня 1995 року N 213/95-ВР.
6. Екологічне право України (Загальна частина): Навч. Посібник/ В. К. Попов, М. В. Шульга, С. В. Разметаєв та ін. – Харків: Національна юридична академія України ім. Ярослава Мудрого, 1995. – 176 с.
7. Збірник законодавчих, нормативно – методичних і інструкційних документів з питань охорони навколишнього природного середовища. Т. 1 – 12. Харків: ВАТ «УЦЕБОПнафтогаз», 1998.
8. Збірник методичних рекомендацій про державний контроль за дотриманням вимог природоохоронного законодавства. – Чернівці: Зелена Буковина, 1996. – 248 с.
9. Збірник екологічного законодавства України. 3-є видання, доповнене і виправлене. – Харків: вид.-полігр. Центр ХТУРЕ, 2000. – 432 с.
10. Земельний кодекс України. м. Київ, 18 грудня 1992 року N 561-ХП.
11. Каленіченко Л. І., Карук Б. П., Тищенко О. І. Управління водогосподарськими комплексами: Навчальний посібник. – К.: ДІУЕВР, 2000. – 328 с.
12. Комплект информационных материалов по теме: «Менеджер по экологическому контролю и безопасности производства». Харьков: Консалтинг, 1997. – 311 с.
13. Конституция Украины. – Харьков: Фолио, 1996. – 48 с.
14. Контроль і моніторинг природного середовища в Україні та Польщі. Варшава: «Prorek-art», 1994. – 183 с.
15. Максименко Н. В., Задніпровський В. В. Організація управління в екологічній діяльності: Навч. посібник. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2005. – 192 с.
16. Мацнев А. І., Проценко С. Б., Саблій Л. А. Моніторинг та інженерні методи охорони довкілля.: Навч. посібник. – Рівне: ВАТ «Рівненська друкарня». 2000. – 504 с.: іл.

17. Модернізація виробництва: системно-екологічний підхід: Посібник з екологічного менеджменту / Шевчук В. Я., Саталкін Ю. М., Навроцький В.М. та ін., – К.: СИМВОЛ-Т, 1997. – 245 с.
18. Можно ли управлять предприятием вместе? / Под ред. И. П. Фаминского и А. И. Наумова. – М., 1990.
19. Моисеева Н. К., Анискин Ю. П. Современное предприятие. Конкурентоспособность. Маркетинг. Обновление. – М.: экономика 1993.
20. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 1996 році. Скорочений виклад. – К.: Вид-во Раєвського, 1998. – 96 с.
21. Некос В. Ю. Основы загалъной экологйи та неоекологйи: Навчальний посбник у 2-х ч. – Ч.2.. – Основы загалъной та глобальной неоекологйи. – Вид. 2-е доп. та перероб. – Х.: Прапор, 2001. – 287 с.
22. Нельсон Б., Экономид П. Умение управлять для «чайников». – К.: «Диалектика». – 1997. – 322 с.
23. Нечипоренко Г. Л., Шевченко В.О. Установид та органйзацйи, що займаються проблемами навколишнього середовища в Україні. Довбдник. Київ, 1997. – 125 с.
24. Нормативни документи Міністерства охорони навколишнього природного середовища України.
25. Новая технология и организационные структуры: Перевод с англ. / Под ред. И. Пиннингеа, А. Бьюитандама. – М., 1990.
26. Организация управления в условиях рыночных отношений: Учебно-методическое пособие. – К.: МЗУУП, 1993.
27. Организация управления в экологии. Программа и методические разработки. Сост. Н. В. Максименко. – Харьков: ХГУ, 1997. – 23 с.
28. Основни напрямид державной полйтики України у галузй охорони довкйлля, використання природних ресурсбв та забезпечення екологйчної безпеки. – К., 1999. – 92 с.
29. Оучи У. Методы организации производства: японский и американский подходы. М., 1984.
30. Охорона навколишнього природного середовища в Україні. 1994 – 1995. – К.: Вид-во Раєвського, 1997. – 95 с.
31. Паламарчук М. М., Закорчевна Н. Б. Водний фонд України: Довбдковий посбник/ За ред. В. М. Хорева, К. А. Алйева. – К.: Нйка-Центр, 2001. – 392 с.
32. Питерс Т., Уотерман Р. В поисках эффективного управления. М.,1986. – 77 с.
33. Правова база з питань екологйи та охорони природного середовища. Зббрник нормативно-правових актбв / Укладач Камлик М.І. – К.: Атика, 2001. – 632 с.
34. Пригожин А. И. Перестройка: переходные процессы и механизмы. – М., 1990. – 56 с.
35. Программа действий по охране окружающей среды для Центральной и Восточной Европы (Russian version) Translator A. Terentiev. – Hungary: Kingfish Media Bt., 1995. – 149 с.
36. Про охорону атмосферного повбтря. Закон України. м. Київ, 16 жовтня 1992 року N 2707-ХІІ.
37. Степановских А.С. Охрана окружающей среды: Учебник для вузов. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2001. – 559 с.
38. Товажнянський Л. Л., Масйкевич Ю. Г., Солодкий В. Д. та ін. Управлйння природоохоронною дйяльнйстю: Навч. посбник. – Харкбв: НТУ «ХПД», 2002. – 304 с.
39. Трушина Т. П. Экологические основы природопользования. – Ростов-на-Дону: «Феникс», 2001. – 384 с.
40. Шйкула М. К., Гнатенко О. Ф., Петренко Л. Р., Капштик М. В. Охорона ґрунтбв: Навчальний посбник. – К.: Т-во «Знання», 2001. – 398 с.

ДОДАТОК 1

[Перекладено з англійської мови Технічним комітетом зі стандартизації № 98 за підтримки Проекту Екологічної Політики і Технології, фінансованого АМР США]

МІЖНАРОДНИЙ СТАНДАРТ ISO 14 004

СИСТЕМИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ. ЗАГАЛЬНІ КЕРІВНІ ПОЛОЖЕННЯ ЩОДО ПРИНЦИПІВ, СИСТЕМ ТА ЗАСОБІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

ПЕРЕДМОВА

ISO (Міжнародна організація з стандартизації) є всесвітньою федерацією національних органів з стандартизації (комітетів-членів ISO). Розробка міжнародних стандартів проводиться, як правило, в технічних комітетах ISO. Кожний комітет-член, зацікавлений у предметній галузі діяльності певного технічного комітету, має право бути представленим у ньому. Урядові та неурядові міжнародні організації, що взаємодіють з ISO, також беруть участь у цій роботі. ISO тісно співпрацює з Міжнародною електротехнічною комісією (IEC) з усіх питань стандартизації у сфері електротехніки.

Проекти міжнародних стандартів, ухвалені технічними комітетами, розсилаються комітетам-членам для голосування. Для публікування у якості міжнародного стандарту вимагається ухвалення з боку щонайменше 75 відсотків кількості комітетів-членів, що голосують.

Міжнародний стандарт ISO 14004 розроблений підкомітетом «Системи екологічного управління» (ПК 1) при технічному комітеті «Управління навколишнім середовищем» (TE 207).

ВСТУП

0.1. Огляд

По мірі зростання інтересу до збереження і поліпшення якості навколишнього середовища та охорони здоров'я людини організації, великі чи малі, приділяють все більше уваги потенційно можливому впливу своєї діяльності, продукції чи послуг на навколишнє середовище.

Екологічні показники функціонування організації набувають зростаючого значення для внутрішніх та зовнішніх зацікавлених сторін. Досягнення високих екологічних показників вимагає від

організації неухильного дотримання систематичного підходу і постійного вдосконалення системи екологічного управління (EMS).

Головним призначенням цього міжнародного стандарту є надання організаціям допомоги у впровадженні або вдосконаленні EMS. Він збігається з принципом сталого розвитку і відповідає різним культурним, і соціальним та організаційним структурам.

Слід визначити, що тільки ISO 14001 містить вимоги, до яких можна застосувати об'єктивний аудит для цілей сертифікації/реєстрації або для цілей самодекларування. Поряд з цим, у міжнародному стандарті містяться приклади, описи і варіанти вибору, які допомагають як у впровадженні EMS, так і у зміцненні її взаємозв'язку з загальною структурою управління організацією.

EMS надає можливість організаціям упорядковано і послідовно вирішувати екологічні проблеми через розподіл ресурсів, визначення обов'язків і неперервне оцінювання технічних правил, процедур та процесів.

Цей міжнародний стандарт розглядає елементи EMS і дає практичні поради щодо впровадження чи вдосконалення такої системи. Він також забезпечує організації рекомендаціями щодо ефективного започаткування, вдосконалення чи підтримання функціонування системи екологічного управління. Така система є суттєво важливою, бо дає можливість організаціям визначати та задовольняти свої екологічні цілі, а також забезпечувати постійну відповідність національним та/чи міжнародним вимогам.

Управління навколишнім середовищем є невід'ємною частиною системи загального управління в межах організації. Розроблення EMS є неперервним та інтерактивним процесом. Структура, обов'язки, технічні правила, процедури, процеси і ресурси для реалізації екологічної політики, цілей та завдань можуть бути скоординовані із зусиллями в інших сферах (наприклад, стосовно поточних операцій, управління фінансами, забезпечення якості, техніки безпеки та охорони здоров'я на робочих місцях).

Найголовніші принципи, якими повинні керуватися службовці, що впроваджують чи вдосконалюють систему екологічного управління, включають (але не тільки) наступне:

- визнання того, що екологічне управління є одним із найвищих корпоративних пріоритетів;
- встановлення і підтримання зв'язків з внутрішніми та зовнішніми зацікавленими сторонами;

- визначення законодавчих вимог і екологічних аспектів, пов'язаних із діяльністю організації, її продукцією чи послугами;
- підвищення зобов'язань керівництва та працівників щодо захисту навколишнього середовища, з чітким визначенням підпорядкованості відповідальності;
- сприяння плануванню природоохоронних заходів протягом всього життєвого циклу продукції чи процесу;
- встановлення процедури для досягнення цільових рівнів виробничих можливостей;
- забезпечення належними та достатніми ресурсами, включаючи підготовку, для досягнення цільових рівнів виробничих можливостей на неперервній основі.
- оцінювання екологічних показників функціонування відповідно до екологічної політики, цілей та завдань організації, і пошук відповідних шляхів їх поліпшення;
- встановлення процесу управління для здійснення аудиту та експертизи EMS, а також для ідентифікації можливостей вдосконалення системи та поліпшення пов'язаних з цим екологічних показників функціонування.
- заохочення підрядників і постачальників до створення EMS.

Організації можуть розглянути такі напрямки використання міжнародних стандартів з EMS:

- застосування стандарту ISO14001:1996 «Система екологічного управління. Специфікація і настанови щодо застосування» з метою забезпечення сертифікації (реєстрації) третьою стороною чи самодекларування EMS організації;
- застосування цього міжнародного стандарту чи його окремих частин з метою започаткування розроблення та/чи вдосконалення своєї EMS. У цьому випадку стандарт не призначений для цілей сертифікації (реєстрації);
- застосування цього міжнародного стандарту в якості керівного документа чи стандарту ISO 14001 в якості технічних умов для визнання другою стороною між сторонами у договорі, що може бути основою для певних ділових відносин;
- застосування відповідних документів ISO.

Вибір залежатиме від таких факторів, як:

- її політика організації;

- рівень професійного досвіду організації (чи створено уже систему управління, яка може спростити впровадження системи екологічного управління);
- можливі вигоди і перешкоди, спричинені впливом таких факторів, як ринкове положення, існуюча репутація та зовнішні зв'язки;
- масштаби організації.

Цей міжнародний стандарт може застосовуватися будь-якими організаціями незалежно від їх масштабів. Проте важливість малих та середніх підприємств (SME) все більше визнається урядовими та діловими колами. Цей міжнародний стандарт підтверджує та враховує потреби малих та середніх підприємств.

0.2. Вигоди від впровадження системи екологічного управління

Організація повинна впровадити ефективну систему екологічного Управління для того, щоб сприяти охороні здоров'я людини та захисту навколишнього середовища від потенційно можливих впливів її діяльності, продукції чи послуг, а також сприяти підтриманню та поліпшенню якості навколишнього середовища.

Впровадження EMS може допомогти організації зміцнити впевненість зацікавлених сторін у тому, що:

- керівництво зобов'язало себе дотримуватися положень, політики, цілей та завдань організації;
- зусилля спрямовуються на вживання попереджувальних, а не корегувальних дій;
- можуть бути наведені докази прояву належної старанності і дотримання правових норм;
- до конфігурації системи закладено процес неперервного вдосконалення.

Організація, до системи управління якої введено EMS, володіє структурою для збалансування та інтегрування економічних та екологічних інтересів. Організація, яка впровадила EMS, може досягти значних переваг над конкурентами.

Впровадження системи екологічного управління може сприяти покращенню економічного становища підприємства, щоб продемонструвати зацікавленим сторонам, особливо акціонерам, цінність належного екологічного управління для організації. Вона також дає можливість організації погодити екологічні цілі і зав-

дання з конкретними фінансовими результатами і, таким чином, забезпечити гарантію того, що ресурси скеровуються туди, де їх використання дає найбільшу вигоду як у фінансовому, так і в екологічному відношенні.

Потенційні вигоди від впровадження ефективної EMS включають у себе:

- створення впевненості у замовників відносно зобов'язання щодо доказового екологічного управління;
- підтримання добрих відносин з громадськістю;
- задоволення критеріїв інвесторів та полегшення доступу на ринки капіталів;
- укладання договорів страхування з прийнятними внесками;
- поліпшення іміджу і збільшення ринкової частки;
- задоволення критеріїв сертифікації постачальника;
- вдосконалення управління витратами;
- зменшення кількості інцидентів, які призводять до юридичної відповідальності;
- демонстрацію належної старанності;
- економне споживання матеріалів та енергії;
- спрощення процесу отримання дозволів та повноважень;
- створення сприятливих умов для розвитку і участь у вирішенні екологічних питань;
- покращення відносин між промисловими та урядовими колами.

1. Галузь використання

Цей міжнародний стандарт містить керівні положення щодо розроблення та впровадження систем екологічного управління, а також координації їх з іншими системами управління.

Керівні положення, викладені в цьому міжнародному стандарті, можуть бути застосовні до будь-якої організації, незалежно від масштабів, типу чи рівня професійного досвіду, яка зацікавлена у розробленні, впровадженні та/чи вдосконаленні системи екологічного управління.

Керівні положення призначені для використання на добровільній основі у якості засобу внутрішнього управління і не повинні застосовуватися у якості критеріїв стосовно сертифікації/реєстрації EMS.

2. Нормативні посилання

На теперішній час нормативні посилання відсутні.

3. Визначення

У цьому міжнародному стандарті застосовуються такі визначення:
3.1. постійне вдосконалення – розширення можливостей системи екологічного управління з метою досягнення поліпшення всіх екологічних характеристик згідно з екологічною політикою організації.

(Примітка. Немає потреби, щоб процес відбувався одночасно в усіх сферах діяльності);

3.2. навколишнє середовище – оточення, в якому функціонує організація, включаючи повітря, воду, землю, природні ресурси, флору, фауну, людей, а також їх взаємозв'язки.

(Примітка. У цьому контексті розуміння оточення простягається від середовища всередині організації до глобальної системи);

3.3. екологічний аспект – елемент діяльності, продукції чи послуг організації, який може взаємодіяти з навколишнім середовищем.

(Примітка. Значний екологічний аспект – це екологічний аспект, який має чи може мати значний вплив на навколишнє середовище);

3.4. вплив на навколишнє середовище – будь-яка зміна у навколишньому середовищі, несприятлива чи сприятлива, яка повністю

чи частково спричиняється діяльністю, продукцією чи послугами організації;

3.5. система екологічного управління – частина загальної системи управління, яка включає в себе організаційну структуру, діяльність по плануванню, обов'язки та відповідальність, технічні правила, процедури, процеси і ресурси для формування, впровадження, досягнення, аналізу та актуалізації екологічної політики;

3.6. аудит системи екологічного управління – документарно оформлений систематичний процес перевірки, пов'язаний із збиранням та об'єктивним оцінюванням доказів для визначення відповідності діючої в організації системи екологічного управління установленим організацією критеріям аудиту системи екологічного управління, а також з передачею результатів цього процесу замовникові;

3.7. екологічна ціль – загальна екологічна мета, обумовлена екологічною політикою, яку організація сама установлює і яка, якщо це можливо, визначається кількісними показниками;

3.8. екологічні характеристики – кількісні результати функціонування системи екологічного управління, пов'язані із здійснюваним організацією контролем за її екологічними показниками на основі екологічної політики, мети та завдань;

3.9. екологічна політика – заява організації про свої наміри і принципи відносно її загальних екологічних характеристик, яка забезпечує основу для діяльності і встановлення екологічних цілей та завдань;

3.10. екологічне завдання – застосовна до організації чи її підрозділу деталізована вимога до характеристик, що оцінюються, по можливості, кількісно, яка впливає з екологічних цілей і потребує свого встановлення і виконання для досягнення цих цілей;

3.11. зацікавлена сторона – окрема особа чи група, яких стосуються чи на яких впливають екологічні характеристики організації.

(Примітка. В нормативних документах міжнародних та українських органів з стандартизації використовується також термін «система управління навколишнім середовищем».);

3.12. організація – компанія, корпорація, фірма, підприємство, орган влади чи установа, їх підрозділи чи об'єднання, з правами юридичної особи чи без них, громадські чи приватні, які виконують самостійні функції і мають адміністрацію.

(Примітка. Стосовно організації з кількома функціональними підрозділами, окремий функціональний підрозділ може бути визначений як організація);

3.13. запобігання забрудненню – використання процесів, технічних правил, матеріалів чи продукцій, які не спричиняють, зменшують чи регулюють забруднення. До них можуть належати рециркуляція, очищення, зміна технологічних процесів, механізми контролю, ефективне використання ресурсів і заміна матеріалів.

(Примітка. До потенційної вигоди від запобігання забрудненню належать зниження шкідливого впливу на навколишнє середовище, підвищення ефективності і зменшення витрат).

ПРИНЦИПИ ТА ЕЛЕМЕНТИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ НАВКОЛИШНІМ СЕРЕДОВИЩЕМ (EMS)

Модель EMS (див. мал.) дає загальне уявлення про організацію, яка визнає наступні принципи.

Принцип 1. Зобов'язання і політика

Організація повинна визначити свою екологічну політику і гарантувати виконання зобов'язання щодо її EMS.

Принцип 2. Планування

Організація повинна скласти план реалізації своєї екологічної політики.

Принцип 3. Впровадження

Для ефективного впровадження організація повинна створити можливості та механізми забезпечення, необхідні для реалізації її екологічної політики, цілей та завдань.

Принцип 4. Вимірювання і оцінювання

Організація повинна здійснювати вимірювання, моніторинг та оцінювання її екологічних характеристик.

Принцип 5. Аналіз і вдосконалення

Організація повинна аналізувати і постійно вдосконалювати свою систему екологічного управління з метою поліпшення своїх загальних екологічних характеристик.

У світлі вищезгаданого EMS краще всього уявляти як організаційну структуру, яка повинна постійно контролюватися і періодично перевірятися, щоб забезпечити ефективне керування діяльністю організацій в галузі навколишнього середовища у відповідь на зміну внутрішніх та зовнішніх факторів. Кожний працівник організації повинен усвідомлювати свою відповідальність за поліпшення екологічних характеристик.



Рис. 1. Модель системи екологічного управління

ISO (Міжнародна організація зі стандартизації) є всесвітньою федерацією національних органів зі стандартизації (комітетів-членів ISO). Розробка міжнародних стандартів проводиться, як правило, в технічних комітетах ISO. Кожен комітет-член, зацікавлений у предметній галузі діяльності певного технічного комітету, має право бути представленим у ньому. Урядові та неурядові міжнародні організації, що взаємодіють з ISO, також беруть участь у цій роботі. ISO тісно співпрацює з Міжнародною електротехнічною комісією (IEC) з усіх питань стандартизації у сфері електротехніки.

Проекти міжнародних стандартів, ухвалені технічними комітетами, розсилаються комітетам-членам для голосування. Для публікування в якості міжнародного стандарту вимагається ухвалення з боку щонайменше 75 відсотків від кількості комітетів-членів, що голосують.

ЗАТВЕРДЖУЮ:			
Штат в кількості 60 (шістдесят) штатних одиниць з місячним фондом заробітної плати за посадовими окладами _____ грн.			
Міністр _____ 2008 рік			
ШТАТНИЙ РОЗПИС на 2008 рік			
Державного управління охорони навколишнього природного середовища в Харківській області			
Підстава: наказ Мінприроди від ___ № ___, постанова КМУ від ___ № ___			
Вводиться в дію з травня 2008 р.			
Назва підрозділу та посад	Кількість штатних одиниць	Посадовий оклад грн.	Фонд зарплати на місяць, грн.
<i>Керівництво Державного управління</i>			
1. Начальник державного управління	1		
2. Перший заступник начальника державного управління	1		
3. Заступник начальника державного управління	1		
<i>Усього</i>	3		
<i>Відділ правового, адміністративного забезпечення, роботи з кадрами та планування</i>			
1. Начальник відділу	1		
2. Головний спеціаліст	4		
3. Головний спеціаліст-юристоконсульт	2		
<i>Усього</i>	7		
<i>Відділ бухгалтерського обліку, фінансової звітності та господарського забезпечення</i>			
1. Начальник відділу - головний бухгалтер	1		

2. Заступник начальника відділу	1		
3. Головний спеціаліст	3		
4. Водій	2		
<i>Усього</i>	<i>7</i>		
<i>Відділ раціонального використання, відтворення, охорони природних ресурсів, поводження з відходами</i>			
1. Начальник відділу	1		
2. Заступник начальника відділу	1		
3. Головний спеціаліст	9		
4. Провідний спеціаліст	1		
<i>Усього</i>	<i>12</i>		
<i>Сектор біоресурсів та заповідної справи</i>			
1. Завідувач сектору	1		
2. Головний спеціаліст	1		
3. Провідний спеціаліст	1		
<i>Відділ державної екологічної експертизи та інвестиційної політики</i>			
1. Начальник відділу	1		
2. Головний спеціаліст	4		
3. Провідний спеціаліст	2		
<i>Усього</i>	<i>7</i>		
<i>Відділ моніторингу, зв'язків з громадськістю, економіки природокористування та координації екологічних програм</i>			
1. Начальник відділу	1		
2. Заступник начальника відділу	1		
3. Головний спеціаліст	4		
4. Провідний спеціаліст	1		
<i>Усього</i>	<i>7</i>		

<i>Міжрайонний відділ охорони навколишнього природного середовища Південного регіону (Лозівський, Близнюківський, Сахновшанський, Ізюмський, Барвінківський, Борівський, Зміївський, Балаклійський, Первомайський, Красноградський, Кегичівський, Зачепилівський райони)</i>			
1. Начальник відділу	1		
2. Заступник начальника відділу	1		
3. Головний спеціаліст	5		
<i>Усього</i>	<i>7</i>		
<i>Міжрайонний відділ охорони навколишнього природного середовища Північного регіону (Дергачівський, Харківський, Великобурлуцький, Вовчанський, Печенізький, Чугуївський, Дворічанський, Куп'янський, Шевченківський, Валківський, Богодухівський, Золочівський, Краснокутський, Коломацький, Нововодолазький райони)</i>			
1. Начальник відділу	1		
2. Заступник начальника відділу	1		
3. Головний спеціаліст	5		
<i>Усього</i>	<i>7</i>		
<i>Усього за посадовими окладами</i>	<i>60</i>		

Начальник держуправління підпис Прізвище І. П-Б.

М. П.

Головний бухгалтер підпис Прізвище І. П-Б.

М. П.

Перелік діючих (2008 р.) нормативно-правових актів, що використовуються працівниками установ, підпорядкованих Мінприроди України

Нормативно-правові акти держслужби

1. Кабінет Міністрів України; Постанова від 13.06.2000 № 950 Про затвердження Порядку проведення службового розслідування стосовно державних службовців.
2. Верховна Рада України; Постанова від 05.03.1998 № 188/98-ВР Про Основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки.
3. Закон України „Про державну службу” від 16 грудня 1993 року № 3723-ХІІ.
4. Кабінет Міністрів України; Постанова від 15.02.2002 № 169 Про затвердження Порядку проведення конкурсу на заміщення вакантних посад державних службовців.
5. Кабінет Міністрів України; Постанова від 21.02.2007 № 272 Про затвердження Порядку проведення конкурсу із зарахування до кадрового резерву на посади державних службовців першої - третьої категорії, призначення на які здійснюється Президентом України за поданням Кабінету Міністрів України та Кабінетом Міністрів України.
6. Голодержслужба України, Академія державного управління; Наказ від 10.05.2002 № 30/84 Про затвердження Загального порядку проведення іспиту кандидатів на заміщення вакантних посад державних службовців. Зареєстровано: Мін'юст України від 24.05.2002 № 446/6734.

Нормативно-правові акти екологічного законодавства

1. Декларація про державний суверенітет України прийнята Верховною Радою Української РСР 16 липня 1990 року.
2. Конституція України від 28 червня 1996 року.
3. Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" від 25 червня 1991 року N 1264-ХП.

4. Закон України "Про екологічну експертизу" від 9 лютого 1995 року N 45/95-ВР.
5. Постанова Верховної Ради України "Про основні напрями державної політики України у галузі охорони довкілля, використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки" від 5 березня 1998 року N 188/98-ВР.
6. Закон Україна "Про власність" від 7 лютого 1991 року.
7. Закон України "Про наукову і науково-технічну експертизу" від 10 лютого 1995 року.
8. Закон України "Про підприємництво" від 7 лютого 1991 року.
9. Закон України "Про транспорт" від 10 листопада 1994 року N 232/94-ВР 119.
10. Закон України "Про зовнішньоекономічну діяльність" від 16 квітня 1991 року.
11. Закон України "Про міліцію" від 20 грудня 1990 року.
12. Закон України "Про прокуратуру" від 5 листопада 1991 року.
13. Закон України "Про систему оподаткування" від 25 червня 1991 року.
14. Закон України "Про інформацію" від 2 жовтня 1992 року.
15. Закон України "Про державну статистику" від 17 вересня 1992 року.
16. Закон України "Про дорожній рух" від 30 червня 1993 року.
17. Закон України "Про місцеве самоврядування в Україні від 21 травня 1997 року.
18. Закон України "Про місцеві державні адміністрації" від 9 квітня 1999 року.
19. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року.
20. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року.
21. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року.
22. Постанова Верховної Ради України "Про затвердження Порядку обмеження, тимчасової заборони (зупинення) чи припинення діяльності підприємств, установ, організацій і об'єктів у разі порушення ними законодавства про охорону навколишнього природного середовища" від 29 жовтня 1992 року N 2751-ІП 191.
23. Постанова Верховної Ради України "Про рекомендації парламентських слухань щодо дотримання вимог природоохоронного законодавства в Україні від 20 лютого 2003 року № 565-ІV 194.

24. Указ Президента України "Про заходи щодо підвищення ефективності державного управління у сфері охорони навколишнього природного середовища та використання природних ресурсів" від 15 вересня 2003 року N 1039/2003 200.
25. Указ Президента України "Про Положення про Державний комітет України по земельних ресурсах" від 14 серпня 2000 року N 970/2000.
26. Указ Президента України "Про інститут проблем національної безпеки" вод 3 грудня 2003 року N 1396/2003.
27. Указ Президента України "Про Положення про місцеву державну адміністрацію" від 14 квітня 1992 року N 252.
28. Указ Президента України "Про зміни у структурі центральних органів виконавчої влади" від 15 грудня 1999 року N 1573/99.
29. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок розроблення і затвердження нормативів гранично допустимого скидання забруднюючих речовин та перелік забруднюючих речовин, скидання яких нормується" вод 11 вересня 1996 року N 1100.
30. Постанова Кабінету Міністрів України "Про нормативи витрат на проведення державної екологічної експертизи" від 13 червня 1996 року N 644.
31. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку видів діяльності, що належать до природоохоронних заходів" від 17 вересня 1996 року N 1147.
32. Постанова Кабінету Міністрів України "Про здійснення екологічного контролю в пункті пропуску через державний кордон" від 20 березня 1995 року N 198.
33. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок передачі документації на державну екологічну експертизу" від 31 жовтня 1995 року N 870.
34. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Державну комісію з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайні ситуації" від 16 лютого 1998 року N 174.
35. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Державний департамент рибного господарства" від 4 серпня 2000 року N 1226.
36. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку платних послуг екологічного характеру, які можуть надаватися територіальними органами Міністерства екології та

- природних ресурсів" від 26 жовтня 2001 року N 1430.
37. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію" від 17 листопада 2001 року N 1520.
38. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів і встановлення лімітів використання ресурсів загальнодержавного значення" від 10 серпня 1992 року N 459.
39. Постанова Кабінету Міністрів України "Про деякі питання Державного комітету природних ресурсів" від 14 квітня 2004 року N 486.
40. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Загального Положення про спеціальну Урядову Комісію з ліквідації надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і Загального Положення про спеціальну комісію з ліквідацію надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру регіонального, місцевого та об'єктивного рівня" від 14 червня 2002 року N 843 287.
41. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору" від 1 березня 1999 року N 303.
42. Наказ "Про затвердження Положення про взаємодію Державної екологічної інспекції та Державної інспекції з енергозбереження" від 26.09.2002 N 369/100.
43. Наказ "Про затвердження Базових нормативів плати за забруднення навколишнього природного середовища" від 16.04.93 року N 35.
44. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок обчислення та оплати збору за забруднення навколишнього природного середовища" від 19 липня 1999 року N 162/379.
45. Наказ "Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Мінекобезпеки України від 07.06.95 N 55" від 22 січня 2004 року N 12.
46. Наказ "Про затвердження Інструкції про порядок вилучення та передання на зберігання до органів внутрішніх справ вилученої у порушників природоохоронного законодавства вогнепальної та іншої зброї і боєприпасів" N 56/м від 31 березня 2003 року.
47. Наказ "Про Положення про державне управління екологічної

безпеки в області, місті Києві та Севастополі Мінекобезпеки України" N 22 від 27.02.96.

48. Наказ "Про затвердження Методики індексації нормативів плати за забруднення навколишнього природного середовища" №49 від 27.05.96.

49. Наказ "Про затвердження Базових нормативів плати за забруднення навколишнього природного середовища" N 157 від 29.12.96.

50. Наказ "Про Порядок визначення відповідності діяльності об'єктів, які підлягають приватизації, вимогам екологічної безпеки" N 1598/194 від 19.08.99.

51. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища" N 162/379 від 19.07.99.

52. Наказ "Про внесення змін і доповнень до інструкції про порядок обчислення та оплати збору за забруднення навколишнього природного середовища" N 24/37 від 27.01.2000.

53. Наказ "Про затвердження Положення про державна управління екології та природних ресурсів в областях, містах Києві та Севастополі N 108 від 11.08.2000.

54. Наказ "Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію з охорони довкілля Північно-Західного регіону Чорного моря Міністерства охорони навколишнього природного середовища України" від 27.07.2004 року N 282.

55. Наказ "Про затвердження Положення про Державну екологічну інспекцію Азовського моря" від 23.02.2004 року N 64.

56. Наказ "Про внесення змін і доповнень до інструкції про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища" N 75/76 від 28.02.2001.

57. Наказ "Про внесення змін і доповнень до інструкції про порядок обчислення та сплати збору за забруднення навколишнього природного середовища" N 6/8 Від 09.01.2002.

58. Наказ "Про затвердження Порядку надання платних послуг екологічного характеру територіальними органами Міністерства екології та природних ресурсів України" N 46 від 30.01.2002.

59. Наказ "Про затвердження Положення про громадських інспекторів з охорони довкілля" N 88 від 27.02.2002.

60. Наказ "Про затвердження розмірів плати за надання послуг територіальними органами Міністерства екології та природних

ресурсів України" N 110/73 від 15.03.2002.

61. Наказ "Про Порядок планування та фінансування природоохоронних заходів з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища" N 189 від 21.05.2002.

62. Наказ "Про затвердження інструкції щодо стимулювання працівників та розвитку і зміцнення матеріально-технічної бази спеціально уповноважених державних органів, стимулювання громадських інспекторів у галузі охорони природи та раціонального використання природних ресурсів" від 20.10.1997 N 167/97/24/105.

Земельне законодавство України

1. Земельний кодекс України від 25 жовтня 2001 року.

2. Закон України "Про пестициди і агрохімікати" від 2 березня 1995 року N 86/95-ВР.

3. Закон України "Про меліорацію земель" від 14 січня 2000 року N 1389-XIV.

4. Закон України "Про оцінку земель" від 11 грудня 2003 року N 1378-IV.

5. Закон України "Про плату за землю" від 3 липня 1992 року N 2535-XII.

6. Закон України "Про іпотеку" від 05.06.2003 N 89S-IV.

7. Закон України "Про використання земель оборони" від 27.11.2003 N 1345-IV.

8. Закон України "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо охоронних зон уздовж земель залізничного транспорту" від 17.03.1999 N 507-XIV.

9. Закон України "Про державний контроль за використанням та охороною земель" від 19.06.2003 N 963-IV.

10. Закон України "Про землеустрій" від 22.05.2003 N 858-IV.

11. Закон України "Про ораду землі" від 06.10.1998 N 162-XIV.

12. Закон України "Про охорону земель" від 19.06.2003 N 962-IV.

13. Закон України "Про порядок виділення в Натурі (на місцевості) земельних ділянок власникам земельних часток (паїв)" від 05.06.2003 N 899-IV.

14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Методику грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів" від 23 березня 1995 року N 213.

15. Постанова Кабінету Міністрів України "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких актів Кабінету Міністрів України " від 31 серпня 2005 року N 832.
16. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Методику грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів)" від 30 травня 1997 року N 525.
17. Постанова Кабінету Міністрів України "Про розміри та Порядок визначення втрат сільськогосподарського і лісогосподарського виробництва, які підлягають відшкодуванню" від 17 листопада 1997 року N 1279.
18. Постанова Кабінету Міністрів України "Про експертну грошову оцінку земельних ділянок" від 11 жовтня 2002 року N 1531.
19. Постанова Кабінету Міністрів України "Про визнання такою, що втратила чинність постанови Кабінету Міністрів України від 1 серпня 2002 р. N 1100" від 8 жовтня 2004 року N 1332.
20. Постанова Кабінету Міністрів України "Про вилучення і надання земельних ділянок для суспільних та інших потреб, погодження місць розташування об'єктів та зміну цільового призначення земель" від 12 грудня 2002 року N 1873.
21. Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Державної інспекції з контролю за використанням і охороною земель" від 25 грудня 2002 року N 1958.
22. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження типових положень про територіальні органи земельних ресурсів" від 24 лютого 2003 року N 200.
23. Постанова Кабінету Міністрів. України "Про затвердження Положення про моніторинг земель" від 20 серпня 1993 року N 661.
24. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок визначення та відшкодування збитків власникам землі та землекористувачам" від 19 квітня 1993 року N 284.
25. Наказ "Про затвердження Методики визначення розмірів шкоди, зумовленої забрудненням і засміченням земельних ресурсів через порушення природоохоронного законодавства" N 171 від 27.10.97 682.
26. Наказ "Про затвердження Інструкції з оформлення органами Державного комітету України по земельних ресурсах матеріалів про адміністративні правопорушення" від 18 травня 2004 року N 147.
27. Наказ "Про затвердження Порядку планування та проведення

- перевірок з питань здійснення державного контролю за використанням та охороною земель" N 312 від 12 грудня 2003 року.
28. Наказ "Про затвердження Тимчасового Положення щодо порядку визначення розмірів і початкової ціни земельних ділянок, відведення під об'єкти загальнодержавної власності., що перебувають у стані незавершеного будівництва і підлягають приватизації" N 99 від 22.11.93.
29. Наказ "Про визнання деяких наказів такими, що втратили чинність" N 53 від 6 березня 2003 року.
30. Наказ "Про внесення доповнень до Порядку грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та населених пунктів" N 76/230/325/150 від 27.11.99.
31. Наказ "Про визнання таким, що втратив чинність, спільного наказу Міністерства юстиції України, Державного комітету України по земельних ресурсах від 06.06.96 N 14/5/48" від 08.08.2005 року N 84/5/232.
32. Наказ "Про затвердження Методики проведення Державної експертизи землевпорядної документації" від 03.12.2004 року N 391.
33. Наказ "Про затвердження Положення про земельно-кадастрову інвентаризацію земель населених пунктів" N 85 від 26.08.97.
34. Наказ "Про Порядок грошової оцінки земель несільськогосподарського призначення (крім земель населених пунктів)" N 86/19/148/86/76/88 від 29.08.97.
35. Наказ "Про визнання таким, що втратив чинність, сталого наказу Міністерства юстиції України, Державного комітету України по земельних ресурсах від 06.06.96 N 14/5/48" від 08.08.2005 року N 84/5/232.
36. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок складання, видачі, реєстрації і зберігання державних актів на право приватної власності на землю, право колективної власності на землю, право власності на землю і право постійного користування землею, договорів на право тимчасового користування землею (в тому числі на умовах оренди) та договорів оренди землі" N 43 від 04.05.99.
37. Наказ "Про затвердження Тимчасового порядку ведення державного реєстру земель" N 174 від 02 липня 2003 року 805.
38. Наказ "Про внесення змін та доповнень до розділу 3 Порядку грошової оцінки земель сільськогосподарського призначення та

населених пунктів" N 46/131/63/34 від 15.04.97.

39. Наказ "Про затвердження форми Типового договору оренди земельної частки (паю)" N 5 від 17.01.2000.

40. Наказ "Про внесення змін і доповнень до Інструкції про порядок складання, видачі, реєстрації і зберігання державних актів на право приватної власності на землю, право колективної власності на землю, право власності на землю і право постійного користування землею, договорів на право тимчасового користування землею (в тому числі на умовах оренди) та договорів оренди землі, затвердженої наказом Держкомзему від 04.05.99 N 43" N 27 від 29.02.2000.

41. Наказ "Про затвердження ліцензійних умов провадження господарської діяльності щодо проведення землевпорядних та землеоціночних робіт" N 28/18 від 13.02.2001.

42. Положення про реєстрацію землеволодінь та землекористувань N 144 від 23.08.2001.

43. Наказ "Про внесення доповнень до Інструкції про порядок складання, видачі, реєстрації і зберігання державних актів на право приватної власності на землю, право колективної власності на землю, право власності на землю і право постійного користування землею, договорів на право тимчасового користування землею (у тому числі на умовах оренди) та договорів оренди землі, затвердженої наказом Держкомзему України від 04.05.99 N 43 зареєстрованої Мін'юстом України 04.06.99 за N 354/3647 (із змінами і доповненнями)" N 17 від 19.02.2002.

44. Наказ " Про внесення змін і доповнень до розмірів оплати земельно-кадастрових робіт та послуг, затверджених спільним наказом Держкомзему, Мінфіну і Мінекономіки від 15.06.2001 N 97/298/124" від 24.12.2001 року N 213/593/319.

Законодавство України про надра

1. Кодекс України про надра від 27 липня 1994 року.

2. "Північний Закон України" від 06.10.1999 N 1127-XIV.

3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про державний геологічний контроль за веденням робіт по геологічному вивченню надр України" від 30 листопада 1994 року N 801.

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліку матеріалів, продуктів та послуг, що не можуть бути використані як плата за користування надрами" від 12 грудня 1994 року N 825.

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження переліків корисних копалин загальнодержавного та місцевого значення" від 12 грудня 1994 року N 827.

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок проведення державної експертизи та оцінки запасів корисних копалин" від 22 грудня 1994 року N 865.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок надання гірничих відводів" від 27 січня 1995 року N 59.

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку державного обліку родовищ, запасів і проявів корисних копалин" від 31 січня 1995 року N 75.

9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про порядок здійснення державного гірничого нагляду" від 21 лютого 1995 року N 134.

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку надання спеціальних дозволів на користування надрами" від 2 жовтня 2003 року N 1540.

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про зупинення дії, внесення зміни та визнання такими, що втратили чинність, деякі постанов Кабінету Міністрів України" від 3 вересня 2005 року N 864.

12. Постанова Кабінету Міністрів. України "Про затвердження базових нормативів плати за користування надрами для видобування корисних копалин та Порядку справляння плати за користування надрами для видобування корисних копалин" від 12 вересня 1997 року N 1014.

13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку встановлення нормативів збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету, та його справляння" від 29 січня 1999 року N 115.

14. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок обчислення і справляння платежів за користування надрами для видобування корисних копалин" від 30.12.1997 N 207/472/51/157.

15. Наказ „Про затвердження Методики розрахунку платежів за

користування надрами для видобування урану, сировини ювелірної (дорогоцінне каміння), ювелірно-виробної (напівдорогоцінне каміння), виробної (виробне каміння) та облицьовувальних матеріалів і внесення змін до Інструкції про порядок обчислення та справляння платежів за користування надрами для видобування корисних копалин, затвердженої наказом Мінекобезпеки, ДПА, Держкомгеології, Мінпраці від 30.12.97 N 207/472/51/157" від 07.04.1999 N 79/187/51/57.

16. Наказ від 09.06.1994 N 63 "Про затвердження переліку корисних копалин України місцевого значення" .

17. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок справляння збору за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету" від 23.06.1999 N 105/309.

18. Наказ "Про затвердження Положення про порядок організації та виконання дослідно-промислової розробки родовищ корисних копалин загальнодержавного значення" від 3 березня 2003 року N 34-м.

19. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок Державної реєстрації та обліку робіт з геологічного вивчення надр" від 15.02.2000 N 17.

20. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок обчислення і справляння плати за користування кадрами в цілях, не пов'язаних з видобуванням корисних копалин" N 37/45/73/44 від 08.02.2001.

Водне законодавство України

1. Водний кодекс України від 6 червня 1995 року N 213/95-ВР.

2. Закон України "Про Загальнодержавну програму розвитку водного господарства" від 17 січня 2002 року N 2988-ІІІ.

3. Закон України "Про питну воду та питне водопостачання" від 10 січня 2002 року N 2918-ІІІ.

4. Закон України "Про затвердження Загальнодержавної програми охорони та відтворення довкілля Азовського і Чорного морів" від 22 березня 2001 року N 2333-ІІІ.

5. Закон України "Про виключну (морську) економічну зону України" від 16 травня 1995 року N 162/95-ВР.

6. Постанова Верховної Ради України "Про Національну програму екологічного оздоровлення басейну Дніпра та поліпшення якості питної води" від 27 лютого 1997 року N 123/97-ВР.

7. Постанова Верховної Ради України "Про Концепцію розвитку водного господарства України" від 14 січня 2000 року N 1390-XIV.

8. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 11 листопада 2002 року "Про стан безпеки водних ресурсів держави та якість питної води в містах і селах України" від 4 лютого 2003 року N 75/2003.

9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Правил охорони внутрішніх морських вод і територіального моря від забруднення та засмічення" від 29 лютого 1996 р. N 269.

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку визначення розмірів і меж водоохоронних зон та режиму ведення господарської діяльності в них" від 8 травня 1996 р. N 486.

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку відшкодування збитків, завданих водокористувачам припиненням права або зміною умов спеціального водокористування" від 14 серпня 1996 р. N 966.

12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про правовий режим зон санітарної охорони водних об'єктів" від 18 грудня 1998 р. N 2024.

13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Правил охорони поверхневих вод від забруднення зворотними водами" від 25 березня 1999 р. N 465.

14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту" від 16 серпня 1999 р. N 1494.

15. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку погодження та видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. N 459" від 13 березня 2002 р. N 321.

16. Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Міжвідомчої робочої групи з питань техногенної та екологічної безпеки внутрішніх морських вод, територіального моря та виключної (морської) економічної зони України на Чорному та

Азовському морях" від 29 січня 2003 року N 132.

17. Наказ "Про затвердження структури, змісту і порядку ведення паспорта водно-болотного угіддя міжнародного значення" N 524 від 27 грудня 2002 року.

18. Наказ "Про затвердження інструкції з оформлення органами Держводгоспу України матеріалів про адміністративні правопорушення водного законодавства України" N 340 від 11 грудня 2003 року.

19. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок обчислення і оплати платежів за спеціальне використання водних ресурсів" N26/50/52/46/48 від 14.04.94.

20. Наказ "Про затвердження Положення про організацію наукових досліджень у заповідниках і національних природних парках України" N 163 від 10.11.98.

21. Наказ "Про затвердження Інструкції про порядок обчислення і справляння збору за спеціальне використання водних ресурсів та збору за користування водами для потреб гідроенергетики і водного транспорту" N 231/539/118/219 від 01.10.99.

22. Наказ "Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, заподіяних державі внаслідок порушення законодавства про охорону та раціональне використання водних ресурсів N 38 від 18.05.95.

23. Наказ "Про затвердження Положення про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України та внесення змін і доповнень до наказу від 18.05.95 р. N 37" N 116 від 26.10.95.

24. Положення про порядок обчислення розміру відшкодування та сплати збитків, заподіяних внаслідок забруднення із суден, кораблів та інших плавучих засобів територіальних і внутрішніх морських вод України N 116 від 26.10.95.

25. Наказ "Про затвердження Переліку річок та водойм, що віднесені до водних об'єктів місцевого значення" N 41 від 03.06.97.

26. Наказ "Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Держводгоспу України від 29.02.96 N 29" від 05.09.2005 року N 257.

27. Перелік водних об'єктів, що належать до прісних водних ресурсів місцевого значення N 11-101-2/10-4678 від 15.11.94.

28. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок пломбування в морських торговельних і річкових портах України суднових

запірних пристроїв, призначених для скидання забруднюючих речовин та вод, що їх містять" N 695 від 30.09.2002.

Законодавство України про охорону атмосферного повітря

1. Закон України "Про охорону атмосферного повітря" від 16 жовтня 1992 року N 2707-XII.

2. Закон України "Про альтернативні види рідкого та газового палива" від 14 січня 2000 року N 1391-XIV.

3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Програму припинення в Україні виробництва та використання озоноруйнуючих речовин" від 17 жовтня 1996 р. N 1274.

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Кліматичну програму України" від 28 червня 1997 р. N 650.

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми забезпечення безпеки дорожнього руху та екологічної безпеки транспортних засобів" від 6 квітня 1998 р. N 456.

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку організації та проведення моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря" від 9 березня 1999 р. N 343.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Концепції зменшення обсягів викидів важких металів в атмосферне повітря" від 21 серпня 2000 р. N 1291.

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок розроблення та затвердження нормативів екологічної безпеки атмосферного повітря" від 13 березня 2002 р. N 299.

9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Порядок розроблення і затвердження нормативів граничнодопустимого рівня впливу фізичних та біологічних факторів стаціонарних джерел забруднення на стан атмосферного повітря" від 13 березня 2002 р. N 300.

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку погодження і видачі дозволів на провадження діяльності, пов'язаної із штучними змінами стану атмосфери та атмосферних явищ у господарських цілях" від 13 березня 2002 р. N 301.

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку проведення та оплати робіт, пов'язаних з видачею дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами, обліку підприємств, установ,

організацій та громадян - суб'єктів підприємницької діяльності, які отримали такі дозволи" від 13 березня 2002 р. N 302.

12. Розпорядження Кабінету Міністрів України "Про затвердження плану заходів щодо зменшення негативного впливу автомобільних транспортних засобів на довкілля на 2004—2010 роки" N 37-р від 28 січня 2004 року.

13. Наказ "Про затвердження інструкції про зміст та порядок складання звіту проведення інвентаризації викидів забруднюючих речовин на підприємстві N 7 від 10.02.95.

14. Наказ "Про затвердження Методики розрахунку розмірів відшкодування збитків, які заподіяні державі в результаті наднормативних викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря" N 38 від 18.05.95.

15. Наказ "Про затвердження Порядку розгляду документів та умов видачі дозволів на викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря стаціонарними джерелами" N 154 від 29.12.95.

16. Наказ "Про затвердження Порядку реєстрації та постановки на облік організацій, що займаються інвентаризацією викидів забруднюючих речовин на підприємстві" N 143 від 09.09.97.

17. Наказ "Про затвердження Порядку видачі погодження для отримання ліцензії на експорт та імпорт озоноруйнівних речовин і продукції, що їх містить" N 92-М від 6 червня 2003 року.

18. Наказ "Про затвердження Порядку визначення величин фонових концентрацій забруднювальних речовин в атмосферному повітрі" N 286 від 30.07.2001.

19. Наказ "Про затвердження Інструкції про проведення інвентаризації викидів важких металів в атмосферне повітря" N 298 від 09.08.2001.

20. Наказ "Про затвердження Порядку реєстрації установ, організацій та закладів, яким надається право на розробку документів, що обґрунтовують обсяги викидів для підприємств, установ, організацій та громадян — суб'єктів підприємницької діяльності N 465 від 13.12.2001.

21. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок та критерії взяття на державний облік об'єктів, які справляють або можуть справити шкідливий вплив на здоров'я людей і стан атмосферного повітря, видів та обсягів забруднюючих речовин, що викидаються в атмосферне повітря" N 177 від 10.05.2002.

Лісове законодавство України

1. Лісовий кодекс України від 21 січня 1994 року.

2. Закон України "Про Червону книгу України".

3. Закон України "Про мораторій на проведення суцільних рубок на гірських схилах в ялицево-букових лісах Карпатського регіону" від 10 лютого 2000 року N 1436-III.

4. Постанова Кабінету Міністрів України "Про вдосконалення управління лісовим та мисливським господарством в Закарпатській, Івано-Франківській та Чернівецькій областях" від 5 травня 1995 р. N 322.

5. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку заготівлі другорядних лісових матеріалів і здійснення побічних лісових користувань в лісах України" від 23 квітня 1996 р. N 449.

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про такси для обчислення розміру шкоди, заподіяної лісовому господарству" від 5 грудня 1996 р. N 1464.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Питання Державного комітету лісового господарства України" від 28 жовтня 1997 р. N 1180.

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду" від 6 липня 1998 р. N 1012.

9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про першочергові заходи щодо створення захисних лісових насаджень на неугіддях та в басейнах річок" від 28 лютого 2001 р. N 189.

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Державної програми "Ліси України" на 2002—2015 роки" від 29 квітня 2002 р. N 581.

11. Наказ "Про підвищення ефективності взаємодії органів внутрішніх справ та державних органів лісового господарства з питань охорони лісів" від 26.12.2003 N 211/1637.

12. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок установа лімітів на використання лісових ресурсів державного значення та інструкції про порядок видачі дозволів на спеціальне використання Лісових ресурсів" N 26 від 31.03.93 р.

13. Наказ "Про затвердження такс нарахування розміру стягнення

за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд" від 12.03.1996 N 24/32.

14. Наказ "Про затвердження Інструкції про порядок ведення державного лісового кадастру і первинного обліку лісів" від 15.11.1995 N 134.

15. Інструкція "Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання лісових ресурсів" N 26 від 31.03.93.

Законодавство України про тваринний світ

1. Закон України "Про тваринний світ" від 13 грудня 2001 року N 2894-III.

2. Закон України "Про Червону книгу України" від 7 лютого 2002 року N 3055-III.

3. Закон України "Про мисливське господарство та полювання" від 22 лютого 2000 року N 1478-III.

4. Закон України "Про рибу, інші водні живі ресурси та харчову продукцію з них" від 6 лютого 2003 року N 486-IV.

5. Постанова "Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесеним до Червоної книги України" від 1 червня 1993 р. N 399.

6. Постанова Кабінету Міністрів України "Про порядок ведення державного кадастру тваринного світу" від 15 листопада 1994 р. N 772.

7. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Тимчасового порядку справляння плати за спеціальне використання диких тварин" від 25 січня 1996 р. N 123.

8. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку здійснення любительського і спортивного рибальства" від 18 липня 1998 р. N 1126.

9. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок видачі дозволів на добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України, форм клопотання та бланків дозволів на таке добування" N 3 від 1 лютого 1993 р.,

10. Наказ "Про доповнення і зміни до Червоної книги України" N 41 від 26.04.93.

11. Наказ "Про доповнення і зміни до Червоної книги України" N 95 від 15.08.93.

12. Наказ "Про затвердження Методики розрахунку збитків, заподіяних рибному господарству внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища" N 36 від 18.05.95.

13. Наказ "Про затвердження Інструкції про порядок контролю за вилученням, обліком, зберіганням, здачею, звітністю, реалізацією риби та інших водних живих ресурсів" від 30.10.1995 N 186.

14. Наказ "Про затвердження такс нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд" N 24/32 від 12.03.96.

15. Наказ "Про затвердження Інструкції про порядок сплати платежів за спеціальне використання диких тварин" N 37/68 від 09.04.96.

16. Наказ "Про затвердження Режиму спеціального використання водних живих ресурсів на акваторії гідрологічного заказника "Молочний лиман" N 82 від 30.05.97.

17. Наказ "Про затвердження Положення про громадських інспекторів рибоохорони" від 9.10.2002 N 324.

18. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок встановлення та розподілу лімітів, виділення квот, видачі дозволів, промислових квитків та талонів на спеціальне використання водних живих ресурсів загальнодержавного значення" від 02.09.1997 N 141/4.

19. Наказ " Про визнання такими, то втратили чинність, деяких наказів" від 23.08.2005 року N 413.

20. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, носіння і використання вогнепальної зброї, боєприпасів та спеціальних засобів державники інспекторами органів рибоохорони Головрибвуду Державного комітету рибного господарства України" від 15.06.1998 N 86.

21. Наказ "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів" від 23.08.2005 року № 413.

22. Наказ "Про затвердження Положення про інспекцію державного портового нагляду морських рибних портів України" від 24.09.1998 N 131.

23. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок здійснення штучного розведення, вирощування водних живих ресурсів та їх використання" від 28.10.1998 N 154.

24. Наказ "Про затвердження Правил промислового рибальства в

басейні Чорного моря" від 08.12.1998 N 164.

25. Наказ "Про визнання такими, що втратили чинність, деяких наказів" від 23.08.2005 року N 413.

26. Наказ "Про затвердження Правил любительського і спортивного рибальства та Інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства" від 15.02.1999 N 19.

27. Інструкція про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання водних живих ресурсів при здійсненні любительського і спортивного рибальства від 15.02.1999 N 19.

28. Наказ "Про затвердження Правил промислового рибальства в рибогосподарських водних об'єктах України" від 18.03.1999 N 33.

29. Наказ "Про затвердження Правил видачі дозволів на спеціальне використання диких тварин та інших об'єктів тваринного світу, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення" N 115 від 26.05.99.

30. Наказ "Про затвердження інструкції щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення" N 116 від 26.05.99.

31. Наказ "Про затвердження Порядку справляння компенсації за добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України" N 129 від 14.06.99.

32. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок обчислення та внесення платежів за спеціальне використання рибних та інших водних живих ресурсів" N167/256/299/300/650 від 24.12.1999.

33. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок спеціального використання водних живих ресурсів" N 34/13 від 10.02.2000.

34. Наказ "Про внесення змін та доповнень до інструкції щодо застосування порядку встановлення лімітів використання диких тварин, віднесених до природних ресурсів загальнодержавного значення, затвердженої наказом Мінекобезпеки України від 26.05.99 N 116, зареєстрованим у Мін'юсті України 30.06.99 за N 518/3811" N 284 від 30.07.2001.

35. Наказ "Про затвердження Правил видачі дозволів та сертифікатів на ввезення в Україну та вивезення за її межі зразків видів дикої фауни і флори, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що

перебувають під загрозою зникнення" N 147/110 від 16.04.2002.

36. Наказ "Про затвердження вартості ліцензій для полювання в мисливських угіддях для громадян України та іноземних громадян" від 08.08.1996 N 85.

37. Наказ "Про затвердження Типового договору про умови ведення мисливського господарства" від 12.12.1996 N 153.

38. Наказ "Про затвердження Порядку видачі посвідчення мисливця та контрольної картки обліку добутої дичини і порушень правил полювання" від 21.03.1997 N 32.

39. Наказ "Про затвердження інструкції щодо стимулювання працівників та розвитку і зміцнення матеріально-сировинної бази спеціально уповноважених державних органів, стимулювання громадських інспекторів у галузі охорони природи та раціонального використання природних ресурсів " від 20.10.1997 N 167/97/24/105.

40. Наказ "Про заходи щодо відстрілу і відлову хижих та шкідливих тварин" від 16.12.1997 N 121.

41. Наказ "Про затвердження розміру збору за видачу посвідчення мисливця і контрольної картки обліку добутої дичини та порушень правил полювання" N 41 від 16.04.98.

42. Наказ "Про затвердження Інструкції про механізм справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду" N 91/241/129/236/565 від 15.10.99.

43. Наказ "Про використання коштів, отриманих від реалізації користувачам мисливських угідь, ліцензій на добування мисливських тварин, а також за видачу посвідчень мисливця і щорічних контрольних карток обліку добутої дичини та порушень правил полювання" N 97 від 31.08.2000.

44. Наказ "Про затвердження Правил організації полювання та надання послуг іноземним туристам-мисливцям" від 9 вересня 1999 року N 83.

45. Наказ "Про установлення вартостей ліцензій на добування мисливських тварин" N 122 від 10.11.2000.

46. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок видачі ліцензій на добування мисливських тварин та порядок здійснення полювання на цих тварин" N 153 від 27.12.2000.

47. Наказ "Про внесення змін до наказу Держкомлісгоспу України від 16.12.97 N 121 "Про заходи по винищенню шкідливих хижих

звірів" від 02.03.2001 N 21.

48. Наказ "Про затвердження Порядку проведення упорядкування мисливських угідь" від 21.06.2001 N 56.

49. Наказ "Про затвердження Інструкції з проведення вибіркового діагностичного відстрілу мисливських тварин для ветеринарно-санітарної експертизи" від 09.10.2001 N 94.

50. Наказ "Про внесення змін і доповнень до інструкції про механізм справляння збору за спеціальне використання лісових ресурсів та користування земельними ділянками лісового фонду" N 11/27/48/21/38 від 23.01.2002.

51. Наказ "Про затвердження Положення про громадських мисливських інспекторів" N 27 від 01.03.2002.

52. Наказ "Про затвердження такс нарахування розміру стягнення за збитки, заподіяні незаконним добуванням або знищенням диких звірів і птахів (крім видів, занесених до Червоної книги України), їх жител, біотехнічних споруд" N 24/32 від 12.03.96.

Законодавство України про рослинний світ

1. Закон України "Про рослинний світ" від 9 квітня 1999 року N 591-XIV.

2. Закон України "Про Червону книгу України" від 7 лютого 2002 року N 3055-III.

3. Постанова Кабінету Міністрів України "Про розміри компенсації за добування (збирання) та шкоду, заподіяну видам тварин і рослин, занесених до Червоної книги України" від 1 червня 1993 р, N 399.

4. Наказ "Про доповнення і зміни до Червоної книги України" N 41 від 26.04.93.

5. Наказ "Про доповнення і зміни до Червоної книги України" N 95 від 26.04.93.

6. Наказ "Про затвердження Положення про Зелену книгу України" N 17 від 19.02.97.

7. Наказ "Про затвердження Порядку справляння компенсації за добування (збирання) видів тварин і рослин, занесених до Червоної книги України" N 129 від 14.06.99.

8. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок установа нормативів спеціального використання природних рослинних ресурсів" N 61 від 12.02.2002.

9. Наказ "Про затвердження Правил видачі дозволів та сертифікатів

на ввезення в Україну та вивезення за її межі зразків видів дикої фауни і флори, які є об'єктами регулювання Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення" N 147/110 від 16.04.2002.

Природоохоронне законодавство України

1. Закон України "Про природно-заповідний фонд України" від 16 червня 1992 року N 2456-XII.

2. Закон України "Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000—2015 роки" від 21 вересня 2000 року N 1989-III.

3. Закон України "Про туризм" від 15 вересня 1995 року N 324/95-ВР.

4. Закон України "Про курорти" 5 жовтня 2000 року N 2026-III.

5. Указ Президента України "Про створення заказників загальнодержавного значення" від 10 грудня 1994 року N 750/94.

6. Указ Президента України "Про оголошення територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" від 20 серпня 1996 року N 715/96.

7. Указ Президента України "Про території та об'єкти природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" від 4 листопада 2000 року N 1207/2000.

8. Указ Президента України "Про території природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" від 21 лютого 2002 року N 167/2002.

9. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження такс для обчислення розміру відшкодування шкоди, заподіяної порушенням природоохоронного законодавства у межах територій природно-заповідного фонду України" від 21 квітня 1998 року N 521.

10. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Концепцію збереження біологічного різноманіття України" від 12 травня 1997 р. N 439.

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про вдосконалення державного управління заповідною справою в Україні" від 12 листопада 1997 р. N 1259.

12. Постанова Кабінету Міністрів України "Про службу Державної охорони природно-заповідного фонду України" від 14 липня 2000 р.

№ 1127.

13. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про регіональні кадастри природних ресурсів" від 28 грудня 2001 р. № 1781.

14. Наказ "Про затвердження Положення про екологічні фонди природних заповідників, біосферних заповідників, національних природних парків, ботанічних садів, дендрологічних парків та зоологічних парків" № 16 від 26 лютого 1993 р.

15. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок встановлення лімітів на використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення та Інструкції про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" № 19 від 12 березня 1993 р.

16. Наказ "Про затвердження Положення про єдині державні знаки та аншлаги на територіях та об'єктах природно-заповідного фонду України" № 30 від 29.03.94.

17. Інструкція "Про порядок видачі дозволів на спеціальне використання природних ресурсів у межах територій та об'єктів природно-заповідного фонду загальнодержавного значення" № 43 від 11.05.94.

18. Наказ "Про затвердження Положення про зоологічний парк загальнодержавного значення" № 21/46 від 20.02.98.

19. Наказ "Про затвердження Положення про еколого-освітню діяльність заповідників і національних природних парків України" № 140 від 21.09.98.

20. Наказ "Про затвердження нової редакції Положення про наукову діяльність заповідників та національних природних парків України" № 103 від 09.08.2000.

21. Наказ "Про затвердження Положення про інспекцію державного портового нагляду морських рибних портів України" від 24.09.1998 № 131.

22. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Програми розвитку Криму як цілорічного загальнодержавного та міжнародного курортно-рекреаційного і туристичного центру" від 29 січня 2003 р. № 133.

Законодавство у сфері екологічної безпеки

1. Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки" 18 січня 2001 року № 2245-III.

2. Закон України "Про забезпечення санітарного та епідеміологічного благополуччя населення" 24 лютого 1994 року № 4004-III.

3. Закон України "Основи законодавства України про охорону здоров'я" від 19 листопада 1992 року.

4. Закон України "Про зону надзвичайної екологічної ситуації" 13 липня 2000 року № 1908-III.

5. Закон України "Про відходи".

6. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" 8 лютого 1995 року № 39/95-ВР.

7. Закон України "Про поводження з радіоактивними відходами" 30 червня 1995 року № 255/95-ВР.

8. Закон України "Про об'єкти підвищеної небезпеки" від 24.08.1991 року.

9. Закон України "Про Загальнодержавну програму поводження з токсичними відходами" 14 вересня 2000 року № 1947-III.

10. Указ Президента України "Про Концепцію захисту населення і територій у разі загрози та виникнення надзвичайних ситуацій" 26 березня 1999 року № 284/99.

11. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Порядку і правил проведення обов'язкового страхування цивільної відповідальності суб'єктів господарювання за шкоду, яка може бути заподіяна пожежами та аваріями на об'єктах підвищеної небезпеки включаючи пожежовибухонебезпечні об'єкти та об'єкти господарська діяльність на яких може призвести до аварій екологічного і санітарно-епідеміологічного характеру" від 11 листопада 2002 р. № 1788.

12. Указ Президента України "Про рішення Ради національної безпеки і оборони України" від 11 листопада 2002 року «Про стан техногенної та природної безпеки в Україні» від 4 лютого 2003 року № 159-2003-п.

13. Постанова Ради Міністрів УРСР "Про порядок і періодичність обнародування відомостей про екологічну, в тому числі радіаційну, обстановку та стан захворюваності населення" від 28 квітня 1990 р. № 100.

14. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про державний санітарно-епідеміологічний нагляд в Україні" від 22 червня 1999 р. N 1109.
15. Постанова Кабінету Міністрів України "Про ідентифікацію та декларування безпеки об'єктів підвищеної небезпеки" від 11 липня 2002 р. N 956.
16. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу України" від 19 серпня 2002 р. N 1218.
17. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Статуту Державної компанії з утилізації відходів як вторинної сировини та складу її наглядової ради" від 17 вересня 2002 р. N 1393.
18. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Типового положення про державну надзвичайну протиепідемічну комісію при Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній державній адміністрації" від 11 жовтня 2002 р. N 1501.
19. Постанова Кабінету Міністрів України "Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України у сфері поводження з відходами" від 11 жовтня 2002 р. N 1518.
20. Постанова Кабінету Міністрів України "Про затвердження Переліку робіт і послуг у сфері забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення, які виконуються і надаються за плату" від 15 жовтня 2002 р. N 1544.
21. Наказ "Щодо організації передачі повідомлень про надзвичайні події" від 27.02.1998 № 29.
22. Наказ "Про затвердження інструкції про порядок накладення і стягнення штрафів за порушення санітарного законодавства" N 64 від 14.04.95.
23. Наказ "Про затвердження Порядку застосування фінансових санкцій за порушення санітарного законодавства" N 135 від 20.07.95.
24. Наказ "Про затвердження Інструкції про розгляд заявок та надання дозволів на виробництво, зберігання, транспортування, використання, захоронення, знищення та утилізацію отруйних речовин, у тому числі продуктів біотехнології та інших біологічних агентів" N 294 від 30.07.02.
25. Наказ "Про затвердження Державних санітарних правил

- планування та забудови населених пунктів" N 173 від 19.06.96
26. Наказ "Державні санітарні правила і норми скидання з суден стічних, нафтоутримуючих, баластних вод і сміття у водоймища ДСанПІН 199-97" N 199 від 09.07.97.
27. Наказ " Державні санітарні правила охорони атмосферного повітря населених місць (від забруднення її хімічними та біологічними речовинами)" N 201 від 09.07.97.
28. Наказ "Про затвердження інструкції про зміст і складання паспорта місць видалення відходів" N 12 від 14.01.99.
29. Положення про здійснення державного санітарного нагляду за проектуванням, будівництвом, прийманням в експлуатацію судових установок очищення та знешкодження стічних вод П.7.7.4.-018-99 N 18 від 09.02.99.
30. Наказ "Про затвердження Положення про державну санітарно-епідеміологічну службу Міністерства охорони здоров'я України" N420 від 19.11.02.
31. Наказ "Про затвердження форми реєстрової карти об'єктів утворення, оброблення та утилізації відходів та інструкції щодо її складання" N 41 від 17.02.99.
32. Наказ "Про затвердження Інструкції щодо проведення радіаційного контролю транспортних засобів і вантажів у пунктах пропуску через державний кордон та на митній території України" N 27 від 15.05.2000.
33. Наказ "Про затвердження Переліку небезпечних властивостей та інструкції щодо контролю за транскордонними перевезеннями небезпечних відходів та їх утилізацією/видаленням" N 165 від 16.10.2000.
34. Наказ "Про затвердження Ліцензійних умов провадження діяльності із здійснення операцій у сфері поводження з небезпечними відходами" N 27/44 від 12.02.2001.
35. Наказ "Про затвердження Ліцензійних умов провадження господарської діяльності із збирання, заготівлі окремих видів відходів як вторинної сировини" N 52/105 від 19.03.2001.
36. Наказ "Про затвердження Положення про медико-психологічну реабілітацію рятувальників аварійно-рятувальних служб та осіб, що постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру і Положення про центри медико-психологічної реабілітації" N 180/115 від 14.05.2001.
37. Положення про центри медико-психологічної реабілітації

рятувальників та осіб, що постраждали внаслідок надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру N 180/15 від 14.05.2001.

38. Наказ "Про затвердження Тимчасової методики визначення очікуваних збитків від забруднення довкілля при транспортуванні небезпечних речовин та відходів" N 181 від 15.05.2001.

39. Наказ "Про створення центрів медико-психологічної реабілітації для рятувальників аварійно-рятувальних служб та населення, постраждалого внаслідок надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру" N 284 від 12.07.2001.

40. Наказ "Про надання висновку державної санітарно-епідеміологічної служби про відповідність наявних приміщень вимогам санітарних норм і правил щодо провадження окремих видів господарської діяльності" N 333 від 13.08.2001.

41. Наказ "Про Порядок проведення комплексної інвентаризації місць накопичення заборонених і непридатних до використання в сільському господарстві хімічних засобів захисту рослин" N 315/376/412 від 18.10.2001.

42. Наказ "Інструкція з отримання Міжнародного коду ідентифікацій відходів" N 165 від 16.10.2000.

43. Наказ "Про затвердження Видів та норм забезпечення зброєю і спеціальними засобами працівників служби Державної охорони природно-заповідного фонду країни, Інструкції про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування бойової нарізної вогнепальної зброї, гладкоствольної вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї, а також спеціальних засобів працівниками служби Державної охорони установ природно-заповідного фонду, підпорядкованих Міністерству екології та природних ресурсів України" N 478 від 29.11.2002.

44. Інструкція "Про порядок придбання, зберігання, обліку, перевезення, використання та застосування бойової нарізної вогнепальної зброї, гладкоствольної вогнепальної зброї, бойових припасів до зброї а також спеціальних засобів працівниками служби Державної охорони установ природно-заповідного фонду, підпорядкованих Міністерству екології та природних ресурсів України", затверджена Наказом Мінекоресурсів України N 478 від 29.11.2002.

45. Наказ "Про затвердження Регламенту реагування закладів охорони здоров'я на виникнення надзвичайних ситуацій

природного та техногенного характеру" N493 від 26.12.02.

46. Методичні вказівки "Порядок та періодичність контролю продовольчої сировини та харчових продуктів за показниками безпеки" від 11.10.1995 № 5.08.07/1232.

Законодавство з питань міжнародного співробітництва в сфері екології

1. Закон України "Про ратифікацію Конвенції про охорону біологічного різноманіття" від 29 листопада 1994 року N 257/94-ВРрадіаційного.

2. Конвенція про охорону біологічного різноманіття.

3. Закон України "Про ратифікацію Конвенції щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай)" від 17 січня 2002 року N 2997-III.

4. Конвенція щодо співробітництва по охороні та сталому використанню ріки Дунай (Конвенція про охорону ріки Дунай).

5. Закон України "Про приєднання України до Конвенції про збереження мігруючих видів диких тварин" від 19 березня 1999 року N 535-XIV.

6. Конвенція про збереження мігруючих видів диких тварин.

7. Закон України "Про приєднання України до Віденської конвенції про цивільну відповідальність за ядерну шкоду" від 12 липня 1996 року N 334/96-ВР.

8. Віденська конвенція про цивільну відповідальність за ядерну шкоду.

9. Закон України "Про приєднання України до Конвенції 1979 року про охорону дикої флори і фауни та природних середовищ існування в Європі" від 29 жовтня 1996 року N436/96-ВР.

10. Конвенція про охорону дикої флори та фауни і природних середовищ існування в Європі.

11. Закон України "Про ратифікацію Рамкової Конвенції ООН про зміну клімату" від 29 жовтня 1996 року N 435/96-ВР.

12. Рамкова Конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімат.

13. Закон України "Про приєднання України до Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення" від 14 травня 1999 року N 662-XIV.

14. Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення.
15. Постанова Верховної Ради України "Про ратифікацію Конвенції про захист Чорного моря від забруднення" від 4 лютого 1994 року N 3939-III.
16. Конвенція про захист Чорного моря від забруднення.
17. Закон України "Про ратифікацію Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті" від 19 березня 1999 року N 534-XIV.
18. Конвенції про оцінку впливу на навколишнє середовище у транскордонному контексті.
19. Закон України "Про приєднання України до Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер" від 1 липня 1999 року N 801-XIV.
20. Конвенції про охорону та використання транскордонних водотоків та міжнародних озер.
21. Стокгольмська Декларація от 16 июня 1972 года (Извлечение).
22. Декларація міністрів по вопросам окружающей среды региона Европейской экономической комиссии Организации Объединенных Наций (ЕЭК/ООН) от 25 октября 1995 года.
23. Декларація Рио-де-Жанейро по окружающей среде и развитию от 14 июня 1992 года.
24. Закон України "Про приєднання України до Статуту Ради Європи" від 31 жовтня 1995 року N 398/95-ВР.
25. Статут Ради Європи.
26. Адміністративна домовленість між Міністерством охорони навколишнього природного середовища та ядерної безпеки України і Контрольною радою з атомної енергії Канади згідно з Угодою між Урядом України та Урядом Канади про співробітництво у мирному використанні ядерної енергії.
27. Угода між Урядом України та Урядом Федеративної Республіки Німеччина про співробітництво в галузі охорони навколишнього середовища.
28. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озонний шар.
29. Закон України "Про ратифікацію Поправок до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озонний шар" від 22 листопада 1996 року N 545/96-ВР.
30. Поправки до Монреальського протоколу про речовини, що

руйнують озонний шар.

31. Закон України "Про ратифікацію Поправки до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озонний шар" від 2 листопада 2000 року N 2083-НІ.
32. Поправка до Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озонний шар (Витяги з Додатка III до Звіту Четвертого засідання Сторін Монреальського протоколу про речовини, що руйнують озонний шар).
33. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Національний комітет України із здійснення Міжнародної гідрологічної програми ЮНЕСКО та Оперативної гідрологічної програми Всесвітньої метеорологічної організації" від 27 серпня 1995 р. N 688.
34. Постанова Кабінету Міністрів України "Про організацію виконання Монреальського протоколу по речовинах, що руйнують озонний шар" від 28 грудня 1995 р. N 1062.
35. Постанова Кабінету Міністрів України "Про Концепцію створення і діяльності Європейського центру техногенної безпеки (ТЕSEC)" від 17 жовтня 1996 р. N 1259.
36. Постанова Кабінету Міністрів України "Про утворення Регіонального екологічного центру „РЕЦ-Київ”" від 24 квітня 2000 р. N 689.
37. Закон України "Про приєднання України до Картахенського протоколу про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття" від 12 вересня 2002 року N 1010-93.
38. Картахенський протокол про біобезпеку до Конвенції про біологічне різноманіття.
39. Постанова Кабінету Міністрів України "Про заходи щодо збереження морських живих ресурсів Антарктики" від 26 вересня 2002 р. N 1420.
40. Постанова Верховної Ради України "Про приєднання України до Договору про Антарктику 1959 року" 17 вересня 1992 року N 2609XII.
41. Договір про Антарктику.
42. Закон України "Про приєднання України до Протоколу про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику" від 22 лютого 2001 року N 2284-III.
43. Протокол про охорону навколишнього середовища до Договору про Антарктику.

ПЕРЕЛІК
10 ОБ'ЄКТІВ, ЯКІ Є НАЙБІЛЬШИМИ ЗАБРУДНЮВАЧАМИ
ДОВКІЛЛЯ НА ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНОМУ РІВНІ

(Інформація подана станом на 01.01.2008 р.)

Запорізька область

1. ВАТ “Запоріжсталь”.
69008, м. Запоріжжя, Південне шосе, 72.

Івано-Франківська область

1. Бурштинська ТЕС ВАТ „Західенерго”.
Галицький район, м.Бурштин.

Дніпропетровська область

1. ВАТ “Дніпровський металургійний комбінат ім.
Дзержинського”.
51925, м. Дніпродзержинськ, вул. Кірова, 18-Б.
2. ВАТ КДГМК “Криворіжсталь”.
50095, м. Кривий Ріг, вул. Орджонікідзе.
3. Криворізька ТЕС, ВАТ “Дніпроенерго”.
53860, Апостолівський район, м. Зеленодольськ,

Донецька область

1. ВАТ „ММК ім. Ілліча”.
87504, м. Маріуполь, вул. Шевченка, 1.
2. ВАТ „МК „Азовсталь”.
м. Маріуполь, вул. Лепорського, 1.
3. СО „Старобешевська ТЕС” ВАТ „Донбасенерго”.
87230, Старобешевський р-н, смт. Новий Світ.

Луганська область

1. ВАТ „Алчевський металургійний комбінат”.
м. Алчевськ, вул. Шмідта, 4.
2. ВАТ “Лисичанська сода”.
м. Лисичанськ, вул. Красна, 1.

ПЕРЕЛІК
100 ОБ'ЄКТІВ, ЯКІ Є НАЙБІЛЬШИМИ
ЗАБРУДНЮВАЧАМИ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Вінницька область

1. Ладижинська ТЕС НАК “Енергетична компанія України” ВАТ
“Західенерго”.
Юридична адреса: 79011, м. Львів, вул. Свенціцького, 2.
Поштова адреса: 24321 м. Ладижин, Вінницької обл., вул.
Наконечного, 173.
2. Вінницьке обласне комунальне виробниче підприємство
водопровідно-каналізаційного господарства “Вінницяводоканал”.
21022 м. Вінниця, Київська, 173.
3. ВО “Хімпром”.
м.Вінниця, вул.Фрунзе,4.
4. Полігон ТПВ м. Вінниця, поблизу с. Стадниця.
21100 м. Вінниця, вул.Соборна,59.

Дніпропетровська область

1. ВАТ “Дніпровський металургійний комбінат ім.
Дзержинського”.
51925, м. Дніпродзержинськ, вул. Кірова, 18-Б.
2. ВАТ КДГМК “Криворіжсталь”,
50095, м. Кривий Ріг, вул. Орджонікідзе, 1.
3. Придніпровська ТЕС, ВАТ “Дніпроенерго”.
49112, м. Дніпропетровськ, вул. Гаванська, 1.
4. ВАТ “Дніпропетровський металургійний завод ім.
Петровського”.
49061, м. Дніпропетровськ, вул. Маяковського, 3.
5. Криворізька ТЕС, ВАТ “Дніпроенерго”.
53860, м. Зеленодольськ, Апостолівського району.

Донецька область

1. ВАТ „ММК ім. Ілліча”.
87504, м. Маріуполь, вул. Шевченка, 1.
2. ВАТ „МК „Азовсталь”.
м. Маріуполь, вул. Лепорського, 1.

3. СО „Старобешевська ТЕС” ВАТ „Донбасенерго”.
87230, смт. Новий Світ, Старобешевський р-н Донецької обл.
4. Вуглегірська ТЕС НАК „Енергетична компанія України”, ВАТ „ДСК „Центренерго”.
84792, м. Світлодарськ, Донецької обл.
5. ВП „Шахта ім. О.Ф. Засядько”.
83054, м. Донецьк, пр. Засядька, 9а.

Житомирська область

1. КП „Житомирське ВУВКГ”.
10002, м. Житомир, вул. Черняхівського, 120.

Закарпатська область

1. Воловецька газокompресорна станція
смт. Воловець Закарпатської обл.

Запорізька область

1. ВАТ “Запоріжсталь”.
69008, м. Запоріжжя, Південне шосе, 72.
2. СП Запорізька теплоелектростанція ВАТ “Дніпроенерго”.
Юридична адреса 69096, м. Запоріжжя, вул. Гребельна 2,
Поштова адреса: 71501, м. Енергодар.
3. ВАТ “Запорізький завод феросплавів”.
69035, м. Запоріжжя, вул. Діагональна, 11.
4. ВАТ “Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат”.
69032, м. Запоріжжя, Південне шосе, 15.
5. КП “Водоканал”.
69002 м. Запоріжжя, вул. Артема, 61.

Івано-Франківська область

1. Бурштинська ТЕС ВАТ „Західенерго”.
Галицький район, м. Бурштин.
2. ДП „Калійний завод” ВАТ „Оріана”. м. Калуш.
3. КП „Івано-Франківськводокотехпром”
м. Івано-Франківськ, вул. Ботанічна, 2.

Київська область

1. Каналізаційно-очисні споруди комунальне підприємство
„Васильківська шкірфірма”.

- м. Васильків, вул. Гоголя, 50.
2. Трипільська ТЕС ВАТ “Державна енергогенеруюча компанія
“Центренерго”. м. Українка, Обухівський р-н.
3. Полігон ТПВ № 5 ВАТ „Київспецтранс”.
Обухівський район.
4. Полігон промислових відходів ВАТ „Росава”.
Білоцерківський район.

Кіровоградська область

1. Державне підприємство „Східний гірничо-збагачувальний
комбінат”.
м. Жовті Води, вул. Горького, 2.
2. ТЕЦ-3 Олександрійська філія ЗАТ „Енерговугілля”.
28040, м. Олександрія, с. Дмитрово.
3. ТОВ „Побузький феронікелевий комбінат”.
26555, Голованівський р-н, с. Побузьке, вул. Промислова, 12.
4. Кременчуцьке лінійне виробниче управління магістральних
газопроводів. Компресорна станція „Задніпровська”.
Кременчуцький р-н, с. Піщане.
5. Комунальне підприємство „Кіровоградводоканал”.
25006, м. Кіровоград, вул. Озерна Балка, 3ф.

Луганська область

1. ВАТ „Алчевський металургійний комбінат”.
м. Алчевськ, вул. Шмідта, 4.
2. ВАТ “Алчевськкокс”.
94223, м. Алчевськ, вул. Червоних партизан, 1.
3. ТОВ “Рубіжанський Краситель”.
9300, м. Рубіжне, пл. Хіміків, 2.
4. ТОВ “Лисичанськнафтооргсинтез”.
Юридична адреса: 93113, м. Лисичанськ, вул. Свердлова, 371,к.1.
Поштова адреса: 93117, м. Лисичанськ-17.
5. ТОВ “Северодонецьке об’єднання “Азот”.
м. Северодонецьк, вул. Півоварова, 5.
6. ВАТ “Лисичанська сода”.
м. Лисичанськ, вул. Красна, 1.
7. СО Луганська ТЕС ТОВ “Східенерго”.
м. Щастя, вул. Гагаріна, 1.

Львівська область

1. Добротвірська ТЕС.
80411, Кам'янка-Бузький район, смт. Добротвір.
2. ЗАТ „Львівсистеменерго”.
м. Червоноград, вул. Б.Хмельницького, 20-а.
3. Яворівське державне гірничохімічне підприємство "Сірка".
81053, м. Новояворівськ.
4. КМП „Збиранка” (Львівське сміттєзвалище).
Юридична адреса: м. Львів, вул. Жовківська, 18.
Поштова адреса: Жовківський район, с. В.Грибовичі, юр. ад.:
5. Новороздільське державне гірничохімічне підприємство "Сірка".
81652, м. Новий Розділ.

Миколаївська область

1. ВАТ “Югцемент”.
57113, Миколаївський район, смт Ольшанське.
2. ТОВ “Миколаївський глиноземний завод”.
54051, м. Миколаїв, вул. Артема, 62–А.
3. МКП “Миколаївводоканал”.
54008, м. Миколаїв, вул. Чигрина, 161.
4. КП “Миколаївкомунтранс” (міське звалище).
м. Миколаїв, вул. Скороходова, 199.

Одеська область

1. Одеській припортовий завод.
Поштова адреса: м. Одеса главпочтамт, а/с 304.
2. ВАТ “Лукойл – Одеський нафтопереробний завод”.
65041, м. Одеса, Шкодова гора, 1/1.
3. КП “Б. Дністровськводоканал”.
67700, м. Б.Дністровський, провулок Водопровідний, 1.
4. КВЄП “Котовськводоканал”.
66300, м. Котовськ, вул. Некрасова, 8.
5. ТОВ Філія “Інфоксводоканал”.
м. Одеса, вул. Басейнова, 5.

Полтавська область

1. АТ “Укртатнафта”.
39609, м. Кременчук, вул. Свіштовська, 3.
2. ВАТ "Полтавський гірничо-збагачувальний комбінат".

- 39800, м. Комсомольськ, вул. Будівельників, 16.
3. Кременчуцька ТЕЦ ВАТ "Полтаваобленерго".
39610, м. Кременчук, вул. Свіштовська, 2.

Рівненська область

1. ВАТ „Рівнеазот”.
33017, м. Рівне-17
2. ВАТ „Волинь-цемент”.
35700, Рівненський р-н, м. Здолбунів, вул. Шевченка. 1.

Сумська область

1. ВАТ „Сумхімпром”.
м. Суми, вул. Харківська, 12.
2. ВАТ „Сумське НВО ім. М.В. Фрунзе”.
40004, м. Суми, вул. Горького, 58.
3. Сумське лінійно-виробниче управління магістральних газопроводів.
40009, м. Суми, вул. Червоногвардійська, 49.
4. НГВУ „Охтирканафтогаз” ВАТ „Укрнафта”.
Юридична адреса: 04053, м. Київ, пров. Нестеровський, 3/5.
Поштова адреса: 42700, м. Охтирка, вул. Київська, 119.
5. Качанівський газопереробний завод ВАТ „Укрнафта”.
Юридична адреса: 04053, м. Київ, пров. Нестеровський, 3/5.
Поштова адреса: 42730, Охтирський район, с. М. Павлівка, вул. Центральна, 1.

Тернопільська область

1. Полігон твердих побутових відходів м. Тернополя.
Зборівський район, с. Малашівці.

Харківська область

1. Зміївська ТЕС ВАТ ДЕК “Центренерго”.
63460, смт. Комсомольське, Зміївський район.
2. Шебелинське відділення бурових робіт.
64252, Балаклійський район, с. П’ятигірське.
3. ВАТ “Балцем”.
64200, м. Балаклея.
4. ДП ТЕЦ-2 “Есхар”.
63524, Чугуївського район, с. Есхар.

5. ВАТ “Харківська ТЕЦ-5”.
63371, Дергачівський район, с. Подворки,
6. ДКП “Харківкомуночиствод”.
61013, м. Харків, вул. Шевченка, 2.

Херсонська область

1. Відкрите акціонерне товариство “Херсоннафтопереробка”.
м. Херсон, вул. Нафтовиків, 52.
2. Відкрите акціонерне товариство “Херсонська теплоелектроцентрально”.
м. Херсон, Бериславське шосе, 1.
3. Закрите акціонерне товариство “Укрсклопром”.
м. Херсон, пров. Янтарний, 2.
4. Відкрите акціонерне товариство “Південний електромашинобудівний завод”.
м. Нова Каховка, вул. Першотравнева, 35.

Хмельницька область

1. Хмельницьке комунальне підприємство „Спецкомунтранс”.
29008, м. Хмельницький, вул. Толстого, 1.
2. ВАТ „Подільський цемент”.
Кам’янець-Подільський район, с. Гуменці.

Чернівецька область

1. ВАТ “Чернівецький олійно-жировий комбінат”.
м. Чернівці, вул. М. Тореца, 17.
2. ВАТ “Мамалізський гіпсовий завод”.
Новоселицький район, с. Мамалига.
3. ВАТ “Чернівецький цегельний завод № 3”.
м. Чернівці, вул. Кармелюка, 78.
4. ВАТ “Чернівецький цегельний завод № 1”.
м. Чернівці, вул. Зелена, 5.

Черкаська область

1. ВАТ „Азот”.
18014, м. Черкаси, вул. Першотравнева, 72.
2. ВАТ „Черкаське хімволокно”.
18013, м. Черкаси, пр. Хіміків, 74.
3. Дочірнє підприємство „Черкаська ТЕЦ” ВАТ „Черкаське

хімволокно”.

18013, м. Черкаси, пр. Хіміків, 76.

Чернігівська область

1. КЕП „Чернігівська ТЕЦ”, ТОВ фірми „ТехНова”.
14014, м. Чернігів, вул. Ушинського, 23.
2. ВАТ „Чернігівське хімволокно”.
14011, м. Чернігів, вул. Щорса, 78.
3. КП „Чернігівводоканал”.
14017 м. Чернігів, вул. Жабинського, 15.

м. Севастополь

1. ДКП „Севміськводоканал”.
99011, м. Севастополь, вул. Адмірала Октябрського, 4.
2. Полігон твердих побутових відходів в балці Первомайській

м. Київ

1. ТЕЦ № 6 АЕК „Київенерго”.
02222, м. Київ, вул. Рухівська, 1а.
2. ТЕЦ № 5 АЕК „Київенерго”.
02088, м. Київ, вул. Промислова, 4.
3. Філія „Завод „Енергія” АЕК „Київенерго”.
4. ЗАТ „Енергогенеруюча компанія „Укр.-Кан-Пауер”.
02094, м. Київ, вул. Червоногвардійська, 20
5. Дніпровська водопровідна станція АК „Київводоканал”
6. Деснянська водопровідна станція АК „Київводоканал”

Автономна Республіка Крим

1. ЗАТ «Кримський Титан».
96012, м. Армянськ, Північна промзона,
2. ВАТ «Кримський содовий завод»
96002, м. Красноперекопськ, вул. Проектна, 1.
3. Сімферопольське виробничне підприємство водопровідно-каналізаційного господарства.
95000, м. Сімферополь, вул. Гурзуфська, 5.
4. Полігон побутових відходів.
м. Ялта, смт. Гаспра.
5. Полігон побутових відходів. м. Судак.

ДОДАТОК 5

ПОЛОЖЕННЯ ПРО ГРОМАДСЬКУ РАДУ

Всеукраїнських організацій та об'єднань природоохоронного спрямування при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України

1. Загальні положення

1.1. Громадська рада Всеукраїнських організацій та об'єднань природоохоронного спрямування (далі – Громадська рада) є консультативно-дорадчим органом, який діє при Міністерстві охорони навколишнього природного середовища України (далі – Мінприроди України). Метою діяльності Громадської ради є: розширення участі громадськості у процесах прийняття екологічно важливих рішень, сприяння проведенню консультацій з громадськістю щодо формування та реалізації державної політики з питань, що стосуються довкілля (екологічної політики).

1.2. У своїй діяльності Громадська рада керується Конституцією України, законами України, актами Президента України і Кабінету Міністрів України, зокрема Постановою КМУ №1378 від 15 жовтня 2004 р. “Деякі питання щодо забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики”, положеннями Конвенції “Про доступ до інформації, участь громадськості у прийнятті рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються довкілля” (Орхуська конвенція), рішеннями Мінприроди України та цим Положенням.

2. Основними завданнями Громадської ради є:

2.1. сприяння реалізації громадянами конституційного права на участь в управлінні державними справами з питань, що стосуються довкілля та сталого (збалансованого) розвитку;

2.2. участь у формуванні та реалізації екологічної політики та підтримка громадських ініціатив щодо цього процесу;

2.3. сприяння інтеграції екологічної політики до інших складових державного розвитку, як основної передумови переходу держави до сталого (збалансованого) розвитку;

2.4. моніторинг щодо врахування Мінприроди України та іншими центральними органами виконавчої влади громадської думки у процесі підготовки, прийняття та виконання рішень з питань, що стосуються довкілля та сталого (збалансованого) розвитку;

2.5. сприяння заходам просвіти та освіти в інтересах сталого (збалансованого) розвитку;

2.6. участь у обговоренні проектів нормативно-правових актів у сфері охорони довкілля, природокористування та формування громадських ініціатив щодо вдосконалення і розвитку природоохоронного законодавства;

2.7. сприяння обміну екологічною інформацією між Мінприроди України, іншими центральними органами державної влади та громадськістю України;

3. Громадська рада відповідно до покладених на неї основних завдань:

3.1. розробляє та подає на розгляд Мінприроди України пропозиції до орієнтовного плану проведення консультацій з громадськістю за визначеною тематикою із зазначенням переліку питань, форматів, термінів та етапів, порядку оприлюднення інформації про проведення консультацій і врахування їх результатів, а також здійснює моніторинг виконання цього плану;

3.2. подає в оперативному порядку додаткові пропозиції щодо проведення консультацій з громадськістю в різних форматах з питань, не передбачених орієнтовним планом;

3.3. інформує громадськість, зокрема через Веб-портал Мінприроди України, засоби масової інформації про свою діяльність, прийняті рішення та стан їх виконання;

3.4. подає до Мінприроди України та інших органів державної влади узагальнені інформаційні запити і пропозиції з питань, що стосуються довкілля та сталого (збалансованого) розвитку;

3.5. ініціює громадські слухання, круглі столи та семінари з питань екологічної політики, стану довкілля, сталого (збалансованого) розвитку в Україні;

3.6. розглядає скарги, отримані від громадських організацій щодо порушення процедур консультацій з громадськістю, надання інформації, і подає їх до центральних органів державної влади;

3.7. проводить засідання Громадської ради, ініціює спільні засідання з іншими органами виконавчої влади та бере у них участь, організує та проводить всеукраїнські конференції природоохоронної громадськості;

3.8. співпрацює з Громадськими радами при територіальних органах Мінприроди України, інших органах виконавчої влади та

екологічними громадськими організаціями та об'єднаннями в Україні;

3.9. сприяє проведенню всеукраїнських природоохоронних кампаній, акцій та спільних дій громадських природоохоронних організацій;

4. Громадська рада з метою виконання покладених на неї завдань має право:

4.1. отримувати в установленому порядку від відповідного органу виконавчої влади інформацію, необхідну для своєї роботи;

4.2. утворювати постійні та тимчасові робочі органи (комітети, комісії, експертні групи) відповідно до напрямів роботи ради;

4.3. залучати до своєї роботи представників органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, вітчизняних і міжнародних експертних та наукових організацій (за згодою їх керівників), а також окремих фахівців;

4.4. у встановленому порядку подавати запити на фінансування з Державного фонду охорони навколишнього природного середовища пріоритетних з точки зору Громадської ради природоохоронних заходів;

4.5. подавати пропозиції до розгляду на Науково-технічній Раді та Колегії Мінприроди України;

4.6. делегувати представників Громадської ради в колегіальні органи національного та міжнародного рівнів.

5. Членство у Громадській раді

5.1. До складу Громадської ради включаються представники громадських організацій та їх об'єднань – спілок, асоціацій, коаліцій, мереж та робочих груп, статутною метою діяльності яких є охорона навколишнього природного середовища, зменшення його забруднення та досягнення сталого (збалансованого) розвитку.

5.2. Членами Громадської можуть бути:

5.2.1. зареєстровані Міністерством юстиції України громадські організації природоохоронного спрямування, а також їх об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі та робочі групи;

5.2.2. легалізовані Міністерством юстиції України шляхом повідомлення об'єднання громадських організацій природоохоронного спрямування - спілки, асоціації, коаліції, мережі та робочі групи;

5.2.3. уповноважений представник Мінприроди України (особа визначена наказом Міністра охорони навколишнього

природного середовища України), який регулярно забезпечує представництво в Громадській раді інтересів Мінприроди України.

5.3. Інші громадські організації та об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі та робочі групи, представники громадських рад при територіальних органах Мінприроди України, інших органах державної влади, громадяни України, професійна або громадська діяльність яких безпосередньо пов'язана з питаннями охорони довкілля та раціонального природокористування можуть брати участь у засіданнях Громадської ради як спостерігачі.

5.4. Кожен член Громадської ради має у ній один голос.

5.5. Повноваження представника засвідчуються листом організації чи об'єднання – члена.

6. Порядок вступу та виходу із Громадської ради

6.1. Громадська рада відкрита для приєднання існуючих чи новостворених громадських організацій і об'єднань – спілок, асоціацій, коаліцій, мереж та робочих груп у встановленому цим Положенням порядку, у відповідності до пп. 5.2.1 та 5.2.2.

6.2. Оформлення членства в Громадській раді здійснюється після надання Голові Громадської ради:

- листа-заяви організації чи об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі чи робочої групи про наміри вступу до Громадської Ради, із зазначенням осіб, які будуть представляти інтереси організації (об'єднання) в Громадській раді;

- копії статуту, свідоцтва про реєстрацію організації, переліку місцевих осередків (для зареєстрованих організацій – юридичних осіб); Декларації про заснування, Положення про діяльність, переліку членів (для об'єднань громадських організацій – спілок, асоціацій, коаліцій, мереж та робочих груп, легалізованих шляхом повідомлення);

- інформації про історію організації чи об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі чи робочої групи та результати їхньої діяльності за останній рік, яка надається Голові Громадської ради в електронному вигляді, не пізніше, ніж за 7 днів до терміну проведення чергового засідання ради.

6.3. Вступ та вихід з Громадської ради здійснюється шляхом оприлюднення заяви громадської організації або об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі чи робочої групи, виголошеної їх представником на черговому засіданні Громадської ради.

6.4. Громадська організація або об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі та робочі групи можуть бути виключені з Громадської ради за грубе порушення цього Положення або за діяльність, яка завдала шкоди довкіллю та суспільному іміджу ради двома третинами голосів присутніх на засіданні.

6.5. Громадська організація або об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі та робочі групи автоматично припиняють членство у Громадській раді, якщо їх представник без поважної причини тричі підряд не був присутній на чергових засіданнях Громадської ради.

6.6. Відновлення членства у Громадській раді відбувається у відповідності до цього Положення, згідно з п. 6.2.

7. Організаційні засади діяльності Громадської ради

7.1. Принципами діяльності Громадської ради є: добровільність, рівноправність членів, самоврядування, прозорість.

7.2. Громадська рада провадить свою діяльність відповідно до затверджених нею планів роботи.

7.3. Основною формою роботи громадської ради є засідання, які проводяться щомісяця.

7.4. Позачергові засідання можуть скликатися за ініціативи Мінприроди України або за поданням 3-х організацій-членів Громадської ради.

7.5. Порядок денний зборів Ради формується на основі попередньо поданих пропозицій і може бути змінений більшістю учасників зборів. Пропозиції до наступних зборів подаються Голові Громадської ради не пізніше, ніж за 7 днів.

7.6. Питання порядку денного виносяться на обговорення в разі дотримання регламенту підготовки, а саме, наявності:

- короткої інформації про зміст питання;
- обґрунтування;
- проекту рішень.

7.7. Засідання Громадської ради є правочинним, якщо на ньому присутні не менш як половина її членів.

7.8. Регламент кожного засідання визначається членами Громадської ради безпосередньо на засіданні.

7.9. Рішення Громадської ради є правочинним, якщо воно приймається голосуванням простою більшістю голосів її членів, присутніх на засіданні.

7.10. У разі виникнення конфлікту інтересів під час розгляду Громадською радою конкретного питання, громадська організація або об'єднання – спілки, асоціації, коаліції, мережі та робочі групи, які його мають, зобов'язані інформувати про це Громадську раду, а їх представники можуть не брати участі у голосуванні.

7.11. Рішення Громадської ради мають дорадчо-консультативний характер для Мінприроди України та інших органів державної влади та місцевого самоврядування України.

7.12. Оформлений у термін 10 робочих днів протокол засідання Громадської ради надається керівництву Мінприроди України для врахування у подальшій роботі. Через місяць Громадська рада заслуховує на своєму черговому засіданні Мінприроди України щодо врахування рекомендацій Громадської ради.

7.13. В разі незгоди з рішенням Громадської ради або її прямими рекомендаціями Мінприроди України письмово інформує раду про свою позицію та надає її обґрунтування.

7.14. Офіційні подання від Громадської ради оформлюються на бланку Громадської ради та підписуються Головою.

7.15. Забезпечення Громадської ради та її робочих органів приміщеннями, засобами зв'язку, комп'ютерною технікою та доступом до мережі Інтернет, створення необхідних умов для роботи і проведення засідань здійснює Мінприроди України та Орхуський інформаційно-тренінговий центр.

7.16. Члени Громадської ради зобов'язані:

7.16.1. Узгоджувати зі зборами Громадської ради свої дії, які виконуються від імені Громадської ради та отримувати від зборів повноваження на виконання зазначених дій;

7.16.2. Виконувати рішення Громадської ради, в яких вони є виконавцями.

8. Керівний склад Громадської ради

8.1. Громадську раду очолює голова – представник однієї з організацій або об'єднань – спілок, асоціацій, коаліцій, мереж, робочих груп, які на момент його виборів є членами ради.

8.2. Голова Громадської ради обирається терміном на один рік простою більшістю голосів.

8.3. Голова Громадської ради:

8.3.1. організовує діяльність Громадської ради;

8.3.2. скликає засідання Громадської ради та організовує їх підготовку;

8.3.3. підписує документи від імені Громадської ради;

8.3.4. представляє Громадську раду у взаємовідносинах з органами виконавчої влади, об'єднаннями громадян, органами місцевого самоврядування, засобами масової інформації та звітує на черговому засіданні Громадської ради про результати.

8.4. Голова Громадської ради може мати заступників, які обираються з числа членів ради за його поданням.

8.5. Голова Громадської ради у разі необхідності може зняти з себе покладені на нього повноваження повідомивши про це членів ради за 10 днів до чергового засідання.

8.6. Секретар Громадської ради затверджується за поданням Голови з числа представників організації, яка головує.

9. Саморозпуск Громадської ради

Громадська рада припиняє свою діяльність при письмовій відмові 2/3 її членів брати участь у її діяльності.

10. Прикінцеве положення

Це Положення може бути доповнене чи змінене за рішенням більшості членів Громадської ради.

СКЛАД ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ
ВСЕУКРАЇНСЬКИХ ОРГАНІЗАЦІЙ ПРИРОДООХОРОННОГО
СПРЯМУВАННЯ

1. Всеукраїнська екологічна ліга

Тимочко Тетяна Валентинівна, перший заступник Голови
03150, Київ, вул. Предславинська, 22, оф.2,
522-92-64, ф.206-31-83, 206-31-84, vel2004eco@mail.ru

2. Всеукраїнська дитяча спілка "Екологічна варта"

Пашенко Олена Вікторівна, координатор програм
03150, Київ, вул. Предславинська, 22, оф. 2,
522-92-64, Varta@ecoleague.net

3. Всеукраїнський благодійний фонд "Паросток"

Радченко Тамара Дмитрівна, Вербицький Володимир Валентинович
04074, Київ-74, вул. Вишгородська, 19
430-43-90, т/ф 430-00-64, т/ф 430-02-60, nenc@nenc.gov.ua,
dama@nenc.gov.ua

*4. Науково-технічна спілка енергетиків та електротехніків
України*

Дупак Олександр Сергійович, віце-президент,
Ігнат'єва Інна Петрівна
01001, Київ, вул. Хрещатик, 12,
239-47-73, т/ф 278-43-07, ntseu@mintop.energy.gov.ua

5. Національний екологічний центр України

01032, Київ-32, вул. Комінтерна, 1, бот сад КНУ ім. Фоміна
Тарашук Сергій Володимирович,
Марушевський Геннадій Борисович
238-62-60, ф. 238-62-59, 238-62-60, nescu@i.kiev.ua

6. УЕА "Зелений світ"

Самойленко Юрій Іванович, Голова, Босак Адель Василівна
04070 Київ-70, пл. Контрактова, к. 203
т/ф 417-43-83, 417-02-83, 416-52-18, д.424-33-88, zelsvit@5pcom.com

7. УЕА "Зелений світ"

Коробко Микола Іванович, Голова,
Федоринчик Сергій Михайлович
50017, Дніпропетровська обл., м. Кривий Ріг, вул. Тобольська, 6,
т.(044)456-34-35, моб(067)402-18-39, ueazs@inet.ua

8. Українське ботанічне товариство

Дудка Ірина Олександрівна
01001, Київ, вул. Терещенківська, 2,
234-61-71, д.220-01-36, irina@symbiosis.kiev.ua,
mykol@botany.kiev.ua

9. Українське відділення міжнародної спілки "Екологія людини"

Соботович Емлен Володимирович, Голова, Сімонова Олена
Дмитрівна, Лисенко Ольга Борисівна
03142, Київ, просп. Палладіна, 34-А
т/ф 451-02-36, 424-14-60, д.235-59-52, esimonova@ukr.net

10. Українське товариство охорони природи

Мазуркевич Олександр Олександрович, Нестеренко Микола
Петрович, Коробейнікова Людмила Федорівна
01005, Київ-5, вул. А.Барбюса, 5-б
289-71-73, 220-71-73, т/ф 220-73-82, ukrtop@ukr.net

11. МАМА-86

01001, Київ-1, вул. Михайлівська, 22
Голубовська-Онісімова Ганна Миколаївна, президент
278-31-01, ф.279-55-14, м.0674657046, anna@mama-86.org.ua

12. Спілка кооператорів і підприємців України (СКПУ)

Слесаренко Василь Вікторович
Київ, Кловський пров., 10, к. 1а
т/ф 550-61-40, р.254-44-67, us_@p5com.com

13. ВГО "Чиста хвиля" (ЗАТ "Концерн "Надра")

Загороднюк Павло Олексійович, Голова, Єришева Антоніна
Іванівна
202-23-69, м.0503102369, yerisheva@clearwave.org.ua

14. ВГО "Спілка геологів України"

Гафич Людмила Феліксівна
496-26-45, ф. 482-10-08, spilka@geolog.org.ua, hafych@geolog.org.ua

15. ВГО "Жива планета"

Берзіна Світлана Валеріївна
Київ, пров. Бондарський, 19
432-64-17, ф.430-16-77, м.0394914176, berzina@ecolable.org.ua

16. Міжнародний благодійний фонд „Екоправо-Львів”

Лозан С.І.
8 (0322)97-14-46, lozan@uoregon.edu

Навчальне видання

Максименко Надія Василівна
Задніпровський В'ячеслав Васильович
Клименко Олександр Миколайович

ОРГАНІЗАЦІЯ УПРАВЛІННЯ
В ЕКОЛОГІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Редактор Агаркова І. Ю.
Коректор Нестеренко Ю. С.
Відповідальний за випуск проф. Некос В. Ю.
Макет обкладинки І. М. Дончик

Підписано до друку 29.06.2008 Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Друк ризографічний.
Обл.-вид. арк. 21,25. Умов.-друк. арк. 19,76.
Наклад 500 прим. Ціна договірна.

61077, Харків, пл. Свободи, 4, Харківський національний
університет імені В. Н. Каразіна.
Видавництво Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна

Надруковано ФОП «Петрова І. В.»
61144, Харків-144, вул. Гв. Широнінців, 79^а, к. 137
Тел. 362-01-52

Свідоцтво про державну реєстрацію ВОО № 948011 від 03.01.03